

В. ВЕРХОВИНЕЦЬ

ВЕСНЯНОЧКА

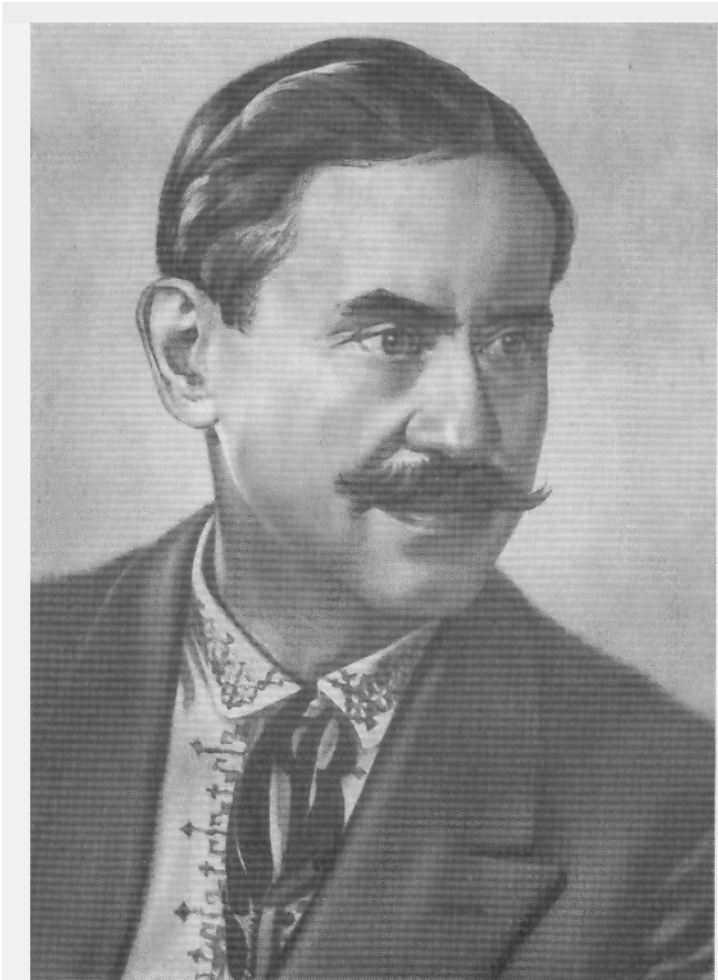

В. ВЕРХОВИНЕЦЬ

ВЕСНЯНОЧКА

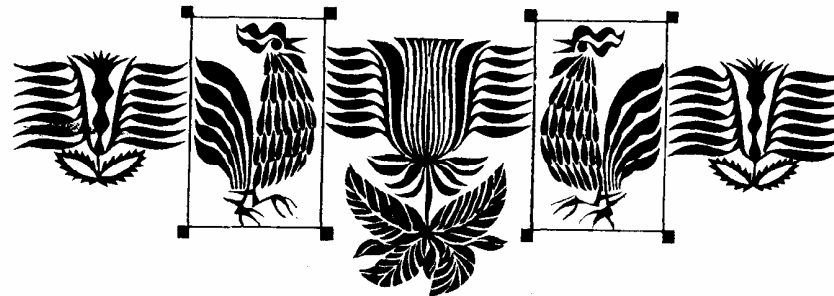
Ігри з піснями
для дітей
дошкільного віку
та
МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

*Видання четверте,
перероблене і доповнене*

*В. М. Верховинець
(1880—1938)*

КИЇВ «МУЗИЧНА УКРАЇНА» 1979

ПРО «ВЕСНЯНОЧКУ» ТА ЇЇ АВТОРА

Четвертое издание «Весняночки» посвящается 100-летию со дня рождения известного украинского советского композитора, хорового дирижера, хореографа и фольклориста Василия Николаевича Верховинца (1880—1980).

Издание состоит из семи разделов: «О подвижных играх с пением», «Игры и песни на разные темы», «Весна», «Лето», «Осень», «Зима» и «Хореографическое приложение». Материал каждого раздела размещен по принципу постепенного усложнения.

Издание рассчитано на воспитателей детских садов, учителей младших классов общеобразовательных школ, пионервожатых, учащихся и студентов педагогических училищ и институтов, а также широкий круг ценителей народного творчества.

*Вступна стаття та загальна редакція
Я. Верховинця*

Весняночка! Чи можна поетичніше назвати твір, де кожна сторінка, немов у сяйві весняного сонця, іскриться життєрадісним дитячим дзвінокоголоссям, де, що не гра, то викінчена за формою і глибока за змістом мініатюра, зігріта безмірною любов'ю до дітей, пройнята великою турботою про їхнє виховання та про їхній майбутній шлях у суспільстві.

Гортаються сторінки книги, і перед читачем виникають одна по одній усі пори року, оспівані в піснях, звеличені в іграх та забавах.

Природа нескінченна у своїй красі. Нею можна вічно милуватись, у неї є чому повчитись, вона здатна навівати найкращі думи, вчинки й почуття. Ось чому для Василя Миколайовича Верховинця так важливо було взяти собі за спільників Весну, Літо, Осінь, Зиму, аби вкупі з ними, як з вірними порадиниками і побратимами, сіяти в довірливим дитячим серці зерна правди і добра.

Працюючи над «Весняночкою», автор поставив перед собою і перед вітчизняною педагогікою конкретні завдання, суть яких полягає у вихованні «фізично здорового, етично стійкого та інтелектуально розвинутого майбутнього члена суспільства». Отже, кінцеву мету виховного процесу В. Верховинець вбачав у тому, щоб у об'єкта педагогічного впливу сформувались риси характеру та навички, властиві людині соціалістичного сьогодення та комуністичного майбуття.

Одним із могутніх засобів досягнення бажаного результату у вихованні та забезпеченні гармонійного розвитку особи автор «Весняночки» вважав рухливі музичні ігри. Виступаючи на Третньому з'їзді працівників дошкільних закладів Полтавщини у 1921 році, він говорив: «Гра є наймиліша хвилинка, котрої потрібно дитині для всебічного виховання її молоденького тіла, розуму та її індивідуальних здібностей»¹.

Ця думка домінує і в авторському вступі до «Весняночки», де він доводить, що «завдяки іграм можна виховати у дитині всі властивості, котрі ми шануємо у людей і котрі нам хотілося б прищепити малечі різними оповіданнями, бесідами та навчанням».

¹ Верховинець В. Весняночка. Харків, ДВУ, 1925, с. 3.

Отже, усі різноматичні ігри, вміщені до збірки, об'єднує одна загальна риса: вони покликані у привабливій, доступній формі всебічно розвивати дитвору, спрямовувати у бажане русло формування дитячого світогляду.

Репертуар «Весняночки» автор побудував на основі фольклорного матеріалу, власних творів та кращих зразків заново переосмисленої музично-ігрової дитячої літератури своїх сучасників.

Гортаючи сторінки «Весняночки», легко помітити, що до неї увійшли ігри, здатні посісти важливе місце в процесі дитячого виховання. Кожна гра несе в собі глибоке смислове навантаження і має конкретно визначену мету. Шлях до мети лежить через виконання завдань, поставлених перед дитиною у грі. Ці завдання відзначаються винятковою різноманітністю. Вони поступово ускладнюються, але, періодично повторюючись в іншому викладенні та в іншій ігровій ситуації, добре виконуються дітьми. Таким чином досягається необхідна послідовність у посиленні впливу на розвиток розумових та фізичних здібностей дитини. Немає сумніву, що дошкільнята і молодші школярі залюбки водитимуть ті ігри, а вихователі, піонервожаті й батьки — усі, хто матиме «Весняночку», не раз згадають теплим словом її автора.

Переважна більшість ігор «Весняночки» — це невеличкі казки та напівказки, де дійсність тісно переплітається з вигадкою. В іграх реалістично-побутового плану, хороводах і танцювальних композиціях також існує певний елемент умовності, який відкриває простір для вільних домислів.

Велика група ігор «Весняночки» призначена для фізичного розвитку дитини, для гартування її організму гімнастичними вправами, зумовленими самим змістом гри або способом її проведення.

Торкаючись проблеми фізичного виховання, Верховинець писав: «Дітям потрібна гімнастика, але така, яка не розстроювала б їх нервів, а заспокоювала, приносила все нові враження і непомітно, без відома дітей, розвивала б у них не тільки силу фізичну, але єднала б в собі виховання тіла й розуму»¹. Ці думки, висловлені ще на зорі становлення радянської педагогічної науки, не втратили актуальності і в наш час.

Значне місце у «Весняночці» займають ігри на тему праці, в яких діти під пісню виконують ритмічні рухи, властиві тому чи іншому трудовому процесу. В своїх іграх «Весняночка» пропонує дитячій увазі широкий вибір різноманітних «робіт», від простих, призначених для однієї особи («Ладки, ладусі»), до складних гуртових («Дінь-дінь», «Вийшли в поле косарі», «Два півники»).

До групи ігор на тему праці приєднуються за своєю значимістю патріотичні ігри та пісні. Частина з них має чітко окреслений військовий характер («Старий батько», «Гей, Сірко», «Гей, військо йде»). В інших іграх та весняних хороводах («А вже весна», «Ой ходить Іванко») ідея захисту країни та визвольної боротьби подається в умовно алегоричному плані.

Характерною рисою «Весняночки» є надзвичайна багатосторонність

її педагогічного та естетичного впливу на вихованців. Тут дитина відчуває на собі благотворну дію музики й слова, танцю і ритмічних рухів, вона в захопленні від яскравих проявів прекрасного в природі, у повсякденному житті.

Особливу привабливість всім іграм надають пісні, зібрані в народі або створені видатними музичними діячами України. На сторінках «Весняночки», окрім пісенного доробку її автора, можна зустріти чимало творів М. Лисенка, М. Леонтовича, К. Стеценка, П. Козицького, П. Демуцького, а також фольклорні записи К. Квітки, С. Титаренка, А. Конощенка, С. Дрімцова.

Своєю привабливістю пісні «Весняночки» завдячують поезіям Т. Шевченка, Лесі Українки, О. Олеса, М. Вороного, Д. Загула, П. Тичини та інших українських поетів, чие образне слово надихало композиторів на створення високохудожньої пісенної літератури для дітей.

Більшість пісень, що увійшли до збірки, належать В. Верховинцю. За своєю мелодикою і гармонічною основою (це стосується і його великих хорових полотен) вони гранично наближаються до народних, бо увібрали в себе усі найкращі, найхарактерніші риси, властиві українському народному мелосу.

Щедра піснярська муза Верховинця подарувала дітям низку чудових творів — їхніх вірних друзів і супутників від колиски до юнацьких років. Пройняті глибоким оптимізмом, вони пробуджують у свідомості дітей потяг до прекрасного в музиці і в поезії.

Для ігор «Весняночки» В. Верховинець написав чимало невеликих пісенок, а точніше послівок, в яких відчуваються інтонації дитячої розмовної мови («Равлику-павлику», «Печу, печу хлібчик», «Летів горобейко», «Труби, Грицю, в рукавицю», «Зробим коло», «Не сварітеся» і багато інших).

Побудовані з урахуванням ладотональних особливостей народної пісні, вони в той же час нагадують маленькі мелодії-говірки, які так часто люблять складати самі діти, коли звертаються один до одного або, жартуючи, передражнюють товаришів. Такі послівки дітям дуже подобаються. Наспівуючи їх під час гри, чи при якійсь іншій нагоді, вони тим самим готують себе до сприймання більш розгорнутих пісенних форм.

Усім пісням, що складають музичне мереживо «Весняночки», властива виняткова мелодійність і чітка ритмічна основа. Вони дуже зручні для виконання, тому діти їх легко запам'ятовують. На цих творах Верховинець вчить дітей співати соло («А вже весна», «Розлилися води») і в ансамблі («Грими, грими, могутня пісне», «Вийшли в поле косарі»). Він обережно веде їх по важкому шляху долання музичних труднощів, пропонуючи спочатку легенькі пісеньки («Дибидибиди», «Сонечко»), а потім складні («Ми дзвіночки», «Щебетала пташечка» та інші).

Разом з іграми та піснями до «Весняночки» увійшли й танцювальні рухи. Ще в своїй «Теорії українського танцю» В. Верховинець писав: «Пісня й танець — це рідні брат і сестра. Як у пісні виливаються жарти, радощі й страждання народні, так і в танці та іграх народ проявляє

¹ Верховинець В. Весняночка, с. 3.

свої почуття»¹. І щоб «...дати змогу кожному громадянину не тільки милуватися своїм танцем, але і самому брати участь у танцях і водити їх аж до глибокої старості»², він потурбувався, аби вивчення народних танців починалося з самого дитинства. Так, на сторінках «Весняночки» можна зустріти багато весняних хороводів («Шум», «Кривий танок», «Дружба»), чимало народних українських танців, цілком доступних дітям («Перепілка», «Плету лісочку») і авторські обробки народно-танцювальних мотивів для виконання на естраді («При долині мак»).

Поряд з цим автор вносив танцювальні рухи до багатьох ігор, коли цього вимагав їхній зміст або дозволяв характер пісні.

Надзвичайно цінним є перший розділ книги, де знайшли своє місце педагогічні роздуми професора В. Верховинця, людини, за плечима якої був багатий досвід роботи з дітьми та їхніми майбутніми вихователями — студентами вищих навчальних закладів.

Безумовно, з того часу радянська педагогічна наука у своєму розвитку збагатилась новими визначними здобутками, проте працівники дитячих установ та науковці не без цікавості ознайомляться з поглядами Верховинця на проблеми виховання дітей і не без користі для себе керуватимуться його методичними порадами, перевіреними і ствердженими самим життям.

Торкаючись практичної частини підручника, рецензент першого видання «Весняночки» професор Б. Яновський писав: «Тут автор пояснює зміст кожної пісні і спосіб, яким вона повинна виконуватися, тобто викладає, якими повинні бути самі ігри відповідно до поданої пісні, інакше кажучи, дає малюнок драматичної дії. Це надзвичайно цінно і цікаво, тому що маємо можливість широко використовувати пісні з метою виховання ритмічного чуття, привчати до ритміки рухів, що в свою чергу веде на шлях розвитку пластики»³.

Музико-педагогічна громадськість України тепло вітала перше видання «Весняночки». З цього приводу професор М. Грінченко — відомий український музикознавець і фольклорист — у статті «Музична робота з дітьми»⁴, зокрема, відзначив: «Для молодого керівника дитячими групами це єдиний, найбільш свіжий і найбільш повний матеріал...».

А ось як відгукнувся Максим Тадейович Рильський, коли йому стало відомо, що відділ морального та естетичного виховання Науково-дослідного інституту педагогіки УРСР рекомендував перевидати «Весняночку» втретє: «У 1927 році Державне видавництво України видало методичний посібник до дитячих ігор зі співами «Весняночка» відомого українського композитора, музикознавця і педагога В. М. Верховинця. Книжка ця відіграла надзвичайно велику роль в естетичному вихованні дітей. На жаль, тепер вона стала бібліографічною рідкістю»⁵.

¹ Верховинець В. Теорія українського народного танцю. К., Мистецтво, 1968, с. 111.

² Там же, с. 112.

³ Матеріали ЦДАЖР УРСР. Харків, фонд № 116, опис № 6, од. схову № 8924, с. 39 (Я. В.).

⁴ «Музична газета». К., 1926, № 1, с. 3.

⁵ Мається на увазі друге видання (Я. В.).

Тому слід всіляко вітати ініціативу Науково-дослідного інституту педагогіки УРСР, який порушив питання про перевидання цієї книги»¹.

Підсумовуючи усе вище сказане, можна зробити висновок, що «Весняночка» займає особливе місце в творчості Василя Миколайовича Верховинця. Вона ніби та коліска, де зростали його ідеї та задуми в галузі педагогіки, хореографії, композиції та інсценованої пісні. «Весняночка» — перша книжка ігор з піснями для дітей, видана на Україні у радянський час. Відігравши велику роль у справі виховання дітей у 20—30-і рр., вона користується заслуженою пошаною і в наш час.

Її автор — В. М. Верховинець є одним з основоположників створення дитячого музично-ігрового репертуару. Разом із своїми сучасниками — відомими музично-громадськими діячами України — він заклав міцний фундамент, на якому виросла нинішня музична література для дітей.

Як відомо, Верховинець сам збирався видавати «Весняночку» втретє, але загинула уся розпочата ним робота. З тих матеріалів дещо пощастило розшукати, а саме:

1. Про інші форми музичного виховання школярів.

2. Про роль виховательки під час гри.

3. Класифікаційна таблиця.

Ці матеріали стали здобутком нинішньої «Весняночки», що ж до інших змін, внесених у третє та четверте видання, то на них звернемо увагу далі. Для тих, хто бажає ближче познайомитись з автором цієї книги, подаємо короткий нарис про його життя і творчість.

Василь Миколайович Верховинець належить до старшого покоління діячів українського мистецтва — учнів і послідовників Миколи Віталійовича Лисенка, які перенесли кращі традиції створеної ним школи в наше радянське мистецтво.

Верховинець (Костів) народився 5 січня 1880 року в селі Старий Мізунь, тепер Івано-Франківської області, в сім'ї малоземельного селянина. Здобути освіту в умовах жорстокого переслідування усього українського з боку австро-угорської монархії було надзвичайно важко. Але, незважаючи на труднощі, дванадцятирічний хлопець після закінчення сільської школи їде до Львова і влаштовується вчитись у бурсі при Ставропігійському інституті. Бурса готувала слухачів для духовної та учительської семінарії.

Любов до народної пісні й танцю, а також виняткові музичні та педагогічні здібності визначили майбутній життєвий і творчий шлях Верховинця. У 1899 році він закінчує учительську семінарію в місті Самборі з дипломом «Городського народного вчителя» і починає викладати в народних школах міста Калуща, а потім у селах Бережниця та Угринові Калуського повіту. Майже всі, хто знав Верховинця, відзначали його любов до дітей і вміння працювати з ними.

Свою педагогічну діяльність Верховинець поєднує з роботою в театрі товариства «Руська бесіда». Там він працює хормейстером і виступає на сцені з провідними партіями в музичних постановках.

1906 року в житті Верховинця відкривається нова сторінка. Його чудовий лірико-драматичний тенор і артистична обдарованість справили

¹ Із листа М. Т. Рильського до міністра освіти УРСР від 3 квітня 1964 р., К. (Я. В.).

велике враження на видатного актора Миколу Карповича Садовського, який в той час гастролював на Галичині. Садовський запропонував молодому співакові вступити до його трупи, і влітку 1906 року Верховинець переїхав на Україну.

Згодом Садовський писав: «На літо до мене приїхав молодий ще тоді актор Костів, що пізніше грав під прізвисьмом Верховинця. Цей молодий, але дуже музикальний хлопець дав мені ідею перекласти опери «Галька» і «Сільська честь». А тим часом ми почали разом розучувати оперу «Продана наречена», де я мав співати партію Кецала»¹.

У Театрі Миколи Садовського В. Верховинець захоплюється майстерною грою корифеїв української сцени М. Садовського, М. Заньковецької, Г. Борисоглібської, О. Полянської та інших, виступає разом з ними, вчиться у них і сам з великим натхненням працює над створенням нових сценічних образів. Киян чарували його тенор і майстерна гра в ролях Петра («Наталка Полтавка» М. Лисенка), Андрія («Запорожець за Дунаєм» С. Гулака-Артемовського), Левка («Майська ніч» М. Лисенка), Йонтека («Галька» С. Монюшка), Турідду («Сільська честь» П. Масканьї) та в інших, різних за своїм сценічним характером ролях.

Та, незважаючи на виняткові акторські успіхи, Верховинець залишається вірним хормейстерській справі і незабаром цілком віддається їй, працюючи в театрі хормейстером, а згодом і диригентом. Водночас він успішно закінчує теоретичний клас школи Лисенка під керівництвом Г. Любомирського і, таким чином, завершує свою музичну освіту.

У квітні 1915 року ряд провідних акторів — Л. Ліницька, О. Полянська, С. Паньківський, М. Петлішенко, Н. Горленко, С. Бутовський, В. Василько, Є. Доля та В. Верховинець залишили Театр Миколи Садовського. Вони увійшли до «Товариства українських акторів за участю М. К. Заньковецької та П. К. Саксаганського, під орудою І. О. Мар'яненка». Невдовзі до них приєднався Іван Семенович Козловський — нині ушлавлений співак, народний артист СРСР.

В. Верховинець здійснював музичне керівництво новим творчим колективом — працював з хором та оркестром, розучував вокальні партії з акторами, ставив танцювальні номери у виставах. У цьому товаристві він пробув до 1919 року.

Життя театру проходило в гастрольних поїздках по Україні. Користуючись цією нагодою, а також за власною ініціативою молодий хормейстер виїжджає на села і, запалений порадами М. Лисенка, глибоко вивчає побут і творчість українського народу. Ці етнографічні та фольклорні дослідження дали Верховинцю можливість зібрати й обробити багатий матеріал, на базі якого він буде свої теоретичні узагальнення і практичну діяльність. У 1912 році виходить у світ його перша наукова праця «Українське весілля» (повний запис весілля в селі Шпичинці Сквирського повіту на Київщині). Автор глибоко аналізує українські народні пісні весільного ритуалу, робить екскурс у минуле і простежує їхній розвиток з часів родового суспільства аж до нашої епохи.

¹ Садовський М. К. Мої театральні згадки, 1881—1917 рр. Харків, ДВУ, 1930, с. 90—91.

«Весілля в Шпичинцях» — перший на Україні твір, у якому, крім повного запису весільного обряду, широко представлений музичний матеріал і зроблено надзвичайно цінні й цікаві теоретичні узагальнення.

Дослідження народнопісенної творчості В. Верховинця поєднує із студіюванням народного танцю і уже в період роботи над «Українським весіллям» починає готуватись до здійснення аналогічної праці в галузі хореографії. Вставні балетні номери у виставах театру Садовського, хореографічні вечори гуртка молоді й семінаристів, які він влаштовував на сцені цього ж театру, підтверджували сміливу думку митця про велике майбутнє народного танцю.

Для утвердження народної хореографії необхідно було створити міцну теоретичну базу.

З цією метою Верховинець пише «Теорію українського народного танцю», для якої він не тільки зібрав надзвичайно цінний матеріал, а й науково обгрунтував його, показав характерні рухи, які є основою української народної хореографії. Цікаво відзначити, що Верховинець перший серед наших фольклористів дав назву майже всім танцювальним рухам, відповідно до їхнього характеру і внутрішнього змісту, розробив і запропонував оригінальний метод запису хореографічного матеріалу, який полягає в словесному описі рухів і їхніх комбінацій, ілюстрованих рисунками та схемами. Його метод здобув широке визнання у хореографів і науковців.

У книзі митець пропонує струнку, глибоко продуману систему подачі танцювального матеріалу. Перед нами ніби розгортається яскрава хореографічна картина, яка бере початок від ледь помітних підготовчих рухів, що поступово формуються у певні танцювальні. Непомітно змінюючись, вони переплітаються між собою в безлічі цікавих комбінацій і, нарешті, виливаються в чудове мереживо фігурних таночків, описаних наприкінці книги.

Видатні хореографи сучасності надзвичайно високо оцінюють згадану працю. У передмові до її третього видання народний артист СРСР балетмейстер В. Вронський зокрема писав: «Теорія українського народного танцю» професора В. М. Верховинця — це перша на Україні книга, яка по-науковому підходить до вивчення народного танцювального мистецтва.

Поява її в світ дала нам дорогоцінний хореографічний матеріал, так ретельно і любовно зібраний серед народу і зосереджений в одному творі. І далі: «Крім того,— і це надзвичайно важливо,— робота В. М. Верховинця відіграє велику роль у справі вивчення, поширення українського народного танцю в інших республіках Радянського Союзу»¹.

Характеризуючи композиторську діяльність Василя Миколайовича, треба насамперед відзначити її глибоко народний характер. До нас не дійшли його ранні оригінальні твори, проте ми маємо багато записів народних мелодій та їхніх аранжировок, зроблених ним ще до 1917 року.

¹ Верховинець В. Теорія українського народного танцю. К., Державне видавництво образотворчого мистецтва і музичної літератури УРСР, 1963, с. 8.

Найбільш визначні й популярні твори Верховинця народились під впливом Великої Жовтневої соціалістичної революції, громадянської війни і творчої праці людей нового соціалістичного суспільства. Його численні хори та революційні масові пісні, серед яких заслужено славою користувались: «Грими, грими, могутня пісне», «Більше надії, брати», «За Батьківщину», «Ми творці життя нового», «Заграй, кобзарю» та інші, вже на початку 20-х років були широко відомі на Україні. На цих патріотичних творах виховувалась радянська молодь у школах та колективах художньої самодіяльності, їх виконували в концертах, на зборах, мітингах і демонстраціях. Верховинець — автор найпопулярнішої аранжировки міжнародного робітничого гімну «Інтернаціонал», здійсненої ним у 1919 році. Користувалися популярністю також його аранжировки революційних масових пісень «Шалійте, шалійте», «Жалібний марш», «Марсельеза» та «Варшавянка».

Верховинець написав багато романсів та солоспівів на слова Лесі Українки, І. Франка, О. Олеса, П. Тичини, М. Рильського та інших українських поетів.

Більш детально з хором та пісенною творчістю Верховинця можна ознайомитись, звернувшись до його збірок «Хорові твори»¹ і «Пісні та романси»², до яких увійшли найкращі твори композитора.

Значну частину свого життя Верховинець віддав педагогічній роботі. Так, у 1919—1920 рр. він працює лектором з методики хорового співу на диригентських курсах імені Лисенка у Києві та викладає дитячі ігри в Київському педагогічному інституті, а в 1920—1932 рр. керує кафедрою мистецтвознавства Полтавського інституту народної освіти та викладає українські народні танці в трудовій школі імені Котляревського.

Верховинець-педагог справляв велике враження на слухачів своєю ерудицією, надзвичайною музикальністю, глибоким знанням фольклору, умінням цікаво побудувати та провести лекцію.

В основу музичного виховання учнів був покладений власний дослідницький матеріал, крім того, широко використовувалась спадщина українських, російських та західноєвропейських класиків. Вміло показуючи кожну музичну фразу, керівник сприяв всебічному розвитку художнього смаку студентів. Народні пісні, що були пов'язані з іграми, засвоювались практично: лектор подавав зміст гри, розподіляв ролі серед студентів, і після вивчення вокальної частини, учні закріплювали пройдений матеріал, виконуючи пісню разом із рухами. Вражала кипуча енергія самого керівника, який не тільки робив цінні вказівки щодо вокалу, а й ретельно відпрацьовував жести, рухи і міміку тієї чи іншої гри.

«Зайде, бувало, Василь Миколайович до аудиторії,— згадував колишній його учень і концертмейстер Сергій Амосович Шевченко,— усміхнеться до нас та й скаже: «Забудьте, будь ласка, про свій вік. Ви — не студенти. Ви — дошкільнята. А тепер давайте гратись». І справді, кожен з нас немов відчував себе дитиною, а Василь Миколайович тим

часом з'єднував наші руки, сам підхоплював переднього і, приспівуючи: «диби-диби, диби-би...» та пританцьовуючи, вів рядочком за собою. Вивчені у той спосіб ігри ми проходили з дітьми полтавських інтернатів. Там уже ми були вихователі! Там Василь Миколайович давав нам повну волю, а після тих занять детально розбирав роботу кожного».

Така система подачі матеріалу захоплювала студентську молодь, лекції проходили жваво, весело і продуктивно.

Майже рік (1927—1928) Верховинець працював викладачем у Харківському музично-драматичному інституті.

Випускник інституту, нині пенсіонер, доцент О. Перунов (він довгий час був художнім керівником Ансамблю пісні й танцю Харківського військового округу) розповідає автору цих рядків: «В той час до нашої навчальної програми були введені дитячі ігри та пісні. Дякуючи лектору, новий предмет одразу став популярним серед студентської молоді. На уроки Василя Миколайовича збігались майже всі слухачі інституту, одні, щоб брати участь в іграх, інші — просто спостерігати. Серед останніх можна було помітити педагогів трудових шкіл та вихователів дитячих садків, причому не тільки місцевих, а й приїжджих.

Василь Миколайович викладав без записок і конспектів, працював натхненно, до самозабуття. Створювалось враження, ніби він, працюючи, творить і відкриває перед нами щось нове, ніким не знане досі. Заохплення педагога передавалась всім присутнім — аудиторія жила одним життям, одними думами, підкорена одному творчому пориву. Серед студентів тільки й було мови, що про нового лектора та його предмет».

Саме в період активної педагогічної діяльності В. Верховинець остаточно завершує свою довгорічну роботу над «Весняночкою» і випускає її в світ. Бажання скласти збірку дитячих ігор та пісень виникло ще тоді, коли він почав вчителювати в народних школах Галичини. Молодого класовода постійно хвилювало те, що багатий ігровий матеріал, створений народом та породжений дитячою фантазією, часом забувається і безслідно гине, ніким не записаний і не упорядкований.

До здійснення свого задуму Василь Миколайович приступив відразу після опублікування «Українського весілля». Тоді автор уявляв «Весняночку» звичайною збіркою дитячих ігор та пісень, але згодом, бажаючи ознайомити вихователів з методикою своєї педагогічної роботи і, разом з тим, поглибити значимість посібника, вирішив ввести до нього теоретичний розділ.

Дві лекції, прочитані дошкільним працівникам Полтавщини — одна на їхньому Третньому з'їзді (1921 р.), а друга — на конференції (1922 р.), лягли в основу теоретичного розділу першого видання «Весняночки». У другому виданні цей розділ значно збагатився. Автор включив до нього ще вісім нових параграфів.

Варто відзначити, що складання «Весняночки» збіглося з розпочатою раніше роботою над «Теорією українського народного танцю», і обидві, здавалось, різні за своїм призначенням, праці виявились по суті органічно пов'язаними між собою: якщо в «Теорії українського народного танцю» автор подбав, аби значну частину танцювальних рухів та їхніх комбінацій пристосувати для дітей, то на сторінках «Весняночки»

¹ Верховинець В. Хорові твори. К., «Мистецтво», 1966.

² Верховинець В. Пісні та романси. К., «Музична Україна», 1969.

постійно зустрічаються посилання на «Теорію танцю», коли описуються ігри або інсценовані пісні, в яких мають місце елементи хореографії.

Отже, тенденція до інсценізації пісень, а також до створення хореографічних композицій на основі народнопісенного матеріалу була властива творчості митця. Вона зародилася ще на початку його творчої діяльності, лейтмотивом пройшла через усе його життя і остаточно закінчилася в роботі «Жіночого хорового театралізованого ансамблю».

Цей колектив був останнім з багатьох, якими керував Василь Миколайович після закінчення своєї праці в Театрі Миколи Садовського та в Товаристві українських акторів.

Відтоді Верховинець ні на мить не розлучається з хормейстерською справою. Довгий час він очолює хор Полтавського інституту народної освіти (1920—1932 рр.), на цей же період припадає створення Полтавської окружної хорової капели, якою він керував разом з Ф. Попадичем та О. Свешниковим. Репертуар капели був дуже різноманітний: О. Свешников диригував хоровими творами російських та західноєвропейських авторів, Ф. Попадич — творами українських композиторів, а В. Верховинець спеціалізувався в галузі української народної пісні.

У 1923—1924 рр. Василь Миколайович працював у музично-драматичному інституті імені М. В. Лисенка як диригент хорового співу на диригентському відділі і керував хоровою студією імені Стеценка при музичному товаристві імені Леонтовича.

В 1927—1928 рр. Василь Миколайович керував Харківською окружною капелою «Чумак», яка популяризувала твори радянських композиторів, народні пісні й великі хорові твори світової класики та хором Харківського музично-драматичного інституту.

Як бачимо, Верховинець зробив вагомий внесок у розвиток хорової справи на Україні. Він був не тільки чудовим хормейстером-організатором, але й талановитим педагогом-вокалістом, завдяки чому усі хорова колективи, якими він керував, відзначались високою виконавською культурою, справжнім професіоналізмом.

Значний внесок Верховинця також у становлення й розвиток українського балетного мистецтва. Деякий час він працював балетмейстером Харківського театру музичної комедії, який було створено у 1929 році. Разом з Верховинцем фундаторами цього колективу були диригент Б. Крижанівський та режисер Б. Балабан.

У 1930 році Харківський оперний театр розпочав роботу над постановкою першого українського балетного спектаклю «Пан Каяновський» (музика М. Вериківського, лібретто М. Вериківського та Ю. Ткаченка). Перед постановниками цього твору постало нелегке завдання: необхідно було поєднати, здавалось, абсолютно несумісні стильові особливості класичного і народного танцю, створити на основі класичної хореографії український національний балет. На той час такого балету ще не існувало, проте були цікаві ідеї, подані Верховинцем ще в 1920 році. У своїй «Теорії українського народного танцю» він писав: «Наш балет, якщо йому судилось коли-небудь народитись, мусить бути народним, своєрідним, а таким він стане тоді, коли в нього увіллється багатство народного танцю з його мальовничими фігурами й широкою, нічим не обмеженою

фантазією думок і коли він буде перейнятий духом веселих танцювальних пісень, повних кипучості, енергії, бадьорості та невимушеної щирої розваги справжнього народного життя»¹.

Ось чому балетмейстер В. Литвиненко, який добре розумівся на класиці, залучив до роботи над виставою В. Верховинця, що був фахівцем у галузі народної хореографії. Спільна праця двох митців дала плідні результати: в балетному мистецтві Радянської України прозвучало нове слово. Народився спектакль, за прикладом якого згодом почали створюватись інші вистави, що прикрашають нині репертуар театрів опери і балету нашої республіки.

Набагато пізніше, відзначаючи заслуги Василя Миколайовича перед балетним мистецтвом України, народний артист СРСР балетмейстер П. Вірський у своїй передмові до четвертого видання «Теорії українського народного танцю» писав, що думки Верховинця про український балет, «...висловлені ним ще в 1920 році, давно перестали бути лише предметом теоретичних дискусій і сміливих передбачень. Вони набули цілком реальної форми в творчих досягненнях митців від хореографії, які вивели наш національний танець у великий світ.

Верховинець вніс неоцінний вклад у розвиток української хореографії. Він був одним із перших, хто стояв біля колиски українського професіонального танцювального мистецтва і своєю практичною діяльністю прокладав йому шлях до визнання»².

Творчі шукання В. Верховинця в галузі фольклору, композиції та хореографії логічно завершилися створенням у Полтаві в 1930 році «Жіночого хорового театралізованого ансамблю» («Жінхоранс»), який за задумом його засновника мав подавати пісню в театралізованому плані, аби народна музика і танець проклали собі дорогу і на естраду.

Прийом театралізації пісні, підказаний змістом самого твору, відкривав перед колективом великі можливості. Пісня ніби народжувалась знову, твір сприймався не тільки з музичного боку, а й наочно.

Новий жанр, який вперше показав на сцені саме В. Верховинець, витримав випробування часом і тепер до нього звертаються численні професіональні та самодіяльні колективи нашої республіки і за її межами.

Активну участь у створенні «Жінхорансу» та його роботі брала Є. Доля-Верховинець, яка була режисером цього колективу.

Робота з «Жінхорансом», що 1935 року оформився в Державну капелу — справжній апофеоз творчої діяльності Верховинця. Побудований на принципах, розроблених у «Теорії українського народного танцю» та «Весняночці», «Жінхоранс» став своєрідною лабораторією перевірки і запровадження в життя сміливих новаторських ідей свого керівника, висококваліфікованим колективом-пропагандистом радянської хорової культури української народної пісні і хореографії.

Навесні 1935 року Всесоюзне товариство культурних зв'язків із закордоном у Москві одержало від оргкомітету Першого міжнародного фестивалю народного танцю в Лондоні запрошення надіслати на цей

¹ Верховинець В. Теорія українського народного танцю, с. 114.

² Верховинець В. Теорія українського народного танцю, с. 11.

фестиваль делегацію від СРСР. Кращі танцюристи багатьох республік Радянського Союзу почали підготовку до майбутніх виступів.

Головний балетмейстер Київського театру опери та балету імені Т. Г. Шевченка Л. Жуков укомплектував танцювальну групу із солістів Київського та Харківського оперних театрів.

Для роботи з цією групою був запрошений В. Верховинець. Він працював з танцюристами майже два місяці — вчив їх, як треба поводити себе в українському народному танці, звертав увагу на правильне положення рук, корпусу і ніг та на взаємини партнерів у танцювальному колі. Професійні актори повинні були показати на великій сцені український народний танець у всій його привабливості і красі.

Верховинець підібрав цікаву музику і поставив триколінний «Гопак». То був парубочий танець, в якому демонструвалась чоловіча віртуозність, а дівчата своїми плавними, сповненими скромності рухами, створювали ліричний контраст парубочьому танцювальному хисту. Гопак виконувався в дуже швидкому іскрометному темпі.

Друга частина танцю, віртуозна, стрімка, була поставлена Л. Жуковим і разом з триколінним «Гопаком» Верховинця становила єдине гармонійне ціле.

Успіх радянських митців у Лондоні перевершив усі сподівання. Після закінчення «Гопака» в найбільшому концертному залі Лондона «Альберт-холі» відбувалося щось неймовірне. Публіка не відпускала танцюристів зі сцени, примушувала їх виконувати на «біс» кілька разів.

Українська танцювальна група одержала першу премію фестивалю. Коментуючи хід фестивалю, лондонська газета «Таймс» від 18 липня 1935 року писала: «Все це було новим для нас. Російські танцюристи з України виконували «Гопак» з такою професійною майстерністю, що сколихнули публіку, розпалили її ентузіазм... Ми побачили, як народні танці безпосередньо впливають на балет, хоча, незважаючи на віртуозність, це, по суті, були чисто народні танці...».

На Батьківщину радянські митці повернулись, окрилені великим успіхом. «Шлях радянської делегації, і зокрема української групи, від радянських кордонів через Ленінград та Москву до столиці України, — писала газета «Пролетарська правда», — став шляхом заслуженого триумфу і творчих звітів, з якими виступали радянські танцюристи перед трудящими Ленінграда і Москви».

«Успіх «триколінного гопака» на фестивалі в Лондоні був цілком закономірним, — згадує О. Соболь, заслужений артист УРСР, — адже його демонструвала танцювальна група, яка стала, по суті, першим хореографічним колективом, що підніс виконання народного танцю на високий професійний рівень. Ця подія мала певний вплив і на дальший розвиток вітчизняного народно-танцювального мистецтва, оскільки дала поштовх створенню в союзних республіках ансамблів народного танцю»¹.

На першій Декаді української літератури і мистецтва в Москві

¹ Див. «Культура і життя», 1976, 19 серпня, ст. «Перший міжнародний», автори М. Сивкович та Я. Верховинець.

(1936 р.) столичні глядачі знову побачили іскрометний танець Верховинця — Жукова у виконанні артистів балету Київського оперного театру як заключний хореографічний номер опери «Запорожець за Дунаєм».

Для участі в Декаді був запрошений і «Жінхоранс». Цей колектив виконував поставлені Василем Миколайовичем обрядові танці й хоровади в опері «Наталка Полтавка». Виступи в складі трупи Київського театру опери та балету імені Т. Г. Шевченка, а також самостійні концерти капели знайшли гаряче схвалення мистецької громадськості та глядачів столиці.

Радянський уряд високо оцінив творчу діяльність професора В. М. Верховинця, нагородивши його після закінчення Декади орденом «Знак Пошани».

Влітку 1936 року митець разом із «Жінхорансом» здійснив гастрольну подорож по Далекосхідному краю і протягом двох місяців дав 60 концертів для воїнів Далекого Сходу.

За час перебування на Далекому Сході Василь Миколайович організував чимало хорових гуртків із військовослужбовців та жінок командного складу армії.

Ця гастрольна подорож була останньою в житті Василя Миколайовича Верховинця. Він помер 11 квітня 1938 року.

Розквітає і збагачується радянське мистецтво, зігрите піклуванням Комуністичної партії та уряду. На Україні виникло багато чудових ансамблів, художніх колективів, де використовується творча спадщина Верховинця. Всесвітню популярність здобув ушлявлений Державний ансамбль танцю Української РСР імені П. Вірського, в якому зберігаються кращі традиції «Жінхорансу». Цей перший у нашій країні професійний ансамбль танцю створив у 1937 році народний артист СРСР Павло Вірський — послідовник хореографічної школи Верховинця.

На будинку Полтавського педагогічного інституту встановлено меморіальну дошку. На ній напис: «У цьому будинку в 1922—1932 рр. працював відомий український композитор, педагог і етнограф Верховинець Василь Миколайович (1880—1938)».

У Полтавському краєзнавчому музеї встановлено погруддя композитора, подароване полтавцям Київським театром опери та балету імені Т. Г. Шевченка в день відкриття меморіальної дошки. Погруддя створив київський скульптор С. Британ.

Два інших погруддя того ж скульптора встановлено на батьківщині Василя Миколайовича Верховинця — у Старомізуньському сільському клубі та в краєзнавчому музеї міста Болехова Івано-Франківської області.

20 лютого 1970 року з ініціативи Музично-хорового товариства Української РСР у Київському будинку вчителя відбувся ювілейний вечір, присвячений 90-річчю від дня народження Верховинця. На вечорі була прочитана лекція «В. Верховинець — автор українських революційних пісень» (лектор — музикознавець Т. Некрасова).

Потім відбувся великий концерт, і в переповненому залі будинку вчителя, де свого часу диригував Верховинець, знову прозвучали його твори

у виконанні провідних солістів Київського оперного театру, солістів Республіканської філармонії та хору Українського радіо і телебачення.

Влітку 1978 року в Полтавському музичному училищі імені М. В. Лисенка було відкрито кімнату-музей «Музична Полтавщина». Поряд з іншими унікальними документами в ньому широко представлені матеріали, які висвітлюють життєвий і творчий шлях В. Верховинця.

Проявом глибокого визнання народом заслуг Василя Миколайовича перед українським мистецтвом став акт надання його імені вулицям у Полтаві та Києві.

Про зміни, внесені до третього та четвертого видань

Підтримані добрим словом Максима Тадейовича Рильського та маючи певний досвід у підготовці до друку творів В. Верховинця (третє та четверте видання «Теорії українського народного танцю», 1963 та 1968 рр., збірка «Хорові твори», 1966 р.) ми розпочали редагування третього видання «Весняночки».

В основу розпочатої праці було покладено такі принципи:

1. Доповнити «Весняночку» оригінальними авторськими матеріалами, які пощастило розшукати.
2. Вилучити незрозумілі для теперішньої дітвори ігри та пісні або ті, які в сучасних умовах втратили своє виховне значення.
3. виправити певною мірою окремі віршовані тексти, інші дописати з метою деякого осучаснення або зміни характеру чи поглиблення значимості гри.
4. Підібрати до цікавих ігор інші пісні, коли оригінальні з різних причин виявились неприйнятними.
5. Інсценувати ряд пісень з «Весняночки» за методом автора.
6. Створити максимум зручностей для користування посібником.
7. Розробити і включити до третього і четвертого видань новий розділ — «Хореографічний додаток», до якого увійшла більшість танцювальних рухів та їхніх комбінацій з «Теорії українського народного танцю», призначених для дитячого виконання.
8. Рекомендувати конкретні танцювальні рухи до ігор чи інсценованих пісень, в яких вони відсутні, але повинні бути.
9. Створити схеми та рисунки до переважної більшості ігор.
10. По можливості зберегти мову і стиль автора, враховуючи, звичайно, термінологічні та граматичні зміни, що сталися за період з 1925 року.
11. Скрізь, де необхідно, дати редакторські помітки.

Минуло більше півстоліття відтоді, як «Весняночка» вперше побачила світ. За цей період у житті й світогляді радянських людей сталися докорінні зміни, а тому цілком природно, що до сучасної «Весняночки» не могли увійти деякі ігри та пісні, добре відомі в 20—30-х роках.

У четверте видання «Весняночки» теж внесено ряд поправок і доповнень. Дещо розширено вступну статтю за рахунок детальнішого аналізу

теоретичної та практичної частин збірки. Крім того, додано нові важливі біографічні відомості про В. М. Верховинця, котрі стали відомі останнім часом.

У четвертому виданні збільшилась кількість схем та рисунків до ігор (другий і третій розділи) і, на відміну від попереднього видання, яке вийшло в світ трьома випусками, нинішнє зібране воедино, тобто виходить однією книгою.

Передмову до четвертого видання «Весняночки» хочеться закінчити словами глибокої подяки усім особам, які допомогли нам у роботі над книжкою.

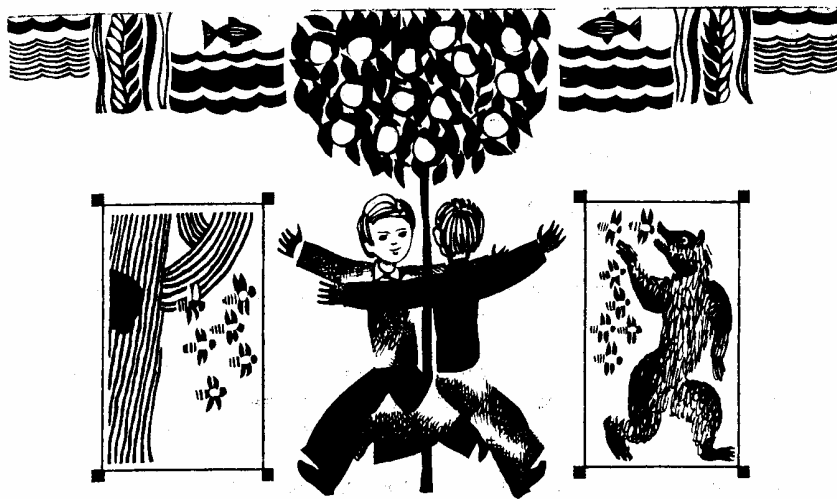
Особливо хочеться відзначити неоціненну роль у цій справі дружини автора, колишньої артистки Театру Миколи Садовського і режисера «Жінхорансу» Є. Долі-Верховинець.

У великій пригоді стали бесіди з концертмейстером В. Верховинця — С. Шевченком, директором Полтавського музичного училища М. Фісунном, педагогом-методистом Т. Нацевич та кандидатом педагогічних наук Л. Хлебниковою.

Надзвичайно цінні поради в питаннях хореографії подали заслужена артистка УРСР Г. Березова та соліст балету Київської опери П. Баклан.

Хочеться сподіватись, що четверте видання «Весняночки», як і попередні три, тепло сприйметься музичною та педагогічною громадськістю України, а її репертуар, сонячно-іскристий, по-весняному звабливий, назавжди западе в дитячі душі і серця.

Ярослав Верховинець

Розділ перший

ПРО РУХЛИВІ ІГРИ ЗІ СПІВАМИ

Наукові дослідження в галузі педагогіки виявили, що найсильніше бажання у дитини — це бажання руху. Дитина рухається під час гри. В гру вона вкладає всю свою енергію, бо це зміст її життя. Якщо залишити дитину на самоті, вона може бавитися доти, доки не засне, втомлена грою.

У жодній порі свого життя людина не виявляє стільки рухливості, як під час забав у дитячому віці.

Важко переоцінити значення ігор та забав у справі формування фізично здорового, етично стійкого та інтелектуально розвинутого майбутнього члена суспільства. Завдяки іграм можна виховати у дитини всі ті властивості, котрі ми шануємо у людей і котрі нам хотілося б прищепити малечі різними оповіданнями, бесідами та навчанням. Граючись, дитина зосереджує увагу, а це вже є початком виховання сильної волі.

Залежно від ходу гри дитина мусить оцінювати загальну обстановку і швидко та самостійно вирішувати, що й коли їй треба робити. Хіба можна знайти кращий спосіб для розвитку самостійності та швидкості дійової рішучості у вихованців.

Захоплена грою, дитина гартується в терпінні, бо ніколи не скаржиться на біль, якщо впаде або вдариться ненароком. Від такого болю за інших обставин вона пролила б чимало сліз.

Граючись, дитина легко схоплює, розуміє та запам'ятовує гру, а ці якості, постійно розвиваючись, в свою чергу полегшують виконання складніших завдань.

Ігри виховують дружні, товариські взаємини між їх учасниками, між дітьми й вихователями, між учнями та вчителями.

Під час гри у дітей виникає потреба співробітництва та необхідність виконання певних правил, вони привчаються володіти власними почуттями, вчать шанувати права іншого. Граючись, діти набувають чимало таких якостей, котрі можуть їм згодитись у майбутньому житті.

Крім того, треба згадати ще про одну надзвичайно цінну властивість гри: вона веселить, радує, а здорова радість конче необхідна для здорового розвитку душі й тіла. Весела людина легше переносить горе і не так швидко піддається лихим зовнішнім впливам.

Проте не слід думати, що ігри та забавки — це єдиний засіб фізичного виховання дитини. Життєві обставини часто суперечать потребам організму.

В процесі повсякденної праці часто повторюються одні і ті ж рухи та положення корпусу, іноді шкідливі для здоров'я. Деякі органи не працюють зовсім, слабнуть і через те втрачають здатність правильно функціонувати, інші органи розвиваються аж занадто. Кровообіг стає нерівномірним, порушується нормальний обмін речовин.

У тих, хто працює сидячи, слабнуть м'язи, а тому вони не можуть тримати в правильному положенні окремі частини кістяка, через що спостерігаються неправильності в будові тіла, що дуже зле відбивається на їхньому загальному здоров'ї. Викривлення, наприклад, хребта призводить до поступового, але невпинного руйнування організму.

Здоров'я людини залежить від погодженої праці всіх органів, а це можливо лише за відповідних і сприятливих для них умов, а саме: чистоти тіла та рухові на свіжому повітрі, а також правильної постави корпусу в побуті і праці. Останнє набувається завдяки спеціальним гімнастичним рухам. Отже одних тільки ігор та забавок для виховання здорової людини ще не досить.

Проте гра дає іншу користь. Для малечі вона найвідповідніша форма руху.

Теоретично майже всім відомо, яке велике значення для дітей мають ігри та забавки, але на практиці можна спостерігати зовсім іншу картину. Навіть там, де є гарний, обладнаний майданчик, часто ніхто не грається. В чому причина? Не може бути й думки, щоб діти не люблять бавитись.

Є дві причини: діти або не мають часу, або не знають жодної гри і через те позбавлені радості, яку відчули б від ігор, якби їх знали. Ці дві причини — тяжкий докір вихователям, батькам та вчителям.

Дитина мусить мати час на ігри, а справа їх поширення цілком знаходиться в руках вихователів. Це їхній обов'язок, яким не можна легковажити.

Коли під час гри діти не веселі, не бавляться і не радіють, то винен у цьому сам керівник. Можливо, він вибрав гру, що не відповідає дитячому вікові, може, не вгадав слушного для гри часу або не зумів зацікавити грою дітей, чи вже відразу придушив дитячу радість, не дозволяючи їм голосно тішитись, щоб, мовляв, були чемні та спокійні. Такі дії свідчать про повне незнання дитини.

Радість є неперевершеним засобом пробудження дитячого мозку до активної діяльності, і це почуття під час гри слід всіляко підтримувати.

Але не треба забувати про різницю між старшими і молодшими дітьми. Старші діти завдяки деякому умінню володіти собою можуть тішитись внутрішньо — в собі, проявляючи радість виразом обличчя або звуком голосу. Цього молодші діти не вміють. У них радість вводить в дію все тіло: вони підскакують, плещуть у долоні, кричать, голосно співають тощо. Забороняючи їм так себе поводити, ми робимо дві серйозні помилки:

з великою шкодою для вихованців вбиваємо дитячу веселість в самому її початку;

бажанням стримати в забаві почуття дітей ми накладаємо на їхній мозок таке колосальне напруження, що малюкам надзвичайно важко зосередити на грі свою увагу. Це може відштовхнути їх від гри, і діти будуть позбавлені багатьох приємних хвилин відпочинку.

А тому, пригадавши свої дитячі літа, ми не повинні сердитись на голосну дитячу радість, бодай хоч під час гри чи забави.

Звичайно, це не означає, що діти можуть поводити себе як завгодно. Делікатно, ласкаво, жартівливо можна привчити дітей до порядку та до спокійної поведінки, необхідних для продовження або пояснення відповідної гри, і з безумовною рішучістю підтримувати гру правильну та чемну.

Нарешті, ще кілька слів про пристосування гри до дитячого віку. Тут не можна абсолютно, раз і назавжди встановити постійні схеми, але в загальних рисах потрібно добре обдумати, яку саме гру можна проводити з вихованцями того чи іншого віку, маючи на увазі дитячу психіку, що з роками змінюється, як і самі захоплення, переживання та бажання дитини.

Дітям до 4—5 років не потрібні рухливі ігри. Вони ще не прагнуть до гурту однолітків, і їхні забавки зводяться, здебільшого, до обсервації, копіювання та наслідування прикладу старших. Тут роль вихователя полягатиме лише в тому, щоб дати дітям можливість більше бути на повітрі та на сонці, забезпечити їх піском, глиною, тачкою, лопаткою, дати кубики, коника, ляльку, машину або якусь іншу іграшку, і багата дитяча фантазія сама підкаже, як їм краще бавитися.

В наступний віковий період, тобто після 4—5 років, дитині одній уже нудно. Вона тягнеться до товаришів, хоче, щоб хтось придумав їй різні ігри та забави.

Тепер вихователь мусить активно проявляти свою ініціативу, пропонуючи дітям такі ігри, які в першу чергу мають задовольнити їхню потребу в русі та фантазії. Не треба тільки ставити надто великих вимог до здібностей вихованців, особливо до їхньої пам'яті та уваги.

Пізніше, в процесі розвитку дітей, необхідно додавати ігри щораз важчі та складніші, а також ті, що несуть в собі елементи гімнастики.

Керівник, приступаючи до проведення гри з малечю, мусить добре ознайомитися з ігровим репертуаром, він повинен підбирати такі ігри, які змістом, формою і способом проведення відповідали б вікові дитини.

Цими трьома особливостями гри керівник має так зацікавити дітей, щоб ті полюбили її і прохали повторити при кожній нагоді.

Найкраща форма гри — це замкнене або розірване коло. Воно може бути одне або складене із кількох кіл.

Коло своєю будовою являє собою щось гарне, гармонійне, закінчене, ціле. Живе коло єднає і приваблює усіх дітей чимось світлим, чистим, що тішить душу дитячу, ніби погожа картина небосхилу, зірок, місяця, сонця. До кола дитина біжить, наче хоче глянути на сонечко, коли воно вигляне із-за дощової хмари. Дитяче коло — то веселе сонечко.

Щоб гра проходила весело і жваво, керівник мусить, по-перше, сам добре засвоїти гру, а по-друге, ознайомитися з методикою і способом проведення гри, зуміти провести її легко і якнайдоступніше для вихованців.

Під час забави керівник повинен звертати увагу на всі питання, зауваження та доповнення дітей, що стосуються гри, її змісту або способу проведення. Різні дитячі доповнення керівникові слід приймати і дозвояти вносити їх у гру.

Керівник мусить знати: кожне зауваження дитини є ознакою того, що вона цікавиться грою, що її індивідуальні здібності розвиваються, не сплять, а це головним чином і потрібно у вихованні.

Керівник не повинен бути педантом у грі. Не слід, приміром, під час перших занять вимагати, щоб гра була проведена так, як вона вирішується в уяві вихователя. Чого він не досяг сьогодні, те завершить завтра.

Не варто також вимуштровувати гру, немов для демонстрації стороннім людям. Діти граються самі для себе, для своєї користі. Хай дитина сміється, скаче, крутиться, кричить, бігає — це усе їй потрібне. Коли дитина помітить, що її муштрують для показу, вмить пропаде її щире, радісне зацікавлення грою, зникне весела усмішка, невимушеність рухів. Думка її буде роздвоюватись, бо замість того, щоб зосередитись на грі в своєму гуртку, дитяча увага мимоволі почне переключатись на ту обстановку, яка супроводжує прилюдні виступи перед незнайомими глядачами.

Вище говорилося про велике значення ігор у колі. Проте керівник не повинен надживати колом, у якому малеча тримається за руки. Враховуючи гігієнічні вимоги, треба постійно чергувати ігри в колі з такими, в яких діти стоять або вільно ходять, не торкаючись одне одного руками.

Всі ігри зі співами повинні виконуватись ритмічно. Тому керівникові необхідно самому бути підготовленим з музичного боку, щоб він міг легко передавати відчуття ритму дівчорі.

Педагогічну цінність мають лише ритмічно проведені ігри, бо вони об'єднують дітей (така вже властивість ритму) і перетворюють гру в серйозну гуртову працю, а учасників гри — у великий, об'єднаний спільною думкою колектив робітників.

Якщо діти змалку привчаться до такої ритмічної колективної праці, полюблять її, з них виростуть серйозні робітники, яких саме й потребує наша Батьківщина.

З усіма іграми повинна, здебільшого, товаришувати пісня, легко доступна своєю мелодією вихованцям. Хай малеча бавиться, співаючи, і хай співає, граючись,— в цьому надзвичайно велика потреба у самої дитини, у її дитячого товариства та усього молодшого покоління нашого музичного народу.

МЕТОДИЧНІ ПОЯСНЕННЯ ДО ДИТЯЧИХ ІГОР З ПІСНЯМИ

Питання, які хвилюють музичних керівників дитячих садків, інтернатів та шкіл, а також численної громади викладачів педагогічних вузів (що видно з листування та з дискусій під час лекцій), примушують мене висвітлити такі теми:

1. Про класифікацію ігор для дітей різного віку.
2. Про повторення відомих ігор.
3. Про пісні на різні теми.
4. Про «кари» дітям під час гри.
5. Про диригування в дитячих установах.
6. Про нотну грамоту.
7. Про зв'язок ігор з математикою.
8. Про використання «Весняночки» в школі.

Класифікація ігор

У передмові вже писалося: «...не можна абсолютно, раз і назавжди, встановити постійні схеми, але в загальних рисах потрібно добре обдумати, яку саме гру можна проводити з вихованцями того чи іншого віку, маючи на увазі дитячу психіку, що з роками змінюється, як і самі захоплення та бажання дитини».

Оскільки такі загальні міркування не дають відповіді на порушені питання, спробуємо їх конкретизувати і заодно порадити, як і в якій послідовності проводити ігри з дітьми від 4 до 8 років, маючи під рукою матеріал, вміщений у «Весняночці».

Ознайомившись із змістом цього репертуарно-методичного посібника, кожен, звичайно, зверне увагу на те, що ігри та пісні в ньому зібрано і укладено за певним принципом, а саме: у другому розділі пропонуються ігри та пісні на різні теми. Вони розташовані в порядку їх поступового ускладнення. У наступних розділах всі ігри та пісні упорядковано відповідно до кожної пори року.

Спробуймо тепер висловити думку, як пристосувати до дитячого віку репертуарний матеріал другого розділу.

Для 4-річних дітей можна використовувати №№ 1, 2, 3, 4.

Для 5-річних — №№ 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 27, 28.

Для 6-річних повторити №№, призначені для 4- та 5-річних з тими відмінами, які внесуть в ігри самі діти, а також №№ 12, 13, 14, 15, 16, 17.

Для 7—8-річних — №№ 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 30.

Колискових пісень під №№ 20—25 можна співати з дітьми 6, 7 та 8 років.

Переглянувши подану вище програму, дехто, напевно, подумає, чи не забагато номерів, між якими немає жодної пісні весняної, літньої, осінньої та зимової, відведено, приміром, для 4-річних вихованців?

Безумовно, такий розділ зовсім не означає, що рекомендовані ігри та пісні необхідно вивчити за один рік. Репертуар «Весняночки» розрахований на декілька років, а тому його треба використовувати поступово, не перевтомлюючи дитячу пам'ять та не відвертаючи уваги дошкільників від інших програмових дисциплін.

Отже, з 4-річними дітьми досить пройти не більше десяти номерів протягом року, і коли в якомусь закладі діти цього віку знають більше ігор та пісень, то це означає, що вони віддають співам більше часу, ніж малюванню, казкам, екскурсіям і т. д., що виховання в такому закладі має небезпечний ухил, бо перевантаження дітей музикою може викликати у дошкільнят антипатію до неї. Таким чином, музичне виховання не досягне своєї мети.

Складаючи програму на рік, можна включити до неї дві-три гри на різні теми з другого розділу, дві гри весняні, дві літні і одну-дві зимові, вміщені в наступних розділах.

Для 4-річних дітей — №№ 1, 2, 3, 4, 31, 32, 81, 123, 137.

Для 5-річних дітей — №№ 2, 6, 8, 33, 36, 41, 42, 95, 124, 125, 139 та повторити деякі номери з програми 4-річних.

Для 6-річних — №№ 12, 13, 14, 17, 34, 39, 50, 53, 103, 104, 128, а також декілька номерів з програми 4—5-річних, але з внесеними до них змінами.

Для 7-річних — №№ 18, 43, 57, 65, 100, 126, 132, 137, 144.

Для 8-річних — №№ 19, 57, 58, 59, 60, 72, 117, 127, 129, 148.

Примітка. Пісні, призначені для малечі дитячих садків, співаються тільки одноголосно, разом з тим дітей можна привчати до слухання багатоголосних пісень.

Про повторення відомих пісень-ігор у старших групах

Візьмемо, наприклад, гру № 1, «Дибидиби».

Ознайомившись з описом гри, вихователька може провести її з 4-річною малечою. Гра буде ще цікавішою, коли вихователька розкидає по кімнаті шматочки білого або кольорового паперу. Ті шматочки є «гриби». Діти збирають їх під пісню, перекладають з правої руки в ліву, а тоді приносять їх до задалегідь умовленого місця.

Гру, проведenu в такий спосіб, діти будуть повторювати досить довго і не скоро забажають нової.

Зате 5-річні діти, що вже знають багато пісень і звикли до ритму, забажають внести в цю гру такі відміни, які не під силу 4-річним і на які менші діти будуть дивитись збоку, як спостерігачі.

Відміни ці зазначено в самій грі після примітки під цифрами 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7.

Звернемось далі до гри «Равлик-павлик», № 6.

Ця гра призначається для 5-річних дітей, але її можна провести з 6-річними, коли внести до неї такі зміни:

1. Учасники гри стають у два рядочки. Один рядочок — це діти, які співають пісню, а другий рядочок — це «равлики», які, сидячи на стільчиках або стоячи, виставляють то «ріжки», то «ніжки».

2. За другим разом діти і «равлики» міняються ролями.

3. Діти поділяються на декілька кіл, і в кожному колі сидить на стільчику свій «равлик».

З наведених прикладів вихователька може уявити, коли та за яких умов старші діти можуть повторювати відомий репертуар, призначений для молодших груп.

Про пісні та ігри на різні теми

Яскравими картинами, які назавжди запам'ятовуються, проходять перед дітьми різні пори року — весна, літо, осінь і зима.

Зміни в природі, людське оточення, птахи, тварини тощо дають чимало тем для оповідань, пояснень, а можливість робити екскурсії в ліс, на річку, на колгоспне поле, на заводи, в музеї, до воїнів Радянської Армії і т. д. задовольняють дитячу допитливість та цікавість, поглиблюють знання і швидким темпом розвивають розум дитини.

Набуті враження стануть міцнішими, коли діти закріплять в пам'яті все побачене й почуте виконанням відповідно підібраного педагогом тематичного репертуару.

У «Весняночці» можна знайти ігри та пісні на такі теми:

1. Домашні тварини та птахи (песик, котик, корови, коні, коза, курочка, півник, голуб, качка) — №№ 10, 11, 12, 14, 16, 17, 30, 42, 52, 96, 100, 103, 108, 139, 142.

2. Поле (польові квіти, зілля, жито, пшениця, просо, гречка, льон, пташки, комахи) — №№ 18, 37, 39, 40, 48, 63, 64, 71, 72, 79, 80, 85, 92, 94, 95, 104, 106, 110, 116, 117, 118, 126, 136, 141, 147, 156.

3. Ліс (дерева: сосна, дуб, береза, ялина; гриби, зайчик, лис, ведмідь, пташки) — №№ 1, 54, 105, 127, 140, 142, 143, 145, 147, 148, 151, 154.

4. Сад (яблуня, слива, груша, вишня, малина, горіх, бджоли, терен) — №№ 43, 66, 68, 70, 75, 87, 106, 107, 113, 131.

5. Город (картопля, буряк, гарбуз, кавун, диня та інша городина) — №№ 46, 68, 78, 109, 124.

6. Вода (струмок, річка, ставок, море, болото, риба) — №№ 39, 40, 41, 45, 46, 47, 50, 53, 57, 64, 70, 83, 84, 91, 100, 122.

7. Трудовий процес — №№ 8, 9, 19, 53, 72, 78, 110, 116, 117, 118, 119, 125, 128, 129, 130, 132, 151.

8. Патріотизм — №№ 13, 14, 38, 58, 59, 60, 61, 62.

9. Весняний цикл — №№ 31—93.

10. Літній цикл — №№ 94—122.

11. Осінній цикл — №№ 123—136.

12. Зимовий цикл — №№ 137—156.

У передмові «Про рухливі ігри зі співами» згадувалося: «...під час гри у дітей виникає потреба співробітництва...».

Однак часто трапляється, що не увесь дитячий гурт захоплюється грою. Одне-двоє прямують до кубиків, інші розглядають малюнки, хтось біжить до пісочку і через те, буває, до гри пристають не всі діти.

Вихователька мусить пам'ятати, що силоміць притягати дітей до гри не можна і повинна дати волю тим, хто не пристав до гри, проте їй необхідно охоплювати своєю увагою і тих, хто грається, і тих, хто займається якимось іншим ділом.

Та буває, що в садок приходять діти з поганими звичками, шкідливі, непосидючі, з різними примхами. Над такими дітьми треба встановити особливий нагляд і не карами, а ласкою, оповіданнями, казками намагатися притягти їхню увагу до того життя, що панує в садку, та до тієї гуртової праці, яка в ньому проводиться.

Проте є особливий вид «кар», що практикується під час самої гри, наприклад: «покарання» «порушників» у грі «Гей, Сірко» (№ 14) або «хлопчиків-пустунів» у грі «Іде коза рогата» (№ 16) тощо. Такі «кари» є фактичним продовженням самої гри і мають певне виховне значення.

Разом з тим треба згадати ще про подвійні «кари», які іноді вживаються малосвідомими керівниками тоді, коли дитина ще не охопила своїм розумом гри або слабо орієнтується у великій громаді однолітків.

Візьмемо для прикладу гру «Ходять діти в колі» (№ 123). Дитина почуває себе дуже покараною, коли вона не вгадає, хто залишив коло. В цьому випадку вона шукає допомоги і захисту у виховательки. Коли ж вихователька цього не розуміє та ще й сама прилучається до дитячого сміху або дозволяє глузувати з «Миколки», то таким чином вона карає дитину «подвійно». Дитина почуває себе ображеною, виходить з гурту, деякі товариші їй співчують, і гра розладнується.

Щоб не покарати дитину подвійно, треба їй допомогти: коли дитина не вгадає, хто вийшов з кола, то вихователька наказує тому, хто сховався, відгукнутися, крикнути, назвати «угадька» на ім'я, зрештою, вийти із схованки, закривши руками своє обличчя.

Тільки добре обдумані та простудійовані ігри можуть бути запорукою того, що вони сподобаються дітям, будуть бажані і досягнуть своєї мети без особливого силювання з боку керівника.

Про диригування в дитячих установах

Звичайно мова йтиме про дитячі способи диригування відомими піснями та про те, як вибрати поміж малечі керівників для дитячих хороших гуртків.

Потяг до тактування, розмахування однією або двома руками, пристукування ногами, плескання в долоні помічається серед дітей в садку завжди, коли керівник, вивчаючи пісні, допомагає собі диригуванням для підтримки ритму. Отаке дитяче тактування також є ігра, і нею захоплюються мало не всі діти.

Щоб привести до певного порядку це, на перший погляд, безладне «диригування», керівник може викликати декого до себе або на середину кола і дозволити йому одному диригувати всім дитячим гуртом. Це й буде перший урок показового диригування, і до цього охоче будуть приставати інші діти, навіть наймолодші.

Наступні уроки диригування — це зауваження щодо постави, краси і пластики рухів, зміни темпів та охоплення поглядом усього дитячого гурту.

Проте усього цього можна добиватися тільки тоді, коли, крім виховательки, в садку працює спеціальний музичний керівник, що має у своєму розпорядженні легкий, доступний репертуар.

Виводити або виставляти маленьких дітей за диригентів у виставах, під час свят ми не радимо. Це втомлює і нервує вихованців: навіть десяток пісень, виконаних в гурті, або не менша кількість продекламованих віршів не схвилюють дитину так, як пісня, один раз проведена на очах хоча б у небагатьох знайомих їй гостей або рідні.

Безумовно, я не маю на увазі одиниць-вундеркіндів або вихованців з музичних шкіл, де діти виключно віддаються спеціалізації на музичній ниві.

Про нотну грамоту в дитячих садках

Вивчати нотну грамоту з дітьми за допомогою гри можна тоді, коли діти вже вміють малювати або писати.

Ось декілька варіантів гри «Ноти».

1. Заготовляються чотири м'ячі різного розміру. На одному — найбільшому — треба намалювати цілу ноту, на другому — трохи меншому — половинну, на третьому — чверть, а на четвертому — найменшому — одну восьму.

Діти утворюють коло і перекидаються великим м'ячем, промовляючи при цьому: «ціла нота, ціла нота», потім граються меншим м'ячем і вигукують: «половинка».

Під час підкидання третього м'яча вигукують: «чверть, чверть», а як гратимуться найменшим м'ячиком, то гукатимуть: «восьма, восьма».

2. Діти поділяються на чотири кола, і кожне коло грається своїм м'ячем (нотою). За сигналом виховательки кола міняються м'ячами, і так декілька разів.

3. Діти сидять на стільчиках. Хтось із гурту витягає м'яча із схованки і кидає його на землю. Дитячий гурт угадує ноту, дивлячись, який завбільшки м'яч.

4. Діти сидять. Вихователька малює на всю сторінку зошита якусь ноту¹ і показує дітям. Ті відгадують. Варто навіть заздалегідь приготувати великі картки з нотами і витягувати, яку з книжки, яку з шапки, інші ще з якихось схованок.

У такий спосіб можна ознайомити дітей з багатьма нотними знаками: ключами, діезом, бемолем, бекаром, нотним станом тощо.

¹ Бажано, щоб у дитячому садку висіла на стіні велика дошка з нанесеним на ній нотним станом, тоді виховательці буде легше проводити усі музичні заняття, пов'язані з нотами.

Далі йде засвоєння тривалості нот на практиці. Вихователька пояснює, що цілу ноту треба витримувати голосом («та-а-а-а») протягом чотирьох приплескувань в долоні чи пристуків ногою або помахів руки. Дітям показується ціла нота, і вони виспівують її разом із зазначеними вище рухами при рахунку «раз-два-три-чотири».

При тому ж рахункові виспівуються і половинні ноти, тільки тепер кожне «та-а» повинно звучати протягом двох приплескувань чи пристуків, тобто одне «та-а» — на «раз-два», інше «та-а» — на «три-чотири» і т. д.

Коли діти це зрозуміють, вихователька може чергувати в різних варіантах цілу ноту з половинною, а також пояснювати, що ціла нота складається з двох половинних.

Далі діти знайомляться, як витримується тривалість чверті. Для цього вони на кожне плескання чи пристук, тобто на кожну цифру рахунку, вигукують окреме «та»: на «раз» — перше «та», на «два» — друге «та», на «три» — третє «та», на «чотири» — четверте «та» і т. д.

Разом з тим діти засвоюють, що ціла нота складається з чотирьох чвертних, а половинна нота — з двох чвертних.

Тривалість восьмих витримується так: на кожне плескання чи пристук вигукуються по два «та», а саме: на «раз» — перші «та-та», на «два» — другі «та-та», на «три» — треті «та-та», на «чотири» — четверті «та-та» і т. д.

Таким чином діти усвідомлюють, що кожна чверть складається з двох восьмих, в половинній ноті тих восьмих буде чотири, а в цілій ноті — вісім.

Коли діти навчаться розпізнавати ноти за тривалістю, можна спробувати навчити їх ще й назвам нот.

З цією метою вихователька малює на нотному стані на першій додатковій лінійці (або показує на таблиці) цілу ноту і промовляє:

— Дивіться, діти, оця нота зветься «до». Давайте її проспівуємо.

Вихователька відшукує на фортепіано показану ноту, дає дітям тон і разом з ними виспівує: «до-о-о-о» протягом рахунку «раз-два-три-чотири».

Після цього можна писати (або показувати на таблиці) ту ж саму ноту, але у вигляді половинних, чвертей та восьмих і відповідно їх виконувати.

У такий спосіб вивчаються усі інші ноти першої октави.

Таким чином діти будуть знати назви, тривалість і висоту нот.

Слід тільки пам'ятати, що з кожною наступною нотою можна знайомитись лише тоді, коли буде добре засвоєна попередня. Ні в якому разі не слід форсувати ту науку, бо знання, набуті поспіхом, завжди поверхові і несталі.

Щоб міцніше засвоювався пройдений матеріал, треба постійно його повторювати, а далі закріплювати в іграх, пов'язаних зі співом по нотах, наприклад:

1. Вихователька показує дітям таблицю з до-мажорною гамою і пропонує всім співати, називаючи кожну ноту.

Хто заспіває найвірніше, той переміг у змаганні, і його нагороджують оплесками.

2. Вихователька записує нотами якусь відому дітям легеньку пісню, ну хоча б «Дибидибиди», а тоді й каже:

— Діти, заспіваймо пісню «Дибидибиди», але замість слів будемо називати самі ноти.

Не всякому пощастить з першого разу виконати це завдання, навіть при активній підтримці педагога, проте з кожним наступним заняттям виспівуючих ноти буде все більше й більше, і хто співатиме найвірніше, тому, як переможцеві в змаганні, аплодують.

3. Коли діти вдосталь наспіваються по нотах, вихователька закриває нотний стан папером або виводить дітвору в другу кімнату, і малеча співає пісню, називаючи ноти напам'ять.

Під час співу можна марширувати в розірваному колі з ритмічним плесканням у долоні та диригуванням.

Математика та ігри

У «Весняночці» є ігри, що їх можна використати для рахування від 1 до 10.

Взяти, наприклад, гру «Гей, Сірко» (№ 14). Коли в ній збільшити кількість дійових осіб, а саме — «порушників», то виловивши їх, підрахувують, скільки спіймав Прикордонник, скільки спіймав Сірко, на скільки «порушників» зловив більше Сірко чи Прикордонник і скільки усіх разом спійманих «порушників».

У грі «Я коза-дереза» (№ 42) або «Іваночку, покинь схованочку» (№ 138) новою «Козою» чи «Іванком» буде не перша зловлена дитина, а п'ята або шоста, чи ще якась інша, залежно від домовленості між дітьми.

Те ж саме стосується усіх ігор, де новими дійовими особами стають ті, хто був спійманий під час біганини.

Звернемось тепер до гри «Ой де ж ти була?» (№ 131).

Після її закінчення вихователька запитує дітей:

— Скільки груш одержав Левко? Скільки груш одержала дитина, що зловила Галоньку? На скільки груш більше (чи менше) у Левка, ніж у дитини, що зловила Галоньку? Скільки усіх груш разом?

У грі «Зайчик і Бурчик» (№ 142) можна поставити такі умови:

1. У кожному заячу нору має право заховатися не більше, як п'ять зайчиків.

2. Кожен зайчик, підбігаючи до нори, мусить перелічити усіх, хто там сховався, щоб не бути шостим.

3. Бурчик має право витягти з нори усіх зайвих зайчиків.

Гра «Павук сірий» (№ 126) призначається для дітей, що уміють писати від 1 до 10.

Кожне кружальце, «павутинки», позначаються якоюсь цифрою (1, 2, 3, і т. д. до 10). «Павук» ловить «мушок» і садовить їх в ті кружальця, біля яких він їх торкнув. Коли всі посідали, тоді кожна «мушка» називає свою цифру, на якій вона сидить.

Новим «павуком» може бути той, хто сів на заздалегідь умовлену між колишнім «павуком» і вихователькою цифру.

Можна також заготувати декілька маленьких папірців, позначених цифрами, що відповідають кількості кружалець. Усі папірці складають у шапку або якусь скриньку. «Павук» витягає один папірець і голосно називає написану на ньому цифру; тоді «мушка», яка сидить на цій же цифрі в павутинні, буде новим «павуком».

Із наведених прикладів видно, як можна використовувати ігри, вміщені у «Весняночці», для математичних вправ з дітьми.

Про використання «Весняночки» в школі

Ігри, що призначені для старших дошкільнят, можна пристосувати з деякими відмінами та ускладненнями до учнів початкових класів середньої школи, а веснянки з іграми, танцями та хороводами придатні навіть для учнів старших класів.

Однак треба зауважити, що захоплення грою через деякі причини не в усіх школярів однакові. З практики відомо, що дівчата граються веселіше і з більшою охотою, ніж хлопці.

Причиною тому є: 1) мутація голосу у хлопців, що не дозволяє їм вже з 13 років, а часом і раніше, співати разом з дівчатами; 2) бажання хлопців вести гру, здебільшого, без співу.

У першому випадку треба відокремити дівчат від хлопців і співати з хлопцями пісні, перетранспонувавши їх у нижчі тональності, доступні хлоп'ячим голосам. Під час самої мутації голосу хлопцям співати зовсім не можна.

У другому випадку треба дати волю хлопцям проводити гру без співу, а також підбирати для них ігри з елементами гімнастики.

Щодо вміщених у «Весняночці» пісень для одного, двох і трьох голосів, то треба сказати, що вивчення їх повинно йти за певним, добре обдуманим планом і мусить мати тісний зв'язок з елементарною теорією музики.

Запропоновані далі пісні можуть бути ілюстративним матеріалом до теорії музики, до демонстрації інтервалів — чистих, великих та малих — від прими до октави.

У зв'язку з цим ми радимо музичним керівникам перш за все добре вивчити кожен пісню самому, її будову, інтервали, голосоведення, тональність, ритм, темп, і під час співу звертати увагу дітей на ті місця, що можуть бути поясненням до обраної теми з теорії.

Рекомендований репертуар:

А. Пісні для одного голосу, що вміщені під нижчеподаними номерами, ідуть у такій послідовності, в якій їх можна вивчати з молодшими школярами:

№№ 22, 23, 46, 79, 80, 58, 45, 54, 41, 86, 68, 87, 114, 113, 116, 152, 153.

Б. Пісні для двох голосів, призначених для 4—8-х класів, подаються за №№ 34, 91, 38, 84, 60, 71, 72, 57, 119, 77, 78, 67, 93, 69, 56, 88, 70, 92, 89, 25, 35, 104, 121, 132, 115, 122, 154, 156.

Примітка 1. Складаючи програму з рекомендованих пісень, музичний керівник мусить до неї включити:

- а) пісні на різні теми;
- б) пісні весняні, літні, зимові;
- в) пісні патріотичні;
- г) пісні трудового процесу;
- д) пісні для повторення.

Кожного року можна вивчати не більше 12 пісень для одного та двох голосів з поданого у «Весняночці» репертуару. Це число можна зменшити, придбавши збірки пісень інших авторів та вибравши з тих збірок усе, що може бути доступним учням середньої школи.

Примітка 2. Вивчаючи пісні для одного голосу, музичний керівник мусить пам'ятати, що в майбутньому йому доведеться проходити з тими самими учнями пісні для двох чи трьох голосів, а тому вже з перших років навчання він повинен готувати учнів до відчуження другого голосу. Той другий голос, себто альт, педагог повинен уміло викликати і поступово виховувати, а також розбуджувати бажання співати альтом у тих дітей, які за своїми природними даними можуть пізніше бути тільки альтами. Викликають альта по-різному, а найпевніший спосіб такий:

а) коли діти добре вивчили пісню в один голос, керівник підбирає другий голос на інструменті або сам співає другим голосом разом з одnogолосим дитячим хором; можна бути певним, що через деякий час до співу керівника приєднаються двоє, троє, а то і більше хлопців та дівчат, і хоч той альт буде ще несталий, боязкий, все ж він дасть початок двоголосному співу;

б) коли під час музичної лекції чи концерту із старшими учнями в присутності дітей молодших класів педагог зверне особливу увагу на альта.

Примітка 3. Якщо діти добре розрізнятимуть другий голос, то поділ на два голоси можна починати вже з перших років навчання, а взагалі це бажано запроваджувати не пізніше четвертого класу.

Примітка 4. Нехай музичний керівник не думає, що яка-небудь з рекомендованих пісень важка і недоступна дошкільнятам або учням школи. З практики відомо, що пісня, яка відразу здається важкою, легко сприймається і запам'ятовується тоді, коли керівник сам її добре опанував і з любов'ю та захопленням передає малечі; і навпаки, діти не зможуть вивчити і найпростішої пісні, якщо керівник сам її не дуже добре знає або працює холодно, без особливого захоплення.

Про інші форми музичного виховання школярів

Підбираючи і упорядковуючи музичний матеріал до першого видання «Весняночки», автор вже й тоді мав на увазі, крім дитячих садочків та інтернатів, ще й учнівські маси, і, щоб їх наблизити до музичної культури, в підручник було додано чимало одно- і двоголосних пісень та декілька пісень революційних.

Умови подальшого розвитку музичної культури вимагали нових думок та порад в музвихованні. З тією метою в другому виданні «Весняночки» поширено методичний розділ та новий пісенний матеріал.

Тепер¹, в добу великого соціалістичного будівництва, в добу бурхливого розквіту радянської культури, мусить бути піднесений також і темп музичного виховання трудових мас, і головне, нашого молодого покоління.

На цій ділянці працює вже чимало музспрацівників, композиторів, критиків та диригентів; і хоч тепер, може, ще немає докладного порадики в галузі музичного виховання дошкільнят та учнів, проте відомо, що це питання стало актуальним, і в недалекому майбутньому воно мусить бути розв'язане не поодинокими особами, а спільною думкою колективу кваліфікованих педагогів та музичних фахівців.

Маючи на увазі вищесказане, у третє видання «Весняночки» внесено теж певні зміни, що характером тем стосуються радянського сьогодні, додано деякі доповнення в методичній частині та заново перекваліфіковано весь пісенний матеріал.

Проте помилково було б думати, що «Весняночка» рекомендує тільки одну форму музвиховання, себто ігри та пісні. Відомо, що був час, коли в дитячих закладах і трудшколах умови дозволяли скупчувати всю науку виключно на іграх та співах, і доводилось користуватись тільки тими писаними матеріалами, які згодом увійшли в перше видання «Весняночки».

Але ті часи минулися, умови праці в школі покращали й саме життя висунуло гасло:

- а) поширити і пристосувати до дітей інші форми виховання;
- б) створити нову музлітературу, яка могла б забезпечити усі можливі форми музвиховання.

Отже, до основних форм роботи, що забезпечили б, в основному, правильне музвиховання в садку та школі, гадаю, можна віднести такі:

- 1) дитячі ігри;
- 2) шкільний хор;
- 3) ритмовий оркестр;
- 4) груповий спів;
- 5) слухання музики;
- 6) музичні екскурсії;
- 7) мистецьке оформлення радянських свят.

Не торкаючись пунктів 1 і 2, що для їх розвитку призначається вся збірка, треба сказати про мету тих форм, що зазначені в інших пунктах. В чому полягає мета ритмового оркестру?

Відомо, що основним завданням музичного навчання взагалі є виховання та підготовка такого слухача, який зміг би не тільки сприймати, але й сам пропагувати музичні цінності, створені людиною-генієм для людства, для широких мас. Всі ці цінності ми чуємо у виконанні то солістів, то хорів, то різних оркестрів: симфонічних, духових та ритмових або, як деякі музики висловлюються ритмо-тембрових.

¹ Йдеться про період 1927—30 рр. (Я. В.).

Метою останніх, крім виховання ритмічного чуття, є розвиток відчуття тембру, інтонації, нюансування, фразування та форми. Особливо цінною властивістю ритмового оркестру є залучення до його ансамблю тої музично обдарованої молоді, яка через перехідний період, тобто мутацію голосу, не може брати участі в хоровій праці. Участь їх в оркестрі буде корисною як для оркестру, так і для них самих, бо завдяки постійному поповненню та освітленню репертуару не перерветься, а, навпаки, тільки пошириться їх музична освіта.

Найдоступнішим ритмо-тембровим оркестром для школи є оркестр, що складається з народних інструментів з додатком ударних, бубна, тамбура (малого бубна), трикутника, тамбурина (відкритого бубна), музичних брязкалец, кастаньєтів та ксилофона.

Слідкуючи за музичною літературою, що з'являється тепер, можна знайти чимало творів для такого оркестру.

Груповий спів та музична грамота

Груповий спів починається ще в дитячому садку. Вже тоді діти, співаючи під час ігор чи просто співаючи, набувають добрий запас слухових, ритмічних та інтонаційних навичок. Цей запас поширюється та поглиблюється в школі з перших років навчання.

Під час другого року навчання¹ треба починати знайомити дітей з музичною грамотою.

Я не ставлю собі завдання детально опрацювати poradnik, як навчати дітей музичної грамоти, проте хочу зазначити, що не доцільно було б відокремлювати теоретичні відомості від пісенного матеріалу. Раджу всі моменти елементарної теорії музики (а пізніше навіть і гармонії) вивчати на прикладах з пісень і фіксувати піснями у дитячій пам'яті.

Коли хочемо пояснити, приміром, інтервал приму, то найкраще підшукати таку пісню, де той інтервал найчастіше повторюється.

Візьмемо пісню «Подольночка» (№ 67). Тут протягом першого і четвертого тактів прима повторюється 4 рази. Отже, коли діти усвідомлять, що всі чотири склади: «Десь тут бу-ла...» треба співати одним звуком та на одній висоті, ніде його не підвищуючи і не знижуючи, тоді тільки можна буде пояснити, що таке віддалення одного тону від другого — це віддалення перше, тобто інтервал прима.

Чимало прим можна знайти в перших тактах пісні «Перепілка» (№ 85), в багатьох тактах пісні «Щебетали горобці» (№ 139) та в останніх тактах пісні «Качка йде» (№ 100).

Поняття прими діти усвідомлять значно краще, коли після наведених прикладів додати ще ряд інших, аби діти самі могли відшукати той інтервал, а ми його маємо в №№ 1, 6, 7, 9, 14, 15, 16, 47, 49, 63, 72, 95, 98, 127 та інших, хоч і не в такій кількості, як у вищезгаданих піснях.

¹ Автор має на увазі трудову школу 1927—30 рр., коли до першого класу приймалися діти восьми років (Я. В.).

Коли музичний керівник уважно співатиме наведені приклади, то діти легко відчують ті місця, де той чи інший тон повторюється 2—3 або 4 рази і ясно усвідомлять, що таке інтервал прима.

У такий спосіб можна ознайомити дітей з іншими інтервалами та з усією музичною грамотою, особливо з тими елементарними теоретичними відомостями, які треба пройти по плану в школі.

Слухання музики

Ще до вступу в садочок чи в школу дитина постійно чує різну музику. Дома, у сусідів чи на вулиці дитина має змогу слухати одноступісні та хори або інструментальні твори — сольні чи оркестрові. Але таке безсистемне слухання музики — це ще не шлях до розвитку музичних здібностей дитини, до вірного сприймання музики.

Справжнє ж слухання музики іде іншим шляхом і починається в садочку або з першого року навчання в школі. Воно починається з вивчення й слухання такого музичного матеріалу, який повинен відповідати віковій дитини та бути близьким до її рухливої природи.

Найпевнішою допомогою в цьому може бути інструмент, а коли його немає, на перше місце виступає зразкове виконання пісень самим педагогом, а далі — шкільний хор, тісний зв'язок з іншими шкільними хорами, концерти ритмового оркестру, однорідних або мішаних хорів, солістів, а також тематичні радіопередачі.

Музичні екскурсії

Великий вплив на загальний музичний розвиток дитини мають музичні екскурсії. Їх можна влаштовувати, по-перше, до концертних залів або театрів, де можна почути таку музику, яка не виконується в школі, а саме: оперну та симфонічну, а також послухати концерти зразкових ансамблів, солістів-віртуозів на фортепіано чи на скрипці, солістів-співаків.

По-друге, слід познайомитись з виготовленням музичних інструментів, а при тій нагоді — з історією їх розвитку, що залежала від побутових та соціально-економічних умов, в яких розвивалось музичне мистецтво.

По-третє, варто організувати екскурсії до найближчих сіл, де можна почути і записати цінний пісенний матеріал, яким так славиться наше радянське село.

Хоч для педагога всі наведені форми музичного виховання мусять бути рівноцінними, однак дійсність дає найбільшу перевагу шкільному хорові та виявленню його праці під час радянських свят.

Відомо, що жодне таке свято не може обійтись без художнього оформлення.

Участь читців, художників, особливо шкільного хору, а подекуди і шкільного оркестру на кожному святі обов'язкова. І так само, як кожне свято є одночасним підрахуванням здобутків на різних ділянках нашого історичного сьогодні, так продукція шкільного хору є підсумком досягнень керівника в його відповідальній музичній праці.

Отже, добре поставлений шкільний хор — це найактивніший авангард усієї школи, і заслуга його не тільки в тім, що він є одним з найважливіших засобів оформлення свят, але й в тім, що він стимулює активність дітей, дає зразок дисциплінованого колективу та заохочує інших учнів до праці над самим собою та над своєю освітою.

Не беручись на цьому місці давати методичні поради щодо постановки шкільного хору — групового чи масового, хочу, проте, зауважити, що обов'язком керівника співу повинно бути залучення до музичної роботи загалом усієї учнівської маси.

Щодо музичної продукції, то треба мати на приміті три моменти:

- а) продукцію зразкового шкільного хору, який повинен вести показову роботу під час оформлення радянських та шкільних свят;
- б) продукцію кожної групи зокрема для виявлення її досягнень у праці за певний відрізок часу;
- в) продукцію усієї учнівської маси на вільнім повітрі під час маївок, екскурсій, походів тощо, коли школа мусить солідаризуватися з темпом, пульсом і думкою усього радянського суспільства та його керівних органів і гучним бадьорим співом виявити себе як надійна молода зміна.

Отже, з наведених форм музичного виховання, хоч вони тут не обговорені й не розроблені детально, видно, що завдання музкерівника дуже широкі. Він мусить бути не тільки музично освіченою людиною, але й освіченим педагогом, який, користуючись різними формами музвиховання, мусить навчати молоде радянське покоління сприймати і відтворювати музичні цінності, виховувати нові музичні таланти й бути в перших рядах тих робітників, що ведуть маси з бадьорою піснею до нових перемог.

Про роль виховательки під час гри

Присутність виховательки та її роль під час проведення гри такі ж важливі, як і під час іншого заняття з дітьми в дитячому садку.

Коли діти довго не можуть самі організувати гру чи повторити вже відому, вихователька мусить сама взяти найактивнішу участь в організації та проведенні гри.

Проте, безумовно, найбільш цінні ті ігри, які діти водять самі, без особистої допомоги з боку виховательки. Остання зобов'язана лише налагодити гру, тобто розучити пісню, прослідкувати за призначенням дійових осіб, обговорити гру з малечею тощо, а безпосередня її участь потрібна тільки під час першого проведення не знайомих досі ігор. При всякому повторенні вихователька мусить тільки збоку спостерігати за дітьми, обережно та своєчасно вносити деякі корективи і відповідно сприяти спокійному проведенню розпочатої гри.

На практиці часто трапляється зовсім інше. Буває, що вихователька сама веде перед навіть у звичайному марші чи хороводі, сама співає, танцює, сміється та виконує ролі дійових осіб.

Така праця зовсім недоцільна, бо вона не дає змоги дітям виявити власної ініціативи, не розбуджує їхніх творчих сил, почувань, емоцій. Діти без особливого піднесення, неохоче і навіть без задоволення лише

копіюють виховательку та її рухи або виконують те, що вона велить, і дивляться на неї, як на особу, що їх просто розважає.

Чи доцільна буде гра, коли педагог, приміром, скаже: «Діти, давайте гратися в залізницю. Я буду паровозом, ти, — показуючи на кого-небудь, — машиністом, ти — провідником, а ви всі — вагонами?»

Чи не корисніше буде, коли діти самі виберуть поміж себе «паровоза», «машиніста», «провідника» та інших дійових осіб? Такий варіант, без особистої участі виховательки буде, здається, доцільнішим, бо вибрана по волі і бажанню колективу дійова особа, по-перше, поставиться до своєї ролі з більшою увагою та любов'ю, а по-друге, довго не забуде того, що вона зробила для свого гурточка.

Висновок: роль виховательки під час гри полягає в налагодженні її, коли та гра проводиться вперше.

Безпосередня ж участь виховательки в грі можлива тільки за таких обставин:

- а) коли гра довго не налагоджується;
- б) коли треба підтримати тон і ритм пісні;
- в) коли розпочата гра може прийняти небажаний ухил;
- г) коли діти самі захочуть, щоб вихователька гралась разом з ними.

Під час проведення ігор, як і під час інших занять в садочку, вихователька ближче познайомиться з дітьми, з їх різними характерами та типами, а це дає їй можливість робити висновки для досягнення все кращих успіхів у своїй роботі.

ЕЛЕМЕНТИ ПОПЕРЕДНЬОЇ ПІДГОТОВКИ ДО ГРИ

Утворення кола

Вище говорилося, що найкраща форма гри — це замкнене коло або розірване коло. Воно може бути одне або складене із декількох кіл (рис. 1).

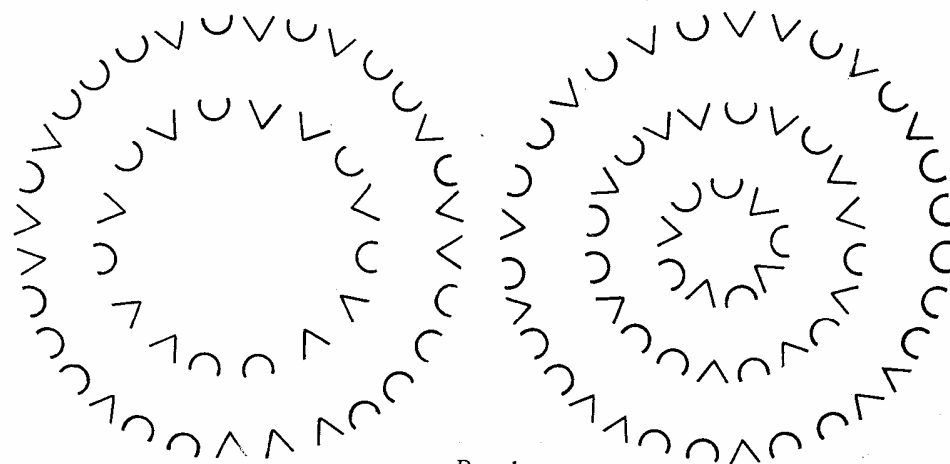

Рис. 1

Як зробити дитяче коло — те веселе весняне садкове сонечко? Можна було б запропонувати чимало способів побудови кола, та найлегше і найпростіше утворюється воно в процесі марширування.

Перше заняття з малюками вихователька повинна провести за допомогою інших вихователів або дітей, які вже відвідують садок не менше року.

Ведучий (Вд — хтось із вихователів, або дитина, запрошена із старшої групи) ходить попід стінами кімнати, а вихователька (Вх) стежить, щоб діти йшли за ним один по одному рядочком (рис. 2).

Під час марширування малеча може розважатись: плескати ритмічно в долоні, вигукувати: «раз-два-три», розмахувати руками і т. п.

Коли ведучий наблизиться до останньої в рядочку дитини, вихователька, яка стоїть посеред кімнати, зупиняє рух і каже:

— А тепер, дітки, поверніться до мене лицем.

Звичайно, дехто повернеться правильно, а декому доведеться допомогти.

Переконавшись, що всі стали вірно, вихователька пропонує дітям подати один одному руки. Одночасно вона допомагає малюкам з'єднати руки, щоб утворилось замкнене коло.

— От так, діти, так,— промовляє при цьому педагог,— щоб наше коло було рівненьке, кругленьке, як яблучко, як сонечко. Тримайтесь міцно за руки, і почнемо марширувати.

— Тепер підемо в інший бік... ще раз вліво, ще раз вправо. Ходіть, дітки, рівно, щоб наше коло стало кругле, як зіронька.

Якщо в садку є фортепіано, то під музику дитяче марширування буде до деякої міри рівним і ритмічним. Коли інструмента немає, вихователька мусить голосно наспівувати якусь пісеньку, наприклад про коло:

Зробим коло, заспіваймо
І весело погуляймо.

або

Ходять діти в колі
Раді, веселенькі,
Ходять діти, марширують
Тихо та чемненько.

Можна запропонувати ще один спосіб утворення кола.

У кожній групі в дитячій установі звичайно є велика кімната, пристосована для ігор.

Поки одна вихователька розказує дітям якусь байку чи казку, друга вихователька або ведучий виходить в ту кімнату, де діти мають гратись, і розставляє в ній стільчики широким колом.

Скінчивши розповідь, вихователька запрошує дітей перейти в приміщення, щойно підготовлене для гри.

— Ідіть, дітки, рядочком одне по одному,— навчає вона,— і кожен з вас хай сяде на стілець. Як посідаєте чемненько, то розповім вам ще одну казочку або заспіваю пісеньку. Розміщуйтесь спокійно та не рухайте стільців.

Коли діти посідають, вихователька розказує їм обіцяну казку чи співає пісню, а потім промовляє:

— Ви казочку (пісеньку) прослухали, тепер встаньте кожен перед своїм стільцем.

Оскільки діти стали лицем до середини, їм залишається тільки подати одне одному руки, і коло можна вважати побудованим.

Далі діти починають під музику ходити за ведучим у замкненому колі, тримаючись за руки або одне по одному розірваним рядочком.

У цей дитячий марш можна внести деяку різноманітність, а саме:

рух перед стільцями,
рух поміж стільцями,
рух поза стільцями,

рух з переходом в іншу кімнату та повернення назад,
марширування з ритмічними гуртовими вигуками «раз-два-три», з підніманням рук, плесканням в долоні та підскаками.

Коли діти маршируватимуть так щодня по декілька хвилин, то згодом вони й самі без виховательки зберуться, щоб утворити коло, ходити в ньому та показувати різні вправи.

Зробивши коло та з'єднавши в тісному дружньому гурті дітей, вихователька приступає з ними до проведення рухливих ігор.

У «Весняночці» можна знайти чимало таких ігор з піснями або без пісень, але, починаючи їх, вихователі мусять перш за все пам'ятати, що в садку для малечі вони заступають місце батьків, що кожну дитину треба однаково любити та оберігати від нещасного випадку, а тому перед всякою грою конче необхідно:

1) перевірити, чи провітрена та чиста кімната, в якій відбудеться гра;

2) при забавах на подвір'ї переконатись, чи вільний ігровий майданчик від каміння, скла, рівчаків, калюж та ін., що може дітям покалічити ноги.

Крім того:

слід уникати рухливих занять в кімнаті з зачиненими вікнами; ігри проводити тільки перед їжею.

Треба пам'ятати, що розпалені в забаві діти часто просять води. Це бажання можна задовольнити лише тоді, коли вода буде не дуже холодною, і діти, напившись, знову повернуться до гри.

Закінчивши гру, діти мусять чисто вимити руки.

Розучування пісні

Марширування — не тільки забава. Це колективна праця, що охоплює всіх дітей, коли ті відшукують коло, як форму для проведення пісні чи гри. Однак перед грою треба дітей навчити пісні, причому невимушено і майже непомітно для них самих.

Тут можна навести два способи такого навчання:

1. Після казки або оповідання, поки діти ще сидять на стільчиках, вихователька говорить: «А тепер слухайте, я вам заспіваю пісню про малесеньку Галюсю».

Вихователька співає ясно, виразно, з захопленням та деяким переживанням, чітко вимовляючи кожне слово.

Проспівавши двічі, а то і тричі, вихователька запрошує своїх слухачів поступово приєднуватись до неї.

— Співайте, діти, хто бажає,— заохочує вона,— а інші хай послухають нас.

Це перше музичне заняття необхідно провести з великим тактом, ні в якому разі не примушуючи всіх співати одразу, щоб, бува, з самого початку не вбити у несміливих потяг до співу.

Хто з дітей захоче, той повторить за вихователькою одне або декілька слів, частина малюків буде лише прислухатися, деякі просто соромитимуться співати.

Звичайно, треба сподіватись, що не всі діти несміливі та боязкі. Серед них, безумовно, знайдуться більш-менш розвинуті в музичному відношенні (особливо із співочих родин),— вони швидко засвоять мелодію і почнуть підспівувати виховательці, впливаючи своїм прикладом і сміливістю на інших, нерішучих. Отже, через певний час пісню співатимуть якщо не всі, то принаймні більша частина малюків.

Так, поступово звикнувши до регулярних музичних занять, діти згодом перестануть ніяковіти під час колективного співу, вони, навіть без запрошення, стануть підтягувати за вихователькою, коли та почне співати.

Помітивши таку зміну, педагог може тепер безпосередньо приступати до розучування пісні, минаючи той етап, коли треба було спрямовувати дитячу увагу на це обережно і непомітно.

2. Другий спосіб вивчення пісні полягає в сполученні музичних занять з якоюсь іншою роботою, наприклад з ліпкою або малюванням.

Діти собі працюють, а вихователька, розмовляючи з ними, наглядаючи та зауважуючи, тихенько наспівує ту пісню, яка повинна увійти до дитячого репертуару. Навіть при безмірному захопленні основною роботою майже кожен почне щось наспівувати про себе вслід за вихователькою.

Неодноразовим повторенням мелодії вихователька дає змогу дітям краще її запам'ятати, і в кінці занять, як це було при першому способі, пропонує всім, хто бажає, поспівати разом з нею.

Призначення дійових осіб

Для проведення тієї чи іншої гри необхідно призначити дійових осіб. Бувають випадки, коли дійовими особами одночасно хочуть стати майже всі виконавці. В групі може зчинитися галас, дехто образиться.

Щоб бути справедливим, а також заради підтримки дисципліни та порядку при виборі дійових осіб треба дотримуватись певної черговості або користуватись жеребкуванням.

Найкраще призначати дійових осіб за допомогою рахування.

Вихователька ходить між дітьми і промовляє, наприклад, таке:

— А в нашому садочку всі граються гурточком... раз, два, три, Галя будеш ти!

Одночасно з наголосами в реченні вона показує руками на кожну наступну дитину, і на котру із дівчаток припаде останнє слово, та буде Галею, котра стоїть поруч — буде її Мамою.

Можна рахувати ще й так: — Раз, два, три, Галя будеш ти... Раз, два, три, Мама¹ будеш ти.

Після призначення дійових осіб педагог знайомить вихованців із змістом гри, показує і роз'яснює, що кому в ній треба робити. Коли гра супроводжується танцювальними рухами, останні також необхідно вивчити з дітьми.

Отже, перед тим, як починати гру, треба обов'язково провести певну попередню підготовку, до елементів якої входить: утворення кола чи рядочка, розучування пісні, призначення дійових осіб, ознайомлення з грою, вивчення танцювальних рухів.

Далі, перед описом кожної гри, буде зазначатись склад дійових осіб, а якщо виникне потреба, то і відповідний реквізит.

¹ Або ім'я якоїсь іншої дійової особи, залежно від гри.

пісня буде перериватись веселим сміхом, а деякі завязі «грибники» навіть зовсім виб'ються із кола. Чим більше хаосу та безладдя, тим веселішою буде гра, головне — аби діти бавились з охотою. Однак не можна дозволяти, щоб таке безладдя тривало довго. Через деякий час, подавши умовний знак (можна дзвіночком), вихователька припиняє гру. Діти повертаються до кола, стають парами, кожен Дідусь біля своєї Бабусі, і збирання грибів починається знову. Тепер хаосу і безладдя буде менше.

Згодом, коли вихованці добре освоються з грою, на кожне чергове повторення пісні можна буде провести одну по одній такі дії:

1. Закінчивши збирання грибів парами, Дідусі ніби втомлюються і сідають на підлогу, а Бабусі продовжують збирання, причому кожна Бабуся кружляє навколо свого Дідуся.

2. Потім відпочивають Бабусі, а Дідусі кружляють навколо них.

3. Дідусі сідають знову і співають пісню самі, а Бабусі, збираючи гриби, мовчки рухаються по колу одна за одною, аж поки не підійдуть до своїх Дідусів.

4. Сідають і продовжують спів одні Бабусі, а Дідусі рухаються по колу один за одним, аж поки не підійдуть до своїх Бабусь.

5. Бабусі і Дідусі, співаючи разом, рухаються по колу в протилежних напрямках до зустрічі на своїх попередніх місцях.

6. Бабусі і Дідусі, збираючи гриби, розходяться по всій кімнаті, хто куди захоче, а на умовний знак (дзвіночок) біжать на свої попередні місця.

7. Як тільки усі пари опиняться в колі і настане тиша, Ведучий подає нову команду:

Повні кошики грибів,
Час додому йти під спів.

Діти рушають парами по колу, ніби вертаються з лісу додому, останній раз співаючи пісню «Дибидиби».

Гра має цікавий вигляд, коли кожна її дія (між дзвониками) переходить в іншу без перерви.

Мета гри. Гартувати дитячий організм виконанням гімнастичних вправ (нахиляння корпусу із згинанням ніг в колінах та випростовування). Розвивати почуття ритму (ритмічні рухи під спів). Розвивати увагу (реакція на дзвоник та на команди Ведучого).

Слова народні

ДИБИ-ДИБИ

Музика В. Верховинця

Швидко
mf

Ди- би- ди- би, ди- би- би, пі- шла ба- ба
по гри- би, а дід по опень- ки в не- ді- лю ра- ньень- ко.

Дибидиби, дибидиби,
Пішла баба по гриби,
А дід по опеньки
В неділю раненько. | Дівці

2. ЛАДКИ, ЛАДКИ

Дійові особи

Усі діти та Ведучий (Вд), що допомагає виховательці (Вх).

Опис гри

Діти стоять розірваним колом лицем до середини. Ведучий ходить по колу і, торкаючись правого плеча кожної дитини, промовляє: «Перший, другий, перший, другий» і т. д.

— Перші, підніміть руки вгору, — каже вихователька, коли Ведучий закінчив рахувати. — Так, опустіть, а тепер підніміть руки усі другі.

Звичайно, не всі одразу запам'ятають свої номери, тому Ведучий обходить коло вдруге і нагадує кожному його номер.

— Перші і другі, поверніться один до одного лицем, — веде далі вихователька і знову активно допомагає дітям правильно виконати завдання. Тепер можна розпочати гру (рис. 5).

Діти стоять по двоє один проти одного, плещуть у долоні і співають пісню:

Ладки, ладки,
Посварились бабки!
За що?
За кисіль,
Що наївся Василь.
Туги, туги,
Ту-ги!

Спочатку на перше «ладки» кожна дитина плеще один раз у долоні, а на друге «ладки» — плеще в долоні свого товариша, з яким стоїть у парі, і так далі, аж до слова «Василь».

Інакше кажучи: на першу долю в 1, 3, 5, 7-му тактах діти плещуть один раз у власні долоні. А в 2, 6, 8-му тактах кожна дитина плеще обома долонями в долоні своєї пари.

У 9-му такті на першу долю, тобто на склад «Ту-», пари беруться за руки, на другу долю (склад «-ги») — піднімають з'єднані руки вгору.

Так на кожне «ту-» аж до самого кінця пісні з'єднані руки опускаються донизу, на кожне «-ги» — піднімаються вгору.

На останнє «ту-» руки тримаються вниз протягом цілого такту (дві чверті), а на останнє «-ги» — роз'єднуються вгорі, і гра починається знову.

Коли діти добре освоються з грою, до неї можна буде внести такі зміни:

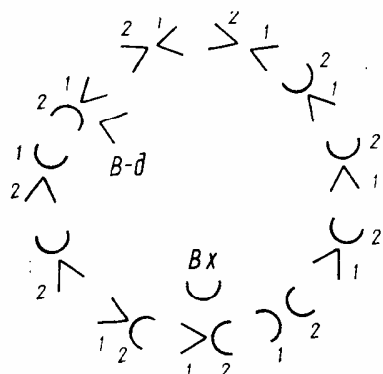

Рис. 5

1. На 1—8-й такти плескати вдвічі швидше, тобто кожне плескання виконувати двічі на такт: на першу долю — у свої долоні, на другу — в долоні своєї пари.

З 9-го такту і до кінця пісні рухи виконуються так, як описувалось в основному варіанті гри.

2. В 1-му такті починати звичайне прискорене плескання, а в 2—8-му тактах плескати на кожну першу долю у свої долоні, на кожну другу — по діагоналі в долоню свого товариша: то лівою в ліву, то правою в праву.

У 8-му такті повторити дії 1-го такту, а з 9-го і до кінця — виконувати рухи так, як описувалось в основному варіанті гри.

Примітка. Дуже жваво й весело проходить комбінація двох ігор: «Дибидиби» та «Ладки, ладки». Таке поєднання є бажаним і надзвичайно корисним, бо нахилання і випростовування корпусу в попередній грі вигідно поєднуються з рухами рук даної гри.

Мета гри. Гартувати організм гімнастичними вправами (рухи рук від себе вперед, по діагоналі та знизу вгору і навпаки). Розвивати почуття ритму (плескання під спів). Розвивати увагу (реакція на рахування Ведучого та команди виховательки).

ЛАДКИ-ЛАДКИ

Слова народні

Музика В. Верховиця

Помірно швидко
mf

Лад - ки, лад - ки, пос - ва - ри - лись баб - ки. За що?
За кисіль, що на_їв - ся Василь. Ту - ги, ту - ги, ту - ги!

Ладки, ладки,
Посварились бабки.
За що?
За кисіль,
Що наївся Василь.
Туги, туги,
Ту-ги!

3. ГОП-ГОП

Дійові особи

Усі діти.

Опис гри

Діти стоять у розірваному колі один за одним.

Разом з вигуками «Гоп-гоп-гоп!», якими починається пісня, усі тричі пристукують об підлогу лівою ногою.

На слова «Гу-ту-ту!» виконуються пристуки правою ногою.

Співаючи «Вари кашку круту», діти ілюструють правою рукою, як треба мішати ложкою кашу.

На слова «Підсипай молочка» разом з правою рукою діє також ліва: вона ніби тримає глечик з молоком і ритмічними рухами «підсипає» його в «кашку».

Під спів «Нагодуй козачка» діти починають з лівої ноги ходьбу на місці, вільно розмахуючи руками і разом з наступним «гоп» рушають уперед.

Так рівним кроком коло марширує до кінця пісні, а потім зупиняється, і гра без перерви повторюється знову.

Мета гри. Розвивати почуття ритму (пристуки під спів). Тренувати здатність вільного чергування та координації декількох різних рухів протягом коротких відтинків часу (пристуки ногами, «розмішування» правою рукою і «підсипання» лівою, ходьба на місці та марш по колу).

ГОП-ГОП

Слова народні

Музика В. Верховиця

Помірно швидко
mf

Гоп - гоп - гоп! Гу - ту - ту!
Ва - ри каш - ку кру - ту, під - си - пай мо - лоч - ка, на - го - дуй
ко - зач - ка! Гоп - гоп - гоп! Гу - ту - ту!

Гоп-гоп-гоп! Гу-ту-ту!
Вари кашку круту,
Підсипай молочка,
Нагодуй козачка!
Гоп-гоп-гоп! Гу-ту-ту!

4. ГЛЯНЬТЕ ВСІ

Дійові особи

Галя.
Дві пари дітей — дівчатка і хлопчики.

Опис гри

Діти стоять у замкненому колі обличчям до середини. Це — дитячий садок.

Десь за межами кола знаходяться дійові особи.

Починається пісня:

Гляньте всі! Галя йде
І маленьких діточок
У садочок наш веде.
Всі чистесенькі,
Чепурнесенькі...

На ці слова у «садок» заходить Галя, а за нею дві пари дітей. Там, де їм треба пройти, коло розривається (або робляться ворота).

Як тільки Галя з дітьми опиняться в колі, воно замикається (чи «зачиняються ворота»), і дитячий гурт ходить за нею під пісню аж до слова «Чепурнесенькі».

Маршируючи по колу, усі дійові особи ритмічними рухами голови вклоняються то вліво, то вправо, ніби вітають своїх друзів по садочку¹.

Всі чистенькі,
Чепурненькі,
Он які! Он які!

На слова «Всі чистенькі» коло розривається. Діти простягають руки вбік дійових осіб: гляньте, які вони охайні, як люблять чистоту.

Виспівуючи: «Он які! Он які!», на кожне «он» усі, хто стоїть у колі, плещуть у долоні, а дійові особи повертаються на перше «он» обличчям до центру кола і злегка розводять руки в сторони долонями назовні, немов пишаються своїм чепурним виглядом.

На друге «он» вони виконують той же рух у протилежний бік, тобто обличчям до лінії кола, на якій стоять їхні товариші.

Після закінчення пісні кожна дійова особа торкається якоїсь дитини із кола. Ті, до кого торкнулись, залишають «садок» і стають новими дійовими особами. Колишні дійові особи займають їхні місця, і гра починається знову.

Мета гри. Прищеплювати дітям любов до чистоти та охайності.

¹ За бажанням учасників гри перші 8 тактів пісні можна повторити.

ГЛЯНЬТЕ ВСІ

Слова і музика В. Верховинця

Помірно швидко

Глянь - те всі! Га - ля йде
і ма - лень - ких ді - то - чок у са - до - чок наш ве - де.
Всі чи - сте - сень - кі, че - пур - не - сень - кі,
всі чи - стень - кі, че - пур - нень - кі, он я - кі! Он я - кі!

Гляньте всі! Галя йде
І маленьких діточок
У садочок наш веде.
Всі чистесенькі,
Чепурнесенькі...
Всі чистенькі,
Чепурненькі,
Он які! Он які!

5. ЛАДКИ, ЛАДУСІ

Дійові особи

Галя (Г).
Мама (М).

Опис гри

Гру «Ладки, ладусі» можна провести так:

Діти утворюють коло, потім обирають із гурту двох дівчаток: одна буде Мама, а друга — її донька Галя.

Галя йде за двері в сусідню кімнату, а Мама починає виконувати якусь домашню роботу: «вишиває», «прасує білизну», «замітає хату» тощо (рис. 6).

По хвилі чути стук у двері і голосне запитання: «Можна?».

Мама каже: «Можна».

Галя входить у кімнату, а діти разом з вихователькою починають пісню:

— Ладки, ладки, ладусі,
А де були?
— В бабусі!
— А що їли?
— Кашку!
— А що пили?
— Бражку!

Під час того співу Галя ходить по кімнаті, ритмічно й весело підскакуючи то на одній, то на другій ніжці.

Мати, заклопотана «роботою», удає, ніби не помічає її.

Кашка м'якенька,
Бражка смачненька,

На слова «Кашка м'якенька» Галя підходить до Матері. Мати гладить Галю по голівці, бере її за ліву руку, і вони разом (Галя з підскоком) ходять перед дитячим гуртом до закінчення пісні, потім стають у коло на свої місця (рис. 7).

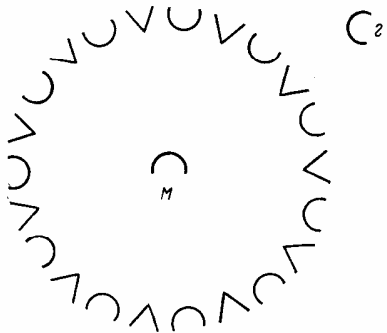

Рис. 6

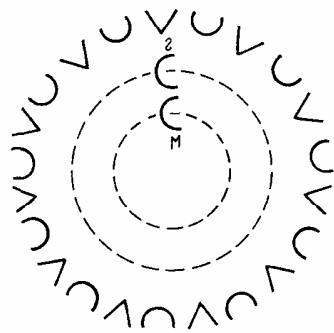

Рис. 7

Після цього гри починає друга пара, за нею третя і так далі доскочу. Згодом у гру можна буде внести такі зміни: на всі запитання дитячого хору — «А де були? А що їли? А що пили?» — Галя відповідатиме сама (соло). Відповідаючи, вона зупиняється на мить, а потім, після кожної відповіді, поновлює свій рух.

Від слів «Кашка м'якенька» і до кінця пісні гра продовжується так, як описувалось вище.

Мета гри. Пояснити дітям елементарні правила поведінки (не вхо-

дити без стуку й дозволу в приміщення). Розвивати дитячу спостережливість (імітація робочих рухів). Перевірити ритмічні здібності дитини (ритмічні підскоки).

ЛАДКИ, ЛАДУСІ

Слова народні

Музика В. Верховиця

— Лад-ки, лад-ки, ла-ду-сі, а де бу-ли? — В бабу-сі! — А що ї-ли?

— Каш-ку! — А що пи-ли? — Браж-ку! Каш-ка м'я-кень-ка, браж-ка смач-

- нень-ка, ба-бу-ся доб-рень-ка, Га-лю-ся ма-лень-ка.

— Ладки, ладки, ладусі, А де були? — В бабусі! — А що їли? — Кашку! — А що пили?	— Бражку! Кашка м'якенька, Бражка смачненька, Бабуся добренька, Галюся маленька.
---	--

6. РАВЛИК-ПАВЛИК

Дійові особи

Равлик.

Опис гри

Посеред кімнати сидить Равлик, кругом нього ходять діти розірваним колом і співають пісню:

Равлику-павлику,
Вистав ріжки та ніжки.
Тобі два, мені два,
Поділимось обидва.

На ці слова діти то піднімають руки вгору, то опускають їх до обличчя або до грудей. Діти можуть також присідати і підводитись.

Скінчивши пісню, усі чекають, поки Слимачок не встане з місця, не викине «ріжки» (руки) вгору.

Коли Равлик нарешті «викидає ріжки», діти здивовано вигукують: «О!» а Равлик підходить із заплющеними очима до кола і вибирає когось на своє місце. Після цього гра проводиться ще декілька разів, поки дітям не забажається іншої.

Мета гри. Гартувати дитячий організм фізичними вправами (ритмічні рухи рук та ніг).

РАВЛИК-ПАВЛИК

Слова народні

Музика В. Верховинця

Швидко *mf*

Рав - ли - ку - пав - ли - ку, ви - став ріж - ки та ніж - ки.
То - бі два, ме - ні два, по - ді - ли - мось о - бид - ва.

Равлику-павлику,
Вистав ріжки та ніжки.
Тобі два, мені два,
Поділилось обидва.

7. КУЙ-КУЙ, КОВАЛІ

Дійові особи
Усі діти.

Опис гри

Діти марширують замкненим колом і співають пісню:

Куй-куй, ковалі,
То великі, то малі,
А старого коваля
Посадили на коня.

На ці слова діти ходять у повільному темпі.

А старую ковалицю
Посадили на телицю,

Коли мова йде про ковалицю, рух дітей поступово прискорюється.

А маленьких ковалят
Посадили на телят!

Коли ж почнеться спів про ковалят, то прискорена хода переходить у дрібні підскоки в швидкому темпі.

Закінчивши пісню, діти на слова «Гей, цоб, тр-р! Цабе!» раптово зупиняються, а потім починають гру спочатку знову в повільному темпі.

Примітка. Перехід од швидких підскоків до ходи в повільному темпі — справді дуже важкий, але й веселий, бо дехто з дітей зможе відповідно пристосуватися й уповільнити темп, а дехто не зможе опанувати свого веселого настрою і схоче продовжити веселі підскоки. Через таке непорозуміння в цій грі завжди на хвилину виникає невеликий, але веселий хаос, повний радісного сміху.

Замість марширування діти можуть стояти в розірваному колі обличчям до середини і в темпі пісні, який увесь час прискорюється, виконувати рухи, що імітують роботу Коваля.

Мета гри. Навчити дітей марширувати у прискореному та швидкому темпі. Імітувати рухами трудовий процес. Розвивати почуття ритму. Створити веселий настрій у дітей.

КУЙ-КУЙ, КОВАЛІ

Слова народні

Музика В. Верховинця

Повільно *mf* *poco a poco più mosso*

Куй- куй, ко - ва - лі, то ве - ли - кі, то ма - лі. А ста - ро - го
ко - ва - ля по - са - ди - ли на ко - ня, а ста - ру - ю
ко - ва - ли - цю по - са - ди - ли на те - ли - цю, а ма - лень - ких
ко - ва - лят по - са - ди - ли на те - лят! Гей, цоб, трр! Ца - бе!

Швидко

Куй-куй, ковалі,
 То великі, то малі.
 А старого коваля
 Посадили на коня,
 А старую ковалицю
 Посадили на телицю,
 А маленьких ковалят
 Посадили на телят!
 Гей, цоб, тр-р! Цабе!

8. ПЕЧУ, ПЕЧУ ХЛІБЧИК

Дійові особи
 Усі діти.

Опис гри

Діти стоять розірваним колом лицем до середини. Перед кожним — умовна піч, під руками ніби діжа з тістом, праворуч лопата. Протягом перших тактів пісні на слова:

Печу, печу хлібчик
 Дітям на обідчик.

вихованці удають, що вони місять хліб. Для цього на кожний склад слова в «діжку» з деяким зусиллям опускається то ліва рука, то права (пальці стиснуті в кулак).

На слова «Беру, беру» діти трохи присідають, опускають обидві руки вниз, щоб набрати тісто.

На слові «папку» усі випростовуються, тримаючи руки перед собою долонями вгору.

На слова «Кладу на лопатку» діти нахилиються, опускають руки з «тістом» трохи праворуч—вниз, потім випростовуються, тримаючи «тісто на лопатці» — ліва рука спереду, права трохи ззаду.

Разом з вигуками «Шусть у піч! Шусть у піч!» кидають «тісто лопаткою» у «піч», виступаючи лівою ногою вперед (права залишається на місці).

У той спосіб можна зробити два випаді, тобто на кожне слово «Шусть» — випад лівою ногою і корпусом вперед, на кожне «у піч» — повернення до попереднього положення.

Примітка. Коли діти добре засвоять гру, то перед її повторенням можна у них спитати: «Скільки треба нам спекти хлібин?». Якщо буде дуже багато замовлень, то спочатку треба задовольнити перші — одно, два, а інші, за згодою усіх дітей, відкласти до наступного разу.

Мета гри. Гартувати дитячий організм гімнастичними рухами («розмішування» руками, присідання з нахилинням та випростовуванням, а також випаді корпусу вперед з поверненням у вихідне положення). Відобразити в рухах трудовий процес.

ПЕЧУ, ПЕЧУ ХЛІБЧИК

Слова народні

Музика В. Верховинця

Помірно

Пе-чу, пе-чу хлі-чик ді-тям на о-бід-чик. Бе-ру, бе-ру

пап-ку, кла-ду на ло-пат-ку, шу-сть у піч! Шу-сть у піч!

Печу, печу хлібчик
 Дітям на обідчик.
 Беру, беру папку,
 Кладу на лопатку,
 Шусть у піч!
 Шусть у піч!

9. СОРОКА-ВОРОНА

Дійові особи

Сорока (С).

Перше сороченя (1)

Друге сороченя (2)

Третє сороченя (3)

Ледаче сороченя (Л)

Хлопчики та дівчатка.

Опис гри

Діти стоять розірваним колом обличчям до середини.

В центрі кола — Сорока. Десь лягло на долівку Ледаче сороченя, інші розмістились на певній відстані між Сорокою і дитячим колом (рис. 8).

Хор починає пісню:

Сорока-ворона
 На припічку сиділа,
 Діткам кашку варила,
 Ополоником мішала,
 Діток годувала.

Під той спів Сорока «варить кашу» (водить пальчиком правої руки по долоні лівої), а Сороченята — Перше «рубає дрова», Друге кидає їх у «піч», Третє «воду носить», а четверте, Ледаче, позіхає та вимахує ногами.

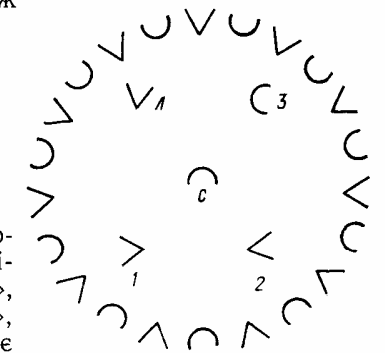

Рис. 8

На слова «Діток годувала» Сороченята, наставляючи обидві долоні, підбігають до матері по їжу; Ледаче сороченя першим підбігає і відштовхує всіх інших.

Сорока «годує» працюючих та все примовляє:

— Оцьому дам, оцьому дам...
І цьому дам...

Потім повертається до Ледачого і, з докором показуючи на нього пальцем, продовжує:

А цьому не дам.
Цей дров не рубав,
Води не носив,
Хати не топив.

Ледаче сороченя опускає вниз простягнуті, було, долоні, а тоді закриває руками лице, бо йому стало соромно.

Після слів «не топив» хтось із кола повинен заплескати в долоні, щоб сполохати Сороку з дітьми.

Шуги, шуги полетіли,
На голівку сіли.

На ці слова сполохані «пташки», підстрибуючи та вимахуючи «крильми», бігають по колу, наче тікають від небезпеки, а наприкінці пісні стають у коло на свої місця, обирають замість себе інших, і гра починається знову.

Згодом в цю гру можна буде внести такі зміни:

1. Діти обирають дві групи дійових осіб по п'ять «пташок» у кожній (рис. 9).

2. Увесь дитячий гурт розбивається на декілька груп по п'ять дійових осіб, і гра проводиться у всіх групах одночасно (рис. 10).

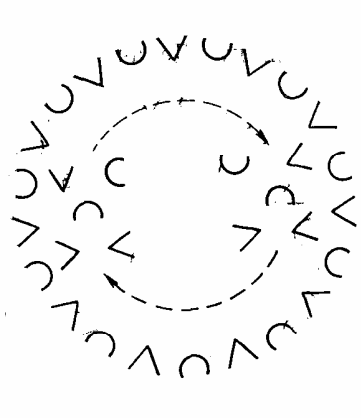

Рис. 9

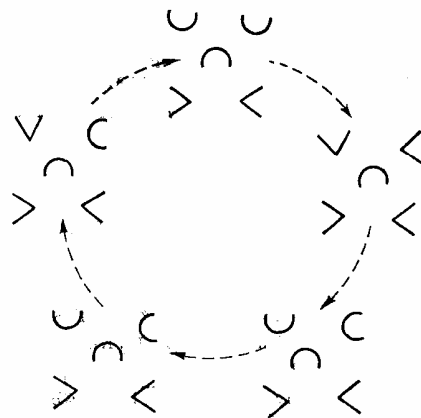

Рис. 10

На слова «Шуги, шуги...» сполохані сороки (при першій зміні і при другій) цілими групами перелітають на інші місця, міняються ролями, і гра починається спочатку.

Примітка. Щоб не було зайвої метушні при «перельотах», діти заздалегідь умовляються, куди «летітиме» та чи інша група. Коли груп багато, найкраще мінятися місцями за рухом (чи проти руху) годинникової стрілки. Якщо Сорока не зможе виконувати соло (слова, звернені до Ледачого сороченяти), то хор повинен співати всю пісню без перерви до кінця.

Мета гри. Виховувати у дітей почуття поваги до працюючих та засуджувати ледачих. Імітувати рухами деякі трудові процеси (готувати їжу, рубати дрова, топити піч, носити воду).

СОРОКА-ВОРОНА

Слова народні

Музика В. Верховинця

Помірно

Со-ро- ка- во-ро- на на при-піч- ку си-ді- ла, діт-кам кашку

ва-ри- ла, о-по-ло- ни- ком мі-ша-ла, ді-ток го-ду- ва- ла:

— О-цьо-му дам, о-цьо-му дам і цьому дам, а цьому не дам.

Цей дров не ру-бав, во-ди не но-сив, ха-ти

не то-пив. Шуги, шуги, по-ле-ті-ли, на гол-лів-ку сі-ли.

Сорока-ворона
На припічку сиділа,
Діткам кашку варила,
Ополоником мішала,
Діток годувала:
— Оцьому дам, оцьому дам

І цьому дам, а цьому не дам.
Цей дров не рубав,
Води не носив,
Хати не топив.
Шуги, шуги, полетіли,
На голівку сіли.

10. СИДИТЬ ВАСИЛЬ

Дійові особи

Мати.
Василь.
Котик Мурчик.

Реквізит:

стілчик — «припічок», ниточка або мотузок, іграшкова мисочка.

Опис гри

Діти стоять розірваним колом і співають пісню:

Сидить Василь на припічку,
Сіпа kota за ниточку.

В ритмі музики Мати виконує якусь домашню роботу: «замітає підлогу, прасує білизну, вишиває» тощо. А Василько, прив'язавши ниточку до мурчикової ніжки, сидить на стільчику і сіпає Котика за ниточку.

Котик зубки розтулив
Та й Василька укусив.

Котикові боляче. Він сердиться: шипить, нявчить, зрештою не витримує і на слово «розтулив» націлюється на Василька «пазурями», а на слово «укусив» — робить вигляд, ніби кусає хлопчика.

Хор перестає співати. Під час загальної паузи Василько кричить: «ай», зіскакує з «припічка», випускає ниточку і хапається за «покусану ногу».

Почувши зойк Василька, Мати здогадалася, в чому справа. Вона кидає роботу і співає:

А дзусь, а дзусь, кошенья,
Не займай ти Василя.

Котик ховається, а Мати повертається до хлопчика і продовжує з докором:

Та й ти, синку, не пустуй
І котика не дратуй.

Далі пісню підхоплює увесь хор:

Мурчик цілу ніч не спав,
Все за мишками ганяв.

На ці слова діти простягають праву руку вбік Котика.

Йди його перепроси,
Йому кашки принеси.

Тепер діти простягають руки до Василя, а Мати тим часом сідає на «припічок» і починає «читати» книжку чи газету.
Василько від сорому закриває обличчя руками.

СИДИТЬ ВАСИЛЬ

Слова народні

Музика В. Верховиця

Швидко

Си_дить Василь на припі_ку, сі_па ко_та за ни_точ_ку, ко_тик зуб_ки

роз_ту_лив та й Василька у_ку_сив. А дзусь, а дзусь, ко_ше_ня, не зай_май ти
Мурчик ці_лу ніч не спав, все за миш_ка_

Ва_си_ля. Та й ти, син_ку, не пустуй і ко_ти_ка не дра_туй.
_ми га_няв. Иди йо_го пе_ре_про_си, йо_му каш_ки при_не_си.

Сидить Василь на припічку,
Сіпа kota за ниточку.
Котик зубки розтулив
Та й Василька укусив.

Та й ти, синку, не пустуй
І котика не дратуй.

Мурчик цілу ніч не спав,
Все за мишками ганяв,
Йди його перепроси,
Йому кашки принеси.

А дзусь, а дзусь, кошенья,
Не займай ти Василя.

11. КОТИК МУРЧИК

Дійові особи

Мати.
Василь.
Котик Мурчик.

Реквізит:

Стільчик — «припічок», ниточка або мотузок,
іграшкова мисочка

Опис гри

Василькові стало жаль Котика, вплинули на нього також докори Матері і товаришів. Хлопчик бере в руки мисочку з «кашкою» і в цей час співає:

Котик Мурчик,
Мій голубчик.
Він зі мною,
Як риба з водою.

Разом з тим Василько в ритмі музики манить пальчиком Кота, потім ставить їжу посеред хати на підлогу.

Мати з цікавістю поглядає на сина, а хор продовжує пісню далі:

Кашку смачненьку	На снідання дала.
В мисочку новеньку	Я ту кашку виїдав,
Матуся поклала,	Котик мисочку лизав.

Побачивши «кашку з молочком», Котик поступово наближається до мисочки. Він ще побоюється Василя, проте доброзичливий намір хлопчика не викликає сумніву.

Мурчик це відчуває, довірливо присідає біля мисочки, піднімає її з долівки і зрештою влизує.

Коли б мати тее знала,	Стиха казочку муркоче,
Була б котика прогнала.	А я слухаю охоче.
А тим часом він наївся,	Мурррр-мурррр-мурррр.
Коло мене примостився.	

В цей час Мати виходить з кола. За інших обставин вона, напевно, прогнала б Котика, щоб той не лизав Василевої миски, але тепер їй не хочеться заважати примиренню маленьких друзів, які щойно посварились.

На слова «А тим часом...» Василько укладається спати. Він сідає на «припічок» (стілець), охоплює спинку руками і схиляє на них голову.

«Ситий» Котик підходить до свого товариша, примощується поруч, зложивши «передні лапки» йому на колінця.

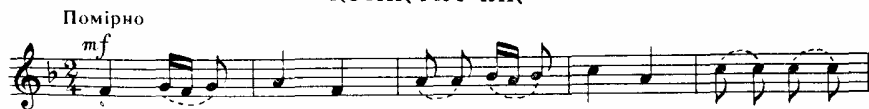
Наприкінці пісні під «казочку» Мурчика хлопчик «засинає», «засинають» і всі діти, підклавши під голови з'єднані долоні рук.

Усі виконавці «муркотять», а Мати тихенько підходить до сина і ніжно гладить його по голівці.

Примітка. Після того, як будуть добре засвоєні обидві гри, їх можна виконувати безперервно одну за одною. Якщо дійові особи не зможуть співати соло, їх повинен підтримувати увесь хор.

Мета гри. Виховати у дітей почуття любові до домашніх тварин. Розвивати артистичні здібності у вихованців.

КОТИК МУРЧИК

Ко-тик- Мур-чик, мій го-луб-чик. Він зі
Каш-ку смач-нень-ку в ми-соч-ку но-вень-ку ма-ту-ся по-

мно-ю, як ри-ба з во-до-ю. Я ту каш-ку ви-ї-дав,
-кла-ла, на сні-дан-ки да-ла. Ко-ли б ма-ти те-є зна-ла,

ко-тик ми-соч-ку ли-зав. А тим ча-сом він на-їв-ся,
бу-ла б ко-ти-ка прогна-ла. Сти-ха ка-зоч-ку мур-ко-че,

ко-ло ме-не при-мо-стив-ся. Мурррр-мурррр-мурррр.
а-я слу-ха-ю о-хо-че.

Котик Мурчик,
Мій голубчик.
Він зі мною,
Як риба з водою.
Кашку смачненьку
В мисочку новеньку
Матуся поклала,
На снідання дала.
Я ту кашку виїдав,

Котик мисочку лизав.
Коли б мати тее знала,
Була б котика прогнала.
А тим часом він наївся,
Коло мене примостився.
Стиха казочку муркоче,
А я слухаю охоче.
Мурррр-мурррр-мурррр.

12. У ДЗБАНОЧКУ МОЛОЧКО

Дійові особи

Киця.

Реквізит:

стілець, іграшковий кухлик, маска для Киці,
мотузок — «хвостик».

Опис гри

Посеред кімнати на стільчику стоїть дзбанок (кухлик) з молочком. Трохи осторонь навпочіпках дримає Киця, схиливши голову на руки.

Круг стільчика зальотним рухом¹ вліво обертається замкнене дитяче коло. Хода на носках із трохи зігнутими колінами, властива зальотному руху, буде якоюсь мірою відтворювати м'яку котячу ходу.

Під час руху перед початком пісні діти ритмічно нявкають, причому так, щоб перше «няв» припадало на крок лівої ноги, друге — на крок правої, третє — знову на ліву, а на праву — пауза.

Отже схема пересування виглядатиме так:

1 2 1 2
няв няв няв пауза і т. д.,
л п л п

¹ Див. «Хореографічний додаток», с. 300.

де 1—2 («раз—два») — це тактування¹ для зальотного руху. Літери «л» і «п» означають — ліва нога і права нога.

Якщо коло обертатиметься проти руху годинникової стрілки, то літери «л» і «п» поміняються місцями.

Дитячі голоси розбудили Кицю. Вона встає, потягується, позіхає, прогинає спинку, випускає і ховає кігтики, розпушує хвостик, чепуриться. Киця голодна, їй хочеться молочка. Нишком (зальотним рухом) підкрадаючись до стільчика, вона заздрісно дивиться на дзбаночок і в той же час з острахом оглядається, чи не стежить, бува, хто за нею.

Крок за кроком наближається Киця навшпиньках до мети. Кроки дівчинки супроводжуються аналогічними рухами рук (перебирання передніми лалками у повітрі).

Кожній дитині, звичайно, не раз доводилось бавитися з домашніми тваринами, і свої спостереження за їхніми звичками та поведінкою вихованці можуть успішно використати у цій грі.

Нарешті Киця біля стільчика. Діти зупиняються, перестають нявкати і, повернувшись обличчям до середини, за сигналом виховательки починають пісню:

У дзбаночку молочко...
Ох, то штука ловка!
Як його покуштувать?
Не влізе головка.

Протягом першого куплета до слів «Не влізе головка» Киця пританцьовує і плече в долоні. Дівчинка може виконувати колисання або ритмічно присідати, ледь згинаючи та випростовуючи ноги в колінах.

Наприкінці куплета Киця перестає танцювати, нахиляється над дзбаночком, немов хоче встромити в нього голівку.

Проте кухлик вузький, голівка не влазить, і Киця, зажурена, ходить по кімнаті, жалібно співаючи: «Няв, няв, няв! Няв, няв, няв!» (хор мовчить).

Після кициного соло діти починають другий куплет:

Наша Киця дуже мудра,
Способу добрала —
У дзбаночок цей вузький
Хвостика вмочала.

Тут Киця зупиняється, підносить пальчика до лоба і замислюється над тим, що ж їй робити далі.

Раптом Киця веселішає, співаючи: «Няв, няв, няв! Няв, няв, няв!». Спочатку боязко, а потім все сміливіше вона бере свій «хвостик» — мотузок і в ритмі співу вмочує в «молочко» у дзбаночку.

Діти весело переглядаються між собою, показуючи пальчиком на Кицю — дивиться, мовляв, яка вона мудра!

¹ Тут і далі, де тільки зустрічатимуться танцювальні рухи, завжди у певних місцях в нотах або над словами в тексті стоятиме відповідне тактування — 1—2 («раз—два»), 1-і — 2-і («раз-і—два-і»). Опис кожного танцювального руху можна знайти в «Хореографічному додатку» наприкінці книги.

Знову після «нявкання» вступає дитячий хор:

Киця кухлик не звалила,
Зробила обачно.
Тепер хвостик витягає,
Облизує смачно.

В ритмі пісні Киця продовжує «вмочувати» мотузок, а від слів «Тепер хвостик» — витягає його із дзбаночка і, прищмокуючи, удає, що облизує з хвостика молочко.

Наприкінці третього куплета після слова «смачно» Киця ще раз хотіла, було, встромити «хвостика» в дзбаночок, але раптом хтось затупотів ногами, і вона, перелякана, утекла з кола.

Сховавшись за дитячі спini, втікачка відв'язує від себе «хвостик» — мотузок, чіпляє його будь-якій дівчинці — новій Киці, сама займає її місце в колі, і гра починається знову.

М е т а г р и. Виховувати у дітей спостережливість. Розвивати дитячу фантазію та артистичні здібності. Ознайомити дітей з найпростішими танцювальними рухами (зальотним та колисанням).

У ДЗБАНОЧКУ МОЛОЧКО

Слова народні

Музика В. Верховинця

Повільно *mf* 1 - 2 1 - 2 1 - 2 1 - 2

У дзбаноч-ку молочко... Ох, то шту-ка лов-ка! Няв, няв,
Як йо-го по-кушту-вать? Не влі-зе го-лов-ка.

няв! Няв, няв, няв! На-ша кицька ду-же муд-ра,
у дзбано-чок цей ву-зький

сло-со-бу до-бра-ла- Няв, няв, няв! Няв, няв,
хвос-ти-ка вмо-ча-ла.

няв! Ки-ця кух-лик не зва-ли-ла, зро-би-ла о-
-бач-но. Тепер хвос-тик ви-тя-га-є, об-ли-зу-є смач-но! Ня-а-а-в!

У дзбаночку молочко...
Ох, то штука ловка!
Як його покуштувать?
Не влізе головка.
Няв, няв, няв!
Няв, няв, няв!
Наша кицька дуже мудра,
Спосіб добра —
У дзбаночок цей вузенький

Хвостика вмочала.
Няв, няв, няв!
Няв, няв, няв!
Киця кухлик не звалила,
Зробила обачно.
Тепер хвостик витягає,
Облизує смачно!
Ня-а-а-в!

13. СТАРИЙ БАТЬКО

Дійові особи

Старий батько — старший хлопчик (С).
Онук — молодший хлопчик (О).
Дідові гості — 5–6 хлопчиків (Г).

Реквізит:

іграшкова рушниця або шабля для Онук, картуз для Діда, пілотка або «іспанка» для Онук, стільці (6–8) для Діда і його гостей.

Опис гри

У розірваному дитячому колі розміщуються декілька стільчиків для дійових осіб. На одному стільчику сидить Старий батько і робить вигляд, ніби щось читає, на інших стільчиках — Гості. Десь за колом знаходиться Онук (рис. 11).

По можливості розігрується мімічна сцена, коли Гості, слухаючи Діда, жестами і рухами вряди-годи реагують на його слова.

Раптом Онук гукає: «Пугу-пугу!».

Гості повертаються на той голос, Дід перестає читати, підводить голову, і між ним та Онуком починається розмова.

Д і д. А хто там?

О н у к. Козак з лугу!

Д і д. Просимо до гурту.

О н у к (заходить у коло, вклоняється). Доброго здоров'я!

Д і д і Г о с т і. Доброго здоров'я!

Д і д. Гарно навчився пароль називати! А чи умієш ти честь віддавати?

О н у к. Ні, не вмію.

Старий батько надіває картуз, стає струнко і промовляє, віддаючи честь:

— Вчися, синку, і честь віддавати,
Виростеш, будеш добрим солдатом.

Онук імітує усі дідові рухи: стає струнко, прикладає праву руку до головного убору так, щоб пальці були разом, долоня пряма, середній палець торкався нижнього краю «іспанки» (пілотки) біля виска, а лікоть був на рівні плеча.

Тим часом дитячий хор починає співати пісню:

Старий батько
Сидить коло хати
Та вчить внука маленького
Чолом оддавати¹.

Під ту мелодію Онук марширує по колу, а як порівняється з Дідом або кимось із Гостей, віддає честь. Кожен Гість має піднятися тоді зі стільчика і стояти струнко, поки Онук не пройде далі й не опустить руку (рис. 12).

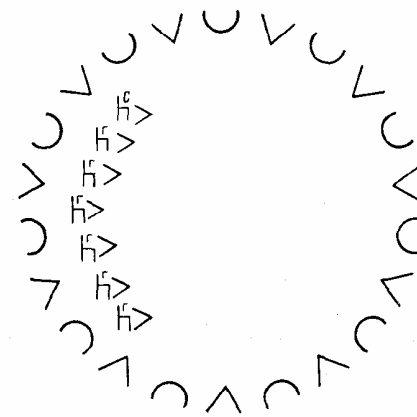

Рис. 11

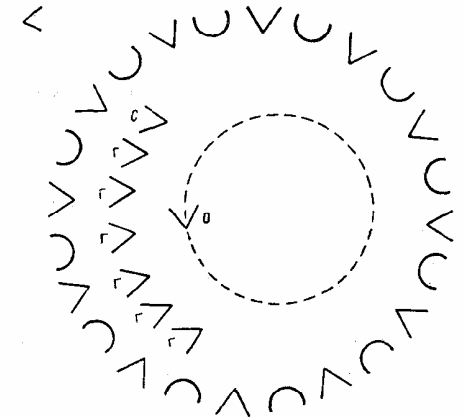

Рис. 12

Якщо Гості в головних уборах (гра може проводитись на свіжому повітрі), то при наближенні Онук кожний мусить також віддавати йому честь рукою.

СТАРИЙ БАТЬКО

Слова Т. Шевченка

Музика В. Верховинця

Повільно
mf

Ста - рий бать - ко си - дить ко - ло ха - ти
та вчить вну - ка ма - лень - ко - го чо - лом од - да - ва - ти.

¹ Чолом оддавати — віддавати честь.

Старий батько
Сидить коло хати
Та вчить онука маленького
Чолом оддавати.

14. ГЕЙ, СІРКО

Дійові особи

Прикордонник (П).
Сірко (С).
Порушник (Пр).

Реквізит:
рушниця (автомат) для Прикордонника.

Опис гри

Гру «Гей, Сірко» зручно проводити на свіжому повітрі, щоб вільніше бігалося дівторі.

Десь на майданчику (краще біля дерева або куша) малюється на землі загостреною паличкою півколо. Це — прикордонна застава. На певній відстані від «застави» проходить умовна лінія «кордону».

На «заставі» причаїлись двоє хлопчиків — «собака» Сірко і Прикордонник. За лінією «кордону» — Порушник. Інші діти розміщуються біля «застави», аби не заважати дійовим особам, коли ті почнуть бігати (рис. 13).

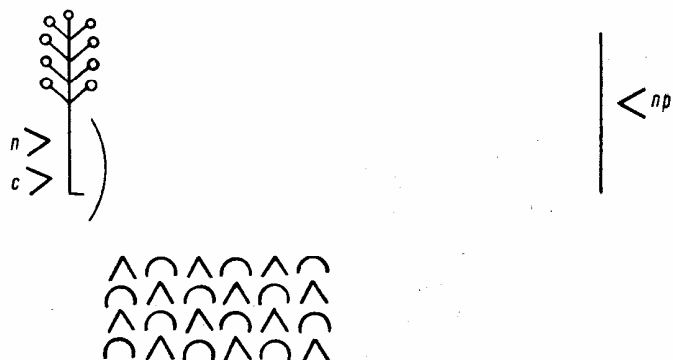

Рис. 13

Якщо гра відбувається у приміщенні, то півколо для «застави» малюється крейдою на підлозі перед якимось із кутків, а «кордоном» можуть бути двері до іншої кімнати.

Дитячий хор починає пісню:

Гей, Сірко наш не дримає, не дримає,
Він кордон оберігає, оберігає.
Де порушник не піде,
Скрізь Сірко його знайде.

Під час співу Порушник, перейшовши лінію «кордону», обережно підкрадається до «застави». Він її ніби не помічає, бо Прикордонник добре замаскувався.

Як тільки закінчиться пісня, Сірко трічі гавкає. Голос Сірка є сигналом для Прикордонника. Він схоплюється і разом із «собакою» мчить за Порушником, щоб його схопити.

Порушник намагається втекти за лінію «кордону», через яку Сірко і Прикордонник не мають права перебігати.

У цій грі перемагають кмітливіші й прудкіші.

Спійманого Порушника треба «покарати». Він мусить, наприклад, обскакати ігровий майданчик на одній нозі або щось протанцювати і т. п.

Педагог або Ведучий можуть запропонувати дітям на вибір декілька «кар», і за яку з них при голосуванні підніметься більше рук, та й буде присуджена Порушникові.

Мета гри. Виховувати дітей в дусі патріотизму. Познакомити дітей з життям воїнів Радянської Армії на заставі, виховувати у малюків почуття любові й поваги до прикордонників та до їхніх вірних помічників і друзів — службових собак.

Гартувати дитячий організм фізичними вправами (біг, підскоки) і т. д. Розвивати кмітливість та здатність орієнтуватися у навколишній обстановці.

ГЕЙ, СІРКО

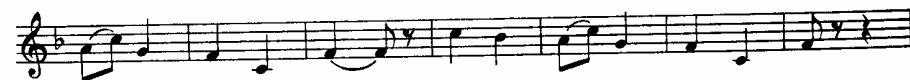
Слова Я. Верховинця

Музика В. Верховинця

Швидко

Гей, Сірко наш не дримає, не дримає, Де по-
він кордон оберігає, оберігає. о оберігає.

рушник не піде, скрізь Сірко його знайде.

Гей, Сірко наш не дримає, не дримає,
Він кордон оберігає, оберігає.
Де порушник не піде,
Скрізь Сірко його знайде.

15. ОЙ СУСИДИ, СУСИДОНЬКИ

Дійові особи

Дівчинка (Д).
Курочка (К).
Сусіди — усі діти.

Реквізит:
мотузок для Курочки.

Опис гри

Через кімнату (або ігровий майданчик) проходить умовна вулиця. Двома рядочками вздовж вулиці, по обидві її сторони, Сусіди «саджають» дерева: вони роблять рухи, ніби копають землю.

Вулицею іде Дівчинка, а за нею Курочка (рис. 14).

Правою рукою Дівчинка тримає мотузок, другий кінець якого прив'язаний до правої ноги Курочки. Дівчинка пасе Курочку і примовляє:

Ой ти, курочко, пасись,	Замішу я пиріжечки.
Добре, курочко, несись.	Пиріжечків напечу, напечу
Як знесеш мені яєчка,	І сусідів угощу, угощу.

Дівчинка з радощів аж затанцювала. На слова «Пиріжечків напечу» вона кладе праву руку на талію, а ліву на груди і виконує півповорот доріжкою-кружальцем праворуч¹.

На слова «І сусідів угощу, угощу» Дівчинка, помінявши місцями руки, виконує півповорот доріжкою-кружальцем ліворуч.

Коли Дівчинка міняла положення рук, вона непомітно загубила мотузок, а Курочка, немов того й чекала, вмить утекла і сховалась за якийсь рядочок Сусідів.

Тут Дівчинка огледілась, аж немає ані Курочки, ані мотузочка. Вона почала плакати. Почули той плач Сусіди, збіглись обома рядоч-

ками до Дівчинки та й питають: «Чого ти плачеш?».

У відповідь Дівчинка вклоняється вліво, потім вправо і починає жалісно співати:

Ой сусіди, сусідоньки,
Прошу вас, прошу вас:
Чи не бігла моя курочка
Коло вас, коло вас?

У першій половині куплета, тримаючи стулені долоні біля грудей, Дівчинка звертається до лівого рядочка, в другій половині співає пра-

¹ Про положення рук під час танцю та опис доріжки-кружальця див. у «Хореографічному додатку» с. 297 та 308. (Я. В.).

вому рядочку і в цей час розводить руки в сторони долонями вгору, ніби показує, що десь тут недалеко могла пробігти її курочка.

Здивовані Сусіди питаються:

— Яка?

Дівчинка відповідає:

— Семеняста курочка і чубок...

Одночасно вона проводить обома руками від шиї до пояса, а на слові «чубок» гладить себе долонями по голівці.

— А на правій ніженьці мотузок.

Тут Дівчинка нахилиється до правої ноги і показує, де був прив'язаний мотузок.

Сусіди повторюють між собою відповідь Дівчинки, виконуючи ті ж самі рухи, що і вона, а тоді й кажуть:

— Ні, не бачили.

Заплакана дівчинка просить знову:

— Дорогі мої сусідоньки, допоможіть мені знайти мою курочку.

Сусіди пожаліли Дівчинку і стали поволі обертатись навколо себе та кликати: «Сіла-сіла-сіла-сіла...» або «ціп-ціп-ціп...».

Помітивши Курочку, вони з вигуками «ось вона, ось вона» кидаються її ловити, причому ловлять діти того рядочка, за яким вона сховалась, а інший рядочок у цей час перетворюється на півколо.

— Спіймали, е,— кричать Сусіди і підводять Курочку до щасливої Дівчинки, потім утворюють друге півколо та з'єднуються з першим у замкненому колі.

Радісно виспівуючи:

— Семеняста курочка і чубок,
А на правій ніженьці мотузок, — | Двічі .

діти рухаються замкненим колом вліво або вправо. Подавши одна одній руки, в центрі кола кружляють Дівчинка і Курочка.

Після закінчення пісні коло розривається на два півкола, з яких у свою чергу утворюються два рядочки Сусідів.

Дівчинка з Курочкою підходять до когось із дівчаток, обирають їх замість себе, самі стають на їхні місця, і гра починається знову.

П р и м і т к а. Ловити Курочку можуть усі Сусіди, тоді вони не обертаються навколо себе, а ходять вслід за Дівчинкою двома рядочками, аж поки не дійдуть до того місця, де сховалась Курочка (рис. 15).

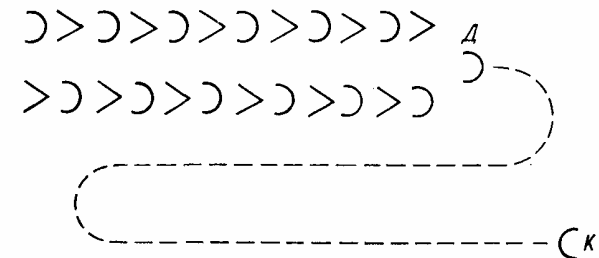

Рис. 15

Мета гри. Виховувати у дітей почуття взаємної виручки в біді. Виявляти та розвивати артистичні здібності у вихованців.

ОЙ СУСИДИ, СУСИДОНЬКИ

Слова народні

Музика В. Верховиця

Помірно *mf*

Ой су сі-ди, су-сі-донь-ки, про-шу вас,
чи не біг-ла мо-я ку-роч-ка ко-ло вас,
про-шу вас: вас? Я-ка? — Се-ме-ня-ста ку-роч-ка,
ко-ло і чу-бок, а на пра-вій ні-женьці мо-ту-зок.

— Ой сусиди, сусидоньки,
Прошу вас, прошу вас:
Чи не бігла моя курочка
Коло вас, коло вас?
— Яка?
— Семеняста курочка і чубок,
А на правій ніженьці мотузок.

16. ІДЕ КОЗА РОГАТА

Дійові особи

Коза (Кузя) — дівчинка.
Двоє Козенят — дівчатка або хлопчики.
Пастушка Настя.
Двоє Пустунів-хлопчиків.

Опис гри

Діти стоять розірваним колом і співають пісню:

Іде коза рогата,
Веде діток кошлата.
А хто Кузю торкне,
Того Кузя штурхне.

Коло — це поле, по якому ходить Настя з кізочками.
Коза іде попереду, а Козенята в парі за нею. Кози рухаються повільно невеликими кроками, час від часу нагинаються, наче пасуться. Настя ходить за ними. Хлопчики-пустуни бігають навколо «поля», зазирають в нього.

Діти не зважали,
Кузю дратували,
Лиш маленька Настя
Стала боронити:
— Ой не гарно, дітки,

Кузю так дратити.
Бо, хто Кузю торкне,
Того Кузя штурхне.
Ме-ке-ке-ке.

Від слів «Діти не зважали...» Пустуни то забігають у коло, то вистрибують з нього. Вони дратують Козу, зачіпають Козенят, не дають їм «пастися».

Настя свариться на бешкетників пальчиком, відганяє від кізочок, а тоді, виконуючи соло¹, соромить їх:

— Ой не гарно, дітки,
Кузю так дратити.

Від слів «Бо, хто Кузю торкне...» хор вступає знову, а хлопчики, не зваживши на Настине застереження, продовжують п'єсувати.

Коза спочатку не звертає уваги на хлоп'ячі жарти, але зрештою не витримує і на слова «Ме-ке-ке-ке», роздратована, женеться за ними.

Спіймані втікачі мусять просити пробачення у Кози, Козенят та Настусі, вклоняючись кожному із словами: «Вибачай нас, Кізонько, і ви, Козенята, і ти, Настусю. Ми вас не будемо більше дратити».

Після цього усі шестеро беруться за руки, утворюють посередині «поля» коло і, співаючи пісню на склад «ля», ходять то в один бік, то в другий.

Під час двох останніх тактів пісні, на слова «Ме-ке-ке-ке», дійові особи розбігаються в сторони, і кожен з них торкає правою рукою якусь дитину з великого кола.

Ті, до кого торкнулись, залишають «поле»: стають новими дійовими особами, а колишні виконавці, займають їхні місця, і гра починається знову.

Мета гри. Дати дітям зрозуміти, що не можна дратувати свійських тварин.

ІДЕ КОЗА РОГАТА

Слова народні

Музика В. Верховиця

Рухливо *mf*

І-де ко-за ро-га-та, ве-де ді-ток кош-ла-та. А хто

¹ Якщо дівчинка не зможе виконувати соло, нехай співає ці слова разом з хором (Я. В.).

1 - 2 1 - 2 1 - 2 1 - 2 1 - 2

Ку-зю торкне, то-го Ку-зя штурхне. Ді-ти не зва-жа-ли,

1 - 2 1 - 2 і т. д.

Ку-зю дра-ту-ва-ли. Лиш ма-ленька Настя ста-ла бо-ро-нити:
— Ой не гар-но, ді-ти. Ку-зю так дражнити.

Бо, хто Ку-зю торкне, то-го Ку-зя штурхне. Ме-ке-ке-ке.

Іде коза рогата,
Ведє діток кошлата.
А хто Кузю торкне,
Того Кузя штурхне.
Діти не зважали,
Кузю дратували,
Лиш маленька Настя

Стала боронити:
— Ой не гарно, діти,
Кузю так дражнити.
Бо, хто Кузю торкне,
Того Кузя штурхне.
Ме-ке-ке-ке.

17. БІМ-БОМ

Дійові особи

Киця (К).
Котик (Кт).
Курочка (Ка).
Півник (П).
Качка (Кч).
Качур (Кр).
Каченята (дівчатка і хлопчики).
Начальник пожежної охорони (Н).
Водії автомашин (В).
Пожежники (хлопчики).
Дзвонар (Д).

Реквізит:

два мотузочки-«хвостики» для Киці і Кота. Помело для Котика — довга паличка з прив'язаними на одному кінці різноколірними паперовими стрічками або довга гілочка з листячком на кінці. Відерця. Маски для Тварин і Пташок та каски для Пожежників.

Опис гри

Посеред кімнати стоїть стільчик — Кицина хатка. Поблизу «хатки» на відстані, що залежить від кількості дійових осіб і розміру кімнати, малюється коло — «криниця». Якщо гра відбувається десь на свіжому

повітрі, то «хаткою» можуть бути кущик, пеньок, невисоке деревце або горбок і т. п.

Біля «хатки» стоїть Киця. За «криницею», по обидва боки уявної прямої лінії «хатка-криниця», розташувались інші виконавці, а саме: Курочка і Півник, за ними Котик. Далі — два рядочки Каченят. З правого краю першого рядочка знаходиться Качка, з лівого краю другого рядочка — Качур.

Останніми шикуються дві «пожежні команди» на чолі з Начальником пожежної охорони. Правофланговий першої і лівофланговий другої команди — це Водії пожежних автомашин.

Дзвонар вибирає для себе місце там, де йому зручніше повісити дзвоник.

Усі діти звернені обличчям до «хатки» (рис. 16).

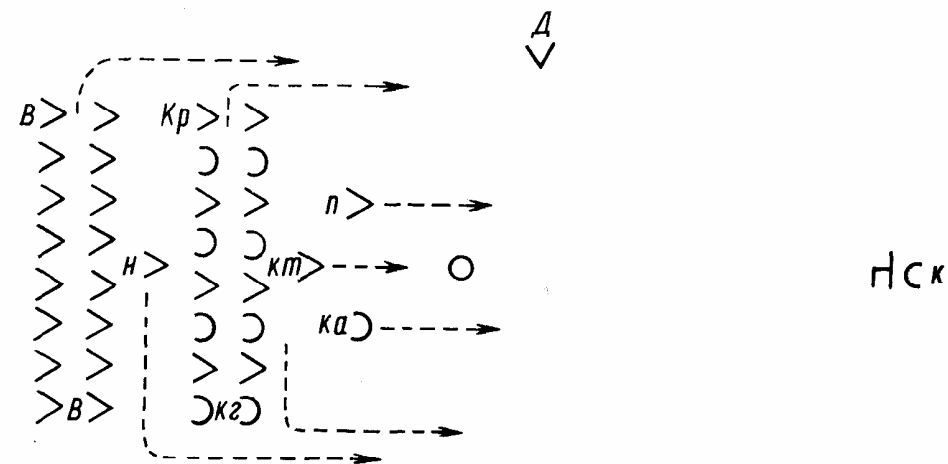

Рис. 16

Гру починає Дзвонар, який ритмічно ударяє киянкою по дзвонику в темпі пісні «Бім-бом».

Тим часом Киця, повна розпачу, метушиться навколо охопленої «полум'ям» хатки; вона береться за голову руками, заламує їх, притискає до грудей, кличе на допомогу і т. д.

Звичайно, дівчинці можна підказати необхідні жести й рухи, проте, коли їй забажається виконувати цю роль якось по-своєму, то таку ініціативу слід вітати і всіляко підтримувати.

Інші діти, піднявши праві долоні «козирком» над очима, видивляються перед собою, ніби хочуть розглядіти, що там сталося, чому б'ють на сполох.

Нарешті, після певної кількості ударів (чотирьох або восьми) усі «помічають» пожежу і починають співати перший куплет пісні:

Бім-бом, дзелень-бом!
 Спалахнуло все кругом:
 Хата Кицина горить.
 Ми вогонь погасим вмиць!

Виконавцям дається можливість у міміці і жестах висловлювати своє співчуття Кициному горю.

Дзвонар битиме у дзвоник лише на початку кожного куплета, тобто протягом перших двох тактів на слова: «Бім-бом, дзелень-бом!».

Бім-бом, дзелень-бом!
 Біжить Курочка з відром,
 Біжить Півничок з цебром,
 За ним Котик з помелом.

Другий куплет пісні співають тільки Каченята і Пожежники, а Курочка, Півник та Котик біжать на допомогу Киці, дотримуючись тої послідовності, у якій про них співається в пісні.

Курочка зупиняється праворуч від «хатки» і «виливає» на неї воду з відра, Півник теж «виливає» воду.

Котик зупиняється біля «криниці» і, повернувшись обличчям до Каченят, жестами кличе їх за собою.

Бім-бом, дзелень-бом!
 Кряче Качка за ставком:
 З Каченятами спішить
 Хатку Кицину гасить.

Третій куплет співають Пожежники. Качка та Качур разом з Каченятами поспішають «гасити пожежу». Качка веде своїх Каченят з правого боку від «криниці» до «хатки», Качур — з лівого боку. Дорогою вони можуть в ритмі музики вигукувати «кря-кря-кря», махати «крилами», імітувати качину ходу. Качка зупиняється біля Курочки, а Качур біля Півника.

За Качкою і Качуром вздовж лінії «хатка-криниця», причому обличчям до неї, розміщуються обидва рядочки Каченят (рис. 17).

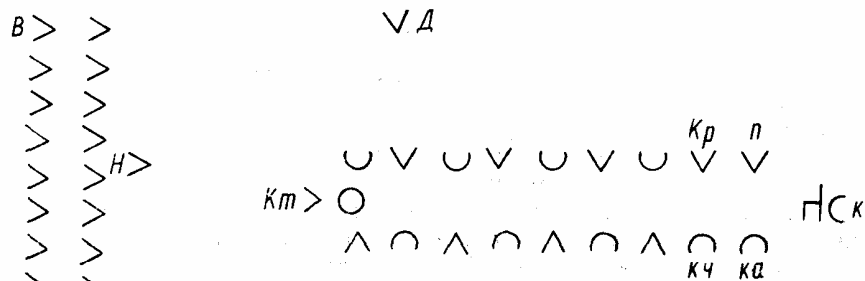

Рис. 17

Тим часом Котик з серцем кидає на підлогу помело (придбане, щоб замітати «хатку», — а вона, бач, горить), підбігає до Курочки та Півника, забирає порожні відерця і вертається з ними до «криниці».

Закінчивши співати, Пожежники надівають каски і готуються в дорогу, а всі інші починають четвертий куплет:

Бім-бом, дзелень-бом!
 Це пожежники гуртом
 На машинах швидко мчать
 Кицин домок рятувать!

На слова «бім-бом» Начальник пожежної охорони жестами наказує першій команді повернутись праворуч, на «дзелень-бом» — другій команді повернутись ліворуч.

Повернувшись у потрібному напрямку, кожен Пожежник кладе витягнуті руки на плечі свого товариша, що стоїть попереду.

За наказом «рушай» (після слів «дзелень-бом») Водії починають крутити «баранки» автомашин, і під спів інших дійових осіб обидві команди швидко мчать уперед. Перша команда об'їжджає «хатку» справа, друга — зліва, аби з'єднатись за нею великим півколом.

Начальник прибуває на місце подій раніше за всіх. Він віддає честь Киці, «знайомиться з обстановкою», а коли з'являються його «підлеглі», допомагає їм зайняти вигідні для дій позиції.

Співаючи про Пожежників, ніхто не гає часу. Котик організовує гасіння пожежі простим, але досить ефективним засобом: «набирає з криниці» відерцем «воду» (перший такт куплета), віддає його Каченяті, що стоїть ліворуч (другий такт), той своєму сусіду (третій такт) і так далі по ланцюжку аж до Півника. За першим відерцем подаються інші.

У ритмі пісні Півник «виливає воду» на «полум'я», передає Курочці порожні відерця, які по качиному ланцюжку знову повертаються до Котика.

Наприкінці четвертого куплета завершується розміщення Пожежників. Вони оточили «хатку» розірваним півколом, в руках у них уявні «брандспойти» (руки простягнуті вперед, права трохи позаду лівої) (рис. 18).

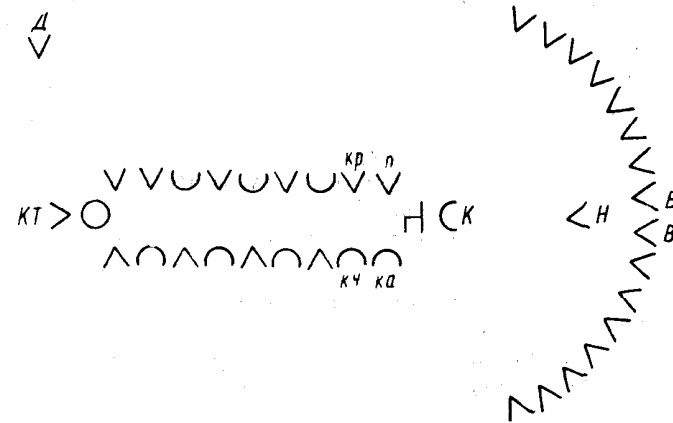

Рис. 18

Може статись, що на всі дії команд одного куплета пісні буде замало, тоді його треба повторити спочатку.

Бім-бом, дзелень-бом!
Закипіло все кругом:
Всі на хатку воду ллють,
І згоріти не дають.

П'ятий куплет співають усі, «поливаючи хатку водою».

Начальник стоїть у глибині півкола серед Пожежників. Витягнутою вперед правою рукою він керує гасінням вогню. Усі Пожежники, слідкуючи за ритмічними рухами руки Начальника, направляють «брандспойти» то ліворуч (на «бім-бом»), то праворуч (на «дзелень-бом») і т. д.

Продовжує «працювати» і пташиний «конвейєр». Қиця, як добра хазяйка, знайшла у своєму господарстві ще декілька відерець (їх можна поставити під стільчиком на початку гри). Одне по одному вона передає їх Курочці, і ті відерця також почали ходити ланцюжком між «хаткою» і «криницею».

Бім-бом, дзелень-бом!
Замахнувшись помелом,
Котик б'є по хатці враз,—
Зашипів вогонь і згас!
Ш-ш-ш...

На початку шостого куплета Котик хапає помело, кинуте колись додолу, і, підбігши до «хатки», б'є по ній на слово «враз». Вогонь гасне, Котик сідає на «хатку» (стільчик), поруч стає Қиця, усі виконавці голосно шиплять: «ш-ш-ш...»:

Під час шипіння Начальник, Дзвонар, обидва Водії підбігають до Курочки та Півника, беруться з ними за руки, утворивши таким чином маленьке коло з «хаткою» в центрі.

Обидва пташині рядочки замикаються крайніми Каченятами біля «криниці», потім приєднуються до півкола Пожежників: з одного боку Качка, з другого — Качур.

Розтягнувшись на довжину з'єднаних рук, пташки разом з Пожежниками утворюють велике замкнене коло з маленьким у центрі.

Бім-бом, дзелень-бом!
Врятували дім гуртом!
Тільки Котик зажуривсь:
В нього хвостик присмаливсь!

Сьомий куплет радісно співають усі учасники гри. Вогонь погас, хатка ціла, як тут не веселитись!

Ритмічно, в такт музики обидва кола обертаються в різних напрямках, тільки Котик, зажурений, сидить, «залізуючи» присмалений хвостик, а Қиця пестить його за вушками та ніжно гладить по голівці (рис. 19).

Примітка. Звичайне обертання по колу, за бажанням виховательки та учасників гри, можна замінити якимось танцювальним рухом. Можна навіть повторити останній куплет, якщо для танцю одного не вистачить. Рекомендується і такий варіант: співаючи сьомий куплет за першим разом, обертайтесь звичайним кроком, а при повторенні замінити напрямком обертання на протилежний або розпочати танець в русі чи на місці.

Мета гри. Застерегти дітей, показавши їм, що може статись, коли нехтувати правилами протипожежної безпеки. Ознайомити дітей із способами гасіння вогню і працею пожежників.

Виховувати почуття взаємної допомоги. Прищеплювати повагу до спільної праці.

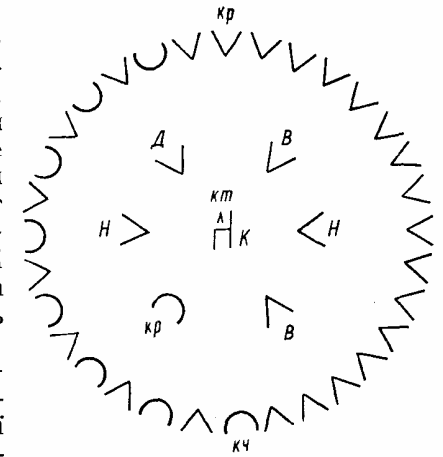

Рис. 19

БІМ-БОМ

Слова Я. Верховинця

Музика В. Верховинця

Помірно
mf

Бім-бом, дзелень-бом! Спалахнуло все кругом:
хатка кици на горить. Ми вогонь погасим вмить!

Бім-бом, дзелень-бом!
Спалахнуло все кругом:
Хатка кицина горить.
Ми вогонь погасим вмить!

З каченятами спішить
Хатку кицину гасить.

Бім-бом, дзелень-бом!
Біжить курочка з відром,
Біжить півничок з цебром,
За ним котик з помелом.

Бім-бом, дзелень-бом!
Це пожежники гуртом
На машинах швидко мчать
Кицин домок рятувать!

Бім-бом, дзелень-бом!
Кряче качка за ставком:

Бім-бом, дзелень-бом!
Закипіло все кругом:
Всі на хатку воду ллють
І згоріти не дають.

Бім-бом, дзелень-бом!
 Замахнувшись помелом,
 Котик б'є по хатці враз,—
 Зашипів вогонь і згас!
 Ш-ш-ш...

Бім-бом, дзелень-бом!
 Врятували дім гуртом!
 Тільки Котик зажурився:
 В нього хвостик присмаливсь!

18. ПТАШКА МАЛЕНЬКА

Дійові особи

Маленька пташка (Донька) (Д).
 Пташка-мати (М).

Реквізит:
 маски для пташок.

Опис гри

У центрі замкненого кола стоїть Маленька пташка. Поза колом бігає її Мати. Долоні Пташки-матері стулені «дзьобиком» на рівні підборіддя пальцями вперед. Тим «дзьобиком» вона виконує ритмічні рухи, ніби збирає макові зернятка.

Хор співає:

Пташко маленька,
 Де твоя ненька?

На другий склад слова «ненька» коло зупиняється. Діти, роз'єднавши руки, стають обличчям до середини.

— Десь літає,— відповідає Маленька пташка.— О! Вертається! — промовляє вона далі, показуючи рукою на Пташку-матір, коли та «залетіла» в коло.

Бігаючи кругом Доньки, Пташка-матір продовжує виконувати свої попередні рухи («дзьобання») і співає:

На маківці сиділа,
 Дрібний мачок дзьобала.

На слово «дзьобала» вона підбігає до Маленької пташки і бере її за руки.

Дзьоб-дзьоб, дзьобанець!
 Ходім, пташко, у танець!

Від слів «дзьоб-дзьоб» дійові особи під спів Пташки-матері починають кружляти доріжкою по колу.

На слова «у танець» всі діти з'єднуються попарно, як Пташки, і готуються до загального танцю (рис. 20).

Коли Пташка-мати закінчить спів, пісню підхоплює дитячий хор:

Дзьоб, дзьоб, дзьобанець,
 Ходім, пташко, у танець!
 Цок-цок, цоки-цок,
 Цоки-цоки, цок-цок-цок.

Разом із вступом хору починається загальний танець: діти парами виконують колісання на місці або кружляють доріжкою по колу і так танцюють до самого кінця пісні.

Коли починається загальний танець, Пташки змінюють напрямок обертання. При зміні напрямку доріжки дійові особи повинні починати її з тієї ноги, котра виступала досі на рахунок «і».

Якщо діти добре засвоять колісання і доріжку по колу, то від слів «цок-цок» можна за бажанням виконувати такі рухи: взявшись в боки, всі учасники гри на 13-й такт двічі цокають по долівці лівою ногою: на «раз-і» — носком, на «два-і» — п'яткою.

У 14-му такті на «раз» — легко б'ють по долівці лівою ступнею, на «і» — правою, на «два» — знову лівою, а праву відривають від долівки, щоб на «і» затримати її в верхньому положенні.

У 15-му такті діти двічі цокають по долівці правою ногою: на «раз-і» — носком, на «два-і» — п'яткою.

В останньому такті на «раз» — усі легко б'ють по долівці правою ступнею, на «і» — лівою, на «два» — знову правою, але ліву тепер не піднімають.

На «і» — обидві ноги на місці.

Після закінчення танцю Пташки обирають замість себе інших, самі стають у коло, і гра починається знову.

Мета гри. Ознайомити дітей з танцювальними рухами. Підготувати вихованців до проведення наступної гри «Галя маленька».

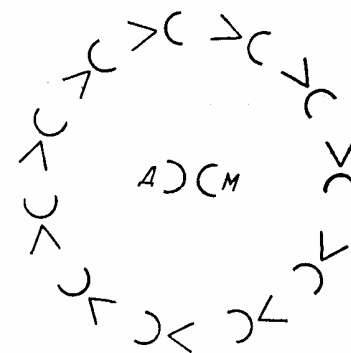

Рис. 20

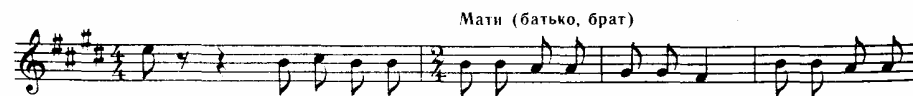
ПТАШКА МАЛЕНЬКА

Слова народні

Музика В. Верховинця

1. Пташко ма_лень_ ка, де тво_я нень_ ка? Десь лі_ та_ є.
 2. Га_ лю ма_лень_ ка, де тво_я нень_ ка? Пі_шла в шко_ лу.

О! Вер_та_єть_ся! На ма_ків_ці си_ді_ла, дрібний ма_чок
 О! Вер_та_єть_ся! На у_ро_ках я бу_ла, в шко_лі ді_ток

- Хор. Пташко маленька,
Де твоя ненька?
- Пташка. Десь літає.
О! Вертається!
- Мати. На маківці сиділа,
Дрібний мачок дзьобала.
Дзьоб-дзьоб, дзьобанець,
Ходім, пташко, у танець!
- Хор. Дзьоб-дзьоб, дзьобанець,
Ходім, пташко, у танець!
Цок-цок, цоки-цок,
Цоки-цоки, цок-цок-цок.

19. ГАЛЯ МАЛЕНЬКА

Дійові особи

Галя (Г).
Мама, вчителька (М).
Батько, робітник (Б).
Брат, комбайнер (Бр).

Реквізит:

книжка — для Мами, картуз — для Батька, окуляри (шоферські іграшкові) — для Брата.

Опис гри

У центрі замкненого кола стоїть Галя. Поза колом знаходяться діти, що виконують ролі Мами, Батька та Брата (рис. 21).

Мама робить вигляд, ніби читає книжку школярам, Батько удає, що працює молотком чи якимось іншим інструментом, Брат неначе їздить на комбайні — «збирає урожай».

Діти ходять по колу і співають:

Галю маленька,
Де твоя ненька?

На останній склад слова «ненька» коло зупиняється, діти роз'єднавши руки, стають обличчям до середини.

Пішла в школу.
О, вертається! —

радісно відповідає Галя, підбігаючи до Мами, коли та заходить у коло. Мама гладить Галю по голівці, віддає їй книжку і співає далі:

На уроках я була, От і праці кінець,
В школі діток навчала. Підем, доню, у танець!

На початку Маминого співу Галя, пишаючись книжкою, передає її комусь поза колом, скажімо, виховательці, а потім підбігає до Мами. На слово «навчала» дійові особи беруться за руки хрест-навхрест і від слів «От і праці...» починають кружляти доріжкою. На слово «у танець» усі діти з'єднуються попарно, як Галя з Мамою, і готуються до загального танцю (див. рис. 20).

Коли Мама закінчить спів, пісню підхоплює весь дитячий хор:

От і праці кінець, Цок-цок, цоки-цок,
Підем, доню, у танець! Цоки-цоки, цок-цок-цок.

Разом із вступом хору починається загальний танець: діти парами виконують колісання на місці або кружляють доріжкою і так танцюють до слів «цок-цок».

Коли починається загальний танець, Галя з Мамою міняють напрямок обертання. При зміні напрямку доріжки дійові особи повинні починати її з тієї ноги, котра виступала досі на рахунок «і».

На слова «цок-цок» всі учасники гри кладуть руки в боки і виконують на місці такі рухи:

на 13-й такт — двічі цокають по підлозі лівою ногою: на «раз-і» — носком, на «два-і» — п'яткою;

на 14-й такт — виконують рухи 14-го такту гри «Пташка маленька»;

на 15-й такт — двічі цокають по підлозі правою ногою: на «раз-і» — носком, на «два-і» — п'яткою.

На останній такт — пристук з правої ноги.

Після закінчення танцю діти знову беруться за руки і, рухаючись замкненим колом, в центрі якого стоять Галя з Мамою, співають далі:

Галю маленька,
Де твій батенько?

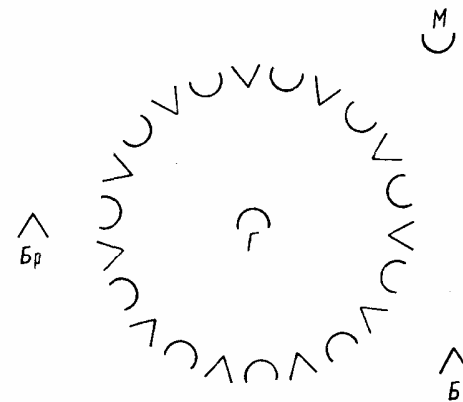

Рис. 21

На останній склад слова «батенько» діти зупиняються, роз'єднують руки і стають обличчям до середини.

На заводі.

О, вертається! —

відповідає Галя, підбігаючи до Батька, коли той заходить у коло.
Батько гладить Галю по голівці, віддає їй картуз і співає далі:

На заводі працював,
Там комбайни будував.
От і праці кінець,
Підем, доню, у танець!

На початку Батькового співу Галя виносить картуз за межі кола, потім знову підбігає до Батька.

На слово «будував» Галя, Мама і Батько беруться за руки і від слів «От і праці...» починають кружляти доріжкою по колу (рис. 22).

На слово «у танець» усі діти з'єднуються попарно і готуються до загального танцю. Загальний танець починається разом із вступом дитячого хору при повторенні куплета від слів «От і праці...» і виконується так, як описувалось вище.

Коли починається загальний танець, внутрішнє коло, яке складається із трьох осіб — Галі, Мами та Батька, змінює напрямок обертання.

Закінчивши другий танець, діти знову беруться за руки і, рухаючись замкненим колом, в центрі якого стоять Галя з Мамою та Батьком, співають далі:

Галю маленька,
Де брат рідненький?

На останньому складі слова «рідненький» діти зупиняються, роз'єднують руки і стають обличчям до середини.

У колгоспі!

О, вертається! —

відповідає Галя, підбігаючи до Брата, коли той заходить у коло.

Брат знімає з себе окуляри, передає їх Галі і продовжує пісню:

Я комбайн у полі вів,
Я збирав дари ланів.
От і праці кінець,
Підем, сестро, у танець!

На початку Братового співу Галя виносить окуляри за межі кола, потім знову підбігає до Брата.

На слово «ланів» усі четверо беруться за руки і від слів «От і праці...» починають кружляти в замкненому колі доріжкою вліво або вправо.

Зважаючи на бажання учасників гри, це обертання можна виконувати двома парами. Тоді Галя береться за руки з Братом, а Мама з Батьком (рис. 23).

На слова «у танець» усі діти з'єднуються попарно, готуючись до загального танцю. Загальний танець починається разом із вступом дитячого хору при повторенні куплета від слів «От і праці...» і виконується так, як уже описувалось.

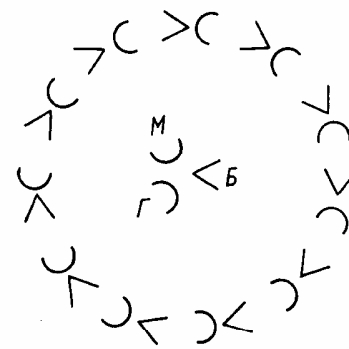

Рис. 22

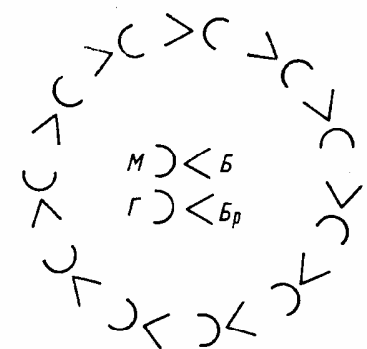

Рис. 23

Після закінчення третього танцю дійові особи та всі учасники гри беруться за руки, утворивши, таким чином, два замкнених кола — одне всередині другого.

На мелодію, яка починається від п'ятого такту пісні, усі діти піднімають з'єднані руки вгору і співають такі слова:

Хто працює — всім хвала,
Всім, хто з міста чи з села.
Буде праці кінець,

Підем разом у танець!
Цок-цок, цоки-цок,
Цоки-цоки, цок-цок-цок.

Під час цього співу обидва дитячі кола стоять на місці або, за бажанням, рухаються звичайним кроком в протилежних напрямках.

Якщо діти рухались, то на слово «у танець» зовнішнє коло повинно зупинитись (руки опускають вниз), щоб при повторенні куплета від слів «Буде праці...» почати загальний танець (колисання на місці). Внутрішнє коло при цьому змінює звичайний крок на рух доріжкою.

До самого кінця пісні загальний танець виглядає так, як це вже неодноразово пояснювалось, але тепер діти виконують танцювальні рухи не попарно, а в замкненому колі обличчям до середини.

М е т а г р и. Виховувати у дітей любов до праці та повагу до тих, хто трудиться. Закріпити вивчені раніше танцювальні рухи.

ГАЛЯ МАЛЕНЬКА

(На мелодію пісні «Пташка маленька»)

Слова Я. Верховинця

Музика В. Верховинця

Х о р. Галю маленька,
Де твоя ненька?
Г а л я. Пішла в школу.
О! Вертається!

М а м а. На уроках я була,
В школі діток навчала.
От і праці кінець,
Підем, доню, у танець!

Х о р. От і праці кінець,
Підем, доню, у танець!
Цок-цок, цоки-цок,
Цоки-цоки, цок-цок-цок.

Х о р. Галю маленька,
Де твій батенько?

Г а л я. На заводі.
О! Вертається!

Б а т ь к о. На заводі працював,
Там комбайни будував.
От і праці кінець,
Підем, доню, у танець!

Х о р. От і праці кінець,
Підем, доню, у танець!
Цок-цок, цоки-цок,
Цоки-цоки, цок-цок-цок.

Х о р. Галя маленька,
Де брат рідненький?

Г а л я. У колгоспі.
О! Вертається!

Б р а т. Я комбайн у полі вів,
Я збирав дари ланів.
От і праці кінець,
Підем, сестро, у танець!

Х о р. От і праці кінець,
Підем, сестро, у танець!
Цок-цок, цоки-цок,
Цоки-цоки, цок-цок-цок.

В с і. Хто працює — всім хвала,
Всім, хто з міста чи з села.
Буде праці кінець,
Підем разом у танець!
Цок-цок, цоки-цок,
Цоки-цоки, цок-цок-цок.

20. ОЙ ЛЮЛЮ, ЛЮЛЮ

Запис В. Верховинця

Ой люлю, люлю,
Колиска новенька,
Чи би спала, не плакала } *Двічі*
Дитина маленька.

Чи би росла, не боліла } *Двічі*
На личко біленька.

Ой люлю, люлю,
Колиска новенька,

Ой люлю, люлю,
Чи би підростала,
Чи би росла та училась,
Ясний розум мала.
І шасливе, радіснее
Життя будувала.

21. ОЙ НУ, ЛЮЛІ, КОТИНО

Запис В. Верховинця

Ой ну, люлі, котино,
Приколиши дитину,
Щоб дитина тихо спала,
Щастя, розум собі мала;
А щоб росло, не боліло
На голівку, на все тіло;

А ростоньки у костоньки,
Здоров'ячко у сердечко,
Розум добрий в голівочку.
А-а-а-а,
Ой ну, люлі, люлі.

22. КОТИКУ СІРЕНЬКИЙ

Запис К. Квітки

Повільно

mf

Ко_ти_ку сі_рень_кий, ко_ти_ку бі_лень_кий,
не хо_ди по ха_ті, не бу_ди ди_тя_ти,
кот_ку во_ло_ха_тий, не хо_ди по ха_ті, Ой на ко_та_вор_ко_та,
ди_тя бу_де спа_ти, ко_тик вор_ко_та_ти,
на ди_ти ну_дрі_мо_та. А- а- а- а!

Котика сіренький, котика біленький,
Котку волохатий, не ходи по хаті,
Не ходи по хаті, не буди дитяти,
Дитя буде спати, котик воркотати.
Ой на ката — воркота, на дитину — дрімота.
А-а-а-а!

23. ОЙ ХОДИТЬ СОН

Запис К. Квітки

Повільно

mf

Ой хо_дить сон ко_ло ві_кон, ой хо_дить сон
ко_ло ві_кон, а дрі_мо_та ко_ло пло_та.

Ой ходить сон коло вікон,
Ой ходить сон коло вікон,
А дрімота коло плота.

— Де хатонька тепленькая,
Де хатонька тепленькая,
Де дитина маленькая.

Питається сон дрімоти,
Питається сон дрімоти:
— А де будем ночувати?

Там будемо ночувати,
Там будемо ночувати,
Дитиночку колихати.

24. ЛЮЛІ, ЛЮЛІ

Запис В. Верховинця

Повільно

mf

1. Лю_лі_лю_лі, мій си_ноч_ку, справ_лю то_бі
2. Сон_це зій_де, о_бі_грі_є, ро_са впа_де
ко_ли_соч_ку та й по_ві_шу на ду_боч_ку.
та й ску_па_є, ли_сток впа_де та й на_кри_є.
3. Бу_дуть пташ_ки при_лі_та_ти та й бу_дуть спі_ва_ти,
ди_ти_ноч_ку ма_ле_неч_ку бу_дуть при_сип_ля_ти.
Ко_ли_ши_ся, ко_ли_сон_ь_ко, із ду_ба, із ду_ба,
Ко_ли_ши_ся, ко_ли_сон_ь_ко, з о_ріш_ка, з о_ріш_ка,
ко_ли_ши_ся в ко_ли_сон_ь_ці, ди_ти_ноч_ко лю_ба.
ко_ли_ши_ся в ко_ли_сон_ь_ці, ма_ми_не по_тіш_ко.

Люлі, люлі, мій синочку,
Справлю тобі колісочку
Та й повішу на дубочку.

Дитиночку маленечку
Будуть присипляти.

Сонце зійде, обігріє,
Роса впаде та й скупає,
Листок впаде та й накриє.

Колишися, колісонько,
Із дуба, із дуба,
Колишися в колісоньці,
Дитиночко люба.

Будуть пташки прилітати
Та й будуть співати,

Колишися, колісонько,
З орішка, з орішка,
Колишися в колісоньці,
Мамине потішко.

25. БАЮ, БАЮ

Слова Я. Щоголева

Музика В. Верховиця

Повільно

Ма ти си на ко ли ха ла, ко ли

ха ю чи спі ва ла: Ніч при хо дить, тре ба

спа ти, ко ло те бе рід на ма ти,

я те бе на го ду ва ла, і спо

ви ла, і при спа ла, ко ли шу те

бе й спі ва ю: спи, ди ти но, ба ю, ба ю.

Мати сина колихала,
Коліхаючи співала:
— Ніч приходить, треба спати,
Коло тебе рідна мати,
Я тебе нагодувала,
І сповила, і приспала,
Колишу тебе й співаю:
Спи, дитино, баю, баю.

Геть від нас усяке лихо,
Хай круг тебе буде тихо,
Над тобою я співаю:
Спи, дитино, баю, баю.
Спи ж, дитино, я з тобою,
Ніч покрила землю млою,
Я не сплю, тобі співаю:
Спи, дитино, баю, баю.

5-1

Пісні за №№ 20, 21, 22, 23, 24, 25 є колискові. Причиною того, що я їх вмішую у «Весняночці», стала дуже цікава подія в одній дитячій установі.

26. ЛЯЛЬЧИНІ ІМЕНІНИ

Заходжу якось до одного полтавського інтернату і бачу, що діти зустрічають мене не так, як завжди, а поважно, урочисто. Питаю: «Що у вас сьогодні? Може, свято?». «Еге-ж, свято,— відповідають,— ляльчині іменини. Ми вже з нею гуляли, гралися, співали, а тепер переодягаємо, а як переодягнемо, то дамо їй обідати».

Так розповідаючи, повела мене дитина в ту кімнату, де переодягали ляльку. Менші діти сиділи рядочком на стільчиках, старші переодягали та зачісували ляльку, а далі посадовили її на малесеньке крісечко, поставили перед нею їжу: хліб, борщ, цукерки, воду тощо.

Коли лялька сиділа перед їжею, діти, побравшись за руки, ходили колом круг неї і співали усі відомі їм пісні.

Переспівавши пісні, діти вирішили, що лялечка хоче спати. Зняли її з крісла і поклали на ліжечко, але тут раптом забава начебто обірвалась — всі діти почали дивитись на мене, наче питали: «А що тепер робити?».

Я зрозумів їхнє заклопотання, підійшов тихенько до ляльки, поколисав її легенько, а, колисаючи, проспівав декілька коротеньких колискових пісень. Діти швидко тих пісень навчилися і дуже були раді, що ляльчині іменини так гарно закінчилися.

Я думаю, що ці пісні стануть вихователям у пригоді, і вони зможуть використовувати їх не тільки під час таких свят, як ляльчині іменини, а й в інших випадках, наприклад перед сном, коли діти лягають відпочивати.

ПІСНІ ДО ДРУГОГО РОЗДІЛУ

27. А-А, ТУСІ

Слова народні

Музика В. Верховиця

Помірно

А- а, ту- ту-сі, ту-сі, пішов бать- ко по груші,

а ма-ти по-ди-ні, при-не-се ди-ти-ні.

ту-сі, ту-сі, ту-сі, ту-сі, ту-сі, ту-сі.

А-а, тутусі, тусі,
Пішов батько по груші,
А мати по дині,
Принесе дитині.
Тусі, тусі, тусі. (Двічі)

28. ЛЕТІВ ГОРОБЕЙЧИК

Слова народні

Музика В. Верховиця

Помірно

mf

Летів го-ро-бей-чик, джив, джив, джив. — А де ж мені сі-сти?

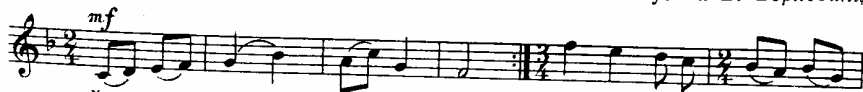
— На пе-чі! — А що ж мені ї-сти? — Ка-ла-чі. Гам!

Летів горобейчик,
Джив, джив, джив.
— А де ж мені сісти?
— На печі!
— А що ж мені їсти?
— Калачі.
Гам!

29. ХОДИТЬ КІТ

Слова народні

Музика В. Верховиця

Хо-дить кіт по го-рі, Всім ді-точкам про-да-
но-сить сон в ру-ка-ві.

е. Ва-силь-кові не да-є. Муррр- муррр- муррр.

Ходить кіт по горі,
Носить сон в рукаві.
Всім діточкам продає,
Василькові не дає.
Муррр-муррр-муррр.

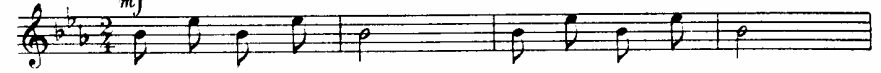
30. КИЦЮ, КИЦЮ — НЯВ!

Слова народні

Музика В. Верховиця

Помірно

mf

Ки-цю, ки-цю — няв! То-бі каш-ки дам.

Під-кра-дай-ся ниш-ком, щоб зло-ви-ти миш-ку.

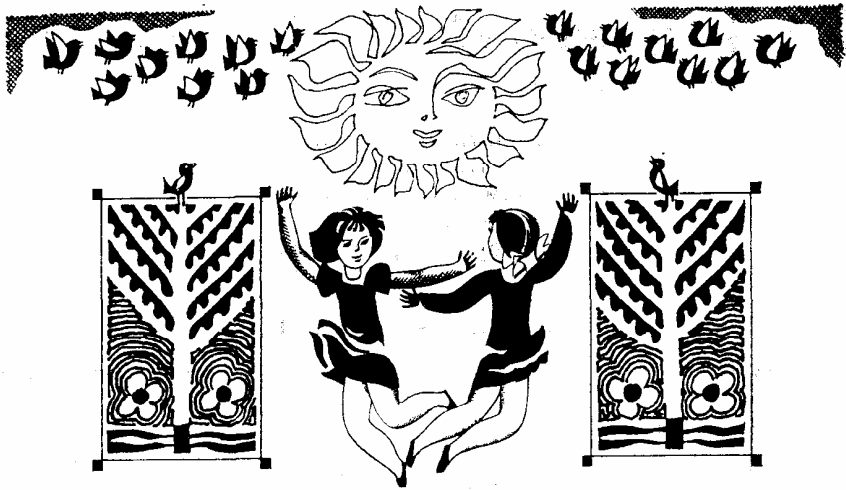

Ки-цю, ки-цю — няв! То-бі каш-ки дам.

Більш не бу-ду пус-ту-вать, те-бе, лю-бий, дра-ту-вать.

Кицю, кицю — няв!
Тобі кашки дам.
Підкрадайся нишком,
Щоб зловити мишку.
Кицю, кицю — няв!
Тобі кашки дам.
Більш не буду пустувать,
Тебе, любий, дратувать.

Розділ третій

ВЕСНА

31. ТРУБИ, ГРИЦЮ, В РУКАВИЦЮ

Дійові особи

Гриць, він же Ведучий.
Весна (для пісні «Сонечко» і гри «Іде, іде дід».)
Дід (для гри «Іде, іде дід».)

Реквізит:

віночки дівчаткам (для пісні «Та це ж весна»), стільчик (для Гриця, Весни і Діда), міх (торбинка) для Діда.

Опис гри

Діти стоять розірваним колом один за одним. Разом з ними граються діти, обрані на ролі Весни та Діда.

Посеред кола знаходиться стільчик, на якому стоїть Гриць (Ведучий). Ось він підносить руки до рота, складає їх «дудочкою», ніби тримає рукавицю, і тричі виспіває «тру-тру-тру» (два останні такти пісні). То Гриць запрошує своїх товаришів розпочинати гру.

Одразу після цього заклик діти складають ручки так, як Ведучий, і, співаючи пісню «Труби, Грицю, в рукавицю», рушають розірваним колом у напрямку, куди були обернені обличчям.

Пісня співається двічі, потім Ведучий зістрибує дотолу, щоб зайняти місце в колі.

Усі діти беруться за руки, і Гриць веде їх замкненим колом у протилежному напрямку під пісню «Зробим коло».

ТРУБИ, ГРИЦЮ, В РУКАВИЦЮ

Слова народні

Музика В. Верховинця

Швидко

Тру- би, Гри- цю, в ру- ка- ви- цю: тру- тру- тру.

Труби, Грицю,
В рукавицю:
Тру-тру-тру.

32. ЗРОБИМ КОЛО

Опис гри

Спочатку пісню співають двічі. За третім та четвертим разом замість слів діти співають саму мелодію на склад «ля», галасують та підстрибують у ритмі музики.

Після підскоків уповільнюють темп руху, стримуючи себе голосною лічбою хором: «раз-два-три», «раз-два-три».

Коли усі заспокоються, цю гру-марш можна повторити або зупинитись і розпочати пісню «Сонечко».

Ведучий виходить з кола, щоб разом з вихователкою роздати дівчаткам віночки для наступної пісні.

ЗРОБИМ КОЛО

Слова народні

Музика В. Верховинця

Швидко

Зро-бим ко-ло, по-гу-ляй-мо, і ве-се-ло за-спі-вай-мо: гу!

Зробим коло, погуляймо,
І весело заспіваймо: гу!

33. СОНЕЧКО

Після рухливої попередньої гри пісню «Сонечко» варто виконувати на місці.

Дівчинка, яку обрали на роль Весни, іде до середини кола. Вона сідає на стільчик, надіває віночок (інші дівчатка поки що тримають свої ві-

ночки у лівій руці), а потім схиляє голівку на спинку стільчика, ніби ще спить і не прокинулась після зимових холодів. Починається пісня:

Сонечко, сонечко, глянь у віконечко,
Діткам маленьким з неба засяй. (Двічі)

Сумно їм, миленьким, сумно вродливеньким,
Воленьки хочеться, виклич їх в гай. (Двічі)

Барвними квітами, ніжними вітами,
Співом пташиним їх забавляй. (Двічі)

Діти співають, обернені обличчям до середини кола: в їхній уяві образи весни і сонечка ототожнилися і знайшли своє втілення в особі дівчинки з віночком на голові.

Проспівавши «Сонечко», вихованці починають гру «Та це ж весна».

СОНЕЧКО

Слова П. Гай

Музика В. Верховиця

Не дуже швидко

Сонечко, сонечко, глянь у віконечко.

Діткам маленьким з неба засяй. (Двічі)

Сумно їм, миленьким, сумно вродливеньким,
Воленьки хочеться, виклич їх в гай. (Двічі)

Барвними квітами, ніжними вітами,
Співом пташиним їх забавляй. (Двічі)

34. ТА ЦЕ Ж ВЕСНА¹

Дійові особи

Весна (В).
Ведучий (Гриць) (Г).
Хор — усі діти.

Реквізит:
віночки для дівчаток, стільчик.

Опис гри

Діти стоять розірваним колом на відстані витягнутих в сторони рук один від одного. В центрі на стільчику сидить Весна. Вона ще спить, схиливши голівку на спинку стільчика, та дитячі голоси, що почали ви-

¹ Інсценізація наша (Я. В.).

співувати нову пісню, будять її. Відповідними мімичними рухами, підказаними їй власною фантазією, дівчинка може імітувати пробудження весни.

Та це ж весна, бо тане сніг,

На 1—2-й такти діти правою ручкою (долонею догори) описують перед собою зліва направо широке півколо: ось, мовляв, як все змінюється навкруги, коли прокинулась Весна.

Дивись, струмок з гори побіг.

Усі (крім Весни, що прокидається) на слово «Дивись» підносять праву ручку праворуч вгору, а потім на 3—4-й такти поволі опускають їх ліворуч вниз, немов стежать за рухом струмка.

Шумить вода, ламає все,

Весна прокинулась остаточно. З радісною посмішкою вона оглядається навколо, а тут і Гриць (Ведучий) підбіг до неї, подав їй руки, щоб допомогти стати на стільчик.

Тим часом діти виконують перед собою правою рукою чотири різкі діагональні рухи, а саме: на слово «шумить» — зверху зліва—направо вниз. На слово «вода» — зверху справа—наліво вниз. Рухи повторюються в тій же послідовності на слова «ламає все».

Отже, на початку кожного слова рука повинна бути у верхньому положенні (ліворуч або праворуч), а наприкінці того ж слова по діагоналі в нижньому положенні (рис. 24).

Весна іде, тепло несе.

Весна стоїть на стільчику, а діти простягають до неї праву руку повільним рухом знизу зліва—вгору. Разом з усіма показує на Весну обома витягнутими перед собою руками і Гриць, що відступив на крок від стільчика.

Шумить, гуде веселий гай
І гомонить: «Вставай, вставай».

Ось Весна почала хитати піднесеними над головою руками то вліво, то вправо (на другий склад слова «шумить» — вліво, на другий склад слова «гуде» — вправо і т. д.). Це вона посyлає на землю теплий весняний вітер. Одночасно діти показують, як від поривів того вітру колишуться дерева в лісі. Опустивши руки вниз, вони виконують легкі погойдування корпусом (по два в кожному такті): на другий склад слова «шумить» — вліво, на другий склад слова «гуде» — вправо і т. д.

Ведучий міцно тримає стільчик за спинку, аби не хитався від рухів дівчинки, і пильно стежить, щоб вона, бува, не впала додолу.

Розтане сніг, зима мине,
Земля кругом цвісти почне.

На слово «розтане» усі дівчатка надівають на голову віночки, які досі тримали в лівій руці, а Весна поволі опускає перед собою руки і на рівні талії розводить їх в сторони долонями вгору, ніби милується квітами, що розцвіли навколо.

Кожен хлопчик, повернувшись обличчям ліворуч, показує обома витягнутими перед собою руками на заквітчану віночком голівку своєї сусідки.

Ведучий продовжує міцно тримати стільчик за спинку.

Дітей малих веселий рій
Помчить із хат на луг мерщій.

Тут дівчатка й хлопчики беруться за руки, щоб на другий склад слова «дітей» почати з лівої ноги рух замкненим колом.

Ведучий допомагає Весні зійти із стільчика на підлогу.

Радіє все, співає все,
Весна іде, тепло несе.

Дитяче коло продовжує обертатись, а Гриць, тримаючи Весну за руку (долоня дівчинки повинна бути зверху), водить її по колу усім назустріч¹.

Весна повинна ходити поруч з Грицем або навіть трохи попереду на відстані майже витягнутих рук. Щоб не переганяти дівчинку, Ведучому треба робити менші кроки, адже він знаходиться ближче до центра кола, тому має значно коротший шлях (рис. 25).

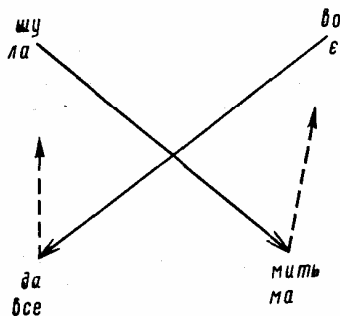

Рис. 24

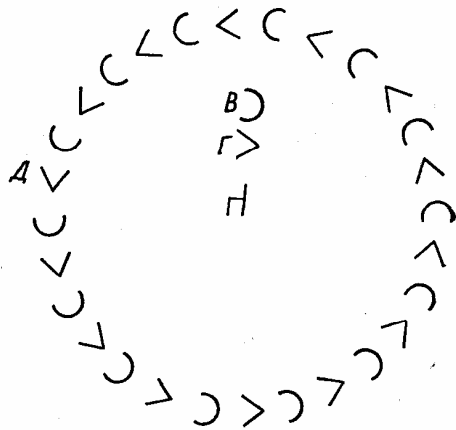

Рис. 25

повернувшись обличчям до середини, вітають її приход радісним співом та легкими помахами правої руки.

Після закінчення пісні «Та це ж весна» діти готуються до проведення наступної гри «Іде, іде дід».

Провівши Весну до середини кола, Гриць виносить з нього стільчик і ставить під стіну. На той стільчик вихователька вішає торбинку, і Дід, який досі грався і співав разом з іншими, може займати своє місце — його «хатка» готова.

Далі Гриць, за допомогою виховательки, розбиває коло навпіл і заводить одне півколо за друге так, щоб обидва півкола з Весною на чолі опинились навпроти стільчика — Дідової «хатки». За бажанням виконавців усі ці переміщення можна робити під пісню «Весна зиму проганяє» (рис. 26).

Примітка. Коли діти добре засвоять мелодію, вихователька може тут і в усіх наступних піснях підспівувати другим голосом та заохочувати інших.

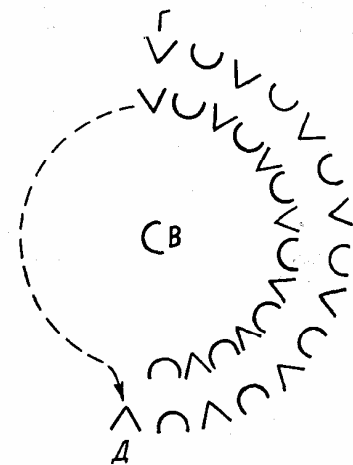

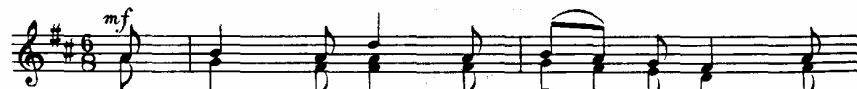
Рис. 26

ТА ЦЕ Ж ВЕСНА

Слова П. Капельгородського

Музика В. Верховинця

Не дуже швидко

Та це ж весна, бо та не сніг, ди-

-вись, струмок з гори по біг. Шумить вода, ла-

-ма є все, весна іде, тепло несе.

При повторенні останніх чотирьох тактів пісні коло зупиняється, продовжують іти лише Весна з Грицем. Весна вклоняється усім, а діти,

¹ Про положення рук див. «Хореографічний додаток».

Та це ж весна, бо тане сніг,
Дивись, струмок з гори побіг.
Шумить вода, ламає все,
Весна іде, тепло несе.

Шумить, гуде веселий гай
І гомонить: вставай, вставай.

Розтане сніг, зима мине,
Земля кругом цвісти почне.

Дітей малих веселий рій
Помчить із хат на луг мерщій.
Радіє все, співає все,—
Весна іде, тепло несе!

35. ВЕСНА ЗИМУ ПРОГАНЯЄ

Слова Т. Шевченка

Музика В. Верховиця

Помірно

Весна зиму проганяє
І кругом зелений по землі
Килим розстилає.

36. ІДЕ, ІДЕ ДІД

Дійові особи

Весна (В).
Дід (Д).
Ведучий (Г).
Хор — усі діти.

Реквізит:
віночок для Весни, міх (торбинка) для Діда, стільчик — Дідова «хатка».

Опис гри

Діти утворюють два розірвані півкола, які розміщуються одне за одним між Весною і стільчиком — Дідовою «хаткою». На подвір'ї за «хатку» може правити пеньок, лава або чотирикутник, намальований паличкою на землі.

У «хатці», тобто на стільчику (лаві, пеньку і т. д.), сидить Дід з торбою за плечима, а в тій торбі захований мороз, і коли Дід сердиться, то розв'язує свій міх, щоб випустити холод на волю.

Гру починає Весна. Вона підступає до Дідової «хатки» і гукає: «Діду, гей! Тікай за ліси, за гори, за широке море, бо я вже прийшла!» (рис. 27).

Рис. 27

Одразу після цих слів діти починають пісню:

Іде, іде дід, дід, Такий холодище.
Несе, несе міх, міх. Як розкриє міх, міх,
Отакий дідище, Поморозить всіх, всіх.

Сердитий Дід з торбиною за плечима виходить із «хатки» Весні назустріч. Згорбившись, він ступає повільними кроками — по одному на кожний такт: на перше «іде» — лівою ногою, на перше «дід» — правою і т. д.

Такими ж повільними кроками Весна відступає від Діда: на перше «іде» — крок назад правою ногою, на перше «дід» — крок назад лівою ногою і т. д. (рис. 28).

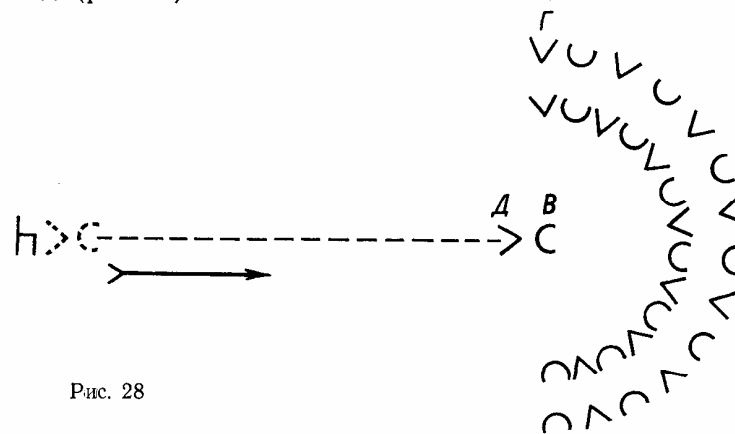

Рис. 28

Дійові особи немов розігрують сценку боротьби двох сил природи — холоду і тепла. Дорогою Дід навіть знімає з-за спини торбинку, щоб розв'язати її та поморозити все навколо.

Проте несла вже старому боротись із теплом. Зупинившись у нерішучості на слова «всіх, всіх», Дід поволі починає відходити назад.

Не дамо, малята,
Міх той розкривати,
Міх той розкривати —
Холод випускати.

Дійові особи крокують так само, як і на початку пісні, тільки тепер з радісною усмішкою переможно наступає Весна.

Під час співу діти можуть відповідними мімічними рухами реагувати на всі події, що розгортаються перед ними: сваритись пальчиком на Діда, співчувати Весні, радіти, коли вона пішла вперед і т. п. Ось і зараз від слів «Не дамо, малята...» одне крило півкола немов радиться з протилежним, домовляючись про наступні дії.

Будемо, малята,
Весні помагати,
Зиму проганяти.

Нарешті, від слова «Будемо» обидва півкола рушають уперед.

Малята починають рух з лівої ноги і, зберігаючи, по можливості, форму півкіл, ступають слідом за Весною та Дідом повільними кроками (по одному на такт), як і дійові особи (рис. 29).

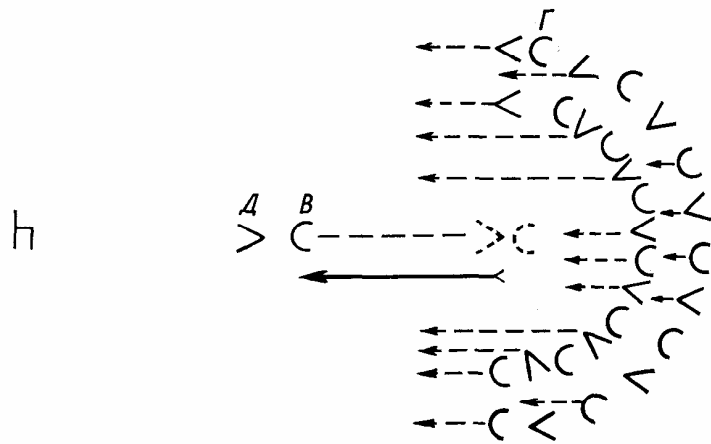

Рис. 29

Старий не витримує такого дружного наступу тепла: на останньому слові пісні він тікає.

Аж тут дзвінко лунає заклик Ведучого: «Гей!», і дітвора, мов бурхливий весняний потік, мчить Діду навздогін. Кожен хлопчик прагне «заморити» втікача — торкнутись до нього пальцем чи долонею. Той намагається уникнути дотиків, вивернутись або віддати їх назад.

Останній, від якого йому пощастить відбитись, стає новим Дідом. «Заморений» Дід, віддавши новому свою торбинку, приєднується до дитячого гурту, і цю гру можна починати знову з іншими дійовими особами.

Примітка. Ігри та пісні за №№ 31, 32, 33, 34, 35, 36 спочатку треба добре вивчити та водити кожну окремо, а тоді можна об'єднати у віночок і виконувати безперервно одну за одною або в комбінації з наступними.

Мета вищеподаних ігор та пісень. Ці ігри та пісні є ніби прелюдією до усього весняного циклу. Вони покликані пробуджувати у дітей веселий весняний настрій, почуття любові до природи та бажання глибше зрозуміти її явища.

Роль Ведучого сприятиме вихованню у дітей почуття відповідальності перед товаришами (за добре проведену гру, за довірену справу тощо). Взаємини між Весною і Ведучим можуть бути прикладом уважного ставлення до дівчинки з боку хлопчиків — адже вони сильні, мусять у всьому допомагати дівчаткам, поважати їх та оберігати від неприємностей, образ.

Ролі Весни та Діда сприяють виявленню й вихованню у дітей артистичних здібностей.

ІДЕ, ІДЕ ДІД

Слова Я. Верховинця

Мелодія народна

Швидко *mf* Для закінчення

І_де, і_де дід, дід, не_се, не_се міх, міх. зи_му про_га_ня_ти.

Іде, іде дід, дід,	Міх той розкривати,
Несе, несе міх, міх.	Міх той розкривати —
Отакий дідище,	Холод випускати.
Такий холодище.	Будемо, малята,
Як розкриє міх, міх,	Весні помагати,
Поморозить всіх, всіх.	Зиму проганяти.
Не дамо, малята,	

37. ГЛЯНЬТЕ, ДІТОЧКИ

Дійові особи

Весна (В).
Журавлі.
Гусочки.
Качечки.
Діти — глядачі (хор) — усі останні.

Опис гри

Діти поділяються на чотири групи. Перша група — Журавлі, друга група — Гусочки, третя — Качечки, четверта — діти-глядачі. Останні стоять (чи сидять на стільчиках) невеликим півколом, а «пташки» хо-

ваються за їхні спини або виходять в іншу кімнату (щоб здавалось, наче вони прилітають з півдня, з теплих країв) і стають там у три рядочки один за одним.

На підлозі (землі) вихователька малює велике коло, розділене на три частини — це місця, на які сідатимуть Журавлі, Гусочки і Качечки (рис. 30).

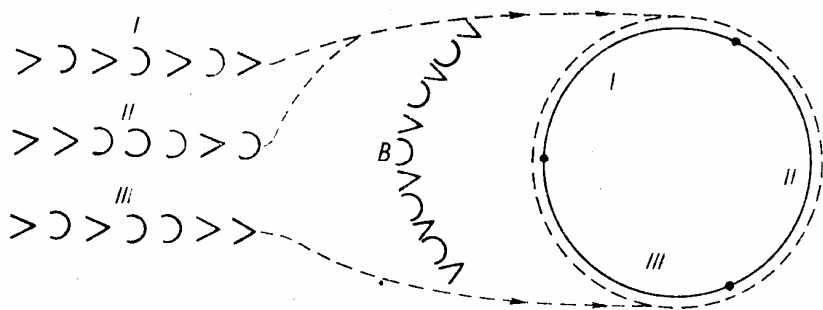

Рис. 30

Діти-глядачі починають пісню:

Гляньте, діточки малі,
Прилетіли журавлі,
Прилетіли журавлі,
Сіли собі на ріллі.
Та все кличуть: «Кру, кру, кру,
Стрічайте весну ясну».

З'являється журавлиний рядок. «Пташки летять», підскакуючи та махаючи руками, наче крилами, оббігають коло і сідають на призначеному місці, ніби змучені після довгого польоту. Глядачі співають далі:

Гляньте, любі діточки, Прилетіли гусочки, Гуси прилетіли, За ставочком сіли Та все кличуть: «Ге-ге-ге, Вже до нас весна іде».	Гляньте, любі діточки, Прилетіли качечки, Качки прилетіли, На лужочку сіли. Сіли собі на лужок, Завели кривий танок.
--	---

Так само, почувши свій куплет, «прилітають» Гусочки та Качечки і кожна група «птахів» сідає на відведене для неї місце.

Журавлі і гусочки,
Ще й сіренькі качечки
Крильми стрепенули,
В гору полинули.
Люди ж кажуть:
«То весна в гості вже
До нас прийшла».

Під спів четвертого куплета усі «пташки» піднімаються з землі (підлоги), стають великим розірваним колом і, махаючи руками, наче крилами, піднімають їх повільно вгору.

Тим часом в коло заходить Весна, що досі сиділа поміж глядачами, а колишні «пташки» (тепер вони уже просто діти) на слова «Люди ж кажуть...» підхоплюють пісню і, опускаючи перед собою руки долонями вгору, простягають їх до Весни:

Тобі, весно-весняночко,
Дзвенять наші співаночки!

Пісня закінчується взаємним поклоном Весни і дітей.

Після поклону «глядачі» обходять коло з обох сторін і, рівномірно розмістившись круг нього, приєднуються до своїх товаришів (рис. 31).

Збільшене таким чином коло замикається, але не повністю. До місця розриву підходить Весна, бере когось за руку і веде хоровад. Увесь дитячий гурт співає веснянку «А вже весна, а вже красна», про яку й піде далі мова.

Методичні поради. Знайомлячи дітей з цією грою, вихователька може провести бесіду про життя птахів, про користь, яку вони приносять та про ті труднощі, які долають пташки, коли летять у вирій і повертаються назад.

Діти повинні знати, що вони — маленькі охоронці природи — можуть допомагати своїм пернатим друзям, а саме: підгодувати пташок, оберегти їхні гнізда від руйнування тощо.

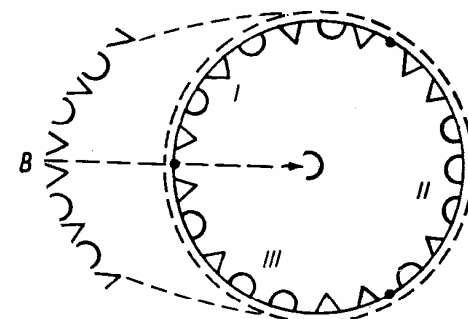

Рис. 31

ГЛЯНЬТЕ, ДІТОЧКИ МАЛІ

Слова і музика В. Верховинця
Помірно

Глянь-те ді-точ-ки ма-лі, при-ле-ті-ли жу-рав-лі,
при-ле-ті-ли жу-рав-лі, сі-ли со-бі на ріл-лі.

Та все кличуть: «Кру, кру, кру. Стрічай-те вес-ну яс-ну».

Гляньте, діточки малі,
Прилетіли журавлі,
Прилетіли журавлі,
Сіли собі на ріллі
Та все кличуть: «Кру, кру, кру,
Стрічайте весну ясну».

Гляньте, любі діточки,
Прилетіли гусочки,
Гуси прилетіли,
За ставочком сіли
Та все кличуть: «Ге-ге-ге,
Вже до нас весна іде».

Гляньте, любі діточки,
Прилетіли качечки,

Качки прилетіли,
На лужочку сіли.
Сіли собі на лужок,
Завели кривий танок.

Журавлі і гусочки,
Ще й сіренькі качечки
Крильми стрепенули,
Вгору полинули.
Люди ж кажуть:
«То весна в гості вже
До нас прийшла».
Тобі, весно-весняночко,
Дзвенять наші співаночки!

38. А ВЖЕ ВЕСНА

Дійові особи

Весна (В).
Дівчина (Д).
Козак (К).

Реквізит:

віночок для Весни, хустина для Дівчини, шапка для Козака, рушниця (автомат) для Козака.

Опис гри

Під спів цієї веснянки діти, побравшись за руки, ходять вільно і ритмічно ланцюжком по колу, чи по якійсь іншій кривій лінії туди, куди поведе їх перша дитина — Весна (рис. 32).

Наприкінці пісні Весна веде дітей так, щоб знову утворилось коло. Тоді вона бере за руку останню дитину і коло замикається.

Ця веснянка може бути прелюдією до кожної з наступних весняних ігор, проте з неї неважко теж утворити гру.

Ось яку інсценізацію придумали самі вихованці в одній із дитячих установ.

Діти утворюють замкнене коло. На середину виходять Дівчина і Козак. Під спів пісні-веснянки коло починає обертатись в якомусь із на-

прямків. З кожним новим куплетом Весна буде змінювати напрямок руху на протилежний.

А вже весна, а вже красна,
Із стріх вода капле. (Тричі)

У першому куплеті дійові особи (Дівчина в хустині, Козак у шапці) вільно ходять по колу, начебто гуляють (рис. 33).

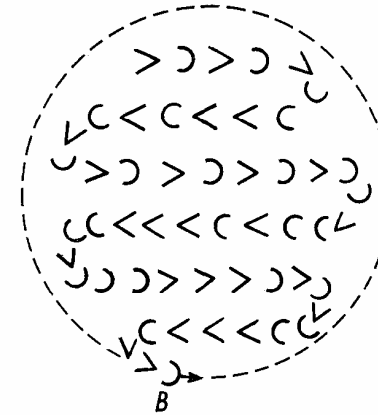

Рис. 32

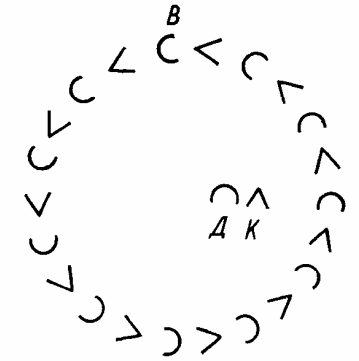

Рис. 33

Молодому козакові
Мандрівочка пахне. (Тричі)

У другому куплеті Козак скидає лівою рукою з голови шапку, праву подає Дівчині для прощання, а коли востаннє прозвучить слово «мандрівочка», низько їй вклоняється.

Помандрував козаченько
У чистеє поле. (Тричі)

Під спів наступного куплета Козак іде, не оглядаючись, по колу і в цей час надіває рушницю, яку подає йому вихователька.

За бажанням виконавців, Козак може покинути коло через утворені для цього «ворота», тоді, маршируючи за його межами, він бере рушницю на заздалегідь умовленому місці. Дівчина ж стоїть і сумно дивиться йому вслід.

За ним іде дівчинонька:
«Вернися, соколе». (Тричі)

Тепер рушає з свого місця Дівчина і, співаючи соло: «Вернися, соколе» (хор підхоплює ці слова за третім разом), рукою запрошує Козака повернутися назад.

«Не вернися, дівчинонько,
Треба воювати. (Тричі)

І людові трудовому
Волю здобувати». (Тричі)

Козак обертається, махає рукою Дівчині — іди, мовляв, додому, а сам, проспівавши початок п'ятого куплета, продовжує марширувати.

За третім разом на слова «Треба воювати» веснянку підхоплює увесь хор і співає її до кінця.

Дівчина вже не плаче. Вона поволі знімає з голови хустину, махає нею Козакові вслід, бажаючи йому щасливої дороги.

Після закінчення веснянки Дівчина пов'язує свою хустину на голову нової Дівчини. Козак, поклавши рушницю на місце, надіває свою шапку на іншого Козака, і гра починається знову.

Примітка. Ця гра більше підходить для старшеньких дітей, які, власне, і створили її, але й маленькі її любили і дуже мило виконували усі рухи гри.

Якщо дійові особи не зможуть співати соло, тоді хор повинен виконувати усю веснянку без пауз.

Мета гри. Виховувати у дітей патріотичні почуття.

А ВЖЕ ВЕСНА

Слова і мелодія народні

Гармонізація М. Лисенка

Повільно *mf*

А вже весна, а вже красна,
із стріх вода капле, із стріх вода капле,
із стріх вода капле.

А вже весна, а вже красна,
Із стріх вода капле. (Тричі)

Молодому козакові
Мандрівочка пахне. (Тричі)

Помандрував козаченько
У чистее поле. (Тричі)

За ним іде дівчинонька:
«Вернися, соколе». (Тричі)

«Не вернуса, дівчинонько,
Треба воювати. (Тричі)

І людові трудовому
Волю здобувати». (Тричі)

39. РОЗЛИЛИСЯ ВОДИ

Дійові особи

Зозуленька (З).
Соловейко (С).
Сопілонька (Сп).

Реквізит:
маски для пташок, сопілка для Сопілоньки.

Опис гри

Дитячий гурт ходить замкненим колом, співаючи веснянку «Розлилися води». Дійові особи сидять на стільчиках по різних кутках кімнати (один стільчик вільний) і відгукуються тоді, коли про когось із них ітиме мова в пісні (рис. 34).

За бажанням вихованців або якщо кімната не досить велика, чотири стільчики для солістів можна розставити безпосередньо в колі на певній відстані один від одного (рис. 35).

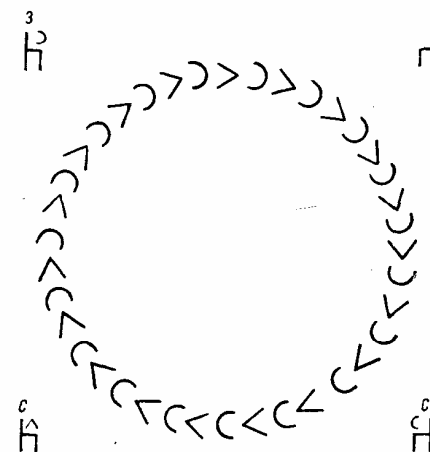

Рис. 34

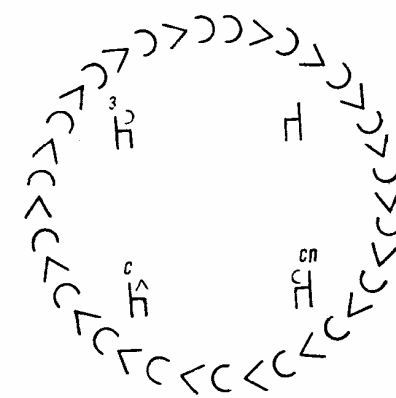

Рис. 35

Наприкінці другого і п'ятого куплетів, після хору, там де в нотах помічено «соло», Зозуленька, вставши зі стільчика, тричі виспіває «ку-ку», потім перебігає на сусіднє вільне місце.

Наприкінці третього і шостого куплетів в тих же тактах, піднявшись із стільчика, тричі витюхкує Соловейко «тьох-тьох» і перебігає на колишнє місце Зозуленьки, а в четвертому і сьомому куплеті так само підводиться останній соліст і, склавши руки «дудочкою», ніби в них сопілочка, тричі виграє «у-у», потім перебігає на колишнє місце Соловейка.

Після закінчення хороводу кожна дійова особа обирає замість себе іншу, і гра починається знову.

М е т а г р и. 1. Див. методичні поради до гри «Гляньте, діточки малі».

2. Звернути дитячу увагу на зміни в природі, що відбуваються весною, а також на весняний пташиний спів. Цього можна досягти під час екскурсії з дітьми весняного дня за межі міста: в лісок, садок чи поле.

Розповісти дітям про український народний музичний інструмент — сопілку. Розвивати увагу та музичні здібності у вихованців (вчасне виконання соло дійовими особами).

РОЗЛИЛИСЯ ВОДИ

Запис В. Верховинця

Повільно *mf*

1. Роз_ли_ли_ся во_ди на три бро_ди.

Гей, ді_ти_кві_ти, вес_на крас_на, зіл_ля зе_ле_вень_ке.

2.3.4.5.6.7. Що в пер_шо_му бро_ді зо_зу_лень_ка ку_є.

Гей, ді_ти_кві_ти, вес_на крас_на, зіл_ля зе_ле_вень_ке. Ку_ку, ку_ку, ку_ку, ку_ку, ку_ку!

Соло

Розлилися води на три броди.
Гей, діти-квіти,
Весна красна,
Зілля зелененьке.

Що в першому броді зозуленька кує.
Гей, діти-квіти,
Весна красна,
Зілля зелененьке.
Ку-ку! (Двічі хор і тричі Зозуленька)

Що в другому броді соловей шебече.
Гей, діти-квіти,
Весна красна,
Зілля зелененьке.
Тьох-тьох! (Двічі хор і тричі Соловейко)

Що в третьому броді сопілонька грає.
Гей, діти-квіти,
Весна красна,
Зілля зелененьке.
У-у! (Двічі хор і тричі Сопілонька)

Зозуленька кує, бо літечко чує.
Гей, діти-квіти,
Весна красна,
Зілля зелененьке.
Ку-ку! (П'ять разів)

Соловей шебече, садки розвиває.
Гей, діти-квіти,
Весна красна,
Зілля зелененьке.
Тьох-тьох! (П'ять разів)

Сопілонька грає, на грання скликає.
Гей, діти-квіти,
Весна красна,
Зілля зелененьке.
У-у! (П'ять разів)

40. ІДИ, ІДИ, ДОЩИКУ

Дійові особи

Усі діти.

Опис гри

Коли довго немає дощу, діти стають розірваним колом або рядочком під вікнами в кімнаті (чи надворі), дивляться на небо, на хмаринки і співають-просять:

Іди, іди, дощику,

Дитячі руки піднесені над головою долонями вгору. З'єднані пальці в такт музики то згинаються, то розгинаються, ніби підманюють дощик до себе.

Зварим тобі борщику,

Тут руки опускаються трохи нижче грудей, ліва «бубликом» охоплює «горщик», а права ніби розмішує ложкою в горщику «борщик».

Поставимо в кутику
На терновім прутіку.

Діти ставлять «горщик» на землю, потім розпрямляються і знову підносять руки догори.

Хлюп-хлюп, хлюп-хлюп! (Двічі)

Дощик почав накрапати. Співаки, опускаючи руки донизу, роблять долонями різкі рухи, немов бризкають водою, далі припадають на одне колінце і на останні чотири восьмих стукають пальчиками об долівку, імітуючи хлюпотіння дощових краплин.

Діти раді дощику, хочуть, щоб той був ряснішим. От вони поволі підводяться, одночасно простягають руки вгору, їхні пальчики знову «манять» дощик:

Іди, іди, дощику,
Відром, цебром, дійницею,
Холодною водицею
Над нашою пашницею.

Наприкінці куплета усі опускають руки перед собою долонями вгору і на рівні талії розводять їх в сторони, немов показують, що навколо стелеться пашниця. А тим часом дощ усе дужчає, набирає сили:

Хлюп-хлюп, хлюп-хлюп! (Двічі)

Діти зводять ручки докупи і на кожну восьму голосно плещуть у долоні, імітуючи хлюпотіння великого дощу.

Іди, іди, дощику, Зварим тобі борщику, Собі зварим кашки, Стрибати гопашки.	Го-па, го-па, гопашечки, Наїлися вже кашечки! Гоп! (Окликом)
--	--

Словнені щастя од того, що дощик підкорився, усі беруться за руки і, весело співаючи третій куплет, витанцювують колісання на місці, яке від слів «Го-па, го-па» і далі переходить у вибиванець.

Новий танцювальний рух починає та нога, яка закінчила колісання у верхньому (піднесеному) положенні.

На закінчення пісні діти обома ніжками роблять підскок і голосно вигукують: «Гоп!».

М е т а г р и. Це ніби казка-бесіда про дощик та ігрова імітація дрібного дощу, про який кажуть: «дощик сіє», і дощу великого — «дощу-зливи». Діти повинні знати, яке велике значення має дощ для сільського господарства, як впливає він на розвиток рослин, на врожай тощо.

ІДИ, ІДИ, ДОЩИКУ
Українська народна пісня

Рухливо

І _ ди, і _ ди, до _ щ и _ ку, зварим то _ бі бор _ щ и _ ку,
по _ ста _ ви _ мо в ку _ ти _ ку на тер _ но _ вім пру _ ти _ ку. Хлюп-хлюп, хлюп-хлюп!

Іди, іди, дощику,
Зварим тобі борщику,
Поставимо в кутику
На терновім прутіку.
Хлюп-хлюп, хлюп-хлюп! (Двічі)

Іди, іди, дощику,
Відром, цебром, дійницею,
Холодною водицею

Над нашою пашницею.
Хлюп-хлюп, хлюп-хлюп! (Двічі)

Іди, іди, дощику,
Зварим тобі борщику,
Собі зварим кашки,
Стрибати гопашки.
Го-па, го-па, гопашечки,
Наїлися вже кашечки!

41. А ВЖЕ КРАСНЕ СОНЕЧКО

Дійові особи

Струмочки (Ст).
Журавлі (Ж).
Соловейко (С).
Зозуленька (З).

Опис гри

Усі діти разом з дійовими особами стоять розірваним колом і співають:

А вже красне сонечко
Припекло, припекло,

Одночасно правицею вони показують праворуч вгору, начебто на сонце.

Ясно щире золоту
Розлило, розлило.

Тут виконавці широко розводять руками перед собою й злегка вклоняються.

На вулиці струмені
Воркотять, воркотять.

На ці слова до середини кола вибігає перший Струмочок з витягнутими вперед руками, він рухається зигзагами, а до нього негайно приєднуються інші струмочки: другий, третій, потім четвертий і т. д.

Діти бігають один за одним ритмічно, дрібними кроками — кожен крок на одну восьму.

На повторення слова «воркотять» струмочки намагаються зайняти свої місця в колі.

Журавлі курликають
Та летять, та летять.

Тепер зривається з свого місця перший Журавель, дрібними кроками бігає по колу, розмахуючи руками, ніби крилами, а до нього по черзі приєднуються інші.

На друге слово «летять» журавлі мусять повернутись на свої місця.

Засиніли проліски
У ліску, у ліску,
Швидко буде землянка
Вся в вінку, вся в вінку.

У третьому куплеті діти беруться за руки і рухаються замкненим колом ліворуч або праворуч.

Ой сонечку-батечку,
Догоди, догоди,
А ти, земле-матінко,
Уроди, уроди.

На початку останнього куплета коло зупиняється, усі піднімають руки вгору, наче звертаються з проханням до «батечка-сонця», потім низько

вклоняються «матері-землі» і, тихенько випростовуючись, показують витягнутими перед собою руками, як росте хліб. На останнє слово «уроди» руки мусять бути на рівні з плечима.

Далі веснянка повторюється спочатку з деякими змінами в інсценізації.

В першому куплеті діти, побравшись за руки, ходять замкненим колом вліво або вправо.

На початку другого куплета коло зупиняється, Струмочки ж, вискочивши по одному на середину, безупинно бігають зигзагами і «воркотять» (вспівають мелодію на склад «вур»), а Журавлі

з курликанням «літають» слідом за першим Журавлем навколо Струмочків.

Десь у кутку «затюхав» Соловейко, потім перебіг до іншого кутка, за ним «закувала» Зозуленька і теж «перелетіла» на сусіднє вільне місце.

Так дійові особи рухатимуться і співатимуть аж до слів «Ой сонечку-батечку».

Тим часом у третьому куплеті («Засиніли проліски...») діти, що залишалися в колі, беруться в боки, виконують колісання на місці або кружляють доріжкою-кружальцем (рис. 36).

Отже, у цій грі немов відтворюється картина радісного весняного дня, коли дитячі голоси влітаються у веселий хор струмочків і дзвінких пташиних переливів.

В останньому куплеті всі зупиняються, піднімають руки до «батечка-сонця», а тоді, наче стомившись під вечір, припадають на одне колінце до «матері-землі» і схиляють голівки на стулені біля правого плеча долоні.

Все затихає: Струмочки ніби влились у річку, Журавлі й Зозуленька сіли на спочинок, тільки Соловейко два-три рази озветься й замовкне, озветься й замовкне.

М е т а г р и. Створити веселий весняний настрій у дітей. Відобразити в грі картину радісного весняного дня.

А ВЖЕ КРАСНЕ СОНЕЧКО

Слова О. Олеся

Музика П. Козицького

Швидко

А вже крас_не со_неч_ко при_пек_ло, при_пек_ло,
яс_но ши_ре зо_ло_то роз_ли_ло, роз_ли_ло.

А вже красне сонечко
Припекло, припекло,
Ясно щире золото
Розлило, розлило.

На вулиці струмені
Воркотять, воркотять.
Журавлі курликають
Та летять, та летять.

Засиніли проліски
У ліску, у ліску,
Швидко буде землянка
Вся в вінку, вся в вінку.

Ой сонечку-батечку,
Догоди, догоди,
А ти, земле-матінко,
Уроди, уроди.

42. Я КОЗА

Дійові особи

Коза-дереза.

Реквізит:
маска для Кози (за бажанням).

Опис гри

Діти ходять розірваним колом, посередині стоїть Коза, наче біля дерева або куща.

Я коза-дереза,
Півбока луплена,
За три копи куплена,
Тупу, тупу ногами,

Сколю тебе рогами,
Хвостиком замету,
Ніжками затопчу —
Тут тобі й край!

Співаючи пісню, діти показують Козі, що вона «півбока луплена» (себе б'ють кулачками по правому або лівому боці), «за три копи куплена» (піднімають вгору три пальчики), далі тупотять ногами, «сколють» перед собою «ріжками» (виставленими пальчиками), замітають «хвостиком» (ручками позаду себе), знову тупотять, і з вигуком «Тут тобі й край!» — тікають, хто куди захоче.

Роздратована коза кидається за гуртом і кого піймає або до кого доторкнеться, той стає на її місце, і гра починається знову.

Мета гри: Виховувати у дітей доброзичливе ставлення до свійських тварин.

Я КОЗА
(З опери «Коза-дереза»)

Слова народні

Музика М. Лисенка

Досить швидко

Я коза-дереза,
Півбока луплена,
За три копи куплена,
Тупу, тупу ногами,

Сколю тебе рогами,
Хвостиком замету,
Ніжками затопчу,
Тут тобі й край!

43. ГЕЙ ВИ, ДІТКИ ЧОРНОБРИВІ

Дійові особи

Солісти: один для усієї пісні (С)
або троє — по одному для кожного куплета.
(Хлопчики і дівчатка, які уміють добре співати).

Опис гри

Це спів — заклик до веснянок або весняних ігор чи хороводів.
Одна дитина (соліст) виступає на середину кола і співає перший куплет:

Гей ви, дітки чорнобриві,
Всі веселі, жартівливі,
Хутко, хутко у садок,
Зілля там нарвем, квіток,
Зілля там нарвем, квіток. | Двічі

Діти стоять розірваним колом непорушно один за одним, а від слів «Хутко, хутко...» повторюють три останні рядки куплета і, співаючи та приплескуючи в долоні, рушають маршем уперед.

Там по гіллячках стрибають
Любі, миленькі пташки,
Соловейки скрізь співають,
Зацвіли кругом квітки,
Зацвіли кругом квітки. | Двічі

Другий куплет знову починає соліст (попередній або інший), а коло в цей час перебудовується на два півкола, щоб утворилися пари. Для цього одна половина кола стоїть непорушно, а друга обходить її праворуч і зупиняється (рис. 37).

Від слів «Соловейки скрізь...» хор повторює пісню, плескає в долоні і йде вперед парами по колу.

Хутко ж, хутко у садок,
Там сплетем собі вінок
І веснянку заспіваєм,
Веселенько погуляєм,
Веселенько погуляєм! | Двічі

Третій куплет заспіває одна дитина, а хор мовчки стоїть за нею, вирівнявшись у два рядочки.

Від слів «І веснянку заспіваєм» усі плещуть у долоні і кружляють кожне на своєму місці.

Після закінчення співу діти прожогом кидаються до намальованого на землі (підлозі) кола. Хто перший добіжить, той і поведе веснянку чи хоровод.

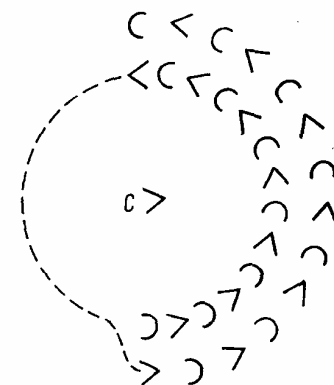

Рис. 37

Примітка. Вихователька мусить уважно стежити за тим, щоб під час бігу діти не штовхали один одного і не падали.

Якщо серед дітей не знайдеться «солістів», тоді разом з дійовими особами хор виконуватиме усю пісню від початку до кінця.

Мета гри. Створити у дітей відповідний настрій для виконання ряду веснянок, весняних ігор та хороводів.

ГЕЙ ВИ, ДІТКИ ЧОРНОБРИВИ

Слова народні

Мелодія народна

Швидко *mf*

Гей ви, діт_ ки чор_ но_ бри_ ві,
всі ве_ се_ лі, жар_ тів_ ли_ ві,
хут_ ко, хут_ ко у са_ док, зіл_ ля там на_
рвем, кві ток, зіл_ ля там на_ рвем, кві_ ток.

Гей ви, дітки чорнобриві, Всі веселі, жартівливі, Хутко, хутко у садок, Зілля там нарвем, квіток, Зілля там нарвем, квіток.	} <i>Двічі</i>	Соловейки скрізь співають, Зацвіли кругом квітки, Зацвіли кругом квітки.	} <i>Двічі</i>
Там по гіллячках стрибають Любі, миленькі пташки,	} <i>Двічі</i>	Хутко ж, хутко у садок, Там сплетем собі вінок І веснянку заспіваєм, Веселенько погуляєм, Веселенько погуляєм!	} <i>Двічі</i>

44. ОЙ ДО НОРИ, МИШКО

Дійові особи

Котик.
Мишка.

Реквізит:
маска для Котика, маска для Мишки.

Опис гри

Це досить відома гра в ката-мишки.

Діти стоять колом, побравшись за руки, Мишка — посередині, за межами кола — Кіт.

Призначається двоє дітей, що відчинятимуть для Кота «ворота», через які він може вільно бігати. Для Мишки відчинені всі інші «ворота»¹.

Ой до нори, мишко, до нори,
Та до золотої комори!

Моторненька мишка утіка,
А ледачий котик не спійма.

А ледача мишка не втече,
А моторний котик дожене.

Під звуки пісні «Ой до нори, мишко» Кіт намагається спіймати Мишку, то вбігаючи за нею в коло, то вибігаючи.

Після того, як Кіт спіймав Мишку, обирають нових дійових осіб і гра продовжується.

Коли Кіт довго не може зловити Мишки, то перед ним повинні всюди відчинятися «ворота», але тоді він має право бігати лише тією дорогою, якою тікає від нього Мишка.

Так само грають в «диких гусей» (замість Кота — Шуліка, замість Мишки — Гусочка) або в «Селезня та Качку», де Селезень прагне догнати Качку, аби разом з нею летіти до качат.

Для останньої гри співають пісню «Качка влірає».

Гру можна ускладнити, запропонувавши дітям водити хоровод або зробивши деякі зміни: призначити замість одного двох Котів, але відкрити їм лише одні ворота (Мишка, як і раніше, бігатиме скрізь).

Дуже весело проходить гра, коли Мишці до пояса прив'язують шнурочок, що ніби хвостик звисає аж до землі, і Котик мусить ловити Мишку тільки за «хвостик».

Примітка. Граючи в ката-мишки, не обов'язково весь час співати. Гру треба починати піснею, а потім діти можуть вголос реагувати на події: тупотіти, сміятись, жартувати, вигуками підбадьорювати дійових осіб. Пісню варто періодично повторювати, ніби для заохочування Кота й Мишки, коли ті бігають не дуже жваво.

Мета гри. Виховувати у дітей кмітливість і спритність.

ОЙ ДО НОРИ, МИШКО

Слова і мелодія народні

Повільно

mf

Ой до но_ ри, миш_ ко, до но_ ри,
та до зо_ ло_ то_ ї ко_ мо_ ри!

¹ Творча обробка однойменної гри із збірки С. Титаренка «Дитяча розвага».

Ой до нори, мишко, до нори,
Та до золотої комори!

Моторненька мишка утіка,
А ледачий котик не спійма.

А ледача мишка не втече,
А моторний котик дожене.

45. КАЧКА ВПІРНАЄ

Слова народні

Музика В. Верховинця

Повільно *mf*

Кач - ка впір - на - є: по по - лю ле - ти. поспішай, се - лезень,
за не - ю ско - ріш, ско - ріш, бо каче - ня - та пищать, їс ти хо - тять.

Качка впірнає;
По полю лети, поспішай, селезень, за нею
Скоріш, скоріш,
Бо каченята пищать, їсти хочуть.

46. ОЙ ВИЙТЕСЯ, ОГІРОЧКИ

Дійові особи

Ведучий — для першого опису гри (В).
Жучки — дві особи для другого опису гри (Ж).

Перший опис гри

Діти беруться за руки, стають один за одним і ведуть танок зальотним кроком, ніби в'ється огудина огірочків.

Співаючи, рядочок рухається зигзагами, а потім по кривій лінії, близькій до кола. На заздалегідь умовлених словах пісні остання пара зупиняється, піднімає вгору руки, і під ці «ворота» вслід за ведучим іде увесь рядок (рис. 38).

Передостання дитина теж проходить у «ворота», обернувшись навколо себе (остання ледь тримає її пальці), а тим часом усі діти, рухаючись зигзагами, знову завертають до «воріт».

Другий опис гри

Ця гра дуже красива, коли її вести в два кола. Вона спокійна, а тому до неї можна залучати і старших, і молодших дітей. Маленькі роблять менше коло — внутрішнє, а старші — більше, зовнішнє. На середину виходять двоє Жучків (рис. 39).

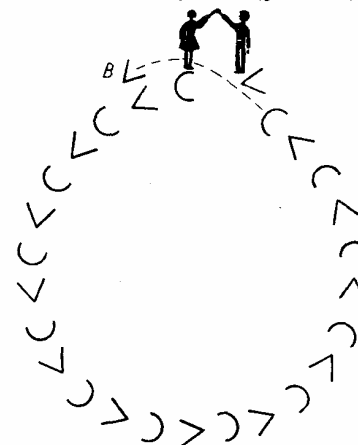

Рис. 38

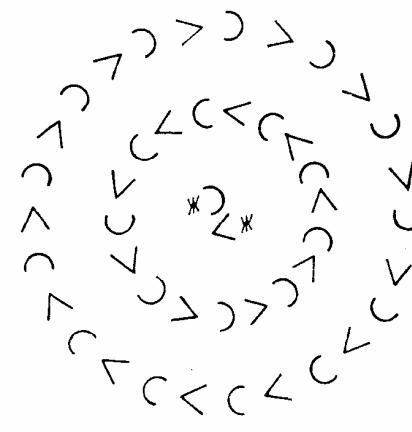

Рис. 39

Одне коло починає обертатись в один бік, друге — в інший.
Діти співають:

Ой вийтеся, огірочки, Грай, жучку, грай —
Та в зелені пуп'яночки. Тут тобі край!

Під спів першого куплета Жучки жвавенько бігають один повз одного.

Ходить жучок і жучина Грай, жучку, грай —
По високій деревині. Тут тобі край!

Під спів другого куплета Жучки беруться в бокси і поважно ходять та пишаються.

Дайте, хлопці, околота, Грай, жучку, грай —
Повезем жучків в болото. Тут тобі край!

Під спів третього куплета Жучки хапаються за голівки, пригинаються і швидко, метушливо бігають, немов хочуть утекти.

Сонце світить, мов золото, Грай, жучку, грай —
Жучки плачуть у болоті. Тут тобі край!

Під спів останнього куплета Жучки сідають на підлогу і удають, що плачуть, а обидва дитячі кола весело танцюють (скачуть) навколо них.

Мет а гри. Створити веселий настрій у дітей. Розвивати артистичні здібності. Вивчити з дітьми певні танцювальні рухи.

ОЙ ВИЙТЕСЯ, ОГІРОЧКИ

Слова народні

Музика М. Лисенка

Повільно
mf 1 - і 2 - і 1 - і 2 - і і т. д.

Ой вий - те - ся, о - гі - роч - ки, та в зе - ле - ні
пу - п'я - ноч - ки. Грай, жуч - ку, грай - тут то - бі край!

Ой вийтеся, огірочки,
Та в зелені пуп'яночки.
Грай, жучку, грай —
Тут тобі край!

Дайте, хлопці, околата,
Повезем жучків в болото.
Грай, жучку, грай —
Тут тобі край!

Ходить жучок і жучина
По високій деревині.
Грай, жучку, грай —
Тут тобі край!

Сонце світить, мов золото,
Жучки плачуть у болоті.
Грай, жучку, грай —
Тут тобі край!

47. ПИТАЮТЬСЯ ЖАБЕНЯТА

Дійові особи

Жабка.
Чорногуз.
Жабенята.

Реквізит:
стілець для Жабки, стілець і паличка для Чорногуза.

Опис гри

Діти разом із жабенятами стоять у розірваному колі, посередині сидить старша Жабка. У кутку кімнати на стільчику стоїть Чорногуз (лелека) з паличкою в руці.

Хор починає пісню:

Кум-кум-кум-кум. (Двічі)
Питаються жабенята
Найстаршій жабки,
Кум-кум.

Під той спів, приклавши руки долонями до шиї, маленькі Жабенята підскакують до Жабки, присідають біля неї та й питаються (хор мовчить):

Хто це високо стоїть
На краєчку хатки?
Кум-кум.

Далі співають всі разом:

І пристойний, і поважний,
Наче лицар той відважний.

У цей час Жабенята кладуть руки в боки, розпрямляються, потім виставляють праву ногу вперед і гордо піднімають голови.

Хоч в жупані і в чоботях,
А все ходить по болотах.

Рухом рук від шиї до самого низу Жабенята показують, яке вбрання у Чорногуза, а тоді, піднімаючи високо ноги (можна рухатись навколо Жабки), удають, ніби ходять по болоту.

Тут хор припиняє спів, продовжують пісню самі Жабенята:

Кум-кум-кум-кум. (Двічі)

Причому на кожне «кум» кивають голівками то вліво, то вправо. Далі Жабенята сідають біля мудрої Жабки, заглядають їй у вічі і чекають, що вона їм скаже.

Жабка встає із стільчика та й співає:

Ой які ж ви ще дурненькі,
Мої жабенята.
Кум-кум.
Чорногуз це довгоносий,

Може заклювати!
Кум-кум.

Стережіться, жабенята! (Вигукує)

Після її відповіді та застережливого вигуку перелякані Жабенята скачуть у різні боки.

Раптом в коло «залітає» Чорногуз. Він ходить широкими кроками, високо піднімаючи ноги, і з кожним кроком подає уперед затиснуту в руці паличку, намагаючись нею, ніби дзьобом, торкнутись утікачів.

«Спіймані» Жабенята повертаються в коло, а з тих, що утекли, вибирають нового Чорногуза та старшу Жабку, і гра проводиться спочатку.

Примітка. Під час сольного співу мудрої Жабки разом з нею можуть «кумкати» всі учасники гри. Якщо дійовим особам важко співати соло, то пісню від початку до кінця треба співати хором.

Мета гри. Розвивати дитячу спостережливість (імітація рухів жабки та чорногуза). Розвивати спритність (втеча та лови).

ПИТАЮТЬСЯ ЖАБЕНЯТА

Слова і музика В. Верховинця

Рухливо
mf

Кум- кум- кум- кум, кум- кум- кум- кум.

Пи-та-ють-ся жа-бе-ня-та най-старшо-ї жаб-ки, кум- кум,
 хто це ви-со-ко сто-їть на краєч-ку хат-ки? Кум- кум.

Кінець

І при-стой-ний, і по-важ-ний, на-че ли-цар той від-важ-ний,

хоч в жу-па-ні і в чо-бо-тях, а все хо-дить по бо-ло-тах.

Хоч в жу-па-ні і в чо-бо-тях, а все хо-дить по бо-ло-тах.

Кум-кум-кум-кум. (Двічі)
 Питаються жабенята
 Найстаршої жабки,
 Кум-кум,
 Хто це високо стоїть
 На краєчку хатки?
 Кум-кум.
 І пристойний, і поважний,
 Наче лицар той відважний,

Хоч в жупані і в чоботях,
 А все ходить по болотах. | Двічі
 Кум-кум-кум-кум. (Двічі)
 Ой які ж ви ще дурненькі,
 Мої жабенята!
 Кум-кум.
 Черногуз це довгоносий,
 Може заклювати!
 Кум-кум.

48. УНАДИВСЯ ЖУРАВЕЛЬ

Дійові особи

Журавель.
 Діти-пустуни (декілька осіб).
 Бабуся.

Опис гри

Журавель з паличкою в руці (як Черногуз у грі «Питаються жабенята») ходить у колі по «бабиних коноплях» та все вишукує жабенят.

Унадився журавель, журавель
 До бабиних конопель, конопель.
 Сякий, такий журавель,
 Сякий, такий довгоносий,

Сякий, такий довгополий,
 Сякий, такий виступає,
 Конопельки все щипає.

Поруч бігають Діти-пустуни (вони можуть також виконувати ролі жабенят) і дратують його — показують, який він високий, витягаючи руки вгору, роблять з пальців довгого «носа» та виставляють йому назустріч, показують довгі «поли», розводячи руки в сторони — вниз, імітують його ходу, а наприкінці куплета роблять вигляд, ніби вищипують коноплі.

Буде лихо журавлю, журавлю,
 Коли його я зловлю, я зловлю!
 Сякий, такий журавель,
 Сякий, такий довгоносий,

Сякий, такий довгополий,
 Сякий, такий виступає,
 Конопельки все щипає.

Під спів другого куплета Журавель намагається піймати Пустунів (жабенят) дотиком палички-дзьоба. Ті вивертаються, а кого Журавель «спіймає», той вибуває з гри.

Аж тут повертається додому Бабуся і, схопившись за голову від тої шкоди, яку заподіяв їй на городі Журавель, вигукує: «Ловіть журавля!».

Всі діти кидаються до Журавля, птах тікає. Хто перший «зловить» його дотиком руки, той бере паличку і йде на середину кола «щипати конопельки». Пустуни і Бабуся обирають замість себе інших, і гра проводиться спочатку.

Мета гри. Гра має розважальний характер, проте деякою мірою розвиває дитячу спритність (лови та втеча).

УНАДИВСЯ ЖУРАВЕЛЬ

Запис С. Дрімцова

Помірно

У-на-див-ся жу-равель, жу-равель до ба-би-них

ко-но-пель, ко-но-пель. Ся-кий, та-кий жу-ра-вель,
 ся-кий, та-кий дов-го-по-лий,

ся-кий, та-кий дов-го-но-сій,
 ся-кий, та-кий ви-сту-па-є, ко-но-пель-ки все щипа-є.

Унадився журавель, журавель
 До бабиних конопель, конопель.
 Сякий, такий журавель,
 Сякий, такий довгоносий,

Сякий, такий довгополий,
 Сякий, такий виступає,
 Конопельки все щипає.

Буде лихо журавлю, журавлю,
Коли його я зловлю, я зловлю! ¹
Сякий, такий журавель,
Сякий, такий довгоносий,

Сякий, такий довгополий,
Сякий, такий виступає,
Конопельки все щипає.

49. РІЙ ГУДЕ

Дійові особи

Старша бджола (М).
Ведмідь (В).
Реквізит:
маска для Ведмедя (за бажанням).

Опис гри

Рій гуде, рій шумить,	І бджілок не зачіпай!
Рій до вулика спішить.	До барлогу краще йди,
Гей, ведмідь, дорогу дай	Щоб не трапилось біди.

До вулика під пісню повертається «бджолиний рій»: попереду старша Бджола (Матка), їй услід, тримаючи один одного обома руками за талію, рядочком простяглись інші.

Десь під вуликом сидить Ведмідь. Він має намір розігнати бджілок, щоб поласувати медом (рис. 40).

Незважаючи на пересторогу, Ведмідь після закінчення пісні рушає назустріч рою і намагається когось торкнути. Бджолина Матка, що стоїть обличчям до Ведмедя, боронить всіх собою, розставляючи руки.

Коли Ведмідь хоче когось торкнутися праворуч, увесь рядок, не розриваючись, рухається ліворуч. Якщо Ведмідь нападатиме з лівого боку, то рядок рухається праворуч.

Так вони перебігають то в один, то в другий бік, намагаючись перехитрити один одного.

Коли Ведмедю пощастить торкнути якусь бджілку, вона вибуває з гри.

На місці пійманої бджілки розірваний рядочок замикається, і клишоногий продовжує свої наскоки аж до сигналу Матки: «Геть Ведмедя!». За цим сигналом рядочок розривається і «комахи» роєм налітають на кошлатого ласуна. Бджоли «жалять» його пальчиками та женуть за межі пасіки.

Потім діти збираються докупки, призначають нових дійових осіб (ними можуть бути дві перші спіймані бджілки), і гра починається знову.

Рис. 40

¹ Із педагогічних міркувань ці дві строфи змінені. За Дрімцовим вони читаються так:

А я тому журавлю, журавлю
Дрючком ноги поломлю, поломлю.

Тут і далі примітки наші — Я. В.

Примітка. Перед грою можна провести з дітьми бесіду про життя бджілок — дуже корисних і роботящих комах — та розповісти, як вони боронять вулики від непрощених гостей.
Мета гри. Виховувати у дітей кмітливість і спритність (реакція на Ведмежі наскоки).

РІЙ ГУДЕ

Слова і музика Я. Верховинця

Не дуже швидко

Рій гу - де, рій шу - мить. рій до ву - ли - ка спі - шить.

Гей, вед - мідь, до - ро - гу дай і бджі - лок не за - чі - пай!

До бар - ло - гу кра - ше йди, щоб не тра - пи - лось бі - ди.

Рій гуде, рій шумить,	І бджілок не зачіпай!
Рій до вулика спішить.	До барлогу краще йди,
Гей, ведмідь, дорогу дай	Щоб не трапилось біди.

50. І ШУМИТЬ, І ГУДЕ

Дійові особи

Галя (Г).
Мати (М).
Вихователька (В).
Степан (С).
Олекса (О).

Реквізит:
лялька.

Опис гри

Діти утворюють два кола з «дверима», посідавши на відповідно розставлені стільчики. «Двері» повинні бути такими, щоб через них могли вільно проходити дійові особи.

У першому колі — Галя і Мати, в другому — Вихователька. Десь поза першим колом знаходяться Степан та Олекса (рис. 41).

Галя сидить на стільчику й одягає ляльку, з якою хоче піти в садочок, а Мати ходить по хаті й журливо поглядає у «вікно».

Перший гурт починає пісню:

І шумить, і гуде, дрібен дощик іде...
Ой хто ж мою малу Галю у садочок¹ одведе? (Двічі)

Одночасно співаки удають, ніби капає дощ: хто стукотить пальчиками по стільцях, хто легенько плескає в долоні.

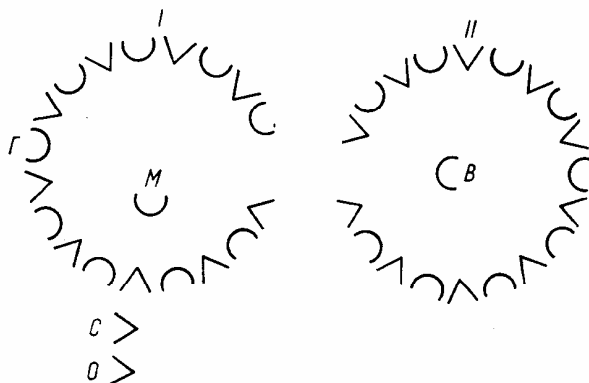

Рис. 41

Другий гурт, промовляючи «Ш-ш-ш-с-с-ш-ш-ш-ш...», імітує шум вітру².

Після першого куплета хор замовкає, усі прислухаються до шуму.

Мати, помітивши двох хлопчиків, гукє: — Хлопчики, куди ви?

— У садочок, — відповідає Степан.

— А зайдіть у хату та візьміть з собою Галю, — каже Мати.

Обидва хлопчики підходять до Матері, уклоняються їй, а хор продовжує перервану було пісню:

Як почув це Степан і Олекса малий,
Взяли дівчинку за руки і в садочок повели. (Двічі)

Степан та Олекса беруть за руки Галю і виходять на «вулицю», Мати проводжає дівчору за «двері», потім повертається до своєї «домашньої роботи».

Якщо для цих дій не вистачить одного куплета, його мелодію треба повторити стуленими вустами або тихенько проспівати на склад «ля».

Коли діти опиняються на «вулиці», хор починає третій куплет:

Станьте, хлопці, на бік, я сама в сад піду,
Не боюсь дощу, ні бурі, я ще й вас проведу! (Двічі)

На слова «Станьте, хлопці...» Галя тихенько відштовхує від себе товаришів, сміливо бере їх за руки і веде в «садочок» (у другий гурт), де діти роблять вигляд, ніби щось малюють або вдягають ляльок.

Дощ і вітер вщухли, пісня припинилась.

Галя підходить до Виховательки.

Г а л я. Добрий день.

В и х о в а т е л ь к а. Добрий день, Галю.

Г а л я. Приймете до гурту?

В и х о в а т е л ь к а (звертаючись до дітей). Ну як, діти, приймемо Галю в наш гурт?

Д і т и (голосно гукають). Приймаємо, приймаємо! (Найдужче вигукують Галині товариші.)

Коли настане тиша, Галя, Вихователька, Степан та Олекса беруться за руки і виконують знайомий їм танцювальний рух в малому замкненому колі (рис. 42).

Усі діти (обидва гурти) співають танцюристам, плескаючи в долоні:

Гей, у нашім садку¹ всім маленьким діткам
Так весело, любо, мило, як у гаї пташечкам. (Двічі)

За бажанням вихованців, на останній куплет пісні можна виконати якусь комбінацію танцювальних рухів, наприклад:

Перша строфа (4 такти) — колисання з лівої ноги.

Друга строфа (3 такти) — доріжка-кружальцем ліворуч².

На слово «пташечка» (1 такт) — пристук з лівої ноги.

При повторенні другої строфи доріжка-кружальцем (3 такти) виконується праворуч, пристук (1 такт) починається з правої ноги.

Після закінчення танцю дійові особи обирають замість себе інших, самі сідають на звільнені місця, і все починається знову з тією лише різницею, що друге коло тепер стало Галиною хаткою, а перше коло — садочком (рис. 43).

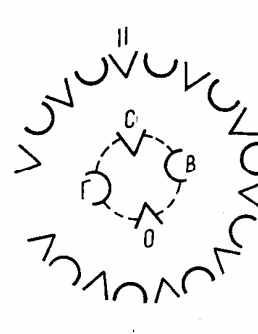

Рис. 42

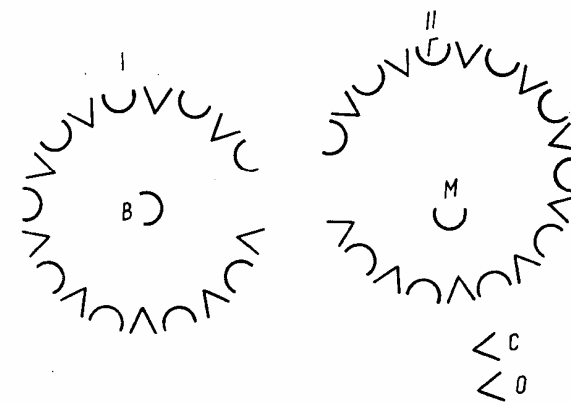

Рис. 43

Награвшись так досхочу, діти об'єднують обидва гурти в одне велике коло і, поклавши руки на коліна, готуються до наступної гри «Будь уважним», яку можна проводити безпосередньо за вищеописаною.

¹ Школярі можуть співати: «Гей, у школі у нас...»

² Для доріжки-кружальцем коло розривається.

¹ Школярі замість слів «у садочок» можуть співати «та й у школу».

² За бажанням, усі ілюстративно-шумові ефекти створюються в якомусь одному гурті, тим часом інший гурт лише співає.

Мета гри. Привчати дітей до ввічливості, виховувати почуття взаємодопомоги та сміливість. Навчити дітей танцювальних рухів. Розвивати дитячу увагу (вчасний початок та припинення співу і шумового супроводу згідно з умовами гри).

І ШУМИТЬ, І ГУДЕ

Слова В. Верховинця

Мелодія народна

Повільно

I шумить, I гуде, дрібен дощик іде...
Ой хто ж мою малу Галю у садочок одведе? одведе?

І шумить, і гуде, дрібен дощик іде...
Ой хто ж мою малу Галю у садочок одведе? (Двічі)
Як почув це Степан і Олекса малий,
Взяли дівчинку за руки і в садочок повели. (Двічі)
Станьте, хлопці, набік, я сама в сад піду,
Не боюсь дощу, ні бурі, я ще й вас проведу! (Двічі)
Гей, у нашій садку всім маленьким діткам
Так весело, любо, мило, як у гаї пташечкам. (Двічі)

51. БУДЬ УВАЖНИМ

Дійові особи

Усі діти.

Правила гри

1. Вихователька заходить у коло і голосно називає якийсь живий чи неживий предмет, а діти говорять, що той предмет робить або що з ним робиться, наприклад: кіт бігає, камінь лежить, сонце світить, дерево росте, скрипка грає і т. ін. Щоразу усі підносять вгору праву руку.

2. Дітей заздалегідь попереджують, що руку треба підносити лише за певної умови тобто, коли названий предмет, скажімо, тільки бігає, наприклад: кіт бігає (руку підносять), камінь лежить (не підносять), або за умови — предмет грає: скрипка грає (руку підносять), дерево росте (не підносять) і т. д.

3. Хто з дітей помилиться і піднесе руку всупереч умові, тому призначається «кара»: він мусить щось заспівати, протанцювати чи продекламувати.

4. Хто з дітей виявиться «найуважнішим», тобто не зробить жодної помилки або хоча б найменше помилок, того (тих) можна чимось «нагородити» (оплесками, прапорцем, квіточкою, зошитом, книжкою тощо). Коли вихованці засвоять ці правила, можна починати гру.

Опис гри

Діти сидять на стільчиках, розставлених великим колом, і співають відомі їм пісні. Коли закінчиться перша пісня, вихователька починає гру за першим правилом (діти підносять руки на кожну назву).

Після другої пісні гра продовжується за другим правилом (піднесення руки за певної умови). «Неуважних» поки що «прощають»: їхні помилки можуть бути випадковими або породженими деякою розгубленістю.

Після закінчення третьої пісні, крім другого правила, в дію вступає третє правило і, коли закінчатся сольні виступи «покараних» або ще якась пісня, застосовується правило четверте — гра закінчується нагородженням «уважних».

Примітка. Для того, щоб визначити «найуважнішого», варто зробити список усіх учасників гри і кожну правильну відповідь відмічати рисочкою. Наприкінці гри рисочки підраховуються і хто набрав їх найбільше, той займає перше місце. Він — «найуважніший» або «чемпіон».

У кого рисочок трохи менше, ніж у «чемпіона», ті займають відповідно друге і третє місце.

Гра «Будь уважним» є продовженням гри «І шумить, і гуде», але її можна проводити як самостійну або, за бажанням вихованців, поєднувати з якоюсь іншою грою.

Мета гри. Розвивати дитячу увагу. Повторювати та закріплювати у дитячій пам'яті раніше вивчені пісні і танцювальні рухи.

52. ДІНЬ-ДІНЬ

Дійові особи

Вихователька — дівчинка (В).
Старший пастушок (Сп.).
Пастушки — 4 особи (П).
Діти-екскурсанти.
Овечки
Кізочки
Телятка
Корівки

групи дітей.

Опис гри

Кімната (чи подвір'я) — це колгоспні луки, тут будуть пастиись овечки, кізочки, телятка, корівки.

У гості до колгоспників ідуть парами діти-екскурсанти на чолі з Вихователькою. По дорозі вони співають пісню «Сонечко, сонечко».

Інші дійові особи знаходяться на «фермі», тобто в другій кімнаті або за лінією півкола, проведеною на підлозі (чи на землі). Тримавши в руках дзвіночки, вони стають у чотири рядки, біля кожного рядочка свій Пастушок. Старший пастушок знаходиться позаду «череди» (рис. 44).

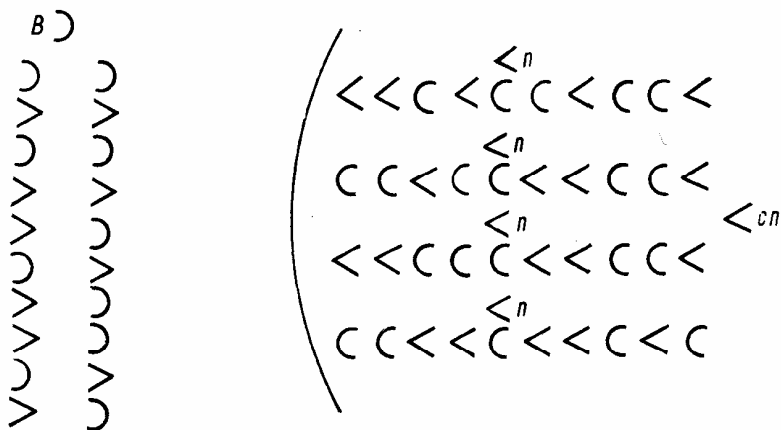

Рис. 44

Як тільки гості опиняться на відведених для них місцях і закінчать співати, з боку «ферми» починають долимати ритмічні передзвони.

Діти-екскурсанти підхоплюють ті звуки новою піснею:

Дінь-дінь, дінь-дінь-дінь,
Дзвенять дзвінки,
Пасеться череда.
Щебечуть весело пташки,
Виблискує вода.
Дінь-дінь, дінь-дінь.

Під цю музику на «луки» рядочок за рядочком виходять разом з Пастушком овечки, телятка, кізочки та корівки. Коли вони підійдуть до призначених місць (одні раніше, інші трохи згодом), кожен рядочок після помаху руки свого Пастушка обходить круг нього слідом за першою дитиною і, таким чином, на «луках» утворюються чотири кола з Пастушками в центрі.

Діти обертаються один за одним, граючи дзвіночками в ритмі пісні й руху. Останнім на середину «лук» виходить Старший пастушок (рис. 45).

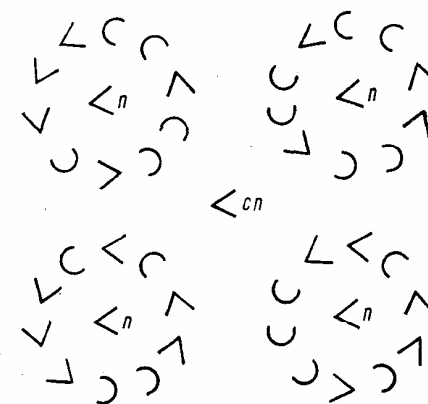

Рис. 45

На останній рядок пісні за знаком Старшого пастушка (він може підняти палицю чи руку) усі кола залишають своїх Пастушків і переходять до інших.

Для цього кожна перша дитина, за якою прямує решта дітей, виходить з кола немов по спіралі і веде свій рядок на нове місце.

У такий спосіб кола можуть певний час мінятися місцями, аж поки знову не опиняться біля своїх Пастушків (пісня весь час повторюється спочатку). На рис. 46 подається декілька схем для взаємного переміщення кіл і рядочків.

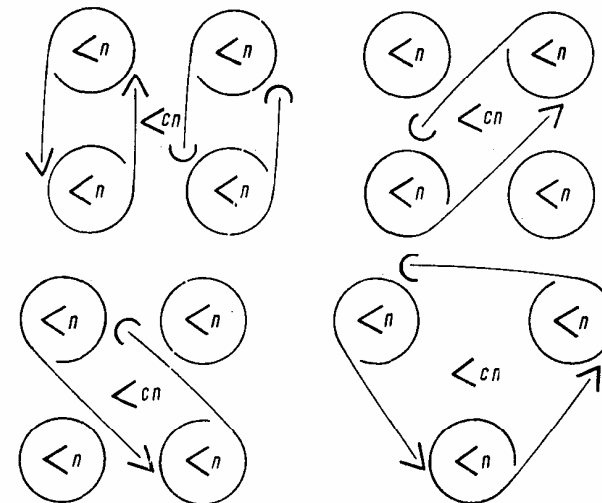

Рис. 46

Нарешті Старший пастушок подає останній сигнал — підіймає обидві руки вгору. Усі Пастушки роблять те саме. За цим сигналом кола відомим уже способом перетворюються на рядочки і під передзвін дзвіночків повертаються разом із своїми Пастушками на «ферму». Останнім залишає «луки» Старший пастушок.

Діти-екскурсанти та колгоспники прощаються (махують руками). Потім Вихователька ставить дітей у пари, і вони йдуть «додому», співаючи пісню «Коли сонечко».

Примітка. Пісні «Сонечко, сонечко» та «Коли сонечко» виконуються за бажанням вихованців. Їх можна замінити іншими піснями або проводити гру без них.

Мета гри. Ознайомити дітей з почесною працею колгоспних пастухів, серед яких є нагороджені орденами та Герої Соціалістичної Праці. Розвивати дитячу увагу (власне реагування на сигнали) та почуття ритму.

ДІНЬ-ДІНЬ

Слова М. Вороного

Музика В. Верховинця

Швидко

Дінь- дінь, дінь- дінь- дінь, дзвенять дзвін- ки, па-
- сьть- ся че- ре- да. Ще- бе- чуть ве- се- ло пташ- ки, ви-
- блис- ку- є во- да. Дінь- дінь, дінь- дінь.

Дінь-дінь, дінь-дінь-дінь,
Дзвенять дзвінки,
Пасеться череда.

Щебечуть весело пташки,
Виблискує вода.
Дінь-дінь, дінь-дінь.

53. КОЛИ СОНЕЧКО

Слова О. Олеся

Музика В. Верховинця

Помірно швидко

Ко- ли со- неч- ко при- грі- є, по- те- чуть струм- ки,

по- те- чуть струм- ки, вся зем- ля за- зе- ле- ні- є,

за- цві- туть квіт- ки, за- цві- туть квіт- ки.

Коли сонечко пригріє,
Потечуть струмки, (Двічі)
Вся земля зазеленіє,
Зацвітуть квітки. (Двічі)

Підемо тоді гурточком
В ліс на цілий день (Двічі)
І натішимось весною,
І начуємось пісень. (Двічі)

54. СОНЕЧКО, СОНЕЧКО

Слова і музика В. Верховинця

Повільно

Со- неч- ко, со- неч- ко, виглянь у ві- ко- неч- ко, у- сміх-
- нись. До ді- ток ма- ле- сень- ких сво- їм яс- ним
Для закінчення
ли- чень- ком по- вер- нись. Рід- ний край, рід- ний край!

Сонечко, сонечко, виглянь у віконечко, усміхнись.
До діток малесеньких своїм ясним личеньком повернись.
Сонечко, сонечко, глянь, щоб наша вишенька розвилась,
А в полі травиченька, житечко, пшениченька піднялась.

Сонечко, сонечко, виглянь у віконечко, привітай,
Привітай же з волею, таланом та долею рідний край.
Рідний край! (Двічі)

55. ЗАЙНЬКО

Дійові особи

Заїнько — дівчинка або хлопчик.

Реквізит:

маска для Заїнька (за бажанням).

Опис гри

Діти стоять розірваним колом (Заїнько посередині) і роблять такі ж самі рухи, як і він, коли мова йде про те, що у Заїнька болить.

Заїньку за голівоньку.
А нікуди заїньку ані вискочити,
А нікуди заїньку ані виглянути.

На початку першого куплета Заїнько хапається руками за голівку і від слів «А нікуди...», ритмічно повертаючи корпус, озирається навколо — чи не побачить такої прогалини, щоб нею утекти.

Тут городи все муровані,
Тут замочки та все ковані.

На слова «Тут городи...» діти розводять руки в сторони, наче хочуть з'єднати їх у коло. На слова «Тут замочки...» кожна дитина стулює перед собою долоні до купи.

Тим часом Заїнько прожогом кидається то в один, то в інший бік, намагаючись прорвати коло, але скрізь натрапляє на розставлені руки. Засмучений, він повертається на середину.

Діти повинні уважно стежити за сірим, щоб вчасно його перехоплювати, особливо після слів «Тут замочки...», коли їхні долоні з'єднані.

Заїньку та ушиці болять.
А нікуди заїньку ані вискочити,
А нікуди заїньку ані виглянути.
Тут городи все муровані,
Тут замочки та все ковані.

На початку другого куплета Заїнько, а з ним і всі діти роблять «ушки», тобто прикладають до висків кулачки з витягнутими вгору вказівними пальцями.

Далі від слів «А нікуди...», і так в кожному наступному куплеті аж до п'ятого включно, гра виконується, як описувалось вище.

Заїньку та плечиці болять.
А нікуди заїньку ані вискочити,
А нікуди заїньку ані виглянути.
Тут городи все муровані,
Тут замочки та все ковані.

У третьому куплеті Заїнько обома долонями, зверненими до себе та стуленими в пальцях, торкається то лівого плеча, то правого. Ті ж самі рухи в ритмі пісні повторюють усі діти.

Після чергової невдалої втечі засмучений Заїнько знову опиняється в центрі кола.

Заїньку рученята болять.
А нікуди заїньку ані вискочити,
А нікуди заїньку ані виглянути.
Тут городи все муровані,
Тут замочки та все ковані.

У четвертому куплеті Заїнько (діти також) витягує вперед обидві руки долонями донизу і по черзі на кожную долю такту ритмічно плеще то правою долонею по тильній стороні лівої, то навпаки.

На слова «Тут городи...» Заїнько ще раз намагається утекти, але діти не дають, і він, сумний, повертається на своє місце.

Заїньку та колінця болять.
А нікуди заїньку ані вискочити,
А нікуди заїньку ані виглянути.
Тут городи все муровані,
Тут замочки та все ковані.

У п'ятому куплеті Заїнько трохи нахилиється вперед, аби дістати долонями коліна, і в ритмі пісні по черзі торкається пальчиками обох рук то одного коліна, то другого. Коліно, якого торкається дитина, різко підіймається вгору; створюється враження, ніби діти пританцьовують на місці.

Заїньку, в боки та вскоки.
Утікаймо, заїньку, у густенький лісок,
Заховаймо, заїньку, під розлогий дубок.
Там буде заїньку їсти й пити,
Там буде заїньку весело жити.

У шостому куплеті Заїнько береться в боки і рухається по колу підскоками з угинанням ноги в коліні (можна без угинання). Всі діти в ритмі пісні погойдуються, як дерева в лісі (підскакувати й одночасно співати важко).

На слова «Там буде...» за першим разом Заїнько обертається навколо себе доріжкою-кружальцем ліворуч, а за другим разом — праворуч.

Заїньку, розвеселися
Та з ким-небудь хоч обернися.

Під кінець пісні Заїнько підскакує до кого-небудь з дітей, кружляє з ним і стає на його місце в колі.

Новий Заїнько іде на середину, і гра починається знову.

Примітка. Гра «Заїнько» має розважальний характер, проте вона може стати у великій пригоді, коли в дитячому закладі буде проводитися бесіда на тему «Природа і людина» з метою виховання у малечі почуття любові до тварин.

Мета гри. Розвивати увагу у дітей (імітація рухів заїнька та вчасне його перехоплення), артистичні здібності (хто краще зіграє роль Заїнька). Фізично гаргувати дитячий організм (рухи з елементами гімнастичних вправ).

ЗАЙНЬКО

Запис В. Верховинця

Повільно

1. 2. 3. 4. 5. За - їнь - ку за го - лі - вонь - ку. А ні - ку - ди
а ні - ку - ди

за - їнь - ку а - ні ви - ско - чи - ти, Тут го - ро - ди
за - їнь - ку а - ні ви - гля - ну - ти.

все му - ро - ва - ні, тут за - моч - ки та все ко - ва - ні.

6. За - їнь - ку, в бо - ки та вско - ки! У - ті - кай - мо,
за - хо - вай - мось,

за - їнь - ку, у гу - стень - кий лі - сок, Там бу - де за -
за - їнь - ку, під роз - ло - гий ду - бок.

- їнь - ку їс - ти й пи - ти, там бу - де за - їнь - ку ве - се - ло

Для закінчення

жи - ти. За - їнь - ку, роз - ве - се - ли - ся

та - з ким - не - будь хоч о - бер - ни - ся.

Зайньку за голівоньку.
А нікуди зайньку ані вискочити.
А нікуди зайньку ані виглянути.
Тут городи все муровані,
Тут замочки та все ковані.

Зайньку та ушиці болять.
А нікуди зайньку ані вискочити,
А нікуди зайньку ані виглянути.
Тут городи все муровані,
Тут замочки та все ковані.

Зайньку та плечиці болять.
А нікуди зайньку ані вискочити,
А нікуди зайньку ані виглянути.
Тут городи все муровані,
Тут замочки та все ковані.

Зайньку рученята болять.
А нікуди зайньку ані вискочити,

А нікуди зайньку ані виглянути.
Тут городи все муровані,
Тут замочки та все ковані.

Зайньку та колінця болять.
А нікуди зайньку ані вискочити,
А нікуди зайньку ані виглянути.
Тут городи все муровані,
Тут замочки та все ковані.

Зайньку, в боки та вскоки.
Утікаймо, зайньку, у густесенький лісок,
Заховаймось, зайньку, під розлогий дубок.
Там буде зайньку їсти й пити.
Там буде зайньку весело жити.

Зайньку, розвеселися
Та з ким-небудь хоч обернися.

56. ВЕСНА ІДЕ

Дійові особи

Весна — більша дівчинка в зеленому вбранні (В).
Літо — менша дівчинка в рожевому вбранні (Л).

Опис гри

Весна іде, весна іде,
Весну вітаймо, діти.
Весна пісні нам принесе,
Вінки чудові, квіти.

Діти стоять розірваним колом — хлопчик за дівчинкою і під час виконання першого куплета радісно плескають у долоні.

Ставайте хутко парами,
Веселі малята,
Та й підемо ми радісно
Весну-красну стрічати.

Далі коло перебудовується в пари. Для цього кожен хлопчик підходить по зовнішній стороні кола до дівчинки, яка стоїть перед ним, і, побравшись за руки, діти рухаються парами до кінця куплета (рис. 47).

Як сонечко на небі тім,
По колу вирушаймо,
Пісні дзвінкоголосії
Про весноньку співаймо.

Під час виконання третього куплета кожна наступна пара кладе руки на плечі попередній, і так вони кружляють, мов сонечко на небі.

Тепер отак рівнесенько
Простягнемось рядочком:
Покажемо, як журавлі
Летять до нас шнурочком.

Тепер пари знову стають у рядочок — усі дівчатка заходять поперед своїх хлопчиків, діти рухаються один за одним, розмахуючи руками, неначе крильцями (рис. 48).

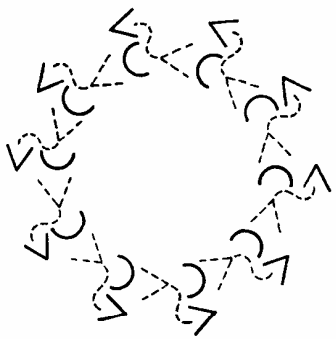

Рис. 47

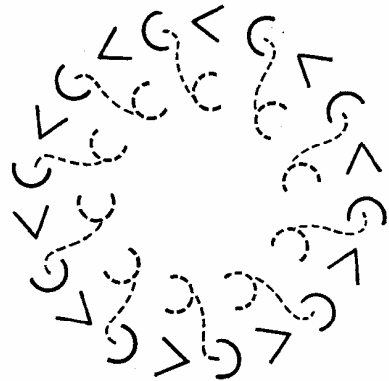

Рис. 48

Весна іде, весна іде,
Весну вітаймо, діти.
Вона до нас за рученьку
Веде тепленьке літо.

Протягом п'ятого куплета діти плескають у долоні, а наприкінці пісні зупиняються, бо в коло заходять дві дівчинки: більша в зеленому — Весна, а менша в рожевому — Літо.

Коли дівчатка вийдуть на середину кола, хор повертається до них обличчям, вклоняється з одночасним рухом рук зверху вниз, потім виконує відомий уже приспів пісні «Гляньте, діточки, малі»:

Тобі, весно-весняночко,
Дзвенять наші співаночки!

Після цього привітання Весна бере Літо за руку, стає з ним у коло і починає веснянку «А вже весна, а вже красна» або якийсь інший хоровод чи весняну гру.

Мета гри. Створити веселий весняний настрій у дітей. Розвивати почуття ритму (ритмічне плескання в долоні) та увагу (перебудова кола). Гартувати дитячий організм фізичними рухами (помахи рук та поклони).

ВЕСНА ІДЕ

Слова М. Білокур

Музика В. Верховиця

Повільно

Вес_ на і_де, вес_ на і_де, вес_ ну ві_тай_мо, ді_ ти. Вес_

_на пі_сні нам при_ не_се, він_ ки чу_ до_ ві, кві_ ти. Ста_
Кінець

Весна іде, весна іде,
Весну вітаймо, діти.
Весна пісні нам принесе,
Вінки чудові, квіти.
Ставайте хутко парами,
Веселії малята,
Та й підемо ми радісно
Весну-красну стрічати.
Як сонечко на небі тім,
По колу вирушаймо,

Пісні дзвінкоголосії
Про весноньку співаймо.
Тепер отак рівнесенько
Простягнемось рядочком:
Покажемо, як журавлі
Летять до нас шнурочком.
Весна іде, весна іде,
Весну вітаймо, діти.
Вона до нас за рученьку
Веде тепленьке літо.

57. ШУМ

Діюві особи

Ведучий (1) — дитина, призначена Ведучим для «Шума», або Весна з пісні «Весна іде», чи переможець гри «Гей ви, дітки чорнобриві» тощо.

Два помічники Ведучого (2 і 3), які будуть робити «ворота».

Хор — усі діти.

Опис гри

Дитячий гурт рухається замкненим колом за годинниковою стрілкою і співає «Шума».

На певних словах пісні (діти заздалегідь домовляються про це) коло розривається між Ведучим і його Помічниками (рис. 49).

Обидва Помічники зупиняються, Перший (2) піднімає вгору ліву руку свого товариша (3), а Ведучий (1) повинен попід ті «ворота» усіх повести за собою так, щоб утворилось інше коло, в якому діти будуть обернені спиною до середини.

Отже, Ведучий проходить у «ворота» і завертає поза спиною Першого помічника (2) ліворуч назад, тобто рухається проти годинникової стрілки, потім прямує все далі й далі разом з рядочком ліворуч по колу до зустрічі з Першим (2) (рис. 50).

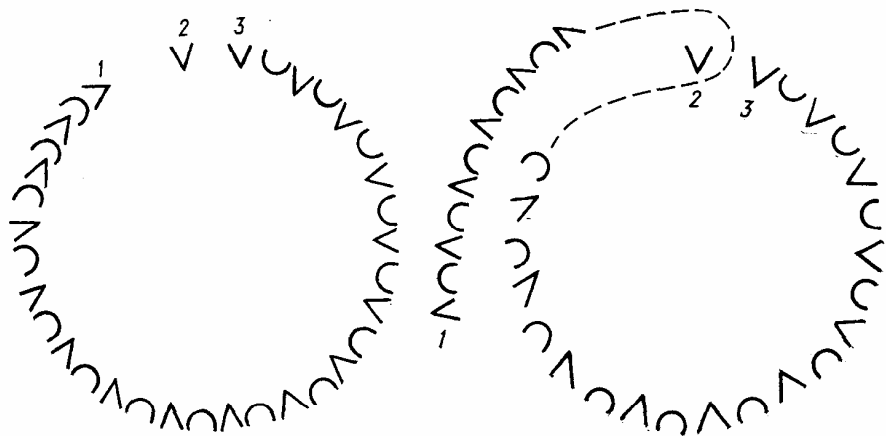

Рис. 49

Рис. 50

Після того, як Другий (3) теж пройде поза спиною Першого (2), обидва опускають руки, а Перший (2) обертається круг себе.

Тим часом Ведучий наближається до Першого помічника (2), подає йому ліву руку, і нове, так зване «вивернуте», коло замикається (рис. 51).

Згодом коло набуває свого попереднього вигляду: на заздалегідь умовлені слова пісні обидва Помічники зупиняються зпову і утворюють «ворота». Ведучий заходить за спину Першого помічника (2), іде під «воротами», завертає поперед Першого праворуч назад, потім веде дитячий гурт праворуч по колу за рухом годинникової стрілки на своє колишнє місце (рис. 52).

Після того, як Другий помічник (3), обернувшись круг себе, пройде попід «воротами» та перед Першим (2), останній також повертається обличчям до середини кола.

Як тільки ведучий наблизиться до Першого помічника (2), вони замикають коло, подавши один одному вільні руки: Ведучий — ліву, а Помічник — праву.

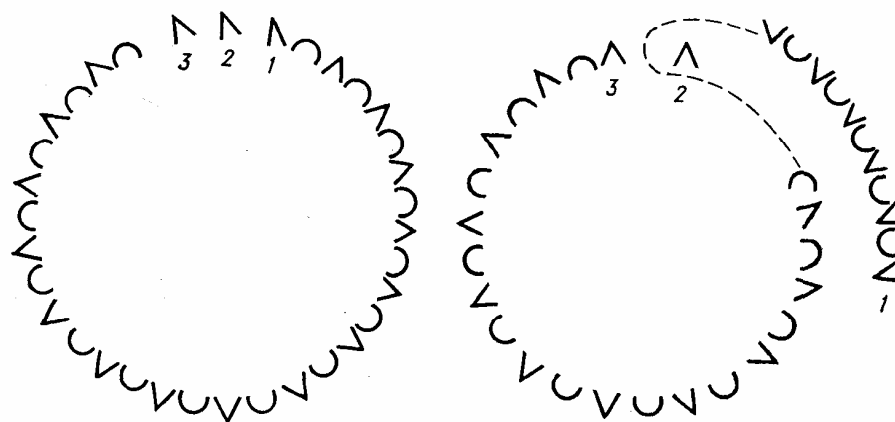

Рис. 51

Рис. 52

Навчившись змінювати коло, діти можуть «заплітати шума» ще й як «лісу»¹ і періодично поєднувати цю нову фігуру з попередніми, а саме: звичайне коло — «вивернуте» — звичайне — «ліса» і т. д.

Для того, щоб «лісу» розплести, досить кожному учаснику гри перекинути зі свого плеча через голову руку того, хто йде позаду, і усім разом, не роз'єднуючи рук, повернутись обличчям до середини. Так «ліса» перетворюється на звичайне замкнене коло.

За бажанням виконавців пісню можна повторити декілька разів і «заплітати шума» досхочу.

Мет а гри. Ознайомити дітей з фольклорним матеріалом, створити у них веселий настрій.

ШУМ

Запис В. Верховинця

Досить швидко

mf

Ой ну-мо, ну-мо, за-пле-те-мо шу-ма,

шу-ма за-пле-те-мо, гу-ля-ти пі-де-мо.

¹ Див. хоровод — «Плету лісочку», № 78, с. 182.

Ой нумо, нумо, заплетемо шума,
Шума заплетемо, гуляти підемо.

Шум по дорозі зайця злякався,
Зайця злякався, в кропиву сховався.

Ой шум ходить, по воді бродить,
А шумиха рибу ловить.

В кропиву сховався, бороною вкрився,
Бороною вкрився, щоб не пожалився.

Що наловила — все зварила,
В гості громаду запросила.

Одне лихо — борона колюча,
Друге лихо — кропива жалюча,

Громада чекає, а шума немає.
Де же це він, справді, досі блукає?

Трете лихо — громада чекає,
Громада чекає, а шума немає.

58. ОЙ ХОДИТЬ ІВАНКО

Дійові особи

Іванко (І).
Сестричка (С).

Реквізит:

шапка та рушниця для Іванка, хустина для Сестрички.

Опис гри¹

Діти рухаються замкненим колом, співаючи пісню «Ой ходить Іванко».

Ой ходить Іванко, блукає, блукає,
Він свою сестричку шукає, шукає.

Ой пробий, Іванку, ворота, ворота,
Виведи сестричку з чужого города.

В центрі кола-«города» стоїть Сестричка, а Іванко ходить поза колом то вліво, то вправо, заглядає всередину і намагається «пробити ворота» — роз'єднати якусь пару та пройти до дівчинки.

Сестричка «плаче», простягає Іванкові руки, немов благає визволити її:

Ой прийди, Іванку, із волі, із волі,
Виведи сестричку з неволі, з неволі.

¹ Це, фактично, гра в «Короля», але під іншу пісню.

Після слів «...з неволі, з неволі» Іванко вривається в коло (воно щойно зупинилось) і радісно вітається з Сестричкою.

Ой прийди, Іванку, близенько, близенько,
Поклонися сестриці низенько, низенько.

Вони низько вклоняються один одному, потім Іванко подає Сестриці праву руку і під спів останнього куплета виводить її з кола — «чужого города».

Ой пробив Іванко ворота, ворота,
Визволив сестричку з чужого города.

Іванко з Сестричкою ідуть до «воріт», що їх утворюють дві дитини (2 і 3) біля місця розриву кола (рис. 53).

По дорозі Сестричка подає праву руку учаснику гри № 1, що стоїть біля № 2, і вони обое з Іванком ведуть попід «ворота» усіх учасників гри.

Іванко, Сестричка, а за ними інші «визволені» завертають поза спиною № 2 ліворуч назад або в якомусь іншому напрямку. Діти, що утворили «ворота», стоять непорушно на місці (рис. 54).

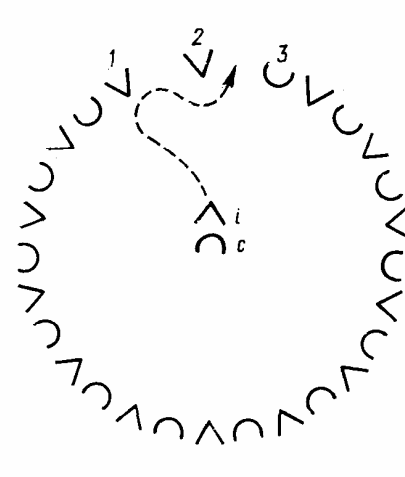

Рис. 53

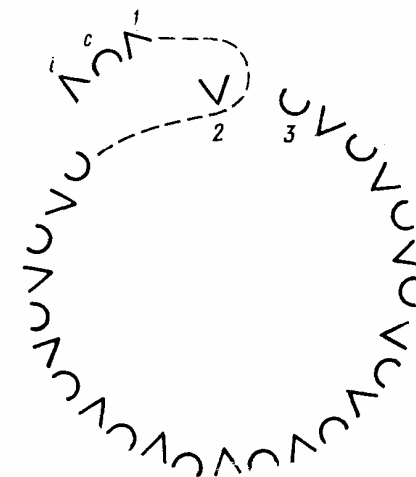

Рис. 54

Примітка. Перед початком гри треба розказати дітям дещо з історії дореволюційної України: про турецьку неволю та про те, як козаки рятували своїх батьків, братів та сестер. Тоді ця гра матиме ясну мету, і учасники, відповідно зорієнтовані, будуть краще виконувати свої ролі.

Коло в дитячій уяві може стати ворожою фортецею, залізним муром, Іванко — відважним лицарем. Якщо у грі братимуть участь

Іванкові товариші-козаки, а в коло разом з Сестричкою ввести декілька «невільників», то під той спів можна показати гарну картину визволення бранців з ворожої неволі.

ОЙ ХОДИТЬ ІВАНКО

Слова і мелодія народні

Помірно

Ой хо-дить І-ван - ко, блу - ка - є, блу - ка - є,
він сво-ю се-стрич - ку шу - ка - є, шу - ка - є.

Ой ходить Іванко, блукає, блукає,
Він свою сестричку шукає, шукає.
Ой пробий, Іванку, ворота, ворота,
Виведи сестричку з чужого города.
Ой прийди, Іванку, із волі, із волі,
Виведи сестричку з неволі, з неволі.
Ой прийди, Іванку, близенько, близенько,
Поклонися сестриці низенько, низенько.
Ой пробив Іванко ворота, ворота,
Визволив сестричку з чужого города.

59. ГЕЙ, ВІЙСЬКО ІДЕ

В грі беруть участь усі діти.

Опис гри

Це маршова хода під пісню з ілюстрацією деяких моментів військового життя.

Гей, військо йде,
Красний мак цвіте;
Кому прикре наше діло, | Двічі
Нам воно святе.
Тра-та-та-та, (Двічі)
Тра-та-та-та-та!

Діти ходять розірваним колом один за одним, а наприкінці першого куплета, вигукуючи «Тра-та-та-та» і т. д., прикладають руки до губ, неначе трублять у труби.

Гей, військо йде,
Наче рій, гуде;
Разом серця, разом руки, | Двічі
Та й гаразд буде.
Ті-драм, ті-драм, (Двічі)
Ті-драм, ті-драм, ті-драм!

У другому куплеті на слова «Ті-драм, ті-драм» і т. д. діти б'ють кулаком правої руки об долоню лівої, немов барабанять.

Гей, військо йде,
Шабельками брень,
Кому люба чорна п'ітьма, | Двічі
А нам ясен день.
Брень-брень-брень-брень, (Двічі)
Брень-брень-брень-брень-брень-брень!

У третьому куплеті під спів «Брень-брень-брень-брень» і т. д. усі махають над головою правою рукою, ніби шаблею, описуючи в повітрі фігуру, що нагадує «вісімку».

Гей, військо йде,
Підківками брязь!
Ми для себе щастя маєм, | Двічі
Ворогам же зась!
Пууу-х!

Проспівавши останній куплет, діти один раз плескають в долоні, потім припадають на праве коліно, прицілюються (ліва рука з витягнутим вказівним пальцем подається вперед, права — біля грудей) і вигукують «Пууу-х!», після пострілу приплескують у долоні, імітуючи перестрілку.

Під час приплескування усі (за бажанням) перебігають з місця на місце, немов ідуть в атаку.

«Настрілявшись» досхочу, діти відновлюють рух по колу (тепер можна парами), і гра проводиться спочатку.

Мета гри. Дивіться поради до наступної гри «Шумить, гуде сосонька».

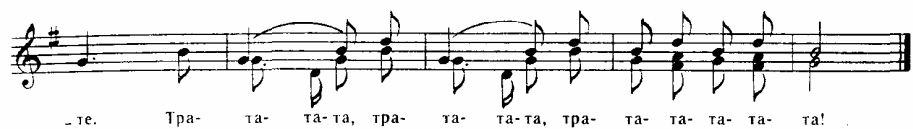
ГЕЙ, ВІЙСЬКО ІДЕ

Слова І. Франка

Музика В. Верховинця

В темпі маршу

Гей, вій-сько йде, -крас-ний мак цві-те; ко-му при-кре на-ше ді-ло,

Гей, військо йде,
Красний мак цвіте;
Кому прикре наше діло,
Нам воно святе. | Двічі
Тра-та-та-та, (Двічі)
Тра-та-та-та-та!

Гей, військо йде,
Наче рій, гуде¹;
Разом серця, разом руки, | Двічі
Та й гаразд буде.
Ті-драм, ті-драм, (Двічі)
Ті-драм, ті-драм, ті-драм!

Гей, військо йде,
Шабельками брень²;
Кому люба чорна п'їтьма, | Двічі
А нам ясен день.
Брень-брень-брень-брень, (Двічі)
Брень-брень-брень-брень-брень-брень!

Гей, військо йде,
Підківками брязь!
Ми для себе щастя маєм, | Двічі
Ворогам же зась!

60. ШУМИТЬ, ГУДЕ СОСОНОНЬКА

Дійові особи

Мати (М).
Два Козака (воїни) (К).

Реквізит:
хустина для Матері, гвинтівки і шаблі Козакам.

Опис гри

Засмучена мати стоїть у «хаті» під «вікном», схиливши голову на руку. Вона виглядає сина з походу.

Десь здалека чути пісню «Шумить, гуде сосонька». То крутими дорогами в парах наближаються «воїни» до «хати», проходять повз Матір військовим маршем і йдуть, не спиняючись, далі.

Позаду два Козаки «ведуть» за собою уявного коня (рис. 55).

На слова «За вуздечки золотії» вони зупиняються перед Матір'ю і на її запитання:

Ой ти, коню вороненький, (Тричі)
Де синочок мій рідненький?

¹ В оригіналі — «Як бджола, гуде».

² В оригіналі — «Топірцями брень».

відповідають:

Твій синочок вбитий лежить, (Тричі)
В правій руці шаблю держить.

Проспівавши пісню, обидва Козаки вклоняються Матері. Та плаче. Тоді один із них каже: «Не плач, мамо, твій син загинув, як герой». Другий підхоплює: «В боях за нашу країну» (рис. 56).

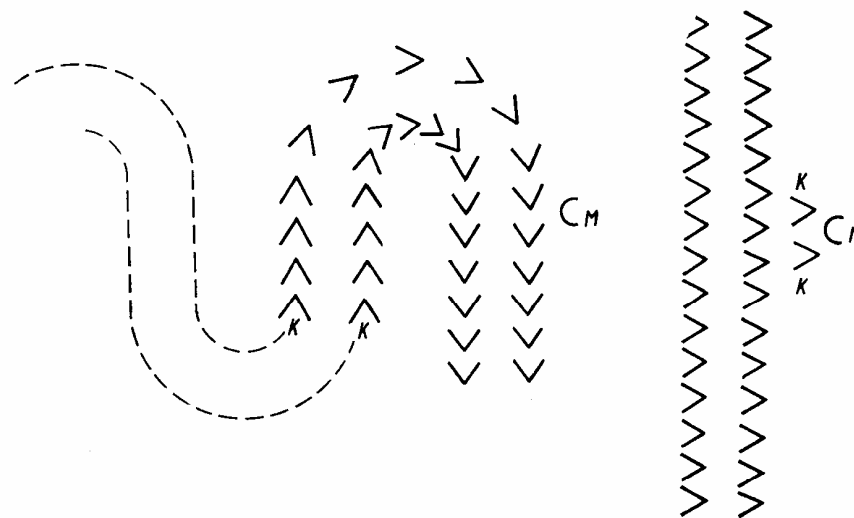

Рис. 55

Рис. 56

Після цього Козаки мовчки проходять біля Матері, знову вклоняються їй, потім приєднуються до інших і йдуть далі без шуму і співу.

Мати якийсь час сумно дивиться на мовчазний марш козаків, згодом обличчя її світлішає, вона повільно знімає з голови хустину і махає нею вслід воїнам, бажаючи щасливої дороги.

Так закінчується хвилина урочистого мовчання на честь полеглих у бою, і ніби гімн героям, справа яких житиме вічно, лине пісня «Грими, грими, могутня пісне!»

Примітка. Ігри та пісні військово-патріотичного характеру, а саме: «Ой ходить Іванко», «Гей, військо йде», «Шумить, гуде сосонька» та «Грими, грими, могутня пісне!» можна виконувати кожну окремо або безперервно одну за одною. Коли її приєднати до веснянки «А вже весна», то матимемо таку послідовність подій: Збори у визвольний похід («А вже весна»). Визволення бранців («Ой ходить Іванко»). Перемога над ворогом («Гей, військо йде»). Вшанування пам'яті полеглих у бою («Шумить, гуде сосонька»).

Дрижіть, недобитки ворожі («Грими, грими, могутня пісне!»).
 Мета гри. Виховувати дітей у дусі патріотизму та любові до за-
 хисників рідної Вітчизни.

ШУМИТЬ, ГУДЕ СОСОНОНЬКА

Запис В. Верховинця

Досить швидко

Шу_мить, гу_де со_со_нонь_ка, шу_мить, гу_де со_со_нонь_ка,

шу_мить, гу_де со_со_нонь_ка, пла_че, ту_жить ро_ди_нонь_ка.

Шумить, гуде сосонька, (Тричі)
 Плаче, тужить родинька.

Плаче, тужить, ще й ридає, (Тричі)
 На битий шлях поглядає.

Битим шляхом козаки йдуть, (Тричі)
 За поводдя коня ведуть.

За поводдя шовковії, (Тричі)
 За вуздечки золотії.

— Ой ти, коню вороненький, (Тричі)
 Де синочок мій рідненький?

— Твій синочок вбитий лежить, (Тричі)
 В правій руці шаблю держить.

61. ГРИМИ, ГРИМИ, МОГУТНЯ ПІСНЕ!

Слова Д. Загула

Музика В. Верховинця

Помірно

Гри_ми, гри_ми, мо_гут_ня пі_сне, як ті гро_

_ми вес_ня_них бур. Хай зна_є пан_ство не_на_вис_

_не, що на_ша Ар_мі_я, як мур. Ми

ста_ли во_лі на сто_ро_жі, ми їй не

зра_ди_мо ні_де. Дри_жіть, не_до_бит_ки во_

_ро_жі, Чер_во_на Ар_мі_я і_де! Ми

Кінець

Грими, грими, могутня пісне,
 Як ті громи весняних бур.
 Хай знає панство ненависне,
 Що наша Армія, як мур.
 Ми стали волі на сторожі,
 Ми їй не зрадімо ніде.
 Дрижіть, недобитки ворожі,—
 Червона Армія іде!

Двічі

Хай мирно довгі, довгі роки
 Працює вільний робітник.
 Для нього волю, труд і спокій
 Боронить наш червоний штик.
 Капіталісти та вельможі,
 На вас загибель, смерть бреде:
 Дрижіть, недобитки ворожі,—
 Червона Армія іде!

Двічі

Судьба братів на нашій зброї,
 А в серці ленінський завіт:
 «Держить штики наготові,
 Герої,— ми здобудем світ!»
 Хай кризь колючі огорожі
 Наказ на ворога веде.
 Дрижить, недобитки ворожі,— Дівці
 Червона Армія іде!

62. СИВА ШАПКА

Дійові особи

Савка.

Реквізит:
шапка для Савки.

Опис гри

Це марширування під пісню — поважне або комічне, як того захоче дитина.

Савка надіває високу сиву шапку (папаху), закладає руки за спину і марширує по колу.

Під кінець пісні Савка передає шапку другому хлопцеві, і гра-марш іде далі.

М е т а г р и. Створити веселий настрій у дітей.

СИВА ШАПКА

Слова Л. Кротевиц

Музика В. Верховинця

Рухливо

Сиву шапку надів Савка,
 Ходить у дворі.
 Як на свято взувся зранку
 В чобітки нові.

«Я хоробрий,— дума Савка,—
 Козак хоч куди.
 Якби шабля, то подався б
 В далекі степи».

63. ОЙ ЧОГО ТИ, МЕТЕЛИКУ?

Дійові особи

Метелик — хлопчик або дівчинка.
 Квіти — усі діти.

Опис гри

Діти — це весняні квіти. Вони стоять розірваним колом і погойдуються в ритмі пісні або сидять купочками по різних місцях кімнати, немов квіти, що ростуть на клумбі. Метелик літає поміж ними, нікого не зачіпаючи.

Під кінець другого куплета діти стулюють долоні і, повільно розкриваючи їх, мов квітка пелюстки, підносять над голівками, чи витягують вперед, або кладуть на груди. В цьому положенні квіти завмирають, аж поки Метелик не торкнеться до котроїсь із них.

Обрана квітка вклоняється Метелику, кружляє з ним і йде замість нього на середину кола. Метелик займає її місце, і гра починається знову.

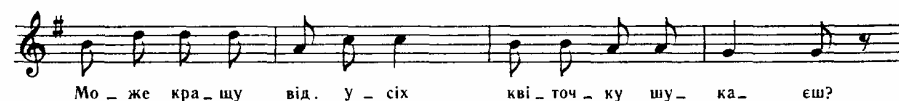
М е т а г р и. Виховувати у дітей відчуття прекрасного.

ОЙ ЧОГО ТИ, МЕТЕЛИКУ?

Слова А. Півчук

Музика В. Верховинця

Швидко

Ой чого ти, метелику,
 По полю літаєш?
 Може кращу від усіх
 Квіточку шукаєш?

Ой як станеш вибирати,
 Втомишся, маленький,
 Будеш цілий день літати,—
 Квітки всі гарненькі.

64. ГОЛУБ-ГОЛУБОЧОК

Дійові особи

Голуб (Г)	— хлопчики та дівчатка.
Дощик (Д)	
Вітрик (В)	
Сонечко (С)	

Реквізит:
стілечики для Голуба і Сонечка.

Опис гри

Діти ходять замкненим колом і співають перший куплет пісні:

Голуб-голубочок, сивий буркуночок...

Голуб сидить на стільчику, сумно схиливши голівку на долоню правої руки, яку за лікоть підтримує ліва.

За Голубом стоїть Дощик. Він простягнув руки над головою Голуба і перебирає пальцями, ніби сіє дощ.

Навколо Голуба та Дощика бігає Вітрик і дме: «ф-ф-ф-ф».

Другий куплет — це відповідь Голуба:

Рад би я літати, траву колихати,
Буйний вітер віє, крильця заламає,
Дрібний дощик сіє, очі заливає.

Він співає соло, причому спочатку розмахує руками, а тоді обхоплює одну руку другою (заламує «крильця»), ніби показує, який буйний вітер.

Далі Голуб трясє-перебирає пальчиками і закриває долонями обличчя, мовляв, сіє дощик та заливає очі.

Наприкінці куплета коло зупиняється, а кому випаде стати навпроти Голуба, той буде Сонечком.

Третій куплет співає хор:

Як глянуло сонце у ясне віконце,
Полинув буйненький за ліси, за гори.
А дощик дрібненький аж за сине море.

Діти розривають коло обабіч Сонечка і, залишивши його на місці, розступаються, щоб утворити один довгий рядок. У цей час Вітрик і Дощик тікають: один — ліворуч, другий — праворуч (рис. 57).

Голуб-голубочок, сивий буркуночок
До сонця піднявся, з сонечком зрівнявся,
По степу літає, травицю гойдає.

На останній куплет Голуб піднімається з свого місця і «летить» назустріч Сонечку, яке «сходить». Сонечко сідає на звільнений стільчик і підносить вгору руки, наче промені.

Уклонившись Сонечку, Голуб бігає вздовж рядочка, махає «крильцями» — травицю гойдає, а діти нахилиють свої голівки то вліво, то вправо.

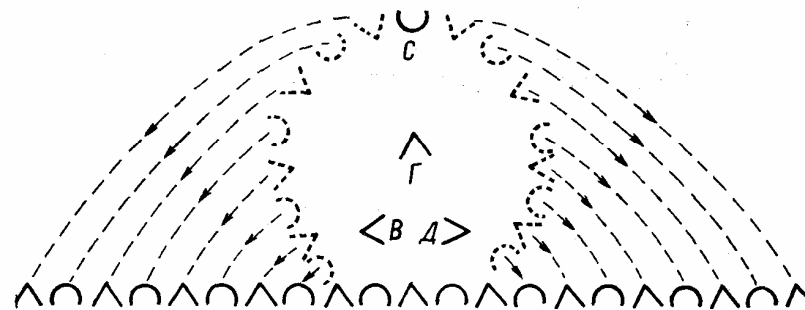

Рис. 57

Мета гри. Звернути увагу дітей на часті зміни погоди навесні та розповісти їм, що це залежить від сонечка, вітру і хмаринок. Виховувати у дітей любов до природи. Розвивати у малят артистичні здібності.

ГОЛУБ-ГОЛУБОЧОК

Слова із збірки С. Тигаренка «Сонечко»

Музика В. Верховинця

Повільно

Голуб-голубочок, сивий буркуночок,
Чого, сивий голуб, в степу не буваєш?
В степу не буваєш, трави не колишеш?

Рад би я літати, траву колихати,
Буйний вітер віє, крильця заламає,
Дрібний дощик сіє, очі заливає.

Як глянуло сонце у ясне віконце,
Полинув буйненький за ліси, за гори.
А дощик дрібненький аж за сине море.

Голуб-голубочок, сивий буркуночок
До сонця піднявся, з сонечком зрівнявся,
По степу літає, травицю гойдає.

65. ОЙ ТИ, ВІТЕР

Дійові особи

Танцювальні пари, які будуть виступати у заздалегідь умовленому порядку.

Опис гри

Всі дівчатка стають в ряд на лінії 1—2 і починають пісню:

Ой ти, вітер-вітерець,	Ой ти, вітер-вітерочку,
Ходи з нами у танець.	Ходи з нами в мандрівочку.

Дві дівчинки з одного краю рядочка (1) виходять в парі і ведуть танок у тому напрямку, який їм сподобається, виробляючи гарні танцювальні фігури.

Ой підемо, вітрику,	Та й скажемо, вітрику,
У чистее поле,	Хмаронькам на волі:

Діти продовжують танцювати перед рядком, де зазначено місце для танців.

«Розверніться, хмароньки,
Розступіться, хмароньки,

На ці слова дівчатка зупиняються біля другого краю рядочка (2), повертаються обличчям ліворуч і піднімають вгору з'єднані руки (рис. 58, а).

Попід ті «ворота», наче промінь сонця, проходить дівочий рядок. Побравшись за руки, діти рухаються один за одним і співають:

Дайте ви доріженьку	Та було тепленько,
Золотому сонечку.	Щоб співалось весело
Щоб сіяло яснее,	Діткам чепуреньким!»

Коли всі перейдуть на лінію 2—3, подружки, що робили «ворота», повертаються обличчям ліворуч, не роз'єднуючи рук, і, таким чином, опиняються в рядочку (рис. 58, б).

Далі пісня починається знову, а дві крайні дівчинки (місце 3) виходять наперед, як було спочатку, і ведуть танок.

На слова «розверніться, хмароньки» вони підходять до краю рядочка, (2), повертаються обличчям праворуч і пропускають усіх дівчаток поїд своїми «ворітьми» (рис. 58, в).

Коли пара, що утворювала «ворота», обернеться праворуч та опиниться в рядочку, останній займе своє попереднє місце на лінії 1—2 (рис. 58, г).

В цьому положенні діти починають пісню ще раз, танцює інша пара, та, що стояла поруч з першою (рис. 58, д).

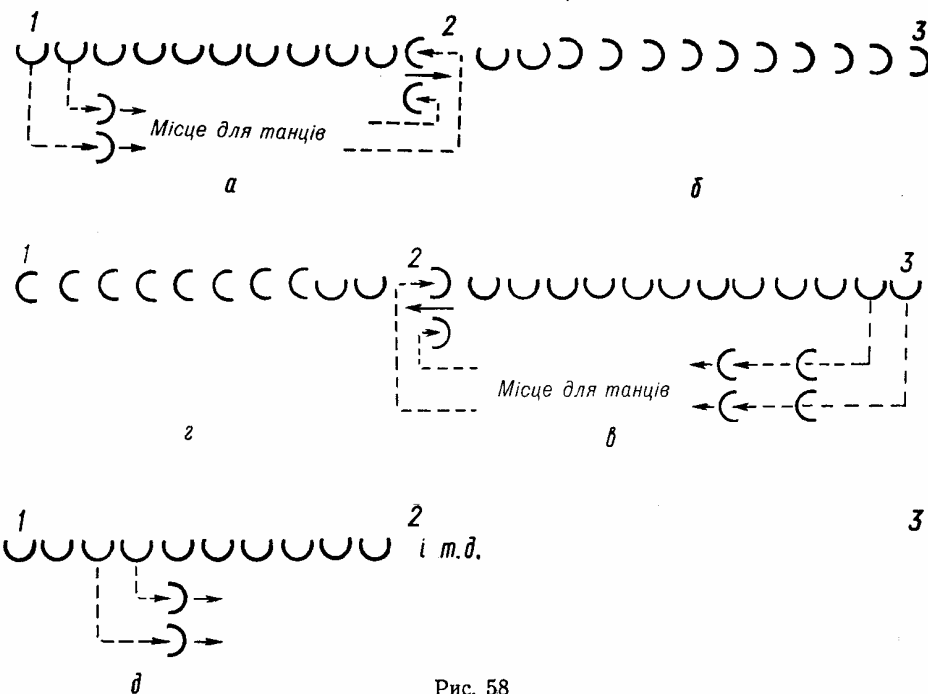

Рис. 58

Так діти можуть гратись, поки не перетанцюють усі пари.

Примітка. У цій грі можуть брати участь і хлопчики. В цьому випадку дітей треба розставити так, щоб кожен хлопчик стояв у парі з дівчинкою. Тоді дівчинка буде вести танок, а хлопчик, немов Вітрик, якого вона запрошує, танцюватиме вслід за нею.

Діти, звичайно, танцюватимуть, як хто зуміє, але бажано, щоб кожна пара, немов змагаючись з рештою, показала якийсь інший танцювальний рух. Коли на переміщення рядочків не вистачить мелодії, можна повторити декілька останніх тактів пісні від слів: «Щоб сіяло яснее...».

Проведення цієї гри є ніби своєрідним дитячим конкурсом на краще виконання танцювальних рухів. Переможців, з метою заохочення, варто відзначити якимись «призами»: квітами, прапорцями, книжками тощо або нагороджувати оплесками.

Поки діти не засвоять танцювальні рухи, гра проводиться як розважальна.

Мета гри. Навчити дітей виконувати танцювальні рухи. Звернути їхню увагу на різні явища природи: вітер, хмарки, сонечко, тепло та взаємозв'язок між ними.

ОЙ ТИ, ВІТЕР

Слова і музика В. Верховинця

Повільно

Ой ти, вітер-вітерець, ходи з нами у танець.
Ой ти, вітер-вітерочку, ходи з нами в мандрівочку.

Ой підемо, вітрику, у чи́сте́ є́по́ле,
Та й скажемо, вітрику, хмаронькам на во́лі:

«Розверніть ся, хмароньки розступіть ся, хмароньки,

дай те ви доріженьку золотому сонечку

Щоб сіяло яснее — єта було тепленько,

щоб співалось весело діткам чепурненьким!»

Ой ти, вітер-вітерець,
Ходи з нами у танець.
Ой ти, вітер-вітерочку.
Ходи з нами в мандрівочку.
Ой підемо, вітрику.
У чисте поле,
Та й скажемо, вітрику,
Хмаронькам на волі:

«Розверніть ся, хмароньки,
Розступіть ся, хмароньки,
Дайте ви доріженьку
Золотому сонечку.
Щоб сіяло яснее
Та було тепленько,
Щоб співалось весело
Діткам чепурненьким!»

66. ОЙ ЛЕТІЛА ЗОЗУЛЕНЬКА

Дійові особи

Зозуленька.

Опис гри

Діти ходять парами по колу, всередині «літає» Зозуленька.
Під кінець пісні пари міняються, тобто кожна дитина шукає собі нову пару, Зозуленька теж.

Хто пари не знайде, стає Зозуленькою, і гра починається знову.
Примітка. Не можна залишатися в парі з тим самим учасником гри. Не можна вибирати в пару найближчого сусіда. Ніхто не має права відмовлятися стати в парі з Зозуленькою або відбивати в неї пару, коли вже вона її знайшла.
Хто вибрав собі пару, мусить одразу подати їй обидві руки, щоб хтось не відбив пару.
Мета гри. Виховувати у дітей увагу та швидку реакцію на події.
Дати дітям хвилину вільного руху.

ОЙ ЛЕТІЛА ЗОЗУЛЕНЬКА

Запис В. Верховинця

Повільно

Ой ле_ті_ла зо_зу_лень_ка че_рез сад, че_рез сад.

Роз_лус_ти_ла пі_р'я_чко на весь сад, на весь сад.

Ой летіла зозуленька
Через сад, через сад.
Розпустила пір'ячко
На весь сад, на весь сад.

Ой хто ж тее пір'ячко
Підбере, підбере,
Отой сиву зозуленьку
Забере, забере.

67. ПОДОЛЯНОЧКА

Дійові особи

Подоляночка — дівчинка.

Реквізит:
хусточка для Подоляночки.

Опис гри

Дитячий гурт стоїть розірваним колом, десь за його межами сховалась Подоляночка.
Починається пісня:

Десь тут була подоляночка,
Десь тут була молодесенька.

Діти роблять вигляд, ніби шукають поміж собою Подоляночку: запитливо поглядають один на одного, розводять руками тощо.

Тут вона впала,
До землі припала. | Двічі

На ці слова Подоляночка забігає в коло, припадає на одне колінце і схиляє голівку на стулені докупи та піднесені до правого плеча долоні.

Ой встань, ой встань, подоляночко, Скачи свої скоки,
Умий личко, наче скляночку, Біжи до Дунаю,
Та візьмися в боки, Бери ту, що скраю.

Одночасно з відповідними словами пісні Подоляночка встає на ніжки, робить вигляд, ніби умивається, далі береться в боки та й скаче по колу відомим їй танцювальним рухом.

Підбігши до когось із дівчаток, вона обкручується «млиночком» з обраною подружкою, віддає їй хустину і стає на її місце.

Нова Подоляночка ховається поза колом, і гра починається знову.

Примітка. Мінорна мелодія пісні підказує дітям, що з Подоляночкою сталося якесь лихо, може, через те вона, забігши в коло, ніби змучена, припадає до землі.

Це зворушує дітей, вони їй співчувають і хочуть чимось допомогти: просять, щоб встала, умилась, розважилась і т. д., тому цю гру треба вести спочатку сумно, а під кінець, коли дівчинка почне танцювати, трохи веселіше.

Мета гри. Виховувати у дітей почуття доброзичливості. Заохочувати малят у їхньому прагненні до чистоти й охайності.

ПОДОЛЯНОЧКА

Слова і мелодія народні

Помірно

Десь тут бу_ ла по_ до_ ля_ ноч_ ка, десь тут бу_ ла
мо_ ло_ де_ сень_ ка. Тут во_ на_ впа_ ла, до зем_ лі при_
па_ ла, тут во_ на_ впа_ ла, до зем_ лі при_ па_ ла.

Десь тут була подоляночка,
Десь тут була молодесенька,

Тут вона впала,
До землі припала. | Двічі
Ой встань, ой встань, подоляночко,
Умий личко, наче скляночку,
Та візьмися в боки,
Скачи свої скоки,
Біжи до Дунаю,
Бери ту, що скраю.

68. У ВИШНЕВОМУ САДОЧКУ

Дійові особи

Барвінок — (Б).
Фіалка — (Ф).
Будяк — (Бд).
Квасолини — дві особи (К).
Нагідки — дві особи (Н).
Мак — (М).
Півні — дві особи (П).
Індики — дві особи (І).
Гусак — (Г).
Чижі — дві особи (Ч).
Синиці — дві особи (С).
Шпак — (Ш).
Діти-глядачі.

Реквізит:

(за бажанням) віночки для квітів
або відповідні для кожного костюми,

Маски для птахів.

Опис гри

Діти-глядачі розмішуються під двома протилежними стінами кімнати чи обабіч того місця, де буде гра, коли вона проводитиметься на свіжому повітрі.

В іншій кімнаті або за межами ігрового майданчика стоять дійові особи, розташувавшись у такому порядку, в якому про них згадується в пісні, а саме: попереду в парі Фіалка і Барвінок, за ними Будяк, потім дві Квасолі, дві Нагідки, один Мак, два Півні, два Індики, один Гусак, два Чижі, та дві Синиці, десь окремо примостився Шпак (рис. 59).

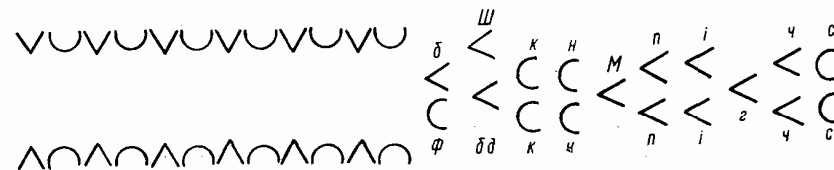

Рис. 59

Діти-глядачі виходять гуртом на середину кімнати, з цікавістю поглядають у бік дійових осіб і починають пісню:

У вишневому садочку	Щоб усіх розвеселити,
Під вербою в холодочку,	Заходились наші квіти
Щоб лихо прогнать, гей!	Грать і танцювать, гей!
Щоб лихо прогнать,	Грать і танцювать.

Після слів «Щоб лихо прогнать...» глядачі кладуть руки в боки, а від слів «Щоб усіх розвеселити» починають в ритмі музики відступати назад: одна група — ліворуч, друга — праворуч, а під кінець куплета зупиняються на своїх вихідних місцях.

Раптом прибігає Шпак. Звертаючись до всіх присутніх з важливою новиною, він співає:

Не було б таких новинок,	Він фіалочку блакитну —
Та хрещатенький барвінок	Ніжну квіточку тендітну
Усіх здивував, гей!	До танцю узяв, гей!
Усіх здивував.	До танцю узяв.

На слова «Він фіалочку блакитну...» дійові особи, вільно танцюючи, наближаються до глядачів. Пари можуть іти зальотним рухом, а Будяк, Мак і Гусак — підскоком з угинанням ноги в коліні.

Глядачі вітають дійових осіб помахами рук, а ті відповідають легкими поклонами голови.

Під кінець куплета «квіти» і «пташки» утворюють коло. Фіалка з Барвінком виходять на середину, щоб запросити до танців своїх товаришів (рис. 60).

Тим часом глядачі повторюють другий куплет спочатку, аби солісти встигли виконати усі вищеописані дії, а тоді співають далі:

Посередині в таночку	Тут подружки і сусідки,
У зеленому віночку	І квасолі, і нагідки,
Танцює будяк, гей!	А між ними мак, гей!
Танцює будяк.	А між ними мак.

Першим на запрошення Фіалки та Барвінка відгукнувся Будяк. Він вийшов трохи уперед і почав сам танцювати, виконуючи колисання на місці чи тинок, а круг нього в малому замкненому колі закружляли дві Квасолі, дві Нагідки і між ними Мак (рис. 61).

Наче справжньої музики,	Де взялись чижі й синиці,
Грають півні та індики,	Прищобечують музиці,
Деренчить гусак, гей!	Ще пристав і шпак, гей!
Деренчить гусак.	Ще пристав і шпак.

Трохи збоку Півні та Індики грають на «скрипках», а Гусак допомагає їм на «басі».

Біля музик утворюється ще одна сцена: тут, запрошені до танцю два Чижі та дві Синиці закружляли і собі в малому замкненому (чи розірваному) колі, а між ними на місці витанцьовує підскоки з угинанням ноги в коліні Шпак (рис. 62).

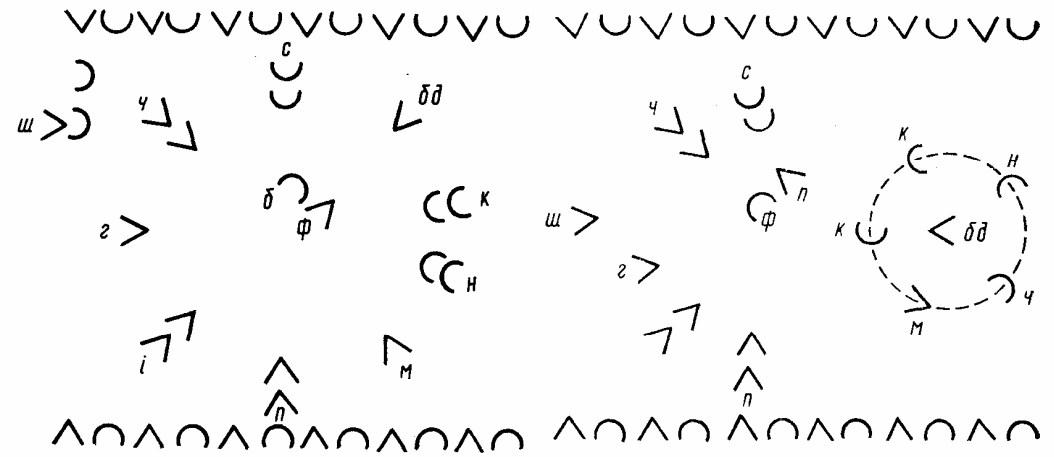

Рис. 60

Рис. 61

Всі співають і радіють,
Всі танцюють, як уміють,
Аж гуде байрак, гей!
Аж гуде байрак.

Будяк скаче, не вгаває,
Підморгне і промовляє:
«Отак, квіти, так». Гей! (Двічі)

Тепер під спів глядачів танцюють усі дійові особи: в центрі Фіалка та Барвінок обкручуються «млиночком», обабіч них кружляють два невеликі кола — в одному Будяк, а в другому — Шпак: охоплені хвилею веселощів співаки і «музиканти» теж підтанцьовують на місці, хто як уміє.

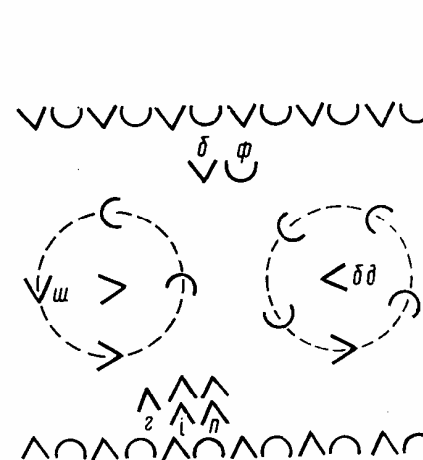

Рис. 62

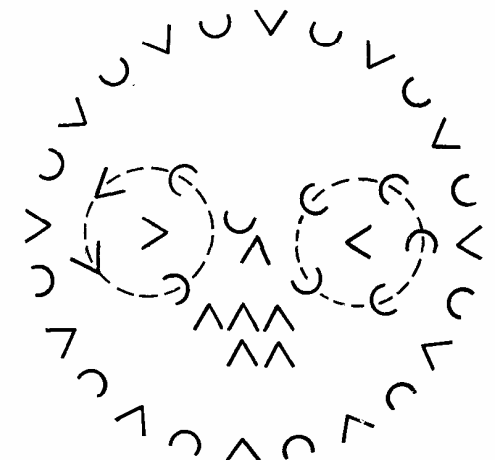

Рис. 63

На слова «Будяк скаче» діти-глядачі оточують танцюристів великим замкненим колом і обертаються в якомусь із напрямків звичайним кроком або зальотним рухом (рис. 63).

В цей час Будяк починає виконувати схрещування і розкрок рівний та все вигукує (соло): «Отак, квіти, так». — Гей! — підхоплює увесь хор.

За бажанням вихованців останній куплет повторюється спочатку, а під кінець пісні, на останньому «Гей!» усі зупиняються, дійові особи обирають замість себе інших, самі стають глядачами, і гра починається знову.

Мета гри. Створити веселий настрій у дітей. Навчити їх танцювальним рухам, розвивати артистичні здібності у вихованців.

У ВИШНЕВОМУ САДОЧКУ

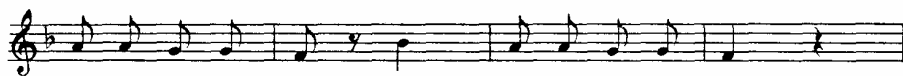
Слова Л. Глібова

Музика В. Верховинця

Швидко

У виш-не-во-му са-доч-ку, під вер-бо-ю в хо-ло-доч-ку,

щоб ли-хо про-гнать, гей! Щоб ли-хо про-гнать,

щоб у-сіх роз-ве-се-ли-ти, за-хо-ди-лись на-ші кві-ти

грать і тан-цю-вать, гей! Грать і тан-цю-вать.

У вишневому садочку,
Під вербою в холодочку,
Щоб лихо прогнать, гей!
Щоб лихо прогнать,
Щоб усіх розвеселити,
Заходились наші квіти
Грать і танцювать, гей!
Грать і танцювать.

Не було б таких новинок,
Та хрещатенький барвінок
Усіх здивував, гей!
Усіх здивував.

Він фіалочку блакитну —
Ніжну квіточку тендітну —
До танцю узяв, гей!
До танцю узяв.

Посередині в таночку
У зеленому віночку
Танцює будяк, гей!
Танцює будяк.
Тут подружки і сусідки,
І квасолі, і нагідки,
А між ними мак, гей!
А між ними мак.

Наче справжній музики,
Грають півні та індики,
Деренчить гусак, гей!
Деренчить гусак.
Де взялись чижі й синиці,
Прищещують музиці,
Ще пристав і шпак, гей!
Ще пристав і шпак.

Всі співають і радіють,
Всі танцюють, як уміють,
Аж гуде байрак, гей!
Аж гуде байрак.
Будяк скаче, не вгаває,
Підморгне і примовляє:
«Отак, квіти, так, гей!» (Двічі)

69. ОЙ ГІЛЛЯ-ГІЛОЧКИ

Опис 1-го варіанта гри

У селі Шереметка біля Вінниці на майдані в цю гру малі діти гралися так:

Одна дитина іде в коло, припадає на колінце і удає, що спить.
Хор починає пісню:

Ой гілля-гілочки, Встань собі ранесенько,
А я гільова дочка. Вмий личко білесенько.

Під час співу першого куплета дівчинка схоплюється, наче прокидається від сну, розводить біля землі ручками, ніби росу збирає, потім «умивається».

Візьмися за вервечки Візьмися попід боки,
Та взуйся в черевички, Покажи свої скоки.

Під час виконання другого куплета шукає черевички і робить вигляд, неначе взувається, а під кінець береться «попід боки» і скаче та пританцьовує.

Чи вбито, чи не вбито, З калинового луку
Ніженьку перебито. Вибирай собі другу.

Під спів третього куплета удає, що у неї заболіла ніжка і, кульгаючи, підходить до кого-небудь з учасників гри, обкручується з ним «млиночком», стає на його місце, а вибраний іде на середину, і гра починається знову.

Опис 2-го варіанта гри

Ягіл-ягілочка, Устала ранесенько,
Ягелева дочка Вмилася білесенько.
Дівчинка удає, що вмивається.
Ягіл-ягілочка, Голівоньку чесала,
Ягелева дочка Стьожки понадівала.
Удає, що зачісується і надіває стьожки.
Ягіл-ягілочка, Квіточки збирала,
Ягелева дочка Віночок заплітала.

«Збирає квіточки» і «заплітає віночок».

Ягіл-ягілочка, На вулицю вийшла,
Ягелева дочка Як зіронька зійшла.

Ходить, пишаючись, по колу.

Ягіл-ягілочка, Взялася попід боки,
Ягелева дочка Показала свої скоки.

Береться попід боки і танцює.

Ягіл-ягілочка, Пішла до Дунаю,
Ягелева дочка Там рибонька грає.

Нахиляється (до Дунаю) і милується, як грає рибка.

Ягіл-ягілочка, Вибери собі дівку,
Ягелева дочка Як калинову квітку.

Підходить до якої-небудь дівчинки, обкручується з нею «млиночком» і стає на її місце в колі, обрана дівчинка буде за нову Ягілочку.
Мета гри. Заохочувати дітей в їхньому прагненні до чистоти чи охайності, сприяти розвитку артистичних здібностей у вихованців.

ОЙ ГІЛЛЯ-ГІЛОЧКИ

Запис В. Верховинця

Помірно *mf*

Ой гіл_ ля-гі_ лоч_ки, а я гі_ льо_ ва_
доч_ка. Встань со_бі ра_не_ сень_ко, вмий личко бі_ ле_ сень_ко.

1-й варіант

Ой гілля-гілочки, Візьмися попід боки,
А я гільова дочка. Покажи свої скоки.
Встань собі ранесенько, Чи вбито, чи не вбито,
Вмий личко білесенько, Ніженьку перебито.
Візьмися за вервечки З калинового луку
Та взуйся в черевички, Вибирай собі другу.

2-й варіант

Ягіл-ягілочка, На вулицю вийшла,
Ягелева дочка Як зіронька зійшла.
Устала ранесенько, Ягіл-ягілочка,
Вмилася білесенько, Ягелева дочка
Ягіл-ягілочка, Взялася попід боки,
Ягелева дочка Показала свої скоки.
Голівоньку чесала, Ягіл-ягілочка,
Стьожки понадівала. Ягелева дочка
Ягіл-ягілочка, Пішла до Дунаю,
Ягелева дочка Там рибонька грає.
Квіточки збирала, Ягіл-ягілочка,
Віночок заплітала. Ягелева дочка,
Ягіл-ягілочка, Вибери собі дівку¹,
Ягелева дочка Як калинову квітку.

70. ВИШНІ-ЧЕРЕШНІ

Дійові особи

Дві Подружки.

Реквізит:
хусточки для Подружок.

Опис гри²

Діти утворюють замкнене коло з Подружками посередині і починають пісню:

Вишні-черешні розвиваються,
Сине озеро розливається. (Двічі)

Під спів першого куплета дві Подружки, побравшись за руки, рухаються в колі в певному напрямку.

Ясне сонечко усміхається,
Жито силоньки набирається. (Двічі)

На другий куплет коло зупиняється, Подружки теж. Усі піднімають руки вгору — до сонечка, потім поступово опускають перед собою і на рівні талії розводять в сторони долонями вгору.

Через тин вишня похилилася,
Дві подруженьки посварилися. (Двічі)

¹ Можна замінити на такі слова:

З калинового луку
Вибирай собі другу.

² Інсценізація наша — Я. В.

Співаючи третій куплет, кожна дитина піднімає до правого плеча стулені долоні і схиляє на них голову. На слова «Дві подруженьки...» дійові особи відвертаються одна від одної (спина до спини) із сумно схиленими на долоні голівками, злегка, в ритмі пісні, погойдуються то вліво, то вправо.

Тобі яблучко, мені грушечка,
Не сварімося, моя душечко. (Двічі)

Недовгою була сварка, Подружки вирішили помиритись. Ось вони повертаються обличчям до середини і правою рукою подають одна одній яблучко.

На слова «Мені грушечка...» кожна Подружка наближає витягнуту руку долонею до себе, начебто бере собі грушу.

Діти в колі виконують руками ті ж самі рухи.

Від слів «Не сварімося...» Подружки з'єднуються зігнутими в ліктях лівими руками і обертаються «млиночком» проти годинникової стрілки.

Діти в колі, взявшись в боки (або одна рука — в боки, а друга — над головою), кружляють доріжкою-кружальцем ліворуч при тактуванні 1-і — 2-і — 3-і.

Тобі яблучко, мені зернятко,
Не сварімося, моє серденько. (Двічі)

В останньому куплеті «яблучко» і «зернятко» подаються лівою рукою, а у «млиночок» Подружки з'єднуються правими руками і обертаються за годинниковою стрілкою. Решта виконує доріжку-кружальцем праворуч.

Далі Подружки обирають замість себе інших, і гра починається знову.

Примітка. Якщо діти в колі розберуться парами, то наприкінці пісні замість «доріжки-кружальцем» вони можуть обертатися «млиночком», як дійові особи. У «млиночках» виконавці ходять звичайним кроком, чи за бажанням — зальотним рухом при тактуванні 1—2—3.

Мета гри. Виховання у дітей почуття доброзичливості, коли всякі незгоди повинні закінчуватись повним примиренням.

ВИШНІ-ЧЕРЕШНІ

Слова народні
Повільно

Обробка М. Леонтовича

Вишні-черешні розвиваються, синє озеро
розливається, синє озеро розливається. Гей!

Вишні-черешні розвиваються,
Синє озеро розливається. (Двічі)

Ясне сонечко усміхається,
Жито сльоньки набирається. (Двічі)

Через тин вишня похилилася,
Дві подруженьки посварилися. (Двічі)

Тобі яблучко, мені грушечка,
Не сварімося, моя душечко. (Двічі)

Тобі яблучко, мені зернятко,
Не сварімося, моє серденько. (Двічі)

71. ПЕРЕПІЛКА

Дійові особи

Дівчинка.

«Парубок» — дівчинка в шапці.

Реквізит:

шапка для дівчинки, що танцює за «Парубка».

Опис гри¹

Діти стоять розірваним колом і співають пісню. Посеред кола танцюють дійові особи — дві дівчинки, одна з яких в шапці за «Парубка».

На початку кожного куплета дійові особи сходяться в центрі кола, «Парубок» уклоняється Дівчині, і після слова «перепілко» вони починають виконувати якусь комбінацію танцювальних рухів. Від слів «Тут була...» діти в колі можуть підтанцювати колісанням на місці.

Коли гурт співає про черевички, передники, калачики і т. д., то «Парубок» одночасно з поклоном розводить перед Дівчиною руками, наче й справді передає їй ті подарунки, про які згадується в пісні.

Після закінчення останнього куплета «Парубок» знову уклоняється Дів-

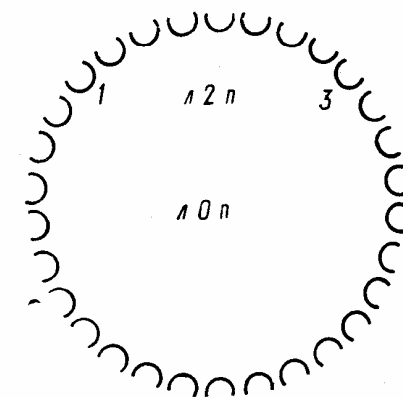

Рис. 64

¹ Цю веснянку грало поважне жіноцтво в селі Шпичинці колишнього Сквирського повіту на Київщині. У «Весняночці» вона подається пристосованою для старшеньких дівчаток.

чині і веде її до гурту. На їхнє місце виступає друга пара, потім третя і так далі.

Нижче подаємо опис рухів таночка, нескладного для дітей.

Дійові особи стоять у колі обабіч місця О, зберігаючи між собою відстань витягнутих в сторони рук. На схемах місце дівчинки, що стоїть ліворуч (в шапці), позначено літерою — л, праворуч — п.

За чотири кроки перед дівчатками, рівнобіжно з їх грудьми, проводиться умовна пряма лінія з точками 1—2—3, до яких будуть наближатись танцюристи в парі чи поодиноці (рис. 64).

Комбінація перша (до першого куплета)

Дівчатка стоять одна проти одної.

Дівчинка на л О починає з лівої ноги.

Дівчинка на п О починає з лівої ноги.

(Одночасно, тут і далі після слова «перепілко»)

Колісання — 2 такти на л О обличчям до О.

Колісання — 2 такти на п О обличчям до О.

Хід акцентований — 3 такти з л О на місце п О, торкаючись подружки лівим плечем (рис. 65).

Хід акцентований — 3 такти з п О на місце л О, торкаючись подружки лівим плечем (див. рис. 65).

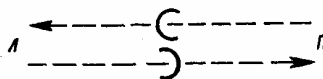

Рис. 65

Пристук — 1 такт на п О.

Пристук — 1 такт на л О.

Хід тихий (назад) — 3 такти на своє попереднє місце (рис. 66).

Хід тихий (назад) — 3 такти на своє попереднє місце (див. рис. 66).

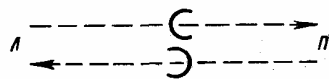

Рис. 66

Пристук — 1 такт на л О.

Пристук — 1 такт на п О.

Комбінація друга (до другого куплета)

Дівчатка повторюють попередній таночок, лише при переході на нові місця (л О—п О, п О—л О) вони повинні торкатися правим плечем.

Комбінація третя (до третього куплета)

Дівчатка тримають одна одну за обидві руки.

Дівчинка на л О починає з лівої ноги.

Дівчинка на п О починає з правої ноги.

(Одночасно.)

Колісання — 2 такти на л О.

Колісання — 2 такти на п О.

Доріжка пряма з лівої ноги — 3 такти з л О до л 2.

Доріжка пряма з правої ноги — 3 такти з п О до п 2.

Пристук — 1 такт на л 2.

Пристук — 1 такт на п 2.

Доріжка пряма з правої ноги — 3 такти з л 2 до л О (рис. 67).

Доріжка пряма з лівої ноги — 3 такти з п 2 до п О (див. рис. 67).

Кружальце — 1 такт навколо О.

Кружальце — 1 такт навколо О.

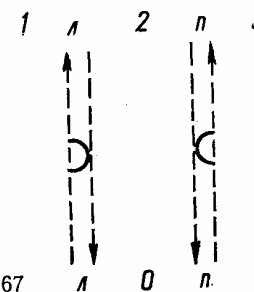

Рис. 67

Комбінація четверта (до четвертого куплета)

Дівчатка стоять обличчям до лінії 1—2—3.

Дівчинка на л О починає з лівої ноги.

Дівчинка на п О починає з правої ноги.

(Одночасно.)

Колісання — 2 такти на л О.

Колісання — 2 такти на п О.

Хід акцентований — 4 такти з л О до 1.

Хід акцентований — 4 такти з п О до 1.

Хід тихий (назад) — 3 такти з 1 до л О (рис. 68).

Хід тихий (назад) — 3 такти з 1 до п О (див. рис. 68).

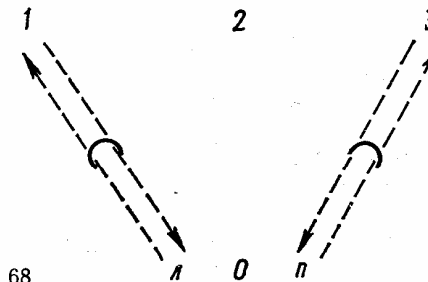

Рис. 68

Кружальце — 1 такт навколо О. Кружальце — 1 такт навколо О.
Комбінація п'ята (до п'ятого куплета)

Дівчатка стоять обличчям до лінії 1—2—3. Одна рука (ближча до О) береться в боки, друга відводиться в сторону долонею вгору.
Дівчинка на л О починає з лівої ноги. Дівчинка на п О починає з правої ноги.

(Одночасно.)

Колисання — 2 такти на л О. Хід акцентований першим (I) півколом — 4 такти з л О до 2, зустріч з подружкою за 2.
Хід акцентований другим (II) півколом — 3 такти до місця п О (рис. 69).
Приступ — 1 такт на п О.

Колисання — 2 такти на п О. Хід акцентований першим (I) півколом — 4 такти з п О до 2, зустріч з подружкою за 2.
Хід акцентований другим (II) півколом — 3 такти до місця л О (див. рис. 69).
Приступ — 1 такт на л О.

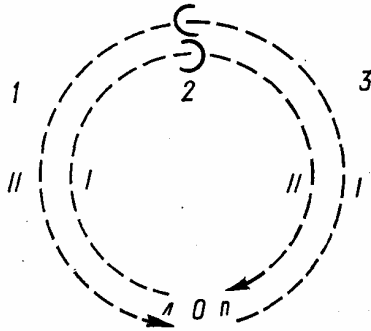

Рис. 69

Комбінація шоста (до шостого куплета)

Дівчатка стоять обличчям до лінії 1—2—3, подають одна одній руки хрест-навхрест.
Дівчинка на л О починає з лівої ноги. Дівчинка на п О починає з правої ноги.

(Одночасно.)

Колисання — 2 такти на л О. Хід акцентований — 3 такти з л О до л 2.
Приступ — 1 такт на л 2, не піднімаючи лівої ноги, на рахунок «два-і».
Доріжка пряма з лівої ноги — 2 такти з л 2 до 1.

Колисання — 2 такти на п О. Хід акцентований — 3 такти з п О до п 2.
Приступ — 1 такт на п 2, не піднімаючи лівої ноги, на рахунок «два-і».
Доріжка пряма з правої ноги — 2 такти з п 2 до 3.

Доріжка пряма з правої ноги — 2 такти з 1 до л 2 (рис. 70).

Доріжка пряма з лівої ноги — 2 такти з 3 до п 2 (див. рис. 70).

На цьому закінчується танець першої пари. За прикладом описаних комбінацій кожна наступна пара, користуючись відомими їй танцювальними рухами, може придумати власний танець і показати свій хист під час чергового повторення гри.

Примітка. У дитячому закладі веснянку «Перепілка» разом з дівчатками можуть виконувати й хлопчики, тоді за Парубка замість дівчинки в шапці (на л О) повинен бути хлопчик.

Якщо одній парі важко буде провести повністю увесь таночок, його виконання варто доручити більшій кількості пар, а саме: двом парам по 3 комбінації, трьом парам по 2 комбінації або шістьом парам по 1 комбінації. В цьому випадку кожна пара танцюристів мусить на слова «перепілко» підбігти до місця О і, станцювавши одну чи обумовлену кількість комбінацій, повернутися до гурту, щоб на її місце, також на слові «перепілко», вибігла наступна пара дійових осіб.

Мета гри. Навчити дітей виконувати закінчений таночок, складений з одної чи декількох хореографічних комбінацій. Заохотити дітей до самостійного складання комбінацій з відомих їм танцювальних рухів. Виховувати ввічливість. Розвивати артистичні здібності у вихованців.

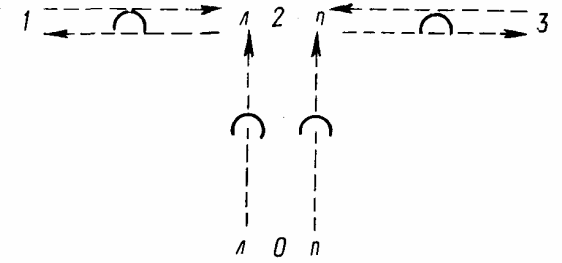

Рис. 70

ПЕРЕПІЛКА

Запис В. Верховинця

Досить швидко

Перепілко, вже козаченьки йдуть,
Тут була, тут була перепілонька,
Тут була, тут була ясна зіронька.

Перепілко, вже калачики несуть,
Тут була, тут була перепілонька,
Тут була, тут була ясна зіронька.

Перепілко, черевички несуть,
Тут була, тут була перепілонька,
Тут була, тут була ясна зіронька.

Перепілко, вже цукерки несуть,
Тут була, тут була перепілонька,
Тут була, тут була ясна зіронька.

Перепілко, вже передники несуть,
Тут була, тут була перепілонька,
Тут була, тут була ясна зіронька.

Перепілко, із собою візьмуть,
Тут була, тут була перепілонька,
Тут була, тут була ясна зіронька.

72. ЖЕНЧИЧОК

Перший варіант¹

Діюві особи

Женчики — дівчатка та хлопчики.

Опис гри

Діти утворюють два рядочки, звернені обличчям один до одного. Між ними рядочками, ніби вулицею, біжить Женчик, танцюючи щось подібне до мазурки² (рис. 71).

Варіант перший

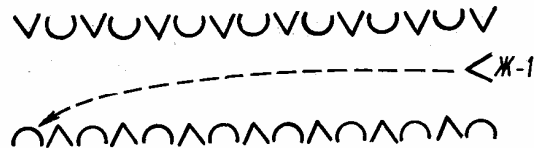

Рис. 71

Хор в цей час співає:

Женчикок-бренчикок вилітає,
Високо ніженьку підіймає.
Як бито, набито, ніженьку підбито,
В зеленім лугу бери собі другу.

На останні слова куплета Женчик підбігає до якоїсь крайньої дитини і пускає її «вулицею» замість себе. Обраний таким чином новий

¹ 1-й варіант — творча обробка однойменної гри із збірки С. Титаренка «Дитяча розвага». 2-й варіант — інсценізація автора.

² Рух для Женчика описаний у хореографічному додатку на с. 321.

Женчик біжить, підтанцювуючи, у зворотному напрямку, щоб зайняти місце крайньої дитини з протилежного кінця «вулиці», а хор повторює куплет спочатку (рис. 72).

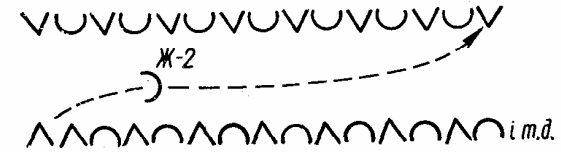

Рис. 72

Коли перетанцюють чотири крайні Женчики, гра припиняється, та за бажанням вихованців її можна продовжити, але тоді діти, які стоять скраю, мусять помінятися між собою місцями, аби далі вели таночки інші дійові особи.

Другий варіант

Опис гри

Діти стоять розірваним колом, посередині — Женчик.
Хор співає:

Женчикок-бренчикок вилітає,
Високо ніженьку підіймає,
Як бито, набито, ніженьку підбито.
В зеленім лугу бери собі другу.

Під час виконання першого куплета Женчик бігає по колу, танцюючи щось подібне до мазурки, а на слова «Як бито...» він ніби спотикається, хапається руками за «підбиту» ніжку, і підбігши до кого-небудь з кола, стає на його місце. Обраний таким чином новий Женчик верє гру далі (рис. 73).

Варіант другий

Ой до схід сонечка женчик схопивсь,
Росою чистою бренчик умивсь.
Як бито, набито, ніженьку підбито.
В зеленім лугу бери собі другу.

Під час співу другого куплета Женчик нахляється додола, робить вигляд, ніби збирає росу, і умивається. На слова «Як бито...» починає танцювати, але, спіткнувшись, хапається руками за «підбиту» ніжку і біжить вибирати замість себе іншого.

Спілее житечко в полі він жав,
З ранку до вечора не спочивав.

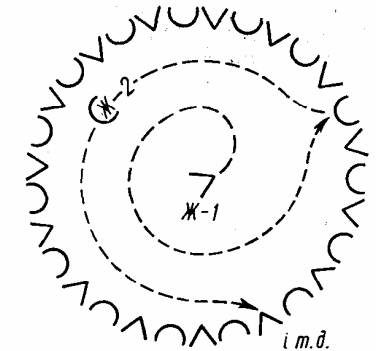

Рис. 73

Як бито, набито, ніженьку підбито.
В зеленім лузі бери собі другу.

Під час виконання третього куплета Женчик, кружляючи колом, удає, ніби він збирає жито: «жне серпом», розмахує «косою» або крутить «кермо комбайна». На слова «Як бито...» починає танцювати, але спіткнувшись, хапається за ніжку і біжить вибирати іншого.

Ой по ланочку він весь день ходив,
Грудою гострою ніжку набив.
Як бито, набито, ніженьку підбито.
В зеленім лузі бери собі другу.

Під час співу четвертого куплета новий Женчик гордовито походжає по «полю», милується зробленою роботою, потім починає танцювати, але спотикається і знову біжить до гурту.

Хоч стерня колеться, ніжка болить,
Спати не хочеться — гулять кортить.
Як бито, набито, ніженьку підбито.
В зеленім лузі бери собі другу.

Під час виконання п'ятого куплета останній Женчик повільно ходить по стерні (один крок на такт) і високо піднімає ноги, щоб, бува, знову не поколотись. Бідний Женчик все поривається танцювати, але «хвора» ніжка не дає. Співається шостий куплет:

Женчикок-бренчикок, візьми мене,
Ніжка загоїться, той біль пройде,
Як бито, набито, ніженьку підбито.
В зеленім лузі бери собі другу.

Тут Женчик пожвавішав: ніжка боліти перестала, біль пройшов, і він радісно забігав колом, танцюючи мазурку. Женчик більше не спотикається, лише на останні слова пісні обкручується «млиночком» з якоюсь дитиною. На цьому гра закінчується або проводиться спочатку з шойно обраним (шостим) Женчиком.

Мета гри. Розвивати артистичні здібності вихованців. Розвивати дитячу спостережливість (імітація деяких виробничих рухів, пов'язаних з працею женців).

ЖЕНЧИЧОК Перший варіант

Запис К. Квітки

Не швидко *mf*

Жен_чи_чок-брен_чи_чок ви_лі_та_є, Як би_то, на_би_то,
ви_со_ко ні_жень_ку пі_дій_ма_є.

ні_женьку під_би_то. В зе_ле_нім лу_зі бе_ри со_бі дру_гу.

Женчикок-бренчикок вилітає,
Високо ніженьку підіймає.
Як бито, набито, ніженьку підбито.
В зеленім лузі бери собі другу.

Другий варіант

Із збірки М. Леонтовича

Женчикок-бренчикок вилітає,
Високо ніженьку підіймає,
Як бито, набито, ніженьку підбито.
В зеленім лузі бери собі другу.

Ой до схід сонечка женчик схопивсь,
Росою чистою бренчик умивсь.
Як бито, набито, ніженьку підбито.
В зеленім лузі бери собі другу.

Спілее житечко в полі він жав,
З ранку до вечора не спочивав.
Як бито, набито, ніженьку підбито.
В зеленім лузі бери собі другу.

Ой на ланочку він весь день ходив,
Грудою гострою ніжку набив.
Як бито, набито, ніженьку підбито.
В зеленім лузі бери собі другу.

Хоч стерня колеться, ніжка болить,
Спати не хочеться — гулять кортить.
Як бито, набито, ніженьку підбито.
В зеленім лузі бери собі другу.

Женчикок-бренчикок візьми мене,
Ніжка загоїться, той біль пройде.
Як бито, набито, ніженьку підбито.
В зеленім лузі бери собі другу.

73. КРОКОВЕЄ КОЛЕСО

(Хоровод)

Дійові особи

Ведучий — хлопчик або дівчинка (В).

Реквізит:
три кілочки.

Опис гри ¹

Діти утворюють замкнене коло. На площині кола вбивають у землю три кілочки (1, 2, 3), ніби по кутах уявного трикутника. У приміщенні замість кілочків робляться якісь позначки — маленькі кружальця тощо (рис. 74).

Ось гурт заводить пісню:

Кроковее колесо (Двічі)
Вище тину стояло, (Двічі) і т. д.

На цих словах Ведучий розриває біля себе коло і веде учасників гри такою дорогою: спочатку перед першим кілком, тоді поза другим, потім перед третім, а далі завертає до другого кілка і десь за ним подає руку своєму колишньому сусідові.

Таким чином коло перетворилось на фігуру, що нагадує велику підкову (рис. 75). Діти співають веснянку і кружляють між кілочками досхочу.

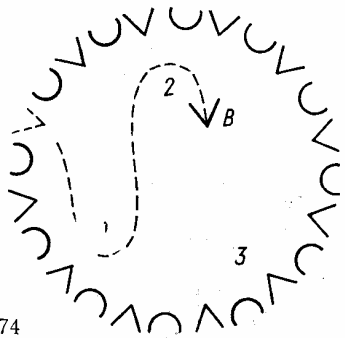

Рис. 74

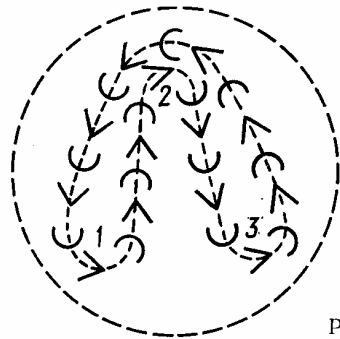

Рис. 75

КРОКОВЕЄ КОЛЕСО ²

Запис М. Лисенка

Помірно
mf

Кро - ко - ве - є ко - ле - со, кро - ко - ве - є ко - ле - со.

¹ Творча обробка однойменного хороводу із збірки М. Лисенка «Молодощі».
² Кроковее колесо — мається на увазі сонце.

Кроковее колесо (Двічі)
Вище тину стояло, (Двічі)
Дива дивні бачило ¹. (Двічі)
Тума таночок виводить, (Двічі)

Що виведе, то й стане (Двічі)
На квіточки ² погляне. (Двічі)
Усі квітки ³ в таночку, (Двічі)
Тільки рожі немає ⁴. (Двічі)

74. ТУМАН

(Гра до хороводу «Кроковее колесо»)

Дійові особи

Туман — хлопчик або дівчинка (Т).
Квіточки чи якісь інші рослини — 4—6 осіб.

Опис гри

Діти стають у два кола: велике — зовнішнє і мале — внутрішнє. Посеред малого кола, яке утворюють 4—6 дійових осіб, знаходиться Туман (рис. 76).

Дійові особи дають один одному імена квіток (Рожа, Гвоздика, Айстра, Мак, Фіалка, Барвінок) або дерев (Дуб, Слива, Груша, Яблуня, Вишня) тощо.

Починається пісня:

Кроковее колесо (Двічі)
Вище тину стояло, (Двічі)
Дива дивні бачило, (Двічі)

Туман ходить ⁵ у меншому колі і пильно придивляється до дійових осіб: він повинен добре запам'ятати нові імена своїх товаришів.

Туман таночок виводить, (Двічі)
Що виведе, то й стане.

На слові «стане» Туман зупиняється і заплющує очі, а тим часом хтось із дійових осіб вибігає з меншого кола та й ховається за спинами товаришів.

Що виведе, то й стане,
На квіточки погляне. (Двічі)
Усі квітки в таночку, (Двічі)
Однієї немає. (Двічі)

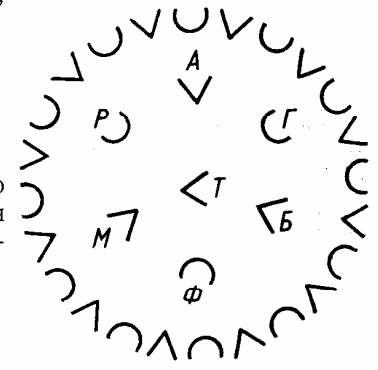

Рис. 76

¹ В оригіналі — «Много дива видало».

² В оригіналі — «дівочок».

³ В оригіналі — «дівки».

⁴ Для гри «Туман» — «Однієї немає».

⁵ За бажанням можна ходити зальотним рухом або присуванням.

На слові «погляне» (за другим разом) Туман розплющує очі, озирається навкруги і наприкінці пісні мусить назвати ту дійову особу, котра вибігла із кола.

Угаданий учасник гри стає на місце Тумана, а той іде в зовнішнє коло, обирає там когось на місце угаданої дійової особи, і гра починається знову. Якщо Туман не відгадає, хто залишив мале коло, тоді гра повторюється з участю попередніх дійових осіб.

Мета гри. Ознайомити дітей з весняним хором «Крокове колесо» та підготувати їх до виконання хороводу «Кривий танок». Розвивати у дітей спостережливість і пам'ять.

75. КРИВИЙ ТАНОК

Перший варіант¹

Дійові особи

Ведуча — дівчинка.
Трое малих дітей (1, 2, 3).

Реквізит:
різноколірні хусточки для всіх дітей.

Опис хороводу

«Кривий танок» має такий самий вигляд і в той же спосіб водиться, як і хоровод «Крокове колесо», тільки замість кілочків по кутах уявного трикутника сидять малі діти на постелених хусточках.

Крім того, рухаючись під спів веснянки за Ведучою, діти тримаються не за руки, а подають один одному різноколірні хусточки: від цього «Кривий танок» збільшується і виглядає дуже мальовничо.

Другий варіант²

Дійові особи

Ведучі: чотири дівчинки (1, 2, 3, 4).

Реквізит:
різноколірні хусточки для всіх дітей.

Опис хороводу

Діти виступають один за одним у замкненому колі, з'єднавшись між собою різноколірними трикутними хусточками так, щоб кожна наступна дитина тримала в руці протилежний кінець хусточки попередньої дити-

¹ Це весняний дівочий хоровод. Його водили в селі Шпичинці колишнього Сквирського повіту на Київщині (В. В.).

² «Кривий танок» виконувався так у «Жінхорансі» (Я. В.).

ни. Під спів веснянки усі ходять звичайним кроком або зальотним рухом — по одному кроку на кожен склад пісні (шість кроків на такт).

Для кращої орієнтації на підлозі (на землі), немов по кутах трикутника, позначаються три місця (1, 2, 3)¹ (рис. 77).

На заздалегідь умовлених словах пісні Перша дівчинка відпускає хусточку попередньої дитини і веде рядочок до місця 1. Тут Перша дівчинка залишається, а Друга, відпустивши її хусточку, обходить свою товаришку спереду і веде рядочок до місця 2, де залишається сама.

Далі рух продовжує Третя дівчинка. Вона обходить Другу ззаду і, коли рядочок наблизиться до місця 3, залишається на ньому, а Четверта дівчинка, обійшовши Третю спереду, веде рядочок до місця 2. Там вона обходить ззаду Другу дівчинку і завертає до Першої, щоб обійти її спереду.

Десь по дорозі Четверта дівчинка доганяє останню дитину з рядочка, береться вільною рукою за її хусточку і, таким чином, замикається нескінченна лінія, що своїм виглядом нагадує підкову (рис. 78).

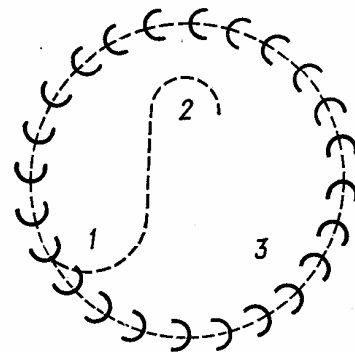

Рис. 77

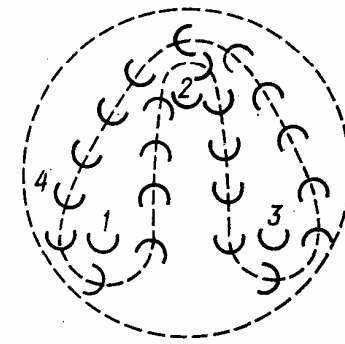

Рис. 78

Через деякий час Четверта дівчинка на заздалегідь умовлених словах пісні відпускає хусточку попередньої дитини і веде рядочок таким шляхом, щоб знову утворилось коло.

Дівчатка, які стоять на місцях 1—2—3, по черзі вливатимуться в рядочок, коли до кожної з них наблизиться кінець розірваної підкови (рис. 79).

По дорозі Четверта дівчинка наздоганяє останню з рядочка, береться вільною рукою за її хустинку, і коло замикається.

Для чергового перетворення кола на підкову новими Ведучими можуть стати ті чотири дівчинки, що йдуть підряд за колишніми Першою або Четвертою.

Так «Кривий танок» постійно змінює свій вигляд.

¹ Згодом, коли діти добре навчаться водити «Кривий танок», потреби в таких позначках не буде.

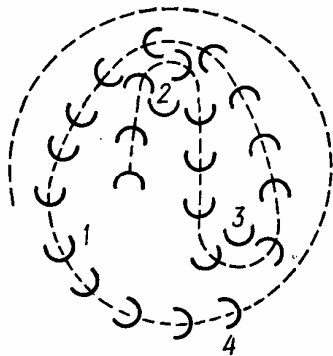

Рис. 79

Вихід з ігрового місця чи майданчика здійснюється рядочком. З цією метою Ведуча відпускає хусточку попередньої дитини і завертає рядочок в потрібному їй напрямку. Під час виходу діти, заздалегідь умовившись, одночасно на певних словах пісні то піднімають руки з хусточками, то опускають. Такі рухи періодично можна виконувати протягом усього хороводу.

Якщо в дитячому закладі багато дівчаток, тоді варто утворити два чи декілька хороводів. Чим більше буде дітей у кожному рядочку, чим різноманітніше і яскравіше забарвлення хусточок, тим привабливішим буде «Кривий танок».

П р и м і т к а. Цей хоровод виконують тільки дівчатка, а хлопчики можуть стояти осторонь і спостерігати за ними. Коли хтось із хлопчиків буде заважати дівчаткам водити хоровод, того як «покараного» обирають на Мака для весняної гри «При долині мак».

М е т а г р и. Ознайомити дітей з українським фольклором та з виконанням сценічного (другого) варіанта хороводу «Кривий танок».

КРИВИЙ ТАНОК

Запис В. Верховинця

Повільно

А в кри- во- го тан- ня та не ви- ве- ду кін- ця.

Тре- ба йо- го та ви- во- ди- ти, ла- ду йо- му та на- хо- ди- ти.

А в кривого танця
Та не виведу кінця.
Треба його та виводити,
Ладу йому та знаходити.
Ой вінку ж мій, вінку,

Та хрещатий барвінку,
Ой я тебе та й ізвила,
Та ще вчора, та ізвечора, (Двічі)
Та темньої ночі, (Двічі)
Та при ясній свічечці.
Ой я ж тебе та повісила
У терені та на дереві, (Двічі)
На золотім кілочку, (Двічі)
На шовковім шнурочку.

76. ДЕ ВІНОК?

(Гра до хороводу «Кривий танок»)

Дійові особи

Двоє дітей — дівчатка або хлопчики.

Реквізит:
віночок.

Опис гри

Дівчатка ходять колом або підковою. Хлопчики стоять осторонь. Десь на гвіздочку чи на кілочку висить віночок.

Після хороводу Перша дитина підходить до віночка, знімає його і передає комусь із гурту. Коли віночок буде сховано, Друга дитина підходить до гвіздочка чи кілочка і питає: «Де віночок?»

Той, до кого потрапив цей віночок, голосно вигукує: «У мене!»

Діти по голосу мусять впізнати свого товариша. Хто перший відгадав, стає Першою дитиною, а відгаданий — Другою.

Віночок вішають на місце, і гра продовжується далі.

М е т а г р и. Тренувати слух та слухову пам'ять у дітей.

77. ДРУЖБА¹

Дійові особи

Ведучий — хлопчик або дівчинка (В).

Хлопці — три особи.

Дівчата — три особи.

Марусечка (М) } імена можуть бути інші (в пісні також),
Іванко (І) } залежно від того, хто вийде на середину.

Опис гри

На відстані двадцяти кроків один від одного позначаються два місця — I та II. На першому місці стають три хлопчики, на другому — три дівчинки. Інші діти утворюють еліпс довкола дійових осіб і починають співати пісню.

¹ Творча обробка однойменної гри-гагілки із збірки І. Ющишина «Гагілки».

Під час виконання першого і другого куплетів діти, побравшись за руки, ходять по еліпсу звичайним кроком або зальотним рухом по одному кроку на одну восьму слідом за Ведучим¹ (рис. 80).

Коли діти співатимуть третій та четвертий куплети, названа на ім'я дівчинка залишає ряд разом із своїм сусідом-хлопчиком, і вони обоє виходять на середину: Марусечка ближче до трьох хлопчиків, а Іванко ближче до дівчаток.

Тим часом інші діти, роз'єднавши руки, завертають розірваним рядочком до гурту дівчаток, обходять його довкола, потім обходять гурт хлопців у той спосіб, щоб утворилася фігура, яка має вигляд вісімки (рис. 81).

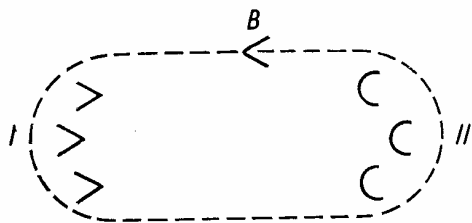

Рис. 80

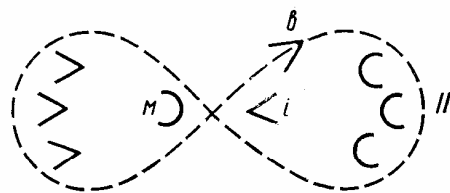

Рис. 81

Перестріваючись в центрі біля Марусеньки та Іванка, діти пропускають один одного через існуючі між ними інтервали.

Наприкінці четвертого куплета діти розходяться, беруться за руки і утворюють коло, а дівочий та хлоп'ячий гурточки наближаються до середини.

З початком п'ятого куплета три Хлопці стають за десять кроків від центра по кутах рівностороннього «трикутника» з основою вниз, а три Дівчинки розміщуються між Хлопцями за п'ять кроків від центру по кутах трохи меншого «трикутника» з основою вгорі.

Хоровод тоді ведеться поза хлоп'ячими спинами, але попереду дівчат, і коли подивимось на нього зверху, то побачимо великий рухливий трикутник з втиснутими всередину боками (рис. 82).

Під кінець шостого куплета діти розходяться, потім беруться за руки і знову утворюють еліпс.

Посеред еліпса стоять обрані Марусенька та Іванко, а навколо них кружляють три «зіроньки»-дівчинки і три «місяці»-хлопчики (рис. 83).

Оскільки тепер зійшлися три «місяці» ясных і три «зіроньки» красних, діти ще раз переспівують перші два куплети.

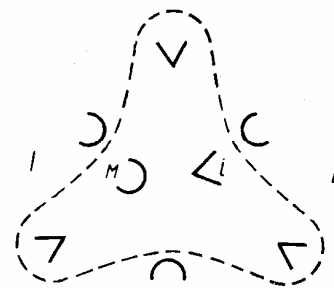

Рис. 82

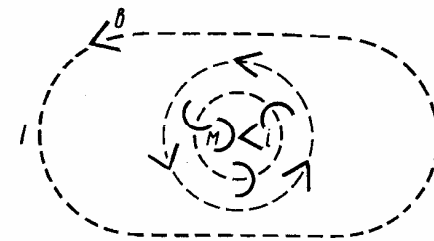

Рис. 83

На цьому хоровод зупиняється, дійові особи обирають замість себе інших, і гру можна починати знову.

Примітка. Гру-хоровод «Дружба» треба вести тільки із старшенькими дітьми, але до рухливого рялочка можна запрошувати і менших. Чим більше дітей в хороводі, тим краще він буде виглядати.

ДРУЖБА (Гагілка)

Із галицької збірки «Гагілки» І. Юцишина

Повільно

Ой зі_йшло, зі_йшло три зі_ронь_ки яс_них — три дівчин_ки

крас_них. Ой я_во_ре, я_ві_ронь_ку зе_ле_нень_кий.

Ой зійшло, зійшло три зіроньки ясных —
Три дівчинки¹ красних.
Ой яворе, явіроньку зелененький.

Ой зійшло, зійшло три місяці ясных —
Три хлопчики красних.
Ой яворе, явіроньку зелененький.

¹ На схемі рух дітей у цьому хороводі позначено пунктирною лінією.

¹ В оригіналі — «дівочки».

Одна дівчинка, немов квіточка,—
Красна Марусенька.
Ой яворе, явіроньку зелененький.

Один парубок, немов віночок,—
Красний Іваночок.
Ой яворе, явіроньку зелененький.

А на Марусеньці, на красній квіточці,
Зі Львова віночок.
А хто ж його дарував? ¹— Іваночок.

А на Іваночку, на краснім віночку,
Вишита сорочка.
А хто ж її вишивав?— Марусечка.

78. ПЛЕТУ ЛІСОЧКУ²

Діюві особи

Ведучий — хлопчик або дівчинка.

Опис гри

У «Теорії українського народного танцю» веснянкову хороводну фігуру «лісу» описано так.

Коли виконавці стануть у ряд на лінії 1—2 і заспівають пісню, Ведучий починає «заплітати лісу» (рис. 84).

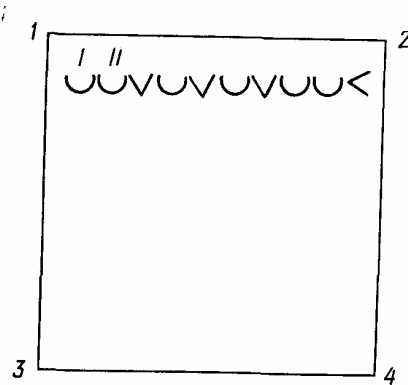

Рис. 84

¹ В оригіналі — «купував».

² Ліса — плетений тин навколо селянського двору.

Перша дитина з протилежного від Ведучого краю стоїть на місці і робить перші «ворота» зі своєю сусідкою (сусідом), піднявши вгору з'єднані руки (рис. 85).

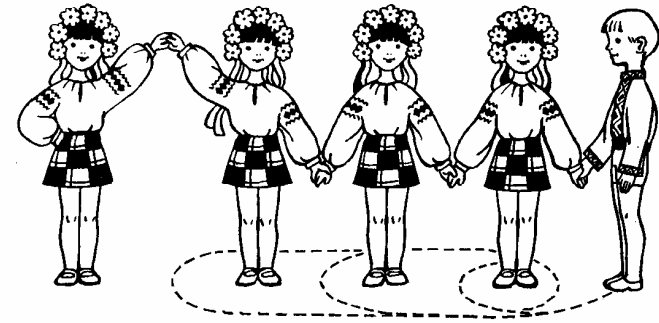

Рис. 85

У ці «ворота» Ведучий проводить усіх дітей і повертається з ними на своє попереднє місце.

Коли усі діти пройдуть у перші «ворота», друга дитина мусить знати, як слід «заплестись». Вона не йде за іншими попід свою праву руку, а тільки повертається на своєму місці у той бік, куди її ведуть, і ліву руку першої дитини не переносить через голову, а кладе на своє ліве плече.

Так само «заплітаються» третя, четверта дитини і решта.

Рис. 86 показує, як «ліса» «заплітається» і «доплітається», а рис. 87 показує «лісу» вже «заплетеною».

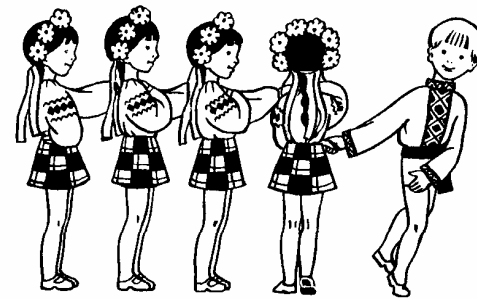

Рис. 86

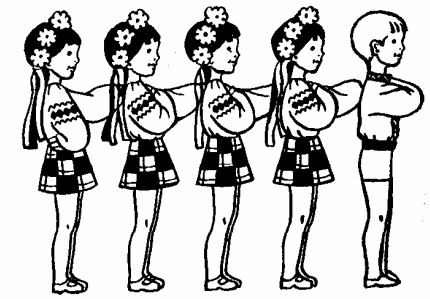

Рис. 87

Далі можна виконувати такі танцювальні фігури:

1. Просування «заплетеної ліси» ходом, акцентованим навколо танцювального місця, і повернення її на вихідну позицію до лінії 1—2 (рис. 88).

2. Виконується доріжка пряма вправо (з правої ноги) від лінії 1—2 до лінії 3—4 протягом 4 або 8 тактів пісні (рис. 89).

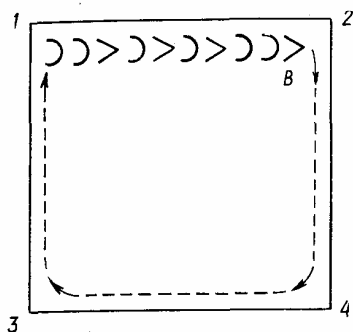

Рис. 88

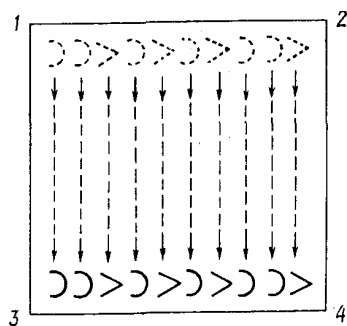

Рис. 89

3. Виконується доріжка пряма вліво (з лівої ноги) від лінії 3—4 до лінії 1—2 протягом 4 або 8 тактів пісні, і «заплетена ліса», таким чином, повертається назад, на свою вихідну позицію (рис. 90). Тут «ліса» розривається, і гру з іншим Ведучим можна почати знову.

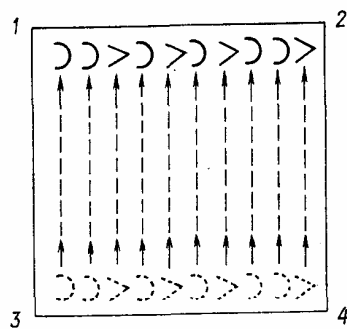

Рис. 90

Примітка. Гра в основному має розважальний характер, проте якоюсь мірою відтворює трудові процеси — заплітання тину та вирощування городини.

Мета гри. Ознайомити дітей з українським фольклором. Навчити їх танцювальних рухів.

ПЛЕТУ ЛІСОЧКУ

Слова та мелодія із збірки С. Титаренка «Дитяча розвага»

Повільно

Плету, плету лісочку
Ситом, решетом.
Ой ти, моє зільлячко,
Та й зеленее.
Ой так, так сіють мак,
І морковку, й пастернак,

Огірочки-жовтяки.
За роботу, хлопчачки!
Тож радіймо, діточки:
В нас гірочки зелененькії
І дівчатка веселенькії.
Ой так, так сіють мак,
І морковку, й пастернак.

79. МАК

(«Ой на горі мак»)

Дійові особи

Мак — хлопчик або дівчинка.

Опис гри

Побравшись за руки, діти утворюють замкнене коло. Посеред кола стоїть Мак, а діти ходять круг нього і співають пісню.

Проспівавши один раз, всі запитують у Маку:

— Козачок, чи виорав на мачок?

Ма к: — Виорав!
Після цього діти знову кружляють по колу, співаючи те ж саме, а тоді зупиняються і питають:

— Козачок, чи посіяв мачок?

Ма к: — Посіяв!
Проспівавши пісню третій раз, діти знову запитують:

— Козачок, чи посходив мачок?

Ма к: — Посходив!
Співають четвертий раз і запитують:

— Козачок, чи пора полоть мачок?

Ма к: — Пора!
Співають вп'яте і запитують:

— Козачок, чи цвіте мачок?

Ма к: — Цвіте!
Після шостого разу запитують:

— Козачок, чи поспів мачок?

Ма к: — Поспів!
Співають в сьомий раз і запитують востаннє:

— Козачок, чи пора брать мачок?

Ма к: — Пора!
Тоді всі гуртом кидаються до Маку, жартома трусять його за плечі, підштовхують в боки. Мак пручається, виривається з кола й тікає, потім обирає замість себе іншого, і гра починається знову.

П р и м і т к а. Вихователька мусить стежити, щоб діти в метушні не нанесли Маку чи собі якоїсь травми.

М е т а г р и. Ознайомити дітей з українським фольклором. Дати уявлення про те, як вирощують мак. Підготувати дітей до виконання наступного, складнішого варіанта гри («При долині мак»). Розважити малят.

МАК

Запис М. Лизенка

Ой на горі мак, Золотії голівочки,
Під горою так, Станьте ви так,
Мак, маки, маківочки, Як на горі мак.

80. МАК¹ («При долині мак»)

Дійові особи

Ма к — хлопчик або дівчинка в шапці (М).
Дівчи на (Д).
Пташки — дві дівчинки (П).

Опис гри²

Діти стоять розірваним колом (якщо на сцені, то півколом, обличчям до глядача), посередині — Мак, обабіч нього, але трохи спереду — дві Пташки, позаду Маку — Дівчина (рис. 91, 92).

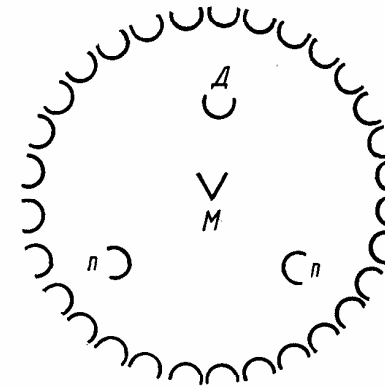

Рис. 91

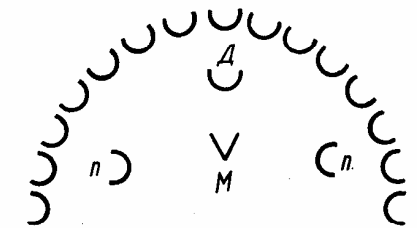

Рис. 92

Дівчина тримає Мака за руку, щоб той, бува, не втік, а хор тим часом починає пісню:

При долині мак,
При широкій мак,

¹ Мені самому доводилось бачити, як виконувало цю веснянку-гру поважне жіноцтво в селі Шпичинці колишнього Сквирського повіту на Київщині (В. В.). Так ця гра виконувалася і в «Жінхорансі» (Я. В.).

² У «Весняночці» опис гри пристосовано для дітей.

На ці слова учасники гри (дійові особи також), взявшись за руки або поклавши їх в боки, похитуються то вліво, то вправо, наче маківочки від поривів вітру. На сцені це похитування можна прикрасити елементами танцювальних рухів, а саме:

На слово «При» (перша строфа) ліва нога разом з корпусом подається на півкроку вліво, а права залишається на місці.

На склад «до» витримується попереднє положення корпусу і ніг.

На склад «ли» права нога приставляється носком до лівої п'ятки з одночасним легким угинанням ніг в коліні.

На склад «ні» ноги випростовуються.

Під спів другої строфи виконуються ті ж самі рухи, тільки у зворотному напрямку, тобто на слові «При» права нога разом з корпусом подається на півкроку вправо, а ліва залишається на місці.

На склад «ши» витримується попереднє положення корпусу і ніг.

На склад «ро» ліва нога приставляється носком до п'ятки правої ноги з одночасним легким угинанням обох ніг в коліні.

На склад «кій» — випростовування.

Коренистий, головистий,
Молоді дівчатовька,

З початком третьої строфи Пташки танцюють козачок. Вони то наближаються одна до одної, то розходяться, то, тримаючись або й не тримаючись за руки, ідуть рядочком в якийсь бік, чи кружляють навколо Маку, або виконують кружальце кожна на своєму місці.

Інші діти стоять рівно, але на перший склад кожного слова усі разом нахиляють голову то вліво, то вправо (на склад «Ко» — вліво, на склад «ре» — вправо) і т. д.

Станьте в ряд,
Тут буде мак! (Дівці)

З п'ятою строфою пісні Пташки, які досі танцювали, зупиняються і повертаються обличчям одна до одної. Діти в колі (чи півколі) перестають хитати головою.

Під час шостої строфи усі разом (крім Маку) піднімають роз'єднані руки вгору, аби на слові «мак» вони опинились у верхньому положенні, і протягом останньої строфи з легким нахилом корпусу, поволі опускають руки перед собою вниз, немов показують, що саме тут буде рости мак.

Таким чином пісня виконується декілька разів, і завжди після її закінчення Дівчинка звертається до Маку з певним запитанням: «Чи виорав на мак?», «Чи посіяв мак?», «Чи зволочив мак?», «Чи зійшов мак?», «Чи викинув бублики мак?», «Чи цвіте мак?», «Чи досягає мак?», «Чи пора щипати мак?».

Мак відповідає словом «Уже!», але щоразу цей вигук вимовляється інакше: у хлоп'ячому голосі вчувається тривога, яка час від часу наростає.

Після кожної відповіді і співів з таночками Макові хочеться вибігти з кола, та Дівчинка не відпускає.

Все ж за останнім разом Мак виривається і тікає. За ним слідом кинулись Пташки, наїли на втікача і почали жартома штовхати по під боки в плечі, наче хотіли вигнати з кола.

Уникаючи пташиних «стусанів», Мак намагається вибратись з кола, але діти, що стоять у колі, перепиняють його і женуть на середину. Коли ж Макові пощастить пробитися крізь коло, він біжить до хлоп'ячої громади, обирає замість себе іншого, і гра починається знову.

У сценічному варіанті Мак, уникаючи Пташок, кидається то в один, то в другий бік, потім на нього наїдає увесь дівочий гурт, і вони разом вибігають за куліси.

Примітка. «При долині мак» — це виключно дівоча гра. З хлоп'ячого гурту призначається тільки Мак.

Метарги. Ознайомити дітей з українським фольклором та сценічним варіантом гри. Навчити танцювальних рухів. Дати можливість дітям під керівництвом виховательки скласти козачок.

МАК

Запис В. Верховинця

Досить швидко

При до_ли_ні мак, при ши_ро_кій мак, ко_ре_нистий, го_ло_вистий,

мо_ло_ді_ї дів_чатонька, стань_те в ряд, тут бу_де мак, тут бу_де мак!

При долині мак,
При широкій мак,
Коренистий, головистий,

Молоді дівчатовька,
Станьте в ряд,
Тут буде мак! (Дівці)

ПІСНІ ДО ТРЕТЬОГО РОЗДІЛУ

81. ВИЙДИ, ВИЙДИ, СОНЕЧКО

Слова народні

Музика В. Верховинця

Швидко

Вий_ди, вий_ди, со неч_ко, на ді_до_ве по_леч_ко,
на ба_би_не зіл ляч_ко, на на_ше по_дві_р'яч_ко,
на вес_ня_ні кві точ_ки, на ма_лень_кі ді_точ_ки.

Вийди, вийди, сонечко,
На дідове полечко,
На бабине зіллячко,
На наше подвір'ячко,
На весняні квіточки,
На маленькі діточки.

82. СОНЕЧКО

Слова і музика В. Верховинця

Швидко

So_ неч_ ко, со_ неч_ ко ди_ вить_ ся в ві_ ко_ неч_ ко,
до ма_ лень_ких. ді_ то_ чок ми_ ло у_ смі_ ха_ еть_ ся.
Хва_ ла то_ бі, со_ неч_ ко яс_ не_ є, хва_ ла!

Сонечко, сонечко
Дивиться в віконечко,
До маленьких діточок
Мило усміхається.
Хвала тобі, сонечко
Яснее, хвала!

83. РОЗЛИЛИСЯ ВОДИ

Запис В. Верховинця

Досить швидко

Роз_ ли_ ли_ ся во_ ди на чо_ ти_ ри бро_ ди.
Для закінчення
Ду_ най_ річ_ ка, свин_ кі_ воч_ ка роз_ ли_ лась.

Розлилися води на чотири броди.
Що в першому броді зозуля кувала,
Що в другому броді соловейко щебетав,
Що в третьому броді сопілонька грала,
В четвертому броді щука-риба грала,
Зозуля кувала, весну почувала,
Соловейко щебетав, всі садочки розвивав,
Сопілонька грала, на грання скликала,
Щука-риба грала, води розливала.
Дунай-річка, свинківочка розлилась.

84. А ВЖЕ ВЕСНА (Із збірки «Молодоці»)

Музика М. Лисенка

Повільно

А вже вес_ на, а вже крас_ на.
Із стріх во_ да кап_ ле, із стріх во_
_ да кап_ ле, із стріх во_ да кап_ ле.

А вже весна,
А вже красна.
Із стріх вода капле. (Тричі)

85. ПЕРЕПІЛКА

Запис К. Квітки

Швидко

А в нашої пе_ ре_ пі_ лонь_ ки та го_ лів_ ка бо_ лить, та го_ лів_ ка бо_ лить.
Тут бу_ ла, тут бу_ ла пе_ ре_ пі_ лонь_ ка,
тут бу_ ла, тут бу_ ла ви_ ко_ зі_ ронь_ ка.

А в нашої перепілоньки
Та голівка болять. (Двічі)
Тут була, тут була перепілонька,
Тут була, тут була викозіронька.

А в нашої перепілоньки
Ушенята болять. (Двічі)
Тут була, тут була перепілонька,
Тут була, тут була викозіронька.

А в нашої перепілоньки
Та плечинці болять. (Двічі)
Тут була, тут була перепілонька,
Тут була, тут була викозіронька.

Тут була, тут була перепілонька,
Тут була, тут була викозіронька.

А в нашої перепілоньки
Рученята болять. (Двічі)

А в нашої перепілоньки
Ноженята болять. (Двічі)
Тут була, тут була перепілонька,
Тут була, тут була викозіронька.

86. СОНЕЧКО ЯСНЕ ВСТАЄ

Слова Б. Грінченка

Музика В. Верховинця

Швидко *mf*

Со_ неч_ко яс_ не вста_ є, теп_ лим про_ мін_ ням сво_ їм
гла_ дить квіт_ ки та пест_ тить, сль_ зи об_ су_ шу_ є їм.

Сонечко ясне встає,
Теплим промінням своїм
Гладить квітки та пестить,
Сльози обсушує їм.

Сльози бринять на очах
Чисті, як перли ясні,
Сон їм негарний приснився,
Плакали квіти вісні.

87. РОЗЦВІВСЯ ПИШНО

Слова М. Вороного

Музика В. Верховинця

Помірно швидко *mf*

Роз_ цвів_ ся пиш_ но мій са_ док, ряс_ на че_ рем_ ха і бу_
_ зок, і яб_ лу_ не_ вий_ цвіт. В сво_ їм уб_ ран_ ні мо_ ло_
_ дім блищать на сон_ ці зо_ ло_ тім і шлють йо_ му при_ віт.

Розцвівся пишно мій садок,
Рясна черемха і бузок,
І яблуневий цвіт.
В своїм убранні молодім
Блищать на сонці золотім
І шлють йому привіт.

Жовтогарячі, голубі,
І разом з ними ж у юрбі
Конвалій пелюстки.

Ставні, поважні явори,
Дуби, зіп'явшись догори,
Красують мовчазні.
Вітрець легенький набіжить,
По їх верхах зашамотить
І зникне в гущині.

Барвінок стелиться в траві,
В зеленій свіжій мураві
Рясніють квітоньки

88. ЯСНЕ СОНЕЧКО

Слова Ю. Жилко

Мелодія народна
Обробка М. Леонтовича

Повільно *mf*

Яс_ не со_ неч_ ко ус_ мі_ ха_ єть_ ся, зи_ ма лю_ та_ я
вже жа_ ха_ єть_ ся, зи_ ма лю_ та_ я вже жа_ ха_ єть_ ся. Гей!

Ясне сонечко усміхається,
Зима люта вже жахається,
Зима люта вже жахається.
Зима люта з хуртовинами
За горами вже, за долинами,
За горами вже, за долинами.
Гей!

Зеленіють гаї вітами,
Прикрашаються луки квітами.
Ясне сонечко зустрічаємо,
Весну красную ми вітаємо,
Красну весноньку довгожданую,
Любу гостоньку, всім бажаную.
Гей!

89. ВЕСНА-КРАСНА

Слова народні

Музика В. Верховинця

Повільно *mf*

Вес_ на_ крас_ на, вес_ ня_ ноч_ ка

Весна-красна, весняночка
Устала з постелі,
З-під білого покривала
Глянула на села.

Всміхнулася і лащитья
Теплими деньками,
Водицею бігучою,
Милими квітками.

Пролісками-первістками,
Рястом кучерявим,

Що горнеться до проліска,
Мов хлоп'я слухняне.

До нєнечки... А під небо
Підбивсь, тільки мріє
Малесенький жайворонок,
Співає, радіє.

Трепещеться, поглядає,
Як хороше, любо
Весну-красну, весняночку
Зустрічають люди.

90. ВЕСНА, ВЕСНА

Слова народні

Музика В. Верховиця

— Весна, весна, днем красна, | Двічі
Що ти нам, весно, принесла?
— Я вам принесла літечко, літечко,
Ще й зелене житечко, житечко.

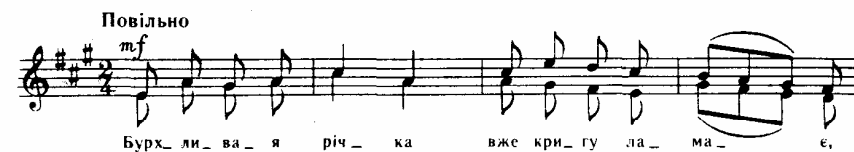
— Весна, весна, днем красна, | Двічі
Що ти нам, весно, принесла?
— А вам, дівчата, по вінку, по вінку
З хрещатого барвінку, барвінку.

— Весна, весна, днем красна, | Двічі
Що ти нам, весно, принесла?
— А тобі, діду, ковінку, ковінку,
Щоб ти її мав до віку, до віку.

91. БУРХЛИВАЯ РІЧКА

Слова Б. Грінченка

Музика В. Верховиця

Бурхливая річка
Вже кригу ламає,
Весела веснянка
Далеко лунає.
Сніги розтопились,
Злилися струмками,
Земля молодіє
І вкрилась квітками.

З чужої чужини,
З далекого краю
Пташки прилетіли
До нашого краю.
Гаї всі і луки.
Піснями озвались,
Веселі проміння
З небес засміялись.

92. ВСТАЛА ВЕСНА

Слова Т. Шевченка

Музика В. Верховиця

Встала весна, чорну землю сонну розбудила,
 Уквітчала її рясом, барвінком укрила.
 І на полі жайворонок, соловейко в гаї
 Землю, убрану весною, вранці зустрічають.

93. ОЙ МИ ПОЛЕ ОРЕМО

Запис В. Верховинця

Повільно
mf

Ой ми по_ ле о_ ре_ мо, о_ ре_ мо,
 ой мій ми_ лий, о_ ре_ мо, о_ ре_ мо.

Ой ми поле оремо, оремо,
 Ой мій милий, оремо, оремо.

А ми просо сіємо, сіємо,
 Зелена рутонько, жовтий цвіт.

А ми стадо пустимо, пустимо,
 Ой мій милий, пустимо, пустимо.

А ми стадо займемо, займемо,
 Зелена рутонько, жовтий цвіт.

А ми стадо викупим, викупим,
 Ой мій милий, викупим, викупим.

Розділ четвертий

ЛІТО

94. ПІШЛИ ДІТИ В ПОЛЕ

Дійові особи

Усі діти великого зовнішнього кола.
 Четверо дітей малого внутрішнього кола — 1, 2, 3, 4.

Опис гри

Діти стоять в розірваному колі один за одним, а четверо виходять на середину (рис. 93).

Починається пісня:

Пішли діти в поле
 Квіточки збирати:
 Мак, мак з дзвіночками,

Волошки з сокирочками,
 Ромен-зілля, буркун-зілля,
 Медок-зілля і чебрець.

Співаючи, діти рушають по колу в тому напрямі, куди були обернені обличчям, а від слів: «Мак, мак...» ритмічно нахилиються, майже дістаючи руками землі, і випростовуються, наче збирають квіточки.

Зривання квіточок робиться на кожній сильній долі такту, а перекладення їх в ліву руку — на слабкій долі такту:

Квіточки збирали,
Віночки звивали,
Мак, мак з дзвіночками,

Волошки з сокирочками,
Ромен-зілля, буркун-зілля,
Медок-зілля і чебрець.

Протягом другого куплета діти продовжують рух по колу і одночасно імітують звивання віночків, тобто обводять правою рукою кругом лівої.

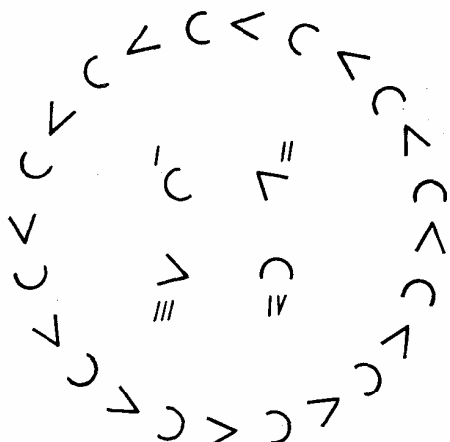

Рис. 93

Віночки звивали,
На голівку клали,
Мак, мак з дзвіночками,
Волошки з сокирочками,
Ромен-зілля, буркун-зілля,
Медок-зілля і чебрець.

На початку третього куплета діти удають, що надівають собі на голову віночки, а від слів «Мак-мак...» беруться в боки і, пристукуючи ногами на кожну сильну долю такту, танцюють колісання на місці чи в русі. Одночасно дійові особи з малого кола зупиняються і, з'єднавшись попарно, виконують колісання на місці.

Виспівуючи слова «і чебрець», усі трійці приплескують у долоні, щоб вийшло по одному плесканню на кожну восьму (на кожний склад):

Як сплели віночки,
Завели таночки.
Мак, мак з дзвіночками,

Волошки з сокирочками,
Ромен-зілля, буркун-зілля,
Медок-зілля і чебрець.

На початку останнього куплета діти продовжують звичайний рух по колу, а від слів «Мак, мак...» розводять руки в сторони долонями вгору і, пристукуючи тією ногою, яка починає рух на рахунок «раз», обертаються доріжкою-кружальцем на місці, потім трійці плескають у долоні на слова «і чебрець».

Примітка. Цей самий танець можна вести парами, тоді діти повертаються обличчям один до одного і кожен надіває віночок на голову свого товариша, з яким стоїть у парі.

На слова «Мак, мак...» діти в парах беруться за руки, і пристукуючи ногами на кожну сильну долю такту, виконують колісання на місці.

Під час останнього куплета якась дитина з пари стає на одне колінце, а друга, танцюючи, ходить навколо неї.

Мета гри. Розвивати у дітей почуття прекрасного (любов до природи, квітів). Створити радісний настрій у вихованців. Навчити дітей танцювальних рухів та їх комбінацій.

ПІШЛИ ДІТИ В ПОЛЕ

Слова і музика В. Верховинця

Помірно

Пішли діти в поле квіточки збирати:

мак, мак з дзвіночками, волошки з сокирочками,

ромен-зілля, буркун-зілля, медок-зілля і чебрець.

Пішли діти в поле
Квіточки збирати:
Мак, мак з дзвіночками
Волошки з сокирочками,
Ромен-зілля, буркун-зілля,
Медок-зілля і чебрець.

Віночки звивали,
На голівку клали,
Мак, мак з дзвіночками,
Волошки з сокирочками,
Ромен-зілля, буркун-зілля,
Медок-зілля і чебрець.

Квіточки збирали,
Віночки звивали,
Мак, мак з дзвіночками,
Волошки з сокирочками,
Ромен-зілля, буркун-зілля,
Медок-зілля і чебрець.

Як сплели віночки,
Завели таночки,
Мак, мак з дзвіночками,
Волошки з сокирочками,
Ромен-зілля, буркун-зілля,
Медок-зілля і чебрець.

95. ОЙ У ПОЛІ ЖИТО

Дійові особи

Для першої зміни:
Зайчик — один.
Для другої і третьої зміни:
Зайчики — три, чотири особи.
Мисливець — один.

Реквізит:
рушниця для Мисливця, маски для Зайчиків (за бажанням).

Опис гри

Діти стоять розірваним колом, десь посеред кола причаївся Зайчик. Ось гурт «підглядів» Зайчика і з особливими рухами, що виявляють радість, діти рушили по колу, співаючи пісню:

Ой у полі жито,
Сидить зайчик.
Він ніжками чебреяє.

На ті слова Зайчик ритмічно перебирає в повітрі ніжками (руками) спочатку з паузами, а потім все частіше й частіше і так до самого кінця пісні.

На останній склад у словах «зайчик» і «чеберяє» діти раптово присідають і одночасно роблять собі «ушки».

Коли б такі ніжки мала, Як той зайчик. (Двічі)
То я б ними чеберяла, Ух!

Від слів «Коли б...» і далі діти зупиняються і ритмічно (по два рухи на такт) виставляють то вперед, то назад ступні ніг¹.

На «Ух!» всі підскакують вгору і показують правою рукою на Зайчика.

Ой у полі просо,
Сидить зайчик.
Він ніжками чеберяє.

На початку другого куплета діти ходять у протилежному напрямі зальотним рухом, а Зайчик виконує свої «чеберяння».

Коли б такі ніжки мала, Як той зайчик. (Двічі)
То я б ними чеберяла, Ух!

Від слів «Коли б...» і далі діти під час руху починають високо піднімати ноги з угинанням в колінах, а на «Ух!» — підскакують, як раніше.

Ой у полі гречка,
Сидить зайчик.
Він ніжками чеберяє.

На початок третього куплета діти ходять по колу зальотним рухом, знову змінивши напрям обертання. Зайчик на своєму місці продовжує перебирати «лапками».

Коли б такі ніжки мала, Як той зайчик. (Двічі)
То я б ними чеберяла, Ух!

Від слів «Коли б...» і далі діти в колі зупиняються, ритмічно пристукують правою ногою на кожну долю такту і одночасно виробляють обома руками кружальця в повітрі перед собою або над головою. На «Ух!» — підскакують вгору, потім раптом присідають, зробивши собі «ушки».

¹ На зразок руху «Вихилясник», див. хореографічний додаток, с. 313 (Я. В.).

Зайчик залишає своє місце, стрибає по колу, а кого він вибере замість себе, той виходить на середину, і гра починається знову.

Згодом, коли діти добре засвоять гру, до неї можна внести такі зміни:

1. В коло обирають двоє або більше Зайчиків. На початку кожного куплета вони чеберяють «ніжками», граються між собою, а від слів «Коли б...» і далі — перекидаються один через одного або, взявшись за руки, танцюють вихилясник чи вибиванець. З кожним «Ух!» Зайчики перескакують на інше місце в колі, а наприкінці пісні обирають замість себе інших дітей.

2. Якщо у грі беруть участь троє або більше Зайчиків, то під кінець останнього куплета в коло забігає Мисливець, припадає на одне коліно, прицілюється і вигукує: «Пу-у-у!».

Усі діти присідають, а перелякані Зайчики розбігаються і ховаються за спинами учасників гри. За ким Зайчики сховались, ті виходять на середину кола, і гра починається знову.

М е т а г р и. Виховувати у дітей любов до природи. Гартувати дитячий організм фізичними вправами (чеберяння, присідання і випростовування). Тренувати здатність координації декількох рухів (пристукування ногою та кружляння в повітрі руками). Навчити дітей танцювальних рухів.

ОЙ У ПОЛІ ЖИТО

Слова і мелодія народні

Обробка К. Стеценка

Помірно швидко
mf

Ой у по-лі жи-то, си-дить зай-чик. Він ніж-
-ка-ми че-бе-ря-є. Ко-ли б та-кі ніж-ки ма-ла,
то я б ни-ми че-бе-ря-ла, як той зай-чик, як той зай-чик.

Ой у полі жито,
Сидить зайчик.
Він ніжками чеберяє.
Коли б такі ніжки мала,
То я б ними чеберяла,
Як той зайчик. (Двічі)

Ой у полі просо,
Сидить зайчик.
Він ніжками чеберяє.
Коли б такі ніжки мала,
То я б ними чеберяла,
Як той зайчик. (Двічі)

Ой у полі гречка,
Сидить зайчик.
Він ніжками чеберяє.
Коли б такі ніжки мала,
То я б ними чеберяла,
Як той зайчик. (Двічі)

96. БІЛА КВОЧКА

Дійові особи
Квочка-Чубарочка.
Курчата—5—6 осіб.
Яструб.

Опис гри

Діти стоять великим розірваним колом і співають пісню:

Біла квочка-чубарочка	За собою малесеньких	Двічі
По двору ходила,	Курчаток водила.	

Під час виконання першого куплета в коло («двір») забігає Квочка, а за нею п'ятеро чи шестеро Курчат.

Курчата повинні дивитись на Чубарочку і повторювати всі її рухи, поки вона ходить по двору та, склавши руки «дзьобиком», робить вигляд, ніби збирає зернята.

Ой ви, мої дрібні діти,	А як буде близько яструб,	Двічі
Та не розбігайтесь,	До мене ховайтесь.	

У другому куплеті Чубарочка і Курчата кружляють, немов роздивляються, чи не видно Яструба.

Ой як яструба лихого	То до себе приквоктала	Двічі
Угледіла квочка,	Усі курчаточка.	

У третьому куплеті Чубарочка з Курчатами побігла по колу, шукаючи, де б їм заховатись.

Як курчата позбігались,	І з лихого яструбонька	Двічі
Під крила сховались	Тихенько сміялись.	

У п'ятому куплеті в коло залітає Яструб. Чубарочка присідає, закриваючи собою усіх Курчаток. Яструб з усіх боків «нападає» на Квочку, але та, повертаючись до нього обличчям, «лапками» і «дзьобом» відбивається.

Пісня вже закінчилась і добре чути, як весело «ціпкають» Курчата, бо знають, що вони під материним крилом. Курчатам безпечно і захисно, зате Чубарочка сердиться на Яструба, вона голосно квокче, присідає до землі, підводиться знову, розгортає крила над дітьми, нарешті проганяє Яструба.

Яструб не витримав і втік, а Квочка з Курчатами, співаючи мелодію на склад «ля», радісно танцюють і сміються, потім вони обирають замість себе інших, і гра починається спочатку.

П р и м і т к а. Квочці надається можливість вигадувати які завгодно рухи, що їх повторюватимуть Курчата: цокати пальчиком по підлозі, витягувати голівку, пити водичку, підлітати та підстрибувати тощо.

М е т а г р и. Показати дітям у грі, що завдяки самовідданим діям слабший може перемогти сильнішого. Розвивати дитячу ініціативу у виборі рухів, які будуть повторювати інші.

БІЛА КВОЧКА

Слова В. Верховинця

Мелодія народна

Біла квочка-чубарочка	Ой як яструба лихого
По двору ходила,	Угледіла квочка,
За собою малесеньких	То до себе приквоктала
Курчаток водила.	Усі курчаточка.

Ой ви, мої дрібні діти,	Як курчата позбігались,
Та не розбігайтесь,	Під крила сховались
А як буде близько яструб,	І з лихого яструбонька
До мене ховайтесь.	Тихенько сміялись.

97. НЕ СВАРІТЕСЯ

Дійові особи

Двоє дітей, яких вихователька хоче помирити.

Опис гри

Діти утворюють коло і співають пісню:

Не сварітеся,	Та обидві рученьки,
Помирітеся,	Помирітеся.
Дайте один одному	

Під спів пісні з різних місць кола виходять дійові особи і, сердигі, не дивлячись «суперник» на «суперника», прямують на середину. Там вони зупиняються і повертаються один до одного боком чи спиною.

Коли пісня закінчилася, вони потихеньку обертаються обличчям один до одного, піднімають голову, дивляться один на одного і подають руки.

Діти, дочекавшись тої хвили, коли «суперники» перепросилися, радісно плещуть у долоні і вигукують: «Помирилися, помирилися».

Потім дійові особи обирають замість себе інших, і гра проводиться знову.

Примітка. До інсценізації цієї гри треба найперше залучити таких дітей, що люблять сваритися, задиратися та охочих до бійки.

Мета гри. Виховувати у дітей почуття доброзичливості. Мирити дітей, які посварилися.

НЕ СВАРИТЕСЯ

Слова і музика В. Верховинця

Жваво

Не сварітеся,
Помирітеся,
Дайте один одному
Та обидві рученьки,
Помирітеся.

98. ГОРОБЕЙКО І СЕСТРИЧКА

Дійові особи

Горобейко.
Сестричка.

Опис гри

Посеред кімнати на стільчику сидить Сестричка і «пряде» або «шне» (рано прокинулась), а Горобейко ще «спить».

Дитячий гурт сидить на стільчиках або кружляє навколо дійових осіб і співає пісню.

Під кінець пісні Горобейко «прокидається» і, позіхаючи та потягуючись, звертається до Сестрички.

Б р а т. Сестро, дай мені сорочку.

С е с т р а. Візьми сам.

Б р а т (*бере сорочку*). Одягни мене.

С е с т р а. Одягайся сам. Хіба ти маленький?

Б р а т (*одягається*). Дай мені штанці.

С е с т р а. Шукай сам. Хіба не знаєш, де вони?

Б р а т (*знайшов*). Одягай мене.

С е с т р а. Одягайся сам. Ти ж не маленький.

Б р а т (*одягається і підперезується*). Дай молока.

С е с т р а. Знайди сам.

Б р а т (*п'є*). А де мій картуз?

С е с т р а. Там, де був учора.

Б р а т (*надіває картуз*). Сестро.

С е с т р а (*суворо*). Та що?

Б р а т. Що? Ложи мене! (*тікає*).

С е с т р а. Ти ще смієшся з мене? Ну, зачекай... (*Кидає роботу і ганяється за братом.*)

Горобейко тікає, а коли змучиться, то стає у колі десь між хлопчиком і дівчинкою. Обрані таким чином нові дійові особи виходять на середину, і гра починається знову.

Мета гри. Похвалити працьовиту Сестричку. Присоромити тих дітей, які нічого не хочуть робити самостійно.

ГОРОБЕЙКО І СЕСТРИЧКА

Запис В. Верховинця

Повільно

А в горобейка сестричка маленька,
Сидить на кілочку, пряде на сорочку,
Що виведе нитку — горобцю на свитку,
Зостануться кінці — горобцю на штанці,
Зостануться торочки — горобцю на сорочки.

99. СТАРИЙ ГОРОБЕЙКО

Дійові особи

Старий горобейко (С).
Горобенята — п'ятеро осіб (Г).

Опис гри

Діти стоять широким розірваним колом один від одного на відстані витягнутих рук. Посеред кола на стільчику сидить Старий горобейко, а круг нього притулилися п'ятеро Горобенят.

Співаючи пісню, діти в колі то підступають до «гнізда», щоб заглянути в нього, то відступають. Коло повинно бути таке велике, щоб учасники гри могли зробити чотири кроки вперед в напрямку до «горобців» (по одному кроку на такт) і не торкнутись один одного, а тоді так само відійти на чотири кроки назад (рис. 94, 95).

А в старого горобейка дітки маленькі,

На ці слова діти роблять чотири кроки вперед і заглядають у гніздо.

Одно, двоє та ще троє, дуже маленькі.

Відступають на чотири кроки назад і беруться руками за голівку, похитують нею, наче здивовані, що побачили багато пташок, потім нахиляються і опускають руки вниз долонями, зверненими до землі, немов показують на маленький зріст Горобенят.

Ой як стали гороб'ятка та підростати,

Діти підступають до гнізда і поволі піднімають руки вгору, а Горобенята тим часом підводяться на ніжки.

Щохвилини, щогодини та підростати.

Діти відступають назад, піднімаючи руки все вище й вище, підводяться і випростовуються, поки не стануть на повний зріст.

Ой як стали гороб'ятка та підлітати.

Горобенята, махаючи «крилами», ходять навколо Старого горобця, а діти в колі розмахують руками, не сходячи зі своїх місць.

Усе вище, усе вище та підлітати,

Із звичайного кроку Горобенята переходять на підскоки, а діти в колі виконують те саме кожний на своєму місці.

Ой як стали гороб'ятка всі танцювати,
Ой так-таки, ой так-таки, всі танцювати,—

Тепер гороб'ячі підскоки перетворюються на якийсь знайомий усім танцювальний рух, скажімо, хід акцентований, присування, колисання в русі тощо, а дитячий гурт витанцювує те ж саме, не сходячи з свого місця.

То старенький горобейко аж засміявся,
Пішов з ними у таночок аж в боки взявся.

Гороб'ячі веселощі перекинулися і на Старого горобця. Якщо він раніше тільки милувався на своїх діточок та приплескував у долоні, то тепер, незважаючи на свою «старість», теж пристав до танцюристів, імітуючи в рухах старого діда.

Гра закінчується загальним танцем, причому дитячий гурт танцює на місці, а Горобці «літають» по колу і зачіпають «крилами» дітей. Кого пташки торкнуться, ті йдуть у «гніздо», і гра починається знову.

П р и м і т к а. Замість одного кола діти можуть утворити два — одне всередині другого, і так обома колами підходять до «гнізда» і відступатимуть назад (рис. 96).

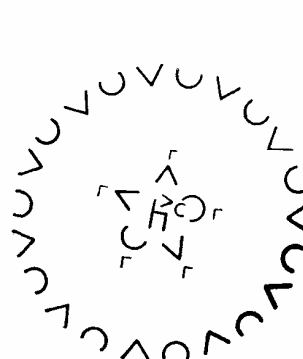

Рис. 94

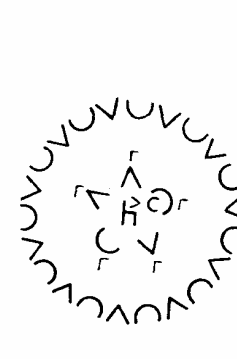

Рис. 95

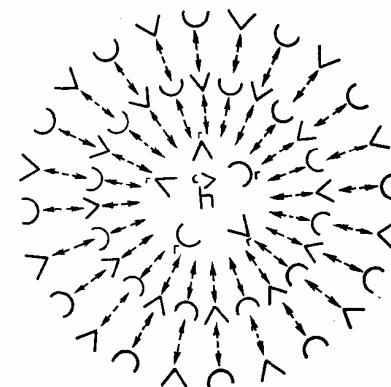

Рис. 96

М е т а г р и. Прищеплювати дітям любов до природи та до пташок. Повторити з вихованцями та закріпити уже відомі танцювальні рухи.

СТАРИЙ ГОРОБЕЙКО

Записав від вихователів дитячих садків *В. Верховинець*

Повільно
mf

А в ста_ро_го го_ро_бей_ка діт_ки ма_лень_кі,
од_но, дво_є та ще тро_є, ду_же ма_лень_кі.

А в старого горобейка дітки маленькі,
Одно, двоє та ще троє, дуже маленькі.

Ой як стали гороб'ятка та підростати,
Щохвилини, щогодини та підростати.

Ой як стали гороб'ятка та підлітати,
Усе вище, усе вище та підлітати,

Ой як стали гороб'ятка всі танцювати,
Ой так-таки, ой так-таки, всі танцювати,

То старенький горобейко аж засміявся,
Пішов з ними у таночок аж в боки взявся.

100. КАЧКА ИДЕ

Дійові особи

Качка.
Жук.
Жукова мати.
Каченята — усі інші діти.

Опис гри

Каченята йдуть за Качкою одним чи двома рядочками і всі разом співають пісню:

Качка йде,	На холодну водицю,
Каченят веде	На зелену травицю.
На напасочку	Ках-ках-ках. (Двічі)
Та на рясочку.	

Під час руху діти, переступаючи з ноги на ногу та нахилившись у різні боки, імітують качину ходу. По дорозі рядочки перетворюються на коло, і тоді кожна пташка припадає на одне колінце, наче сходить у воду. Качка «запливає» аж на саму середину.

Після слів «Ках-ках-ках» за прикладом Качки усі Каченята удають поринання: нахилиються, підводяться, витягують вгору шийки, ніби ковтають водичку, обтрушуються тощо.

Раптом після третього поринання загув Жук: «Ж-ж-ж», залетів у коло та й упав безсило в «воду» недалеко від Качат.

Перелякані пташки розбігаються на всі боки, а далі починають співати на мелодію попередньої пісні (перші чотири такти):

Ой летів жук,
Та й у воду — фук.

Це співається доти, поки не «прилетить» Жукова мати. З голосним гудінням Жучиха кружляє навколо Каченят і ніяк не може врятувати маленького Жучка, бо боїться впасти у воду.

Тоді Жукова мати зупиняється на «березі» і звертається до пташок: — Каченята-голубочки, допоможіть мені Жучка врятувати.

Частина Каченят «підпливає» до Жучка, інші на ту ж мелодію приспівують:

Подай, подай, жучку,
Та й правую ручку.

Жучок подає одну, потім другу руку. Каченята витягують його за обидві руки поза коло (ставок) і підводять до Матері.

Жучок і його Мати з подякою вклоняються рятівникам і з гудінням відлітають, а Качка шикуює своїх Каченят у два рядочки і з «кахканням» та «кряканням» веде в зворотному напрямку «додому».

«Дома» дійові особи обирають замість себе інших, і гра починається знову.

Мета гри. Виховувати дітей в дусі взаємної виручки. Розвивати спостережливість. Гартувати дитячий організм фізичними вправами (рухи качок).

КАЧКА ИДЕ

Запис В. Верховинця

Помірно швидко

Кач - ка йде, каченят ве - де на на_па_ соч_ ку та на ря_ соч_ ку, на хо_лод_ ну во_ди_цю, на зе_ле_ ну тра_ ви_ цю. Ках- ках- ках, ках- ках- ках.

1

Качка йде,	На холодну водицю,
Каченят веде	На зелену травицю.
На напасочку	Ках-ках-ках. (Двічі)
Та на рясочку,	

2

Ой летів жук
Та й у воду — фук.

3

Подай, подай, жучку
Та й правую ручку.

101. ЦИТЬ, НЕ ПЛАЧ

Дійові особи

Плаксун.

Опис гри

Діти стають рядочком проти дверей, звідки має прийти Плаксун. Ось Плаксун заходить і, закривши рукою очі, удає, ніби плаче. Тим часом діти в рядочку, склавши руки так, ніби їм жаль його, заводять пісню:

Цить, не плач,	Тобі покажу,
Спечу тобі калач,	А сам (сама) з'їм.
Масличком помажу,	

Від слів «Масличком помажу...» діти починають, хто як захоче, виробляти всякі штуки перед Плаксуну, щоб розважити його, а то й розсмішити. Вони плещуть у долоні, підскакують то на одній, то на другій нозі, витягують ручки вгору, присідають до землі, кружляють, щось пританцьовують тощо.

Чим більше буде різних рухів у гурті, тим краще, тим веселіше проходите гра. За бажанням пісню можна повторити декілька разів під ряд, а потім обрати нового Плаксуну і повторити гру спочатку.

Примітка. Цією грою можна користуватись і тоді, коли раптом заплаче якась дитина і її треба розважити. Досвід показав, що дитина, почувши таку пісню, або зовсім перестає плакати, або біжить плакати в інше місце, або починає сміятись.

М е т а г р и. Створити веселий настрій у дітей.

ЦИТЬ, НЕ ПЛАЧ

Слова народні

Музика В. Верховинця

Швидко *mf*

Цить, не плач, спечу тобі калач, масличком помажу, тобі покажу, а сам з'їм.

а са_ма з'їм.

Цить, не плач,	Тобі покажу,
Спечу тобі калач,	А сам (сама) з'їм.
Масличком помажу,	

102. ПЕРСТЕНЬ

Дійові особи

Галя

Реквізит:

перстень або інший маленький предмет, який можна сховати в кулаці (гудзик, камінчик, горішок тощо).

Опис гри

Діти сидять або стоять тісним колом, Галя знаходиться посередині. Вихователька непомітно для Галі дає комусь із кола перстень.

Діти починають співати пісню і розмахувати перед собою руками, стиснутими в кулачках, а Галя тим часом кидається на всі боки, хапає то одного, то другого за руки і розкриває кулачки, розшукуючи «згубу».

Коли дівчинка знайде перстень, то шукати далі буде той, у кого його знайдено.

Примітка. Ця гра складна, бо дуже важко зорієнтуватись і згадати, у кого той перстень, особливо тоді, коли діти швидко розмахують руками і передають перстень один одному.

Щоб прискорити справу і допомогти Галі, треба, щоб хтось часом показав той перстень, підняв його вгору чи постукав ним по підлозі, а потім знову заховав.

М е т а г р и. Вчити дітей орієнтуватись в обстановці. Розважити вихованців.

ПЕРСТЕНЬ

Слова В. Верховинця

Мелодія народна

Повільно *mf*

Га_ля по са_ доч_ ку хо_ ди_ ла і ма_лень_кий пер_ стень згу_ би_ ла. Хо_ дить по са_ доч_ ку, блу_ ка_ є і ма_лень_кий пер_ стень шу_ ка_ є.

Галя по садочку ходила	Не журися, Галю, серденько,
І маленький перстень згубила.	Ми знайшли твій перстень маленький
Ходить по садочку, блукає	У садочку біля малини,
І маленький перстень шукає.	Під зеленим листом тернини.

103. ІДУ, ІДУ

Дійові особи

Вершник (В).

Реквізит:
паличка — «кінь» для Вершника, батіжок.

Опис гри

Для всіх дітей, крім одного — Вершника — малюються крейдою на долівці невеличкі кружальця, які можна розмістити колом або розкидати по різних місцях кімнати на значній відстані одне від одного.

Починається пісня:

Іду, їду, батіжком коня підганяю,
На вороному коні вітра доганяю.
Як проїхав чисте поле, мусив з коня злізти
І коневі вороному мусив дати їсти.

Під ту пісню Вершник «їздить» по кімнаті на «коні» (на паличці), а дитячий гурт, взявшись за руки, ходить то в один бік, то в другий замкненим колом або рядочком з різними зигзагами та поворотами (рис. 97, 98).

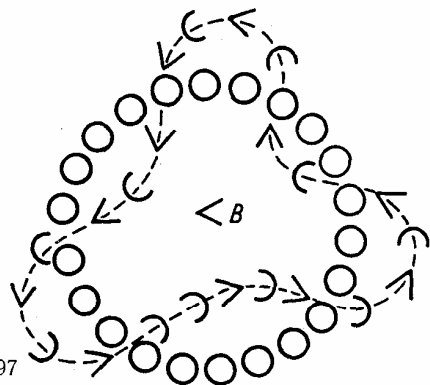

Рис. 97

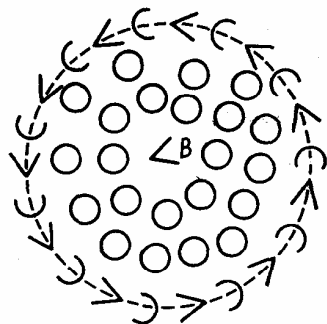

Рис. 98

Наприкінці пісні Вершник стає на якесь кружальце, решта учасників гри розбігається по кімнаті: кожен шукає вільне кружальце, щоб стати в нього.

Хто лишився без кружальця, той бере паличку (коня) і батіжок у колишнього Вершника, виходить на середину кімнати, і гра починається знову.

Примітка. Вихователька мусить пильно стежити, щоб діти, коли будуть шукати кружальця, не нанесли собі в тій метушні якоїсь травми.

Разом з тим треба заздалегідь попередити учасників гри, що під час біганини вони повинні дотримуватись таких правил: не нахилитися головою донизу, не штовхати один одного руками, не відбивати у товаришів уже зайняте місце.

Якщо гра проводиться на свіжому повітрі, то кружальця малюються чимось твердим на землі.
Мета гри. Виховувати у дітей спритність та кмітливість.

ІДУ, ІДУ

Слова і музика В. Верховинця

Швидко

І ду, ї ду, ба-їж-ком ко-ня під-га-ня-ю,
на во-ро-но-му ко-ні віт-ра до-га-ня-ю.

Як про-ї-хав чисте по-ле, му-сив з ко-ня зліз-ти
і ко-не-ві во-ро-но-му му-сив да-ти їс-ти.

Іду, їду, батіжком коня підганяю,
На вороному коні вітра доганяю.
Як проїхав чисте поле, мусив з коня злізти
І коневі вороному мусив дати їсти.

104. МИ ДЗВІНОЧКИ

Дійові особи

Для сцени другої — чотири
групи Дзвіночків — 1, 2, 3, 4
та чотири Мушки — 1, 2, 3, 4.

Опис гри

Сцена перша

Дзвіночки

Діти стоять зіркою (квіточкою). Для цього треба намалювати на землі зірку¹ і розставити по ній дітей на однаковій віддалі один від одного (рис. 99).

Вирівнявшись у зірці, діти опускають руки вниз і, хитаючи голівками то ліворуч, то праворуч, співають перший куплет:

Ми дзвіночки,	День, день, день,	
Лісові дзвіночки,	День, день, день.	
Славим день. (Двічі)	День, день, день, день,	Двічі
Ми співаєм, Дзвоном зустрічаєм	День, день, день.	

¹ Крейдою або кілочком, прикріпленим до одного кінця довгого шнурка, малюється на підлозі (землі) велике коло, і тим же радіусом (шнурком) відкладається на лінії кола шість рівновіддалених одна від одної позначок, які потім з'єднуються через одну прямими лініями (рис. 100). Далі коло і всі внутрішні лінії можна витерти, і на підлозі (землі) залишиться фігура шестикутної зірки.

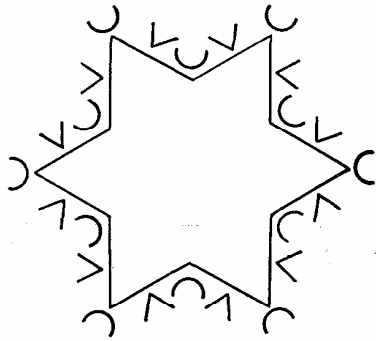

Рис. 99

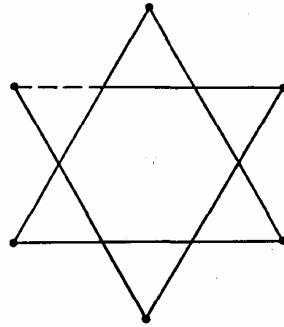

Рис. 100

Під час співу, на слова «Славим день, славим день...» усі двічі легко нахиляють голівки, наче вклоняються наступаючому дню.

Далі, за словами

Любим сонце,

піднімають обидві руки, наче до сонця.

Небосхил і сонце,

Розводять руки трохи в сторони — навскіс.

Світлу тінь. (Двічі)

Опускають руки через сторони вниз, ніби показують, яка під листячком на землі тінь.

Сни розкішні,
Все гаї затишні.

Припадають на одне колінце і, схиливши голову на праву руку (ліва опущена донизу), удають, що сплять.

Тінь, тінь, тінь,
Тінь, тінь, тінь.

В тому ж положенні ритмічно хитають голівками¹ наче дзвіночками.

Линьте, хмари,
Ой прилиньте, хмари,
В ясний день. (Двічі)

Піднімаються, випростовуються і витягують руки вгору долонями вверх, наче просять у хмарок дощу.

Окропіте,
Нас нашелестіте.

¹ За мелодико-ритмічною будовою пісні треба вісім разів хитнути голівкою (один раз на кожну чверть).

Потихеньку схиляються донизу і припадають на одне колінце, торкаючись обома руками землі.

День, день, день,
День, день, день.

В тому ж положенні ритмічно хитають голівками, наче дзвіночками.

Хай по полю,
Золотому полю
Ляже тінь. (Двічі)

Підводяться, беруться за руки і йдуть зіркою, наче гуляють по полю, придивляючись на нього.

Хай схитнеться —
Жито усміхнеться.

Розмахують руками, описуючи перед собою щось подібне до вісімки (хитається жито).

Тінь, тінь, тінь,
Тінь, тінь, тінь, тінь.

Продовжують розмахувати руками, а до того ще й хитають голівками вправо і вліво, а на останнє «тінь» тихенько припадають на одне колінце і схиляють голівку на праву руку (ліва опущена донизу), удаючи, що сплять.

Сцена друга

Дзвіночки і Мушки

Діти-Дзвіночки поділяються на чотири групи, а посередині між ними — чотири Мушки (рис. 101).

Під час співу першого куплета Дзвіночки сидять на землі і ритмічно похитують голівками, наче від легенького подиху раннього літнього вітру.

На слова «Ми співаємо...» зривається з свого місця перша Мушка і, «облетівши» кожну групу Дзвіночків ззаду і кожну Мушку попереду, вертає на своє місце (рис. 102).

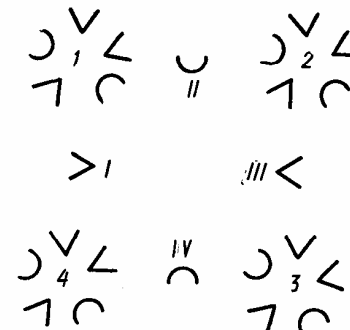

Рис. 101

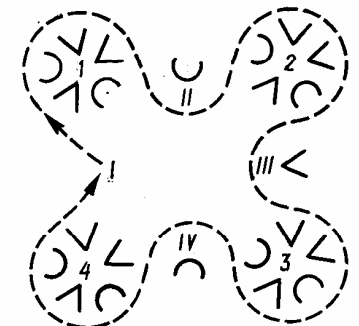

Рис. 102

Під час виконання другого куплета («Любим сонце...») зриваються дві Мушки, розминаються поза другою групою Дзвіночків і рухаються у протилежних напрямках, «облітаючи» Дзвіночки ззаду, а інших Мушок (або їхні місця) спереду, потім знову повертаються кожна на своє місце (рис. 103).

Під час співу третього куплета («Линьте, хмари...») зриваються три Мушки: друга і третя «літають» так, як раніше, а перша, «облетівши» четверту групу Дзвіночків, кружляє навколо четвертої Мушки, що досі не «прокинулась» (рис. 104).

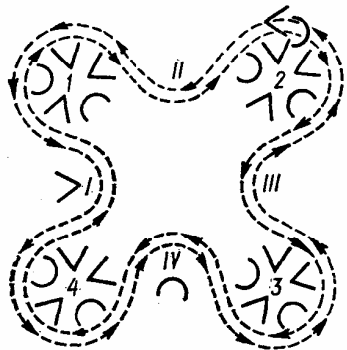

Рис. 103

Рис. 104

Під кінець куплета усі три Мушки «злітаються» до купи і, кружляючи навколо четвертої Мушки, легенько торкаються її «крильцями» (рис. 105).

Під час четвертого куплета («Хай по полю...») піднімаються Дзвіночки і четверта Мушка, ніби від подиху буйного вітру.

Мушки «злетілись» до середини, і всі п'ять груп кружляють то вправо, то вліво (кожна на своєму місці), але під кінець пісні затримують рух, припадають на одне колінце і наче засинають, хитаючи голівками (рис. 106).

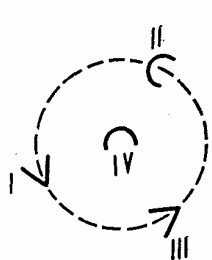

Рис. 105

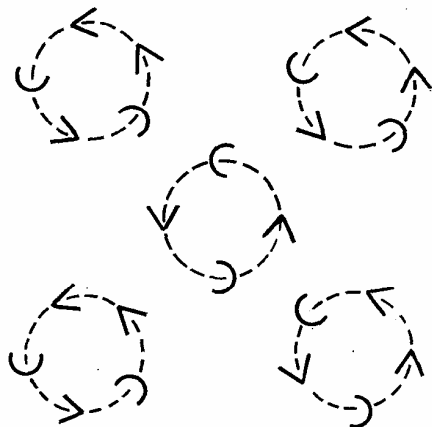

Рис. 106

Мета гри. Виховувати у дітей любов до природи. Гартувати дитячий організм фізичними вправами (ритмічні рухи рук, голови та нахилання корпусу з присіданням і випростовуванням). Розвивати артистичні здібності у вихованців.

МИ ДЗВІНОЧКИ

Слова П. Тичини

Музика В. Верховинця

Швидко

1. Ми дзвіноч_ки, лі_со_ві дзві_ноч_ки, сла_вим день,
Ми спі_ва_єм, дзвоном зу_стрі_ча_єм день, день, день,

сла_вим день, день, день, День, день, день, день, день, день,

день. День, день, день, день, день, день, день.

2. Лю_бим сон_це, не_босхил і сон_це, світ_лу тїнь,
Сни роз_кіш_ні, все га_ї за_тиш_ні, тїнь, тїнь, тїнь,
3. Линьте, хма_ри, ой прильн_те, хма_ри, в яс_ний день,
О_кро_пі_те, нас на_ше_лес_ті_те, день, день, день,

світ_лу тїнь, тїнь, тїнь, тїнь. Хай по по_лю, зо_ло_то_му
в яс_ний день, день, день, день. Хай схитнеть_ся — жи_то_у_сміх_

по_лю ля_же тїнь, ля_же тїнь, тїнь, тїнь,
_неть_ся, тїнь, тїнь, тїнь, гїнь, тїнь, тїнь, тїнь.

Ми дзвіночки,
Лісові дзвіночки,
Славим день. (Двічі)
Ми співаєм,
Дзвоном зустрічаєм
День, день, день,
День, день, день.
День, день, день, день, | Двічі
День, день, день.

Линьте, хмари,
Ой прилиньте, хмари,
В ясний день. (Двічі)
Окропіте,
Нас нашелестіте.
День, день, день,
День, день, день.

Любим сонце
Небосхил і сонце,
Світлу тінь. (Двічі)
Сни розкішні,
Все гаї затишні,
Тінь, тінь, тінь,
Тінь, тінь, тінь.

Хай по полю
Золотому полю
Ляже тінь. (Двічі)
Хай схитнеться —
Жито усміхнеться,
Тінь, тінь, тінь,
Тінь, тінь, тінь, тінь.

105. ГОП-СКОК

Дійові особи

Дівчинка.
Сороки — 3 особи.

Опис гри

Діти стоять розірваним колом і, ритмічно похитуючись то вліво, то вправо, співають пісню:

Гоп-скок, веселенько,
Одна дочка я у неньки.
Мене матінка пестує | Двічі
І смачненьким все годує.

Під час виконання першого куплета на середину вибігає веселенька Дівчинка. Вона кружляє по колу якимось відомим їй танцювальним рухом і дивиться вперед, наче когось виглядає.

Цок-цок, цоки-цок,
Цоки-цоки, цок-цок-цок.

На кожне «цок» Дівчинка, а за нею всі діти в колі, легко притупують ногами по підлозі, як це робили вони в іграх «Пташка маленька» та «Галля маленька».

Гоп-скок, руки в боки,
Прилетіли три сороки,
Сіли собі на тиночок, | Двічі
Мене кличуть у таночок.

Цок-цок, цоки-цок,
Цоки-цоки, цок-цок-цок.

Під час співу другого куплета в коло «залітають» три Сороки і при-сідають десь недалеко перед Дівчинкою. Одна Сорока почала щось ви-танцювувати на місці, а дві інші кивають Дівчинці головою, наче запро-шують до себе.

Дівчинка, танцюючи тинок, наближається до Сорок. Подає їм руки, і вони разом то малим колом, то парами, то зірочкою кружляють по кім-наті.

Діти в колі виконують танцювальні рухи дійових осіб, стоячи на місці, а від слів «цок-цок» легко пристукують ногами, як описувалось вище.

У зеленому садочку,
На жовтенькому пісочку,
Як та кізонька, стрибаю. | Двічі
І матусю звеселяю.
Цок-цок, цоки-цок.
Цоки-цоки, цок-цок-цок.

Під час виконання останнього куплета Дівчинка веде перед (можна присуванням або колісанням), а за нею, поклавши руки одна одній на плечі, пританцювують Сороки.

На слова «цок-цок» дійові особи знову з'єднуються в колі і танцюють так до самого кінця.

Інші діти повторюють танцювальні рухи дійових осіб кожний на своє-му місці, а наприкінці виконують уже відоме їм пристукування.

Після того, як дійові особи оберуть замість себе інших, гру можна по-чинати знову.

М е т а г р и. Створити веселий настрій у дітей. Прищеплювати дітям любов до пташок. Повторити знайомі та вивчити нові танцювальні рухи.

ГОП-СКОК

Слова О. Суботенко

Музика В. Верховинця

Швидко
mf

Гоп- скок, ве_ се_ лень_ ко, од_ на доч_ ка я у нень_ ки.

Ме_ не ма_ тін_ ка песту_ є і смач_ нень_ ким все го_ ду_ є.

Цок- цок, цо_ ки_ цок, цо_ ки_ цо_ ки, цок_ цок_ цок!

Гоп-скок, веселенько,
Одна дочка я у неньки.
Мене матінка пестує
І смачненьким все годує. | Двічі
Цок-цок, цоки-цок,
Цоки-цоки, цок-цок-цок.

Цок-цок, цоки-цок,
Цоки-цоки, цок-цок-цок.
У зеленому садочку,
На жовтенькому пісочку,
Як та кізонька, стрибаю | Двічі
І матусю звеселяю.
Цок-цок, цоки-цок,
Цоки-цоки, цок-цок-цок.

Гоп-скок, руки в боки,
Прилетіли три сороки,
Сіли собі на тиночок,
Мене кличуть у таночок. | Двічі

106. БДЖОЛИ

Дійові особи

Бджілки — 12—16 осіб.
Квітки — 4 особи (К).

Опис гри

Посеред кімнати на певній відстані одне від одного малюються чотири маленькі кола — «вулики», в яких могли б спокійно стати по троє-четверо дітей.

Недалеко від кожного «вулика» «росте» якась квітка. Обрані на Квіток дівчатка витягують перед собою руки, склавши долоні у вигляді пелюсток.

Інші діти стоять окремо групою або в широкому розірваному колі навкруг дійових осіб (рис. 107).

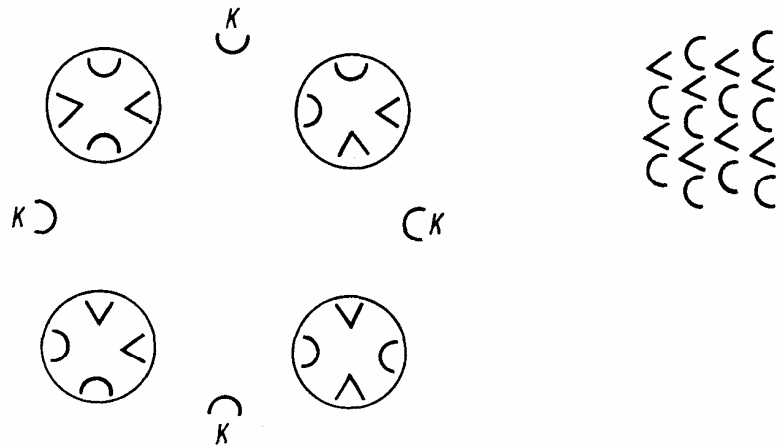

Рис. 107

Спочатку усі декілька разів голосно співають: «Зум-м-м-м», а тоді починають перший куплет:

Зум-м-м-м.
Хто так ніжно-любо грає
В вуличку маленькім?

Та то ж бджоли розмовляють,
Гомонять тихенько.
Зум-м-м-м.

Під час виконання першого куплета Бджоли «вилітають» з вуликів і кружляють навколо них одна за одною, кожна бджолина сім'я біля свого вулика.

Під час співу другого куплета усі Бджоли з'єднуються в одне загальне коло і «літають» одна за одною навкруг усієї «пасіки».

Під час виконання третього куплета коло зупиняється і кожна Бджола кружляє (можна доріжкою-кружальцем) на своєму місці. На чергове «Зум-м-м-м» всі комашки «розлітаються», хто куди захоче.

Під час співу четвертого куплета бджолині сім'ї збираються кожна біля своєї Квітки і, «літаючи» навколо них, торкаються пелюсток, наче збирають мед.

На початку п'ятого куплета Бджоли знову утворюють загальне коло, кружляють в ньому кожна на своєму місці, а на останньому «Зум-м-м-м» (дитячий гурт може в цей час ще й застукотіти ногами, удаючи грім) «розлітаються» по своїх вуликах.

Дитячий гурт ще деякий час імітує хлюпотіння дощу і шум вітру, а коли настане тиша, Бджоли «розлітаються» з вуликів, обирають замість себе інших, і гра починається знову.

Примітка. Коли Бджоли кружлятимуть навколо себе, те ж саме можуть робити Квіточки і діти в колі.

Мета гри. Ознайомити дітей з життям бджілок — pracowитих і дуже корисних комашок.

БДЖОЛИ

Слова В. Верховинця

Мелодія народна

Зум-м-м-м. Хто так ніжно-любо грає в вуличку маленькім?

Та то ж бджоли розмовляють, гомонять тихенько. Зум-м-м-м.

Зум-м-м-м.
Хто так ніжно-любо грає
В вуличку маленькім?

Та то ж бджоли розмовляють,
Гомонять тихенько.
Зум-м-м-м.

Про що вони розмовляють,
Гомонять тихенько?
Про степи, квітками вкриті,
Про мед солоденький.
Зум-м-м-м.

А як сонечко засяє,
Вилітають бджоли
У степи, гаї зелені,
На квітчасте поле.
Зум-м-м-м.

До квіточків припадають
І медочку просять
І дарунок той солодкий
В вуличок відносять.
Зум-м-м-м.

А як часом з неба дощик
Стане накрапати,
Тоді мусять бджілки з поля
В вулики тікати.
Зум-м-м-м.

107. МЕТЕЛИЧОК

Дійові особи

Метелик (М).
Грицько (Гр).
Галя (Г).
Квіточки — 4 особи (К).

Реквізит:
глибока трикутна шапка, зроблена з паперу, стільчик.

Опис гри

Діти стоять розірваним колом, поміж ними Метелик, Грицько та Галя. Серед кола розміщуються чотири Квітки, десь осторонь стоїть стільчик (рис. 108).

Дитячий гурт починає пісню:

Метеличок, метеличок
У садок прилетів,
На квіточку білесеньку
Він тихенько присів.

Під час виконання перших чотирьох рядків пісні Метелик кружляє між Квітками, потім зупиняється біля котроїсь із них і, торкнувшись рукою її голови, робить вигляд, ніби п'є медок.

А Грицько наш малий
Метелика ізловив,
За крилечка узяв,
У шкляночку посадив
Та й каже до нього:
— От тепер гуляй!

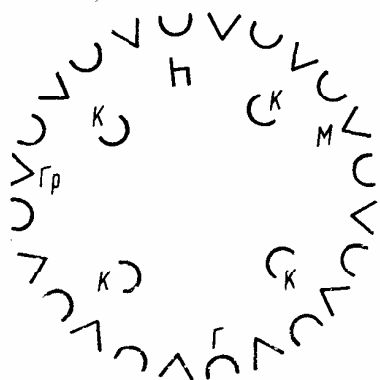

Рис. 108

До Метелика підкрадається Грицько, «ловить» його, потім садить на стільчику і прикриває глибокою паперовою шапкою. Метелик пручається, але його очі прикриті, і він не бачить, куди летіти.

А Галочка-сестриченка
Пробить, молити Грицька:
— Ой випусти, мій братику,
Із тюрми малюка.

Під час співу другого куплета до Грицька підходить Галонька і слізно заступається за Метелика.

А Грицько, її брат, Знову воленьку дав
Добре серденько мав, Та й каже до нього:
Він комашці малій — От тепер гуляй!

Грицько зважив на прохання сестри, та і в нього самого добре серце: він знімає з Метелика шапку, випускає його на «волю», і всі разом — Метелик «летить» попереду — скачуть один за одним поміж Квіточками.

Примітка. Цю гру найкраще провести тоді, коли діти ганяються за метеликами та іншими комашками і роблять над ними свої спостереження.

Мета гри. Заохочувати дітей до спостереження за різними явищами в природі, а також за життям комах, пташок, рослин тощо. Виховувати у дітей добросердечність та любов до всього живого.

МЕТЕЛИЧОК

Слова і музика В. Верховинця

Швидко
mf

Ме_ те_ ли_ чок, ме_ те_ ли_ чок у са_ док при_ ле_ тів,
на кві_ точ_ ку бі_ ле_ сень_ ку він ти_ хень_ ко при_ сів. А. Грицько
наш ма_ лий ме_ те_ ли_ ка із_ ло_ вив, за кри_ леч_ ка у зва_ .
у шкля_ ноч_ ку по_ са_ див та й ка_ же до ньо_ го: — От те_ пер гу_ льяй!

Метеличок, метеличок
У садок прилетів,
На квіточку білесеньку
Він тихенько присів.
А Грицько наш малий
Метелика ізловив,
За крилечка узяв,
У шкляночку посадив
Та й каже до нього:
— От тепер гуляй!

А Галочка-сестриченька
Просить, молить Грицька:
— Ой випусти, мій братику,
Із тюрми малюка.
А Грицько, її брат,
Добре серденько мав,
Він комашці малій
Знову воленьку дав
Та й каже до нього:
— От тепер гуляй!

108. ОЙ РАНО-РАНЕНЬКО

Дійові особи

Дівчатка — 4 особи (Д).
Квочки — 4 особи (К).
Курчата — 12 або 16 осіб, по троє
або четверо до кожної квочки.
Півень (П).
Діти-глядачі.

Реквізит:

хусточки для Дівчаток, кошики для Дівчаток, червона шапочка з паперу для Півника,
маски для пташок (за бажанням).

Опис гри

Посеред кімнати намальовано великий чотирикутник — пташина «хатка».

На початку гри усі групи пташок добре придивляються до своїх Дівчаток, щоб завжди їх впізнавати, де б вони не були, а тоді йдуть в чотирикутник «спати». Квочки присідають по кутках «хатки», Курчата тупляться до своїх «мам», а Півник стоїть посередині (рис. 109).

Діти-глядачі розміщуються десь осторонь і разом з дійовими особами починають пісню:

Ой рано-раненько	На подвір'я поскликали
Ще всі люди спали,	Й пшоном годували.
А четверо дівчаточок	Ціп-ціп-ціп-ціп,
Своїх дрібних курчаточок	Ціп-ціп-ціп.

Під ту пісню Дівчатка з кошиками в руках ходять по кімнаті від кутка до кутка, а коли пісня скінчиться, Півник, замахавши «крилами», голосно вигукує: «Кукуруку!».

Дівчатка піднімають праву руку вгору, наче сиплять пшоно, і продовжують кликати: «Ціп-ціп-ціп-ціп».

Кури «прокидаються» і, відшукавши очима своїх Дівчаток, мерщій біжать до них, причому кожна Квочка веде Курчаток тільки до своєї Дівчинки.

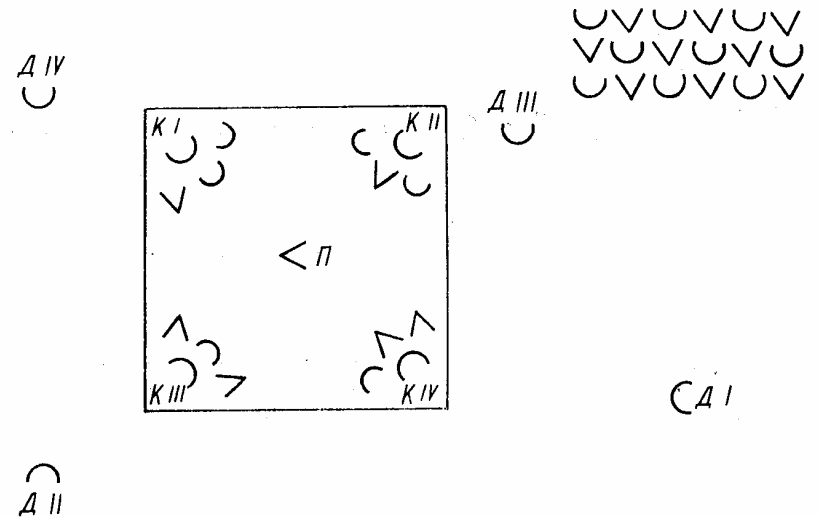

Рис. 109

Пташки розміщуються круг Дівчаток, припадають на одне колінце, стукають пальчиками об підлогу, наче дзьобають пшоно.

Півник бігає від одної групи до іншої, задоволений тим, що «розбудив» Курей, а через деякий час стає посеред «хатки» і голосним «кукуруканням» збирає пташок на «сідала» до себе.

Коли всі опиняться на своїх місцях, гра починається знову.

Примітка. Під час співу Курочки не повинні оглядатись навколо, щоб ніхто з них не бачив, де стане їхня Дівчинка. Смысл гри полягає в швидкій орієнтації при відшукуванні своїх Дівчаток. Чим далі опиняться Дівчатка від Курочок, тим краще; і котра Пташка першою добіжить до своєї Дівчинки, та стає новою Дівчинкою і буде при повторенні гри ходити з «пшоном», а колишня Дівчинка після сигналу Півника піде на «сідало» з пташиним гуртом.

Усім Курочкам треба добре триматись своєї купки, щоб не розгубитись при біганні або щоб не потрапити до другої Дівчинки. Хто потрапить до чужого гурту, того «клюють» пальчиками в плечі доти, поки він не знайде власного гурту. Це викликає загальний сміх і дуже поживляє гру.

Дівчатка можуть ходити, пов'язані хусточками або закинувши їх за плече.

Півник може ходити в червоній шапочці, а Квочки можуть «квочтати» «ко-ко-ко», скликаючи своїх Курчат, коли бігтимуть до Дівчинки або вертатимуть на «сідало».

Мета гри. Показати у грі, як годують домашніх пташок. Виховувати у дітей увагу, вміння швидко орієнтуватися при зміні ігрової обстановки (відшукування своїх Дівчаток).

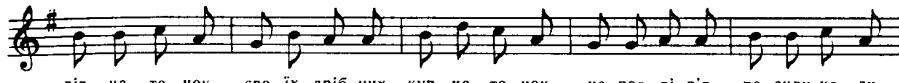
ОЙ РАНО-РАНЕНЬКО

Слова і музика В. Верховинця

Швидко

Ой ра_но-ра_нень_ко ще всі лю_ди спа_ли, а чет_ве_ро

дів_ча_то_чок сво_їх дріб_них кур_ча_то_чок на под_ві_р'я по_скли_ка_ли

й пшо_ном го_ду_ва_ли. Ціп_ціп_ціп_ціп, ціп_ціп_ціп.

Ой рано-раненько
Ще всі люди спали,
А четверо дівчаточок
Своїх дрібних курчаточок

На подвір'я поскликали
Й пшоном годували.
Ціп-ціп-ціп-ціп,
Ціп-ціп-ціп.

109. ХОДИТЬ ГАРБУЗ

Дійові особи

Гарбуз (Г).
Дня (Д).
Огірочки — 2 особи (О).
Морковиця з Дочкою — 2 особи (М).
Буряки — 2 особи (Б).
Бараболя (Бр).
Квасоля (К).
Біб (Бб).

Реквізит:

стіл, 9 стільців, іграшкова миска, 8 ложок, палиця для Гарбуза.

Опис гри

Посеред кімнати стоїть стіл. Це — гарбузова «хата». На столі — миска і вісім ложок, навколо стола розміщуються 9 стільчиків для гостей. «Хата» обводиться замкненою лінією, за якою починається «город». На «городі» в розірваному колі стоять діти разом з дійовими особами (рис. 110).

Починається пісня:

Ходить гарбуз по городу,
Питається свого роду:

— Ой чи живі та здорові
Всі родичі гарбузові?

На перший куплет Гарбуз з палицею в руках поважно ходить по «городу» і скликає увесь свій рід до пишного «обіду».

Обізвалась жовта диня,
Гарбузова господня:
— Іще живі та здорові
Всі родичі гарбузові!

На другий куплет з дитячого гурту виходить Диня і, ставши позаду Гарбуза, рухається слідом за ним.

Обізвались огірочки,
Гарбузові сини й дочки:
— Іще живі та здорові
Всі родичі гарбузові!

На третій куплет виходять два Огірочки, вклоняються по черзі Гарбузові і стають за Динею в парі.

Обізвалась морковиця,
Гарбузова сестриця:

— Іще живі ще здорові
Всі родичі гарбузові!

На четвертий куплет з гурту виходить Морковиця зі своєю Донькою. Морковиця вклоняється Гарбузові, навчає вклонятись Доньку, а потім приєднується до походу слідом за Огірочками.

Обізвались буряки,
Гарбузові свояки:

— Іще живі та здорові
Всі родичі гарбузові!

На п'ятий куплет з'являються два Буряки. Вони вітаються з Гарбузом і Динею і стають за Морковицею.

Обізвалась бараболя,
А за нею і квасоля:

— Іще живі та здорові
Всі родичі гарбузові!

На шостий куплет виходить Бараболя, а за нею, вхопившись за її платтячко, біжить Квасоля. Обое кланяються господарям і займають свої місця за Буряками.

Після цього хор припиняє спів, гості зупиняються, а Гарбуз обходить своїх родичів, оглядаючи — чи не забув кого часом? По хвилі прикладає пальчика собі до лоба і пригадує: — Боба немає. Бобе, де ти?

Боб відгукується старечим голосом: — Я тут. Іду!

Як закінчиться розмова, хор співає далі:

Обізався старий біб:
— Я піддержав увесь рід.

Іще живі та здорові
Всі родичі гарбузові!

На сьомий куплет виходить старий та кривий Біб і, кульгаючи, наближається до свого місця за Квасолею.

Співаючи пісню на склад «ля» або стуленими вустами, дійові особи заходять рядочком у «хату» і сідають до столу.

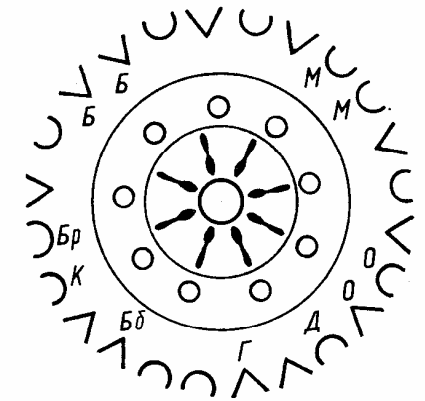

Рис. 110

Гарбуз і диня, як добрі господарі, ходять навколо гостей та все припрошують: — Іжте на здоров'я. Пригощайтесь — чим хата багата, тим і рада!

Тепер співається останній куплет:

Ой ти, гарбуз, ти перістий, — Миска пшона, шматок сала —
Із чим тебе будем їсти? От до мене вся приправа!

Під кінець куплета гості розбирають ложки і встромляють їх у миску, щоб набрати «каші».

Хто залишається без ложки, той стає новим Гарбузом, і гра починається спочатку.

П р и м і т к а. Стіл, миску на ньому та дев'ять стільчиків можна, за бажанням, намалювати крейдою на підлозі. Ложки — звичайні палички.

М е т а г р и. Ознайомити дітей з фольклорним матеріалом. Розважити вихованців.

ХОДИТЬ ГАРБУЗ

Запис В. Верховинця

Помірно швидко
mf

Хо-дить гар-буз по го-ро-ду, пи-та-єть-ся сво-го ро-ду:
— Ой чи жи-ві та здо-ро-ві всі ро-ди-чі гар-бу-зо-ві?

Ходить гарбуз по городу,
Питається свого роду:
— Ой чи живі та здорові
Всі родичі гарбузові?

Обізувалась жовта диня,
Гарбузова господиня:
— Іще живі та здорові
Всі родичі гарбузові!

Обізувались огірочки,
Гарбузові сини й дочки:
— Іще живі та здорові
Всі родичі гарбузові!

Обізувалась морковиця,
Гарбузова сестриця:
— Іще живі та здорові
Всі родичі гарбузові!

Обізувались буряки,
Гарбузові свояки:
— Іще живі та здорові
Всі родичі гарбузові!

Обізувалась бараболя,
А за нею і квасоля:
— Іще живі та здорові
Всі родичі гарбузові!

Обізувався старий біб:
Я піддержав увесь рід.
Іще живі та здорові
Всі родичі гарбузові!

Ой ти, гарбуз, ти перістий,
Із чим тебе будем їсти?
— Миска пшона, шматок сала —
От до мене вся приправа!

110. ВИЙШЛИ В ПОЛЕ КОСАРІ

Дійові особи

Косарі — 9 або 12 осіб.
Коли дозволяє місце, то усі діти.

Реквізит:
довгі палички для Косарів.

Опис гри

Косарі стоять один за одним трьома або чотирма паралельними рядочками по 3—4 особи в кожному, зберігаючи відстань довгої палички — «коси» (рис. 111).

Решта дітей (якщо на косарів обрано не всіх) оточують дійових осіб широким розірваним колом і починають пісню:

Вийшли в поле косарі
Косить ранком на зорі.
— Гей, нуте, косарі,
Бо не рано почали,
— Хоч не рано почали,
Так багато утяли.

Під час співу першого куплета Косарі, поклавши палички на плечі, ходять звичайним кроком по колу — «полю» (два кроки на такт), ніби ще не дійшли до того місця, звідки почнуть «роботу».

Наприкінці куплета усі беруть палички обома руками — лівою (пальцями вгору) за кінець, а правою (пальцями вниз) біля середини і тримають так, щоб лівий край був проти грудей, а правий звисав направо вниз.

До обіду покосили, Бо не рано почали.
Гострі коси потупили. — Хоч не рано почали,
— Гей, нуте, косарі, Так багато утяли.

З початком другого куплета дійові особи удають, що косять: на кожну першу долю такту ліву ногу виставляють на крок уперед і одночасно над землею описують нижнім кінцем палички справа наліво широке замашне півколо.

На кожну другу долю такту праву ногу приставляють носком до п'ятки лівої ноги, а паличку відводять широким півколом направо назад і так рухаються до кінця куплета.

По обіді спочивали, Бо не рано почали.
Потім коси поклепали. — Хоч не рано почали,
— Гей, нуте, косарі, Так багато утяли.

На третій куплет Косарі гострять «коси»: опускають палички одним кінцем на землю, лівою рукою беруться за верхній кінець, а тоді рит-

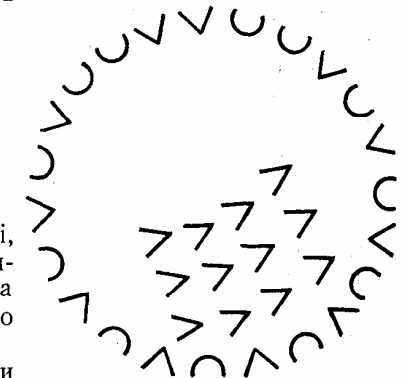

Рис. 111

мічно водять у повітрі правою рукою від верхнього кінця направо — вбік, немов брусом по лезу.

По полудні гребли сіно
І валочки клали щільно.
— Гей, нуте, косарі,
Бо не рано почали.
— Хоч не рано почали,
Так багато утяли.

На четвертий куплет Косарі «гребуть сіно». Тепер їхні палички не «коси», а «граблі». В ритмі пісні дійові особи виконують майже такі рухи, як і в другому куплеті, з тією тільки різницею, що палички рухаються не півколом, а по прямій лінії: ззаду наперед і навпаки.

А ввечері холодком
Клали в копички рядком.
— Гей, нуте, косарі,
Бо не рано почали.
— Хоч не рано почали,
Так багато утяли.

На п'ятий куплет Косарі складають «сіно» в «копи». Тепер їхні палички — це «вила». Тримуючи палички правою рукою за один кінець (пальцями до себе), а лівою біля середини (пальцями вгору) дійові особи на кожну першу долю такту опускають їх переднім кінцем униз, на кожну другу долю такту піднімають вгору.

Завтра треба рано встати
У стіжечки поскладати.
— Гей, нуте, косарі,
Бо не рано почали.
— Хоч не рано почали,
Так багато утяли.

На шостий куплет Косарі кладуть палички на землю і сідають «вечеряти»: ритмічно рухаючи правою рукою, вони то наближають її пальцями до лівої долоні, то підносять до обличчя.

Наприкінці куплета підводяться, кладуть на плечі палички і готуються в дорогу:

Як стіжечки поскладаєм,
По-козацьки заспіваєм.
— Гей, нуте, косарі,
Бо не рано почали.
— Хоч не рано почали,
Так багато утяли.

Під спів останнього куплета Косарі рушають «додому». Вони йдуть по «полю» в зворотному напрямку звичайним кроком і так рухаються, аж поки не переспівають усі відомі їм косарські пісні.

Закінчивши останню пісню, дійові особи обирають замість себе інших, і гра починається знову.

Примітка. Вихователька мусить постійно стежити, щоб Косарі витримували великі інтервали між собою, щоб не зачіпали паличками один одного.

Мета гри. Ознайомити дітей з роботою косарів. Відтворити в руках трудові процеси. Гартувати дитячий організм фізичними вправами.

ВИЙШЛИ В ПОЛЕ КОСАРИ

Слова і мелодія народні

Обробка К. Стеценка

Жваво *mf*

Вийшли в по_ ле ко_ са_ рі ко_ сить ран_ ком на зо_ рі.

— Гей, ну_ те, ко_ са_ рі, бо не ра_ но по_ ча_ ли.

— Хоч не ра_ но по_ ча_ ли, так ба_ га_ то у_ тя_ ли.

Вийшли в поле косарі
Косить ранком на зорі.
— Гей, нуте, косарі,
Бо не рано почали.
— Хоч не рано почали,
Так багато утяли.

Бо не рано почали.
— Хоч не рано почали,
Так багато утяли.

До обіду покосили,
Гострі коси потупили.
— Гей, нуте, косарі,
Бо не рано почали.
— Хоч не рано почали,
Так багато утяли.

А ввечері холодком
Клали копички рядком.
— Гей, нуте, косарі,
Бо не рано почали.
— Хоч не рано почали,
Так багато утяли.

По обіді спочивали,
Потім коси поклепали.
— Гей, нуте, косарі,
Бо не рано почали.
— Хоч не рано почали,
Так багато утяли.

Завтра треба рано встати
У стіжечки поскладати.
— Гей, нуте, косарі,
Бо не рано почали.
— Хоч не рано почали,
Так багато утяли.

По полудні гребли сіно
І валочки клали щільно.
— Гей, нуте, косарі,

Як стіжечки поскладаєм,
По-козацьки заспіваєм.
— Гей, нуте, косарі,
Бо не рано почали.
— Хоч не рано почали,
Так багато утяли.

ПІСНІ ДО ЧЕТВЕРТОГО РОЗДІЛУ

111. КОЛО ХАТИ

Слова Л. Кротевич

Музика В. Верховинця

Повільно

mf

Ко_ ло ха_ ти на_ ша ма_ ти ко_ па_ ла гряд_ ки, ко_ па_ ла гряд_ ки.
Щоб са_ ди_ ти та рос_ ти_ ти чу_ до_ ві квіт_ ки, чу_ до_ ві квіт_ ки.

Коло хати наша мати
Копала грядки. (Двічі)
Щоб садити та ростити
Чудові квітки. (Двічі)

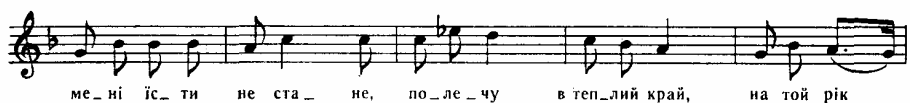
Ціле літо росли квіти,
Росли та цвіли. (Двічі)
А дівчата кожне свято
Віночки плели. (Двічі)

112. ЛЕЛЕКА

Слова народні

Музика В. Верховинця

Швидко

Лелеко, лелеко,
До осені далеко,
Як замовкнуть жаби,
Як листя попада,
Тоді осін настане,

Мені їсти не стане,
Полечу в теплий край,
На той рік дожидай,
Полечу в теплий край,
На той рік дожидай.

113. ВИШЕНЬКИ-ЧЕРЕШЕНЬКИ

Слова Лесі Українки

Запис В. Верховинця

Повільно

Поблискують черешеньки
В листі зелененьким,
Черешеньки ваблять очі
Діточкам маленьким.

Дівчаточко й хлоп'яточко
Під деревцем скачуть,
Простягають рученята
Та мало не плачуть.

Раді б вишню з'їсти,
Та високо лізти,

Ой раді б зірвати,
Та годі дістати!

«Ой вишеньки-черешеньки,
Червоні, спілі,
Чого ж бо ви так високо
Виросли на гіллі!»

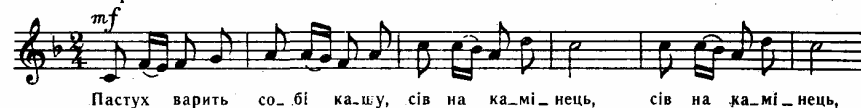
«Ой того ми так високо
Виросли на гіллі,—
Якби росли низесенько,
Чи то ж би доспіли?»

114. ПАСТУХ

Слова Л. Кротевич

Музика В. Верховинця

Помірно

Пастух варить собі кашу,
Сів на камінець, (Двічі)
Пасе в полі кози наші,
Отару овець. (Двічі)

Коло лісу гарна паша,
Дубок, холодок; (Двічі)
Як під дубом гра на дудці,
Радіє лісок. (Двічі)

115. БУВ СОБІ ЖУРАВЕЛЬ

Слова народні

Музика В. Верховинця

Повільно

Був собі журавель, журавель
Та журавочка, та журавочка;
Накосили сінця, сінця
Повні ясельця, повні ясельця.
Наша пісня гарна, нова,
Починаймо її знову.

116. ПРО ЛЬОН

Слова і музика В. Верховиця

Повільно

По_слу_хай_те, лю_бі ді_ти, що я вам ска_жу, я про сво_ю
Роз_ка_жу, із чо_го ма_ти ши_є со_роч_ки, як за те_є

рід_ну нень_ку, доб_ру, ми_лу, го_лу_бонь_ку щось вам роз_ка_жу.
вір_но люб_лять, і ми_лу_ють, і го_луб_лять і_ї ді_точ_ки.

Швидко

Ма_ти вес_но_ю ра_но вста_ва_ла, в по_лі дві
Став дощ ряс_нень_кий на_кра_па_ти, став льон дріб_

гряд_ки по_ко_па_ла, а на гряд_доч_ках тих рів_
_нень_кий під_рос_та_ти, ви_ріс до_лі_та льон буй_

нень_ких по_сі_я_ла ма_ти льон дріб_нень_кий.
нень_кий, та й за_цвів цві_том го_лу_бень_ким.

Послухайте, любі діти,
Що я вам скажу,
Я про свою рідну неньку,
Добру, милу, голубоньку
Щось вам розкажу.

Розкажу, із чого мати
Шие сорочки,
Як за тее вірно люблять,
І милують, і голублять
Її діточки.

Мати весною рано вставала,
В полі дві грядки покопала,
А на грядочках тих рівеньких
Посіяла мати льон дрібненький.

Став дощ рясненький накрапати,
Став льон дрібненький підростати,
Виріс до літа льон буйненький,
Та й зацвів цвітом голубеньким.

Літом льон мати вибирала,
В полі на сонці простилала,
А вже під осінь просушила
І на гребні розчесала.

А вже зимою кужіль пряла,
На веретенце нитки звивала,
А з веретенця у клубочки,
А із клубочків на кросночки.

На кросна нитки навивала,
Білі полотна тонко ткала,
Виткала мати довге полотенце
І сховала в скрині в комірчині.

Мати весною раненько вставала,
Білі полотна розстилала,
В чистій водиці щодня прала,
На ясне сонце виставляла.

Сонечко ясне гріло, гріло,
Тонкі полотна побілило,
Вже мати мірку з діток зняла
Й білі полотна покроїла.

В місяці квітні наша мати
Стала нам сорочечки шити,
А коли Першого травня ми встали,
Нові сорочечки понадівали.

117. КОСАРІ МОЛОДІ

Слова і музика В. Верховиця

Помірно

Ко_са_рі мо_ло_ді у_ста_ли ра_нень_ко,

взя_ли ко_си та й піш_ли в по_ле зе_ле_нень_ке. //_нень_ке.

Косарі молоді устали раненько,
Взяли коси та й пішли в поле зелененьке. (Двічі)
Косарі молоді травиченьку косять,
А дівчатка чепурненькі їсти їм приносять. (Двічі)
Косарі молоді на них не зважають,
Гострять коси й на травичку знову налягають. (Двічі)
Косарі молоді травиченьку косять,
А дівчатка розгрібають, на сонечку сушать. (Двічі)
Косарі молоді обідати сіли,
А дівчатка сіно згребли, в конички зносили. (Двічі)
Косарі молоді додому вертають,
І на все село гучних пісеньок співають. (Двічі)

118. ОЙ ДО СХІД СОНЦЯ

Слова і музика В. Верховиця

Помірно швидко

Ой до схід сон_ця, ра_но-ра_нень_ке

бу_ дить ма_ ту_ ся крас_ ну О_ лен_ ку.
 Ой до схід сонця, рано-раненько
 Будить матуся красну Оленку. (Двічі)
 Ой встань, Оленко, годі вже спати,
 Вже йдуть сусіди у поле жати. (Двічі)
 Ой вийшли в поле жінці з серпами,
 Красна Оленка з подружечками. (Двічі)
 Пшеницю спілу вітер гойдає,
 Женчиків красних мило вітає. (Двічі)
 Пшеницю спілу жінці пожали,
 В круглі снопочки ще й пов'язали. (Двічі)
 В круглі снопочки, густі-густенькі,
 В кіпки зложили часті-частенькі. (Двічі)
 Як жінці поле вкрили кіпками,
 Серпи новенькі вкрили квітками. (Двічі)
 Завели пісню веселу, жваву,
 Пішли додому женчики браві. (Двічі)

119. ПРО ПШЕНИЦЮ

Слова і музика В. Верховинця

Швидко
mf

1. 2. А хто ба_ чив, як у по_ лі трак_ тор зем_ лю о_ ре?

Ой так- так, ой так- так трак_ тор зем_ лю о_ ре.

3. 4. 5. А хто ба_ чив, як пше_ ни_ ця з зем_ лі ви_ рос_ та_ є?
 6. 7. 8.

Ой так- так, ой так- так з зем_ лі ви_ рос_ та_ є.

А хто бачив, як у полі трактор землю оре?
 Ой так-так, ой так-так трактор землю оре.

А хто бачив, як у полі пшениченьку сіють?
 Ой так-так, ой так-так пшениченьку сіють.

А хто бачив, як пшениця з землі виростає?
 Ой так-так, ой так-так з землі виростає.

А хто бачив, як пшеницю вітер нахиляє?
 Ой так-так, ой так-так вітер нахиляє.

А хто бачив, як пшеницю жатками збирають?
 Ой так-так, ой так-так жатками збирають.

А хто бачив, як пшеницю у копи складають?
 Ой так-так, ой так-так у копи складають.

А хто бачив, як пшеницю на току молотять?
 Ой так-так, ой так-так на току молотять.

А хто бачив, як пшеницю у млиночку мелють?
 Ой так-так, ой так-так у млиночку мелють.

120. ТИХИЙ СОН

Слова О. Маковей

Музика із збірки П. Демуцького

Повільно
mf

Ти_ хий сон по го_ рах хо_ дить, ти_ хий сон по го_

_ рах хо_ дить, за ру_ чень_ ку ніч_ ку во_ дить.

Тихий сон по горах ходить,
 Тихий сон по горах ходить,
 За рученьку нічку водить.

— Спить, мої дзвіночки сині,
 Спить, мої дзвіночки сині,
 Дикі рожі в полонині.

І шумлять ліси все тихше,
 І шумлять ліси все тихше,
 Сон малі квітки колише:

І шумить, ліси зелені,
 І шумить, ліси зелені,
 Спати йдуть, вітри студені.

Хай квіточки сплять здорові,
Хай квіточки сплять здорові,
Хай їм сняться сни чудові.

І зігріє, поцілує,
І зігріє, поцілує,
І світами помандрує.

Аж на небі зазоріє,
Аж на небі зазоріє,
Сонце їх малих зігріє.

Тихий сон по горах ходить,
Тихий сон по горах ходить,
За рученьку нічку водить:

121. НАША ХАТА

Слова Я. Щоголева

Музика В. Верховиця

Повільно
mf

На_ша ха_та під го_ро_ю, край до_ли_ни, у виш_не_во_
_му са_доч_ку та в ка_ли_ні. По_під лі_сом млин по_дав_ся
у ста_во_чок, че_рез во_ду пе_ре_ки_нув_ся мос_то_чок.

Наша хата під горою, край долини,
У вишневому садочку та в калині.
Попід лісом млин подався у ставочок,
Через воду перекинувся мосточок.

Наші ниви золотіють так, як сонце,
Вишні й сливи з гілок лізуть у віконце.
Нашу гору всі кругом далеко знають.
Добрі люди нашу хату привітають.

122. ТЕЧЕ ВОДА

Слова Т. Шевченка

Мелодія народна

Повільно
mf

Те_че во_да із_за га_ю та по_під го_ро_ю, _

хлю_ по_ чуть_ся ка_ ча_ точ_ка по_ між о_со_ ко_ ю.

Тече вода із-за гаю
Та попід горою,
Хлюпочуться качаточка
Поміж осокою.

А качечка випливає
З качуром за ними,
Ловить ряску, розмовляє
З дітками своїми.

Двічі

Двічі

Розділ п'ятий

ОСІНЬ

123. ХОДЯТЬ ДІТИ В КОЛІ

Дійові особи

Микола-Угадько — один або двоє.

Опис гри

Діти утворюють два замкнені кола: велике — зовнішнє і мале — внутрішнє, яке складається з 5—6 осіб.

Посередині, біля стільчика, стоїть Угадько і пильно придивляється до своїх товаришів з малого кола. Перелічивши їх та добре всіх запам'ятавши, Угадько сідає на стілець і затуляє руками очі.

Починається пісня:

Ходять діти в колі, Добрі наші діти милі, | Двічі
Раді, веселенькі, Тихі та чемненькі.

Під спів першого куплета обидва кола обертаються в протилежних напрямках.

Ходять вони, ходять, Чи вгадаєш, хто то вийшов, | Двічі
Одно вийшло з кола. Братику Миколо?

Під час виконання другого куплета з внутрішнього кола вибігає якась дитина і ховається за зовнішнім колом або виходить в іншу кімнату.

Наприкінці пісні діти зупиняються. Угадько відкриває очі й називає ім'я того, хто залишив коло.

Відгадана дитина стає новим Угадьком, колишній Угадько йде в зовнішнє коло, а хтось із зовнішнього переходить у внутрішнє, і гра починається знову.

Примітка. Коли Угадько не може назвати того, хто заховався, він мусить впізнати його по голосу або відгадувати ще раз.

Можна утворити два внутрішні кола, кожне із своїм Угадьком. В коло хлопчиків поставити Угадька-дівчинку, а в коло дівчаток — Угадька-хлопчика.

Можна з внутрішнього кола вийти одночасно двом або трьом учасникам гри, тоді новим Угадьком буде той, кого колишній Угадько назве першим.

Мета гри. Розвивати у дітей спостережливість і пам'ять.

ХОДЯТЬ ДІТИ В КОЛІ

Слова і музика В. Верховинця

Помірно

Ходять діти в колі, Ходять вони, ходять,
Раді, веселенькі, Одно вийшло з кола.
Добрі наші діти милі, | Двічі Чи вгадаєш, хто то вийшов, | Двічі
Тихі та чемненькі. Братику Миколо?

124. РОСТЕ БУРЯК

Дійові особи

Збирачі городини для рядка дівчаток — 2 особи (З).
Збирачі городини для рядка хлопчиків — 2 особи (З).
Буряки — кілька осіб (Б).

Опис гри

Діти утворюють два рядки: один рядок дівчаток, другий — хлопчиків, припадають на одне коліно і кладуть руки один одному на плечі.

Рядок дівчаток — це морквяна грядка, а хлопчиків — грядка буряків. До кожного рядочка підходять двоє збирачів і першого, хто починає ряд, беруть за руки — один за ліву, другий за праву (рис. 112).

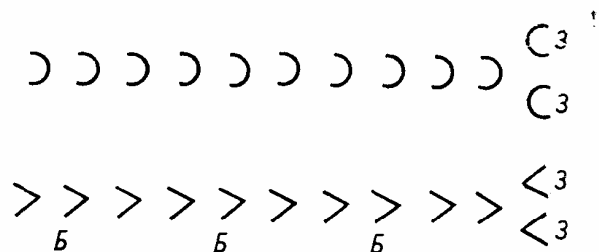

Рис. 112

Починається пісня:

Росте буряк (морква, будяк) із землі.
Або вирву, або — ні.
Раз, два, три.

В ритмі пісні Збирачі легенько смикають Буряка (Моркву) за руки і на слові «три» «витягають із землі».

«Вирвані з грядки» підбігають до кінця свого рядка і, припадаючи на коліно, чіпляються руками за того, хто попереду.

Іноді серед «городини» трапляється Будяк. Він не зразу піддається Збирачам, і щоб його «вирвати», треба проспівати пісню двічі.

«Вирвані» Будяки стають Збирачами, останні чіпляються за кінець рядка, і так діти граються досхочу.

Мета гри. Відтворити в руках трудові процеси (збирання городини). Розважити дітей.

РОСТЕ БУРЯК

Слова і музика В. Верховинця

Росте буряк (морква, будяк) із землі.
Або вирву, або — ні.
Раз, два, три.

125. ОЙ ВАСИЛЮ, ТОВАРИШУ

Дійові особи
Василь, або ім'я тієї дитини,
яка буде відгадувати.

Опис гри

Одна дитина виходить до іншої кімнати, решта дітей утворює коло і домовляється, яку б їм виконувати роботу, щоб Василь її вгадав.

Діти вирішують шити і починають пісню:

Ой Василю, товаришу ¹ ,	А як не вгадаєш,
Ну ж бо глянь ти на нас.	Станемо карати:
Чи вгадаєш, товаришу,	Будеш тоді перед нами
Яка праця у нас?	Три дні танцювати!

Під час співу з'являється Василь. Він стоїть посеред кола і дивиться на друзів, які, закінчивши пісню, зображують руками загадану роботу.

Василь радісно каже: — «Шиють», — і обирає з гурту когось замість себе.

Для всіх наступних «Василів» діти щораз вигадують якусь іншу роботу, наприклад: «пиляють», «рубать дрова», «забивають цвяхи», «стругають», «літають», «косять» тощо.

Під час «роботи» діти можуть імітувати відповідні звуки, скажімо: «ж-жик», «гуп-гуп», «цок-цок» і т. ін.

Якщо Василь не вгадає зразу, його примушують відгадувати ще раз. Коли ж і вдруге не вгадає, тоді його карають: хлопчик (дівчинка) му-сить перед гуртом щось протанцювати.

Мета гри. Проілюструвати рухами трудові процеси. Розвивати увагу й пам'ять малят. Повторювати знайомі танцювальні рухи.

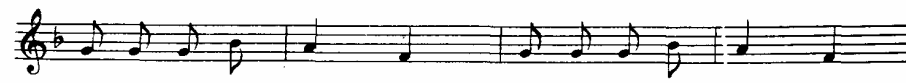
ОЙ ВАСИЛЮ, ТОВАРИШУ

Слова і музика В. Верховинця

Помірно швидко

Ой Ва_си_лю, то_ва_ри_шу, ну ж бо глянь ти на нас.
Чи вга_да_єш, то_ва_ри_шу, я_ка пра_ця у нас?

А як не вга_да_єш, ста_не_мо ка_ра_ти:

бу_деш то_ді пе_ред на_ми три дні тан_цю_ва_ти!

¹ Для дівчинки замість «товаришу» співають «подруженько» (Я. В.).

Ой Василю, товаришу,
Ну ж бо глянь ти на нас.
Чи вгадаєш, товаришу,
Яка праця у нас?

А як не вгадаєш,
Станемо карати:
Будеш тоді перед нами
Три дні танцювати!

126. ПАВУК СІРИЙ

Дійові особи

Павук (П).
Мушка — одна або декілька (М).

Опис гри

Діти разом з Мушками стоять широким розірваним колом.

Павук «ходить» по «павутинні», тобто по колу, зазначеному на долівці крейдою і розмальованому різними лініями та кружальцями. Таких кружалець може бути десять, а то й більше, одне з них посередині (рис. 113).

Дитячий гурт заводить пісню:

Павук сірий, волохатий,
Павук хижий, головатий

Павутину снує в лісі
На малих мушок.

Під час співу першого куплета Павук «снує» свою «павутину» (перебирає «лапками» в повітрі), а Мушки зриваються з місць, перелітають одна за одною з кружальця на кружальце і знову повертаються в коло.

Мушко, мушко, стережися,
Павутини не торкай,

Бо як зловить павук хижий,
Буде, мушко, тобі край.
Зум-м-м.

Під спів другого куплета Мушки продовжують «дражнити» Павука своїми перельотами, а коли скінчиться спів, вони раптом завмирають там, де застав їх кінець пісні, і починають плакати: «Зум-м-м».

Павук кидається на Мушок, які тікають від нього. Котру він спіймає в межах павутини, та вибуває з гри.

Коли всі Мушки будуть спіймані, Павук придумує для них якусь кару, примушує, наприклад, обскакати павутину кілька разів на одній ніжці тощо.

Примітка. Павук не має права «полювати» за межами павутини, а на Мушок кидається тільки тоді, коли вони заплачуть: «Зум-м-м».

Мета гри. Ознайомити дітей з життям комахок. Виховувати спритність та увагу дітей.

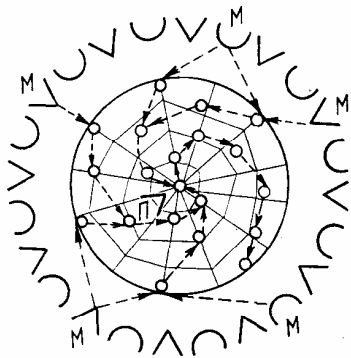

Рис. 113

ПАВУК СІРИЙ

Слова і музика В. Верховинця

Повільно
mf

Па_вук сі_ рий, во_ло_ха_ тий, па_вук хи жий,
го_ло_ва_ тий па_ву_ти_ ну сну_є в лі_ сі на ма_лих му_
_шок. Муш_ко, муш_ко, сте_ре_жи_ ся, па_ву_ти_ ни не тор_кай,
бо як зло вить па_вук хи_ жий, бу_де, муш_ ко, то_бі край.

Павук сірий, волохатий,
Павук хижий, головатий
Павутину снує в лісі
На малих мушок.

Мушко, мушко, стережися,
Павутини не торкай,
Бо як зловить павук хижий,
Буде, мушко, тобі край.
Зум-м-м.

127. МАЛІ ДІТИ ПО ГРИБИ ХОДИЛИ

Дійові особи

Малі діти — Грибники — 3—4 особи.
Лісник.

Опис гри

Діти стоять широким розірваним колом (це — «ліс») і співають пісню:

Малі діти по гриби ходили,
В зеленому гаю заблудили. (Дівчі)

На ці слова трое-четверо Малих дітей, продовжуючи збирати гриби, відчують, що вони заблудилися.

Стали діти дорогу шукати
І по лісі ходити, гукати: (Двічі)
— Го! Го! Го!

Під час співу другого куплета перелякані діти почали шукати дорогу: вони кидаються то в один бік, то в другий, а після останнього слова «гукати» двічі кличуть: — Го! Го!

З другої кімнати або з кола теж лунає: — Го! Го! Це відгукуються ті, що удають луну.

З переляку Грибники аж присіли до землі.
Діти в колі продовжують співати далі:

Хто ж то в лісі діточок лякає,
На їх голос здалека гукає? (Двічі)
— Го! Го! Го!

Наприкінці куплета Грибники ще раз кличуть: — Го! Го! Луна відповідає.

Стурбовані дитячі голоси почув Лісник. Він виходить з кола, наближається до переляканих малят, щоб допомогти їм вибратися з лісу, і співає:

Ой не бійтесь, діточки маленькі,
Бо то ваші голоси тоненькі
Так лунають в лісі зелененькім.
— Го! Го! Го!

Наприкінці куплета Лісник голосно вигукує: — Го! Го! — і луна відповідає голосами хлопчиків.

Далі Лісник радить Грибникам ще раз погукати, аби переконатись, що в лісі нема нікого, хто б їх налякав:

Ну ж бо ще раз, діти, загукайте
І уважно луни прислухайтесь,
Голосочки свої впізнавайте:
— Го! Го! Го!

Після останнього куплета Грибники гукають знову, а почувши луну, заспокоюються зовсім.

Так, перегукуючись з луною ще кілька разів, малі діти вибираються з Лісником із «лісу» (можна ходити поміж дітей в колі) і йдуть собі додому.

Далі дійові особи обирають замість себе інших, і гра починається спочатку.

Примітка. Якщо Лісник не зможе співати соло, його повинен підтримувати дитячий хор.

Мета гри. Застерегти малих дітей, щоб вони нікуди не ходили без дорослих. Ознайомити їх з цікавим явищем природи — луною. По-знайомити з мелодією української народної пісні «Ой дівчина по гриби ходила».

МАЛІ ДІТИ ПО ГРИБИ ХОДИЛИ

Слова В. Верховинця

Мелодія народна
Запис В. Верховинця

Малі діти по гриби ходили,
В зеленому гаї заблудили. (Двічі)
Стали діти дорогу шукати
І по лісі ходити, гукати: (Двічі)
— Го! Го! Го!
Хто ж то в лісі діточок лякає,
На їх голос здалека гукає? (Двічі)
— Го! Го! Го!
Ой не бійтесь, діточки маленькі,
Бо то ваші голоси тоненькі
Так лунають в лісі зелененькім.
— Го! Го! Го!
Ну ж бо ще раз, діти, загукайте
І уважно луни прислухайтесь,
Голосочки свої впізнавайте:
— Го! Го! Го!

128. ШЕВЧИК

Дійові особи

Майстер-швець (М).
Помічники Майстра — 3 особи (П).
Шевчики — усі діти.

Реквізит:
стілчик, миска — іграшкова.

Опис гри

Гра під назвою «Шевчик» — це ілюстрація відповідними рухами шевської роботи.

Діти-Шевчики стоять у розірваному колі, посеред кола — стільчик, на якому знаходиться миска з «водою», біля стільчика стоїть Майстер-швець, а круг стільчика — три Помічники (рис. 114).

Дитячий гурт заводить пісню:

А чи бачив ти, як шевчик
Шкіру в воді мочить?
Ой так, брате, ой так-так,
Шкіру в воді мочить.

У першому куплеті від слів «Ой так, брате...» усі Шевчики нахиляються і ритмічно опускають та піднімають праву руку, затиснуту в кулак, ніби вмочують у воду шкіру, перевертаючи її на обидва боки. Майстер тими ж рухами мочить «шкіру» в мисочці.

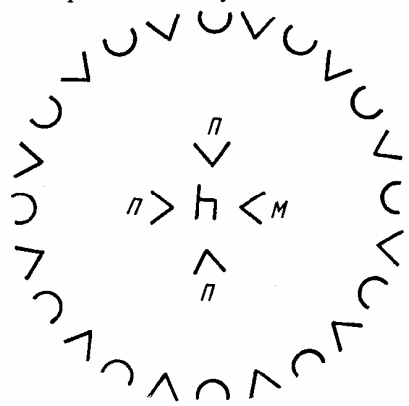

Рис. 114

А чи бачив ти, як шевчик
Шкіру натягає?
Ой так, брате, ой так-так,
Шкіру натягає.

В другому куплеті¹ Шевчики прикладають ліву руку до правого коліна, наче тримають шкіру, а правою, затиснутою в кулаці, ритмічно рухають від коліна до землі і навпаки.

Майстер, натягуючи шкіру, ставить ліву ногу на стілець.

А чи бачив ти, як шевчик
Черевички шие?
Ой так, брате, ой так-так,
Черевички шие.

В третьому куплеті, стуливши пальці обох рук, ніби між великим та вказівним пальцями знаходиться «дратва», Шевчики в ритмі пісні то з'єднують руки перед собою, то розводять в сторони.

А чи бачив ти, як шевчик
Гвіздки набиває?
Ой так, брате, ой так-так,
Гвіздки набиває.

В четвертому куплеті Шевчики припадають на праве коліно і ритмічно стукають по лівому коліну правим кулаком, ніби молоточком.

Майстер може поставити лівий кулак на спинку стільчика і стукотіти правим кулаком по лівому.

¹ Тут і далі, за прикладом першого куплета, усі рухи виконуються від слів «Ой так, брате...»

А чи бачив ти, як шевчик
Гвіздки розчищає?
Ой так, брате, ой так-так,
Гвіздки розчищає.

В п'ятому куплеті Шевчики прикладають ліву долоню до грудей і в ритмі пісні рухають по ній правою, зачищаючи «гвіздки».

А чи бачив ти, як шевчик
Черевички чистить?
Ой так, брате, ой так-так,
Черевички чистить.

У шостому куплеті Шевчики піднімають вгору ліву ногу, зігнуту в коліні, прикладають до коліна долоню лівої руки і ритмічно потирають по ній правою рукою, наче щіткою.

Майстер ставить ліву ногу на стільчик і чистить черевички обома руками.

А чи бачив ти, як шевчик
У свято танцює?
Ой так, брате, ой так-так,
У свято танцює!

Шевчики радіють, бо роботу закінчили, та й свято настало. Вони танцюють.

На «раз» («Ой») — діти легко б'ють по землі лівою ногою, а праву, зігнуту в коліні, піднімають вгору.

На «два» (на склад «бра...») — в тому ж положенні легко підскакують на лівій нозі та одночасно плещуть лівою рукою нижче зігнутого коліна правої ноги (плескач).

Наступний такт виконується тими ж самими рухами, тільки починають вже з правої ноги і плещуть правою долонею.

Якщо Шевчики танцюють кожний на своєму місці, то Майстер-швець з Помічниками виконують плескач, кружляючи один за одним навколо стільчика.

Щоб продовжити танець Шевчиків, останній куплет від слів «Ой так, брате...» за їх бажанням можна повторити.

Примітка. Замість кола Шевчики можуть стояти рядком за Майстрами, що розмістилися біля стільчика.

Оскільки пісня «Шевчик» досить довга, її не варто співати більше одного разу. До цієї гри можна повернутися після того, як буде проведена якась інша, скажімо про Коваля.

Мета гри. Ознайомити дітей з шевською роботою. Відтворити в руках трудові процеси. Навчити дітей виконувати плескач. Розважити вихованців.

ШЕВЧИК

Слова і музика В. Верховинця

Швидко

А чи ба_ чив ти, як шев_ чик. шкі_ ру в во_ ді мо_ чить?

Ой так, бра_ те, ой так- так, шкі_ ру в во_ ді мо_ чить.

А чи бачив ти, як шевчик
Шкіру в воді мочить?
Ой так, брате, ой так-так,
Шкіру в воді мочить.

Ой так, брате, ой так-так,
Гвіздки набиває.

А чи бачив ти, як шевчик
Шкіру натягає?
Ой так, брате, ой так-так,
Шкіру натягає.

А чи бачив ти, як шевчик
Гвіздки розчищає?
Ой так, брате, ой так-так,
Гвіздки розчищає.

А чи бачив ти, як шевчик
Черевички шиє?
Ой так, брате, ой так-так,
Черевички шиє.

А чи бачив ти, як шевчик
Черевички чистить?
Ой так, брате, ой так-так,
Черевички чистить.

А чи бачив ти, як шевчик
Гвіздки набиває?

А чи бачив ти, як шевчик
У свято танцює?
Ой так, брате, ой так-так,
У свято танцює!

129. КОВАЛЬ

Дійові особи

Коваль (К).
Помічник Ковалю (П).

Реквізит:

стілець — ковадло, набір іграшкових ковальських інструментів.

Опис гри

Діти утворюють розірване коло, посеред якого біля стільчика стоять Коваль та його Помічник.

Стільчик — це «ковадло», «колесо» від воза і «станок», на якому гострять леза.

Ліворуч від Ковалю креслять на землі квадрат, це — «горно», праворуч — кружальце — «бочка» з водою (рис. 115).

Дитячий гурт розбивається попарно і починає пісню:

Хочеш знати, як коваль
Вогонь роздуває?
Ой так, ой так-так,
Вогонь роздуває.

В першому куплеті Помічник «роздмухує міх», тобто махає над квадратом-«горном» правою рукою зверху вниз, а Коваль, ритмічно нахилючись та випростовуючись, підкидає у вогонь вугілля рухом знизу вперед.

Від слів «Ой так...» тут і далі інші діти повторюють рухи дійових осіб, заздалегідь домовившись, хто з них Коваль, а хто Помічник.

Хочеш знати, як коваль
Залізо розпікає?
Ой так, ой так-так,
Залізо розпікає.

В другому куплеті Помічник продовжує «роздмухувати міх», а Коваль, затуливши лівою рукою обличчя від «вогню», простягає праву руку кулаком до «горна» і ритмічними півповоротами (то вгору пальцями, то вниз) ворухить «кліщами» у «вогні» «залізо».

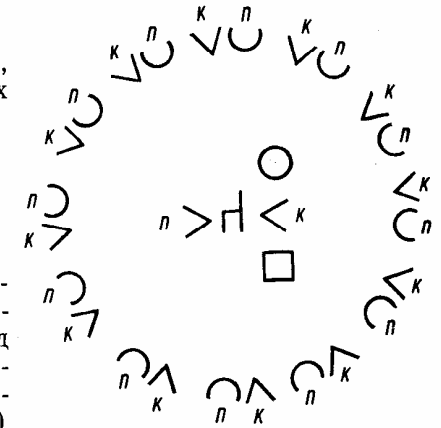

Рис. 115

Хочеш знати, як коваль
На ковадлі клепле?
Ой так, ой так-так,
На ковадлі клепле.

В третьому куплеті Коваль висмикує із «вогню» «розпечене залізо», кладе на «ковадло» і ритмічно б'є по ньому правою рукою, ніби молотком.

Помічник залишає «міх», хапає обома руками великий «молот» і допомагає Ковалю «клепати».

Вони б'ють по черзі: раз Коваль, раз — його Помічник.

Хочеш знати, як коваль
Залізо гартує?
Ой так, ой так-так,
Залізо гартує.

В четвертому куплеті Коваль біжить з розпеченим «залізом» до «бочки» і встромляє його в «воду». Частина дітей вимовляє «ш-ш-ш...» (так шипить у воді розпечене залізо), а Помічник у цей час проводить правою рукою по «спітнілому» чолу.

Хочеш знати, як коваль
Гвіздки виробляє?
Ой так, ой так-так
Гвіздки виробляє.

В п'ятому куплеті Помічник знову «роздмухує міх», а Коваль раз за разом витягає «кліщами» з «вогню» тоненькі залізочки, прикладає до «ковадла» і маленьким «молоточком» стукає по кожній, наче гострить кінчик, а тоді вироблені «гвіздки» кидає на купу.

Хочеш знати, як підкови
Коням набивають?
Ой так, ой так-так,
Коням набивають.

У шостому куплеті Помічник (тепер він «кінь») стає спиною до Ковалю. Коваль піднімає йому праву ногу, кладе собі на коліно догори ступнею і, намірявши «підкову», прибиває «гвіздочками» до «копита», кінці «гвіздків», що стирчать, відщипує «кліщами», зачищає їх та опускає «підковану» ногу на підлогу.

Хочеш знати, як колеса
Обручем стягають?
Ой так, ой так-так,
Обручем стягають.

У сьомому куплеті Помічник бере обома руками «металевий обруч» і обертальним рухом, описуючи у повітрі кола, натягає його на «колесо» (на спинку стільчика), а Коваль ритмічно вибиває по краю «обруча» молотком.

Хочеш знати, як коваль
На точилі гострить?
Ой так, ой так-так,
На точилі гострить.

У восьмому куплеті стільчик — це «станок», на якому гострять леза. В ритмі пісні Помічник правою ногою натискає на «педаль» станка, тобто піднімає невисоко вгору ногу і опускає вниз, а Коваль, тримаючи «ніж» обома руками (лівою трохи попереду, правою — позаду), ритмічно водить ним по «колесу» (по спинці стільчика) і голосно сичить: «с-с-с...».

Хочеш знати, як коваль
У свято танцює?
Ой так, ой так-так,
У свято танцює.

В останньому куплеті Ковалі танцюють. Від слів «Хочеш знати...» дійові особи, стукнувши об землю лівою ногою, починають хід акцентований і рухаються один за одним навколо стільчика.

Від слів «Ой так...» Коваль переходить на присядку, а Помічник продовжує кружляти ходом акцентованим навколо Ковалю.

Під час приспіву діти в колі виконують колисання на місці або повторюють рухи дійових осіб. Гра закінчується загальним танцем.

Примітка. В пісні-грі про Ковалю дійові особи починають виконувати свої рухи разом з першим словом кожного куплета. Діти в колі повторюють ці рухи тільки з початком приспіву, тобто від слів «Ой так...».

За бажанням виконавців останній куплет можна проспівати двічі, тоді Коваль знову переходить на хід акцентований, а присядку розпочинає разом із словом «Ой...».

Гру про Ковалю, як і попередню, двічі повторювати не варто.

Мета гри. Ознайомити дітей з роботою в кузні. Відтворити в руках трудові процеси. Навчити дітей танцювати присядку.

КОВАЛЬ

Слова і музика В. Верховинця

Хочеш знати, як коваль
Вогонь роздуває?
Ой так, ой так-так,
Вогонь роздуває.

Хочеш знати, як коваль
Залізо розпікає?
Ой так, ой так-так,
Залізо розпікає.

Хочеш знати, як коваль
На ковадлі клепле?
Ой так, ой так-так,
На ковадлі клепле.

Хочеш знати, як коваль
Залізо гартує?
Ой так, ой так-так,
Залізо гартує.

Хочеш знати, як коваль
Гвіздки виробляє?

Ой так, ой так-так,
Гвіздки виробляє.

Хочеш знати, як підкови
Коням набивають?
Ой так, ой так-так,
Коням набивають.

Хочеш знати, як колеса
Обручем стягають?
Ой так, ой так-так,
Обручем стягають.

Хочеш знати, як коваль
На точилі гострить?
Ой так, ой так-так,
На точилі гострить.

Хочеш знати, як коваль
У свято танцює?
Ой так, ой так-так,
У свято танцює.

130. БОНДАР

Дійові особи

Бондар.
Допитливі діти—
усі вихованці.

Опис гри

Допитливі діти обступили Бондаря розірваним колом та й співають:

— Бондарю, бондарю,
Що ти робиш?

Бондар відповідає:

— Стружу, стружу дошку
На дубову бочку.

З цими словами Бондар виставляє ліву ногу випадом вперед і удає, що струже рубанком дубову дошку: він затиснув пальці в кулачки і, тримаючи правий кулачок позаду лівого, на перше «стружу» виставляє «рубанок» вперед, на слові «дошку» — відтягує назад; на слові «на» — знову вперед, на слові «бочку» — назад, тобто виконує по одному руху на кожну першу долю такту.

Тут і далі під час відповіді Бондаря Допитливі діти повторюють його рухи.

Діти:

— Бондарю, бондарю,
Що ти робиш?

Бондар:

— Стружу, стружу дощечки
На маленькі бочечки.

«Дощечки» на «бочечки» стругаються швидше: на перше «стружу» «рубанок» йде вперед, на друге «стружу» — відтягується назад, тобто виконується по два рухи в такті.

Діти:

— Бондарю, бондарю,
Що ти робиш?

Бондар:

— Вистругую чопочки —
Затикати дірочки.

«Чопочки» вистругуються зовсім швидко: правим вказівним пальцем Бондар водить по лівому, наче ножиком, від себе вперед, виконуючи таким чином по чотири рухи в такті (один рух на кожен склад).

«Вистругавши чопочки», усі тичуть лівим пальчиком вперед і вигукують: «Тиць!», наче затикають у бочці дірочку.

Діти:

— Бондарю, бондарю,
Що ти робиш?

Бондар:

— Дощечки збираю,
І бочки складаю.

Під час відповіді Бондар на перші два слова двічі піднімає з полу по дві «клепки», а на дальші слова складає їх одну біля одної.

Діти:

— Бондарю, бондарю,
Що ти робиш?

Бондар:

— Бочку я складаю,
Обруч набиваю.

Тут Бондар ходить, нахилившись, коло бочки і постукує правим кулачком по лівому.

Діти:

— Бондарю, бондарю,
Що ти робиш?

Бондар:

— Бочку вже кінчаю,
Води наливаю.

Тепер Бондар, ритмічно нахилиючись і випростовуючись, удає, ніби заливає бочку водою. Щоб переконатись, чи вона не дірява, піднімає бочку вгору і, хвилинку почекавши, весело вигукують: «Не тече!».

Діти:

— Бондарю, бондарю,
В боки візьмися,
І в таночку, бондарю,
Хоч раз обкрутись!

З початком останнього куплета щасливий Бондар, взявшись в боки, обкручується навколо «бочки» човганцем.

Допитливі діти виконують колісання на місці і, за бажанням, повторюють куплет спочатку.

Примітка. Якщо Бондар не зможе співати соло, його мусять підтримувати усі Допитливі діти.

Мета гри. Ознайомити дітей з роботою бондаря. Відтворити в руках трудові процеси. Навчити дітей виконувати човганець.

БОНДАР

Слова і музика В. Верховинця

Повільно

— Бон да рю, бон да рю, що ти ро биш?

— Стру жу, стру жу дош ку на ду бо ву боч ку.

— Бондарю, бондарю,
Що ти робиш?
— Стружу, стружу дошку
На дубову бочку.

— Дошечки збираю
І бочки складаю.

— Бондарю, бондарю,
Що ти робиш?
— Стружу, стружу дошечки
На маленькі бочечки.

— Бондарю, бондарю,
Що ти робиш?
— Бочку я складаю,
Обруч набиваю.

— Бондарю, бондарю,
Що ти робиш?
— Вистругую чопочки —
Затикати дірочки.

— Бондарю, бондарю,
Що ти робиш?
— Бочку вже кінчаю,
Води наливаю.

— Бондарю, бондарю,
Що ти робиш?

— Бондарю, бондарю,
В боки візьмися
І в таночку, бондарю,
Хоч раз обкрутися!

131. ОЙ ДЕ Ж ТИ БУЛА?

Дійові особи

Галя (може бути справжнє ім'я тієї дитини, яку обрано на «Галю»).

Реквізит:
кошик для Галі, груші або сливи (іграшкові з паперу або картону).

Опис гри

Діти стають у коло і співають пісню:

Ой де ж ти була, Галонько мала?
Я у нашому садочку груші збирала.

Під час виконання першого куплета в коло заходить Галя з кошиком в руках, а в кошику «груші» або «сливи».

Я всі грушечки діточкам роздам,
А слухняному Левкові аж дві (три) груші дам.

Під спів другого куплета Галя ходить по колу і роздає дітям по одній груші, а «слухняному Левкові» дає декілька грушок.

А дві (три, п'ять, сім) грушки дам тій дитиноньці,
Яка мене перша зловить на доріженьці.

Після цих слів Галя тікає. За нею біжить увесь гурт, і хто перший її зловить, тому вона віддає решту грушок.

Новою Галею може бути дівчинка, яка стояла в колі біля Левка, або та, що першою зловила колишню Галю.

Згодом у гру можна внести такі зміни:

1. Діти можуть сидіти на землі або на стільчиках.
2. Діти можуть стояти групами, а Галя підкидає грушки вгору так, щоб учасники гри могли їх спіймати.

3. Коли Галя вийде в другу кімнату, вихователька домовляється з дітьми, хто з них буде ловити дівчинку. Таким чином, гра стане цікавішою, бо Галя, роздаючи грушки, не знає, кого їй треба берегтись.

ОЙ ДЕ Ж ТИ БУЛА?

Слова В. Верховинця

Мелодія народна
Запис В. Верховинця

Помірно

— Ой де ж ти бу ла, Га лонь ко ма ла?

— Я у на шо му са доч ку гру ши зби ра ла

— Ой де ж ти була, Галонько мала?
— Я у нашому садочку груші збирала.

Я всі грушечки діточкам роздам,
А слухняному Левкові¹ аж дві (три) груші дам.

А дві (три, п'ять, сім) грушки дам тій дитиноньці,
Яка мене перша зловить на доріженьці.

¹ Або ім'я тієї дитини, до якої підійде Галя.

132. ДВА ПІВНИКИ

Дійові особи

Півники — 2 хлопчики (П).
 Курочки — 2 дівчинки (К).
 Цап (Ц).
 Коза (Кз).
 Козенятко (Кк).
 Козуленька — Козеняткова сестричка (Кл).
 Вовчик-сірячок (В).

Реквізит:

дві довгі палички для Півників, відерця для Курочок та Кози — 3 штуки.

Опис гри¹

Діти утворюють широке розірване коло, в якому розміщуються три групи дійових осіб: з одного боку — два Півники і дві Курочки, з другого — Цап з Козою і десь поміж ними, але ближче до «батьків», Козенятко та Козуленька. Поза колом бродить Вовчик-сірячок (рис. 116).

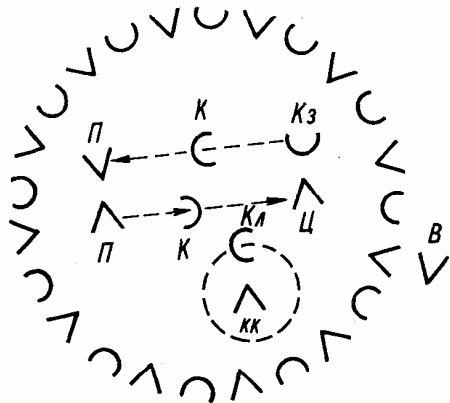

Рис. 116

Діти починають пісню:

Два півники, два півники
 Горох молотили,
 Дві курочки-чубарочки
 До млина носили.

Під спів першого куплета два Півники удають, ніби горох молотять: вони тримають довгі палички (ціпки) і ритмічно б'ють ними по черзі об долівку: коли один піднімає паличку вгору, другий опускає донизу.

Курочки набирають горох у відерця і теж по черзі носять до млина

(до Цапа), тобто бігають назустріч одна одній.

Цап меле, цап меле,
 Коза засипає,
 А маленьке козенятко
 На скрипочку грає.

В другому куплеті Півники та Курочки продовжують свою роботу, а Цап, витягнувши перед собою руки (праву над лівою) і затиснувши їх у кулачки, кружляє ними в протилежних напрямках, ніби крутить жорна.

Коза «нагрібає» в своє відерце «горох» із купки, яку наносили Курочки, і «висипає» Цапові на руки.

¹ Інсценізація наша (Я. В.).

Козенятко виграє на «скрипці», а Козуленька під ту гру щось собі танцює¹.

Танцюй, танцюй, козуленько,
 Ніженьками туп, туп,
 Татусенько з матусею
 Надеруть нам круп, круп.

У третьому куплеті Козуленька починає з лівої ноги хід складаний, оббігає тим рухом навколо Козенятка, а на слова «туп, туп» двічі вибиває правою ногою по підлозі, після цього повторює той самий рух з правої ноги і на слова «круп, круп» двічі вибиває лівою ногою.

Інші дійові особи працюють так, як і раніше.

А вовчик-сірячок
 З лісу виглядає,
 Ухопив він козенятко
 Та й далі тікає.
 Ме-ке-ке! (вигуком).

Усі були захоплені — кожен своїм ділом, що не зчулись, як у коло вскочив Вовчик-сірячок: він вхопив за руку бідолашне Козенятко і потяг його до «лісу».

Як узяв старий цапок
 Новенькі віжки,
 Одібрав він козенятко,
 Залигав за ріжки.

Не встиг Вовчик утекти. Козенятко закричало: «Ме-ке-ке!», і всі побігли Вовку навздогін виручати малого: попереду Цап з Козою, далі два Півники, дві Курочки і позаду всіх Козуленька.

Вовчик як побачив, скільки переслідувачів женеться за ним, налякався та й покинув Козенятко, вишмигнувши з кола.

Хоч вовчик обідрав
 Цапові реберце,
 Зате в тата з матусею
 Радується серце.

Козенятко знову серед рідних і друзів. Козуленька подала йому загублену скрипку, і маленький музикант почав на ній грати. Сестричка витанцює навколо братика той самий таночок, а решта «рятівників», утворивши мале коло з Козенятком та Козуленькою в центрі, виконує колисання чи тинок на місці.

Інколи під час танцю Цап хапається за боки, адже Вовчик-сірячок обідрав йому реберце, але незважаючи на біль, він танцює дужче всіх.

Діти в колі підхоплюють танець дійових осіб і виконують його кожний на своєму місці.

¹ У другому куплеті дівчинка може скласти свій танець із відомих їй танцювальних рухів (Я. В.).

Гра закінчується загальними веселощами, і після того, як дійові особи виберуть замість себе інших, провадиться знову.

Примітка. Цап з Козою та Козенятко з Козуленькою можуть починати свої дії одночасно з Півниками і Курочками, тоді Козуленька повинна скласти собі танець і для першого куплета.

Для того, щоб продовжити загальний танець, останній куплет можна проспівати двічі.

Мета гри. Відтворити в рухах трудові процеси. Виховувати дітей в дусі взаємної виручки. Заохочувати дітей до складання танців з відомих їм танцювальних рухів.

ДВА ПІВНИКИ

Слова народні

Музика В. Верховинця

Швидко *mf*

Два пів_ни_ки, два пів_ни_ки го_рох мо_ло_ти_ли,
 дві ку_роч_ки-чу_ба_роч_ки до мли_на но_си_ли.
 Цап ме_ле, цап ме_ле, ко_за за_си_па_є,
 а ма_лень_ке ко_зе_нят_ко на скри_поч_ку гра_є.

Два півники, два півники
 Горох молотили,
 Дві курочки-чубарочки
 До млина носили.

А вовчик-сірячок
 З лісу виглядає,
 Ухопив він козенятко
 Та й далі тікає.

Цап меле, цап меле,
 Коза заспає,
 А маленьке козенятко
 На скрипочку грає.

Як узяв старий цапок
 Новенькі віжки,
 Одібрав він козенятко,
 Залигав за ріжки.

Танцюй, танцюй, козуленько,
 Ніженьками туп, туп,
 Татусенько з матусею
 Надеруть нам круп, круп.

Хоч вовчик обідрав
 Цапіві реберце,
 Зате в тата з матусею
 Радуються серце.

ПІСНІ ДО П'ЯТОГО РОЗДІЛУ

133. НЕ ЗВУ ТЕБЕ «ЖУРАВЕЛЬ»

Слова народні

Музика В. Верховинця

Швидко *mf*

Не зву те_бе «жу_ра_вель», щоб ти не жу_рив_ся,
 а зву те_бе «ве_се_ли_ком», щоб ти ве_се_лив_ся. // лив_ся.

Не зву тебе «журавель», щоб ти не журився,
 А зву тебе «веселиком», щоб ти веселився. (Двічі)

134. ПЛИНУТЬ ЗА ХМАРАМИ

Слова П. Капельгородського

Музика В. Верховинця

Повільно *mf*

Пли_нуть за хма_ра_ми хма_ри, кра_па_є дощ без у_пи_ну,
 ві_тер хо_лод_ний го_ло_сить, не за_ти_ха_й на хви_ли_ну.

Плинуть за хмарами хмари, крапає дощ без упину,
 Вітер холодний голосить, не затиха й на хвилину.

Падає листя додолу, в'яне трава, пропадає,
 Он журавлі полетіли в вирій, де сонечко сяє.

Холодно, порожньо в полі, нудно по хатах сидіти,
 Час вже, коханії діти, вам і до школи ходити.

135. ВІДЛІТ ПТАШОК

Слова і музика В. Верховинця

Повільно

Ой зби_рай_тесь, ді_ти, на он той гор_бо_чок,

на пта_шок по_гля_нем ос_тан_ній ра_зо_чок, що лі_та_ють

гро_мад_ка_ми над сум_ни_ми са_доч_ка_ми. Во_ни га_донь_

_ку га_да_ють: «Що йо_го ро_бить? Гей! Як на сві_ті жить?»

Ой збирайтесь, діти, на он той горбочок,
На пташок поглянемо останній разочок,
Що літають громадками
Над сумними садочками.
Вони гадоньку гадають: «Що його робить?
Гей! Як на світі жить?»

Як нам тут зостатись на люту зимочку,
То прийдеться вмерти та й від холодочку.
Нум летіти в край тепленький,
Де травичка зелененька.
А сюди ми повернемось, як прийде весна.
Гей! Прекрасна, ясна.

Прощавайте, діти, наші милі квіти,
Нам не можна довше з вами вкупі жити.
Летимо у край тепленький,
Де травичка зелененька.
А до вас ми повернемось, як прийде весна.
Гей! Прекрасна, ясна».

Прощавайте, пташки, любі ластівочки,
Гусочки, чаечки, качки й журавочки.
Прощавай, хто відлітає,
Де тепленьке сонце сяє.
Не баріться, поверніться, як прийде весна.
Гей! Прекрасна, ясна.

136. ОСІНЬ

Слова Я. Щоголева

Музика В. Верховинця

Повільно

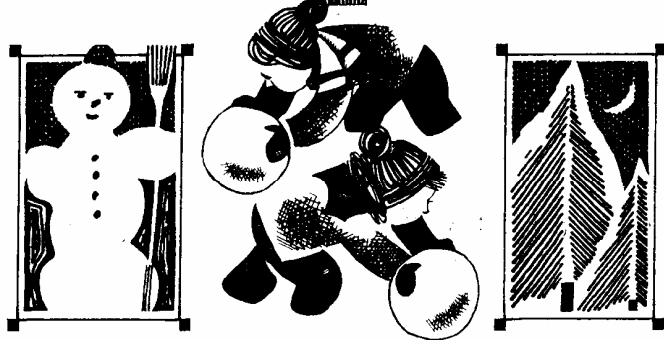
О_сін_ь хо_лод_на на_дво_рі, ві_тер су_му_є та ви_є,

хви_ля_ми сі_ро_ї хма_ри не_бо не_лас_ка_во кри_є.

Осінь холодна надворі,
Вітер сумує та вие,
Хвилями сірої хмари
Небо неласкаво криє.

Дощик зривається часто,
Поле широко чорніє,
Мокро і холодно всюди,
Сонце не сушить, не гріє.

Розділ шостий

ЗИМА

137. БІЛЕСЕНЬКІ СНІЖИНОЧКИ

Дійові особи

Усі діти.

Реквізит:
костюми для Сніжинок з білої тканини.

Опис гри

Діти — Білесенькі сніжиночки — «розсипаються» по всій кімнаті, швидко розводять руки, наче крила, і співають:

Білесенькі сніжиночки,
Вродились ми з води,
Легенькі, як пушиночки,
Спустились ми сюди.

Під спів першого куплета Сніжинки починають з лівої ноги ритмічно обертатись ходом складаним біля своїх місць, а на слові «вродились» нахилиються донизу і роблять вигляд, ніби набирають у долоні воду,

потім підносять руки все вище й вище і на слові «води» стають з витягнутими вгору руками. Голову піднімають та відставляють назад ліву ногу, удаючи всім тілом поривання в небо.

Від слова «легенькі» Сніжинки знову обертаються і наприкінці куплета присідають навпочіпки.

Ми хмаркою носилися
Від подиху зими,
І весело крутилися
Метелицею ми.

На початку другого куплета Сніжинки піднімаються, розмахують руками так, ніби описують над головами дві вісімки¹, а від слів «і весело» — розводять руки в сторони і обкручуються навколо себе доріжкою-кружальцем.

Тепер ми хочем спатоньки,
Як діточки малі,
І линемо до матінки —
До любої землі.

Під спів третього куплета Сніжинки відновлюють рух ходом складаним і так, ніби вальсуючи, помалу утворюють коло.

Але вітрець швидесенький
Жене та крутить нас.
Не дми, не дми, буйнесенький,
Бо нам вже спати час.

На початку четвертого куплета Сніжинки піднімають руки вгору, обкручуються навколо себе і одночасно рухаються всім колом ліворуч або праворуч.

На слова «не дми» зупиняються і в ритмі пісні кілька разів «погрожують» перед собою пальчиком правої руки, а на слова «бо нам вже» — підкладають під праву щоку стулені долоні.

Матуся наша рідная
Холодна і суха,
Бо дуже змерзла, бідная,
Вона без кожуха.

На початку п'ятого куплета Сніжинки обертаються ходом складаним на своїх місцях, а на слові «холодна» припадають на одне коліно, торкаються рукою до підлоги і з'єднують долоні, наче гріють їх одна об одну.

Від слів «бо дуже» прикладають стулені долоні до грудей і жалісно хитають голівками.

¹ Фігура, подібна до вісімки, утвориться між ліктем і долонею тоді, коли лікоть почне вгорі описувати кола, а долоні, вигинаючись у протилежних напрямках, описуватимуть кола вище ліктів слідом за ними (рис. 117).

Отож її нагріємо,
Устелимо сніжком,
Мов ковдрою, накриємо
Легесеньким пушком.

На початку шостого куплета коло рушає ходом складаним ліворуч. Діти розводять перед собою руками і удають, що розсипають по землі сніжок.

На слова «мов ковдрою» усі стають, повертаються обличчям до середини кола і продовжують удавати, ніби йде сніжок.

Рис. 117

Нехай зимою лютою
Вона спочине в сні,
Щоб зеленню пахучою
Прибратись навесні.

З початком сьомого куплета Сніжинки вальсують колом праворуч на свої попередні місця і на слово «сні» — припадають на одне коліно.

Від слів «щоб зеленню» — простягають обидві ручки низько над землею і потихеньку їх піднімають — показують, як буде виростати зелень.

Піднявши руки нарівні з коліном, діти знову повторюють той самий рух.

Щоб з ниви колосистої
Був добрий урожай,
Щоб долі променистої
Зазнав наш рідний край!

З початком восьмого куплета дитячі руки, що в той час знаходились нарівні з коліном, піднімаються все вище, і Сніжинки тихесенько підводяться з коліна так, щоб до слова «урожай» всі стояли на ногах, а руки їхні були витягнені на рівні плечей, ніби показуючи висоту пшениці.

Далі діти поступово підносять руки вгору, піднімають голову, відставляють назад ліву ногу і наприкінці пісні в такій позі завмирають.

Примітка. Цікавий варіант цієї гри доводилось бачити в Полтавському залізничному інтернаті. Там діти під час співу четвертого та п'ятого куплетів поділялися на малі кола, робили з них «зірочки» і так виконували свої рухи. Наприкінці четвертого куплета Сніжинки припадали «зірочками» на одне коліно (лягали спати), потім вставали, виконували рухи п'ятого куплета і знову перетворювали «зірочки» на коло (В. В.).

Мета гри. Відтворити в співі й рухах картину зимового дня. Звернути увагу дітей на красу природних явищ та на взаємозв'язок між ними. Розвивати у дітей артистичні здібності.

БІЛЕСЕНЬКІ СНІЖИНОЧКИ

Слова М. Вороного

Музика В. Верховинця

Білесенькі сніжиночки,
Вродились ми з води,
Легенькі, як пушиночки,
Спустилися сюди.

Матуся наша рідная
Холодна і суха,
Бо дуже змерзла, бідная,
Вона без кожуха.

Ми хмаркою носилися
Від подиху зими,
І весело крутилися
Метелицею ми.

Отож її нагріємо,
Устелимо сніжком,
Мов ковдрою, накриємо
Легесеньким пушком.

Тепер ми хочем спатоньки,
Як діточки малі,
І линемо до матінки —
До любшої землі.

Нехай зимою лютою
Вона спочине в сні,
Щоб зеленню пахучою
Прибратись навесні.

Але вітрець швидесенький
Жене та крутить нас.
Не дми, не дми, буйнессенький,
Бо нам вже спати час.

Щоб з ниви колосистої
Був добрий урожай,
Щоб долі променистої
Зазнав наш рідний край!

138. ІВАНОЧКУ, ПОКІНЬ СХОВАНОЧКУ

Дійові особи

Іванко.
Діти — 4 особи.

Опис гри

Іванко ховається за дверима або стоїть у кутку обличчям до стіни. Четверо дітей підходять до тієї схованки і, співаючи коротеньку пісеньку, відступають назад, щоб їм легше було тікати, а Іванкові важче ловити.

Після слова «три» Іванко вискакує із схованки і ловить Дітей. Той, кого він спіймає, стає Іванком, і гра починається спочатку.

Примітка. Дуже цікаво гра проходитиме тоді, коли Діти не знатимуть, де сховався Іванко.

Мета гри. Розвивати спритність у дітей. Створити у них веселий настрій.

ІВАНОЧКУ, ПОКИНЬ СХОВАНОЧКУ

Слова і музика В. Верховинця

Швидко

Іваночку, Іваночку,
Покинь свою схованочку.
Лови, кого схочеш,
Лови, кого зможеш.
Раз, два, три!

139. ЩЕБЕТАЛИ ГОРОБЦІ

Дійові особи

Для першої сцени:

Горобці — кілька осіб.

Рябко — собачка.

Для другої сцени:

Горобці — багато дітей.

Бурко

Рябко

Сірко

} 3 собачки.

Реквізит:

для першої сцени: стіл. Для другої сцени: стільчики — кілька штук.

Опис гри

Сцена перша

Діти — Горобчики стають один біля одного круг стола і співають пісню:

Щебетали горобці:
«Гей, ми хлопці-молодці!
Хоч тепла давно нема,
Не лякає нас зима.
Цінь-цвірінь,
Цінь-цвірінь.

Як насипле снігу,
Заб'ємось під стріху,
А як сонечко зійде,
Наша пісня оживе.
Цінь-цвірінь,
Цінь-цвірінь».

В першому та другому куплетях Горобчики в ритмі пісні стукотять пальцями по столі, наче дзьобують зерно, і тихенько рухаються навколо стола.

На слова «цінь-цвірінь» трічі плескають у долоні (по одному оплеску на кожний склад).

Під кінець пісні із своєї схованки вибігає Рябко.

Сполохані Горобчики з вигуками «Фр-р-р-р!» «розлітаються» на всі боки, а Рябко біжить їм навздогін. Той, кого він зловить, стає новим Рябком, і гра починається спочатку.

Сцена друга

В кімнаті розставлено кілька стільчиків на певній відстані один від одного.

Горобчики збираються по двоє чи по троє біля кожного стільчика і, виспівуючи пісню, ритмічно стукотять по них пальчиками та на «цінь-цвірінь» приплескують у долоні.

Під кінець пісні із своїх схованок вискакують три собачки — Рябко, Бурко й Сірко.

Горобчики з вигуками «Фр-р-р-р!» «розлітаються» на всі боки, а дехто вискакує на стільчик. На стільцях, мов на деревах, Горобчики для собачок недосяжні.

Три спіймані Горобчики — це нові Рябко, Бурко й Сірко. Вони йдуть у схованки, і гра проводиться спочатку.

Примітка. Гра проходитиме значно цікавіше і жвавіше, коли Горобчики не знатимуть, звідки будуть вибігати Рябко, Бурко і Сірко.

Пісню «Щебетали горобці» (без гри) можна виконувати ще й тоді, коли виховательці потрібно, щоб діти, які досі стояли парами або в тісному гурті, раптом порозбігалися в різні боки.

Мета гри. Розвивати у дітей увагу і спритність. Створити веселий настрій у малят.

ЩЕБЕТАЛИ ГОРОБЦІ

Слова П. Галюна

Музика В. Верховинця

Пожвавлено

Цінь- цві- рінь, цінь- цві- рінь, цінь- цві- рінь, цінь- цві- рінь.

Як на- сип- ле сні- гу, за- б'є- мось під стрі- ху,

а як со- неч- ко зій- де, на- ша піс- ня о- жи- ве.

Цінь- цві- рінь, цінь- цві- рінь, цінь- цві- рінь, цінь- цві- рінь.

Ще- бе- та- ли го- робці: «Гей, ми хлоп- ці- мо- лод- ці!» Фр-р-р-р!

Щебетали горобці:
«Гей, ми хлопці-молодці!
Хоч тепла давно нема,
Не лякає нас зима.
Цінь-цвірінь, | Двічі
Цінь-цвірінь. | Двічі

Як насипле снігу,
Заб'ємось під стріху,
А як сонечко зійде,

Наша пісня оживе.
Цінь-цвірінь, | Двічі
Цінь-цвірінь». | Двічі

Щебетали горобці:
«Гей, ми хлопці-молодці!
Фр-р-р-р!»

140. В ЛІСІ ПІД СОСНОЮ

Дійові особи

Для першої зміни:
Зайчики — 2 особи.
Для другої і третьої змін:
Зайчики — 4—6 осіб.
Мисливець.

Реквізит:
рушниця для Мисливця, маски для Зайчиків (за бажанням).

Опис гри

Ця гра проводиться так само, як «Ой у полі жито», тільки тут бере участь двоє Зайчиків.

Діти стають розірваним колом, а посередині кола — Зайчики. Звіряткам холодно, вони щораз підскакують, аби зігрітись, і все туляться один до одного, щоб було тепліше.

Ось гурт «підглядів» Зайчиків і з особливими рухами, що виявляють радість, діти рушили по колу, співаючи пісню:

В лісі під сосною
Сидить зайчик.
Він ніжками чеберяє.

На ті слова Зайчики ритмічно перебирають у повітрі «ніжками» (руками) спочатку з паузами, а потім все частіше й частіше і так до самого кінця пісні.

На останній склад в словах «зайчик» і «чеберяє» діти раптовим рухом присідають і одночасно роблять собі «вушка». Такі присідання з «вушками» виконуватимуться і далі на зазначених складах кожного наступного куплета протягом усієї гри.

Коли б такі ніжки мала,
То я б ними чеберяла,
Як той зайчик,
Як той зайчик.
Ух!

Від слів «Коли б...» і далі діти зупиняються і ритмічно (по два рухи на такт) висувають то вперед, то назад ступні ніг¹. Спочатку ці рухи виконують лівою ногою (два такти), потім правою (два такти) і так до кінця куплета.

На вигук «Ух!» всі підскакують вгору і показують правою рукою на Зайчиків.

В лісі під дубочком
Сидить зайчик.
Він ніжками чеберяє.

На початку другого куплета діти ходять у протилежному напрямку зальотним рухом, а Зайчики виконують свої «чеберяння».

Коли б такі ніжки мала,
То я б ними чеберяла,
Як той зайчик,
Як той зайчик.
Ух!

Від слів «Коли б...» і далі діти під час руху починають високо піднімати ноги, угинаючи їх в колінах, а на «Ух!» — підскакують, як було раніше.

В лісі під горішком
Сидить зайчик.
Він ніжками чеберяє.

На початку третього куплета діти ходять по колу зальотним рухом, знову змінивши напрямок обертання. Зайчики на своєму місці продовжують перебирати «лапками».

¹ На зразок руху «Вихиляльник», див. «Хореографічний додаток», с. 313 (Я. В.)

Коли б такі ніжки мала,
То я б ними чеберяла,
Як той зайчик,
Як той зайчик.
Ух!

Від слів «Коли б...» і далі діти в колі зупиняються, ритмічно присту-кують правою ногою на кожен долю такту і одночасно викручують кру-жальця в повітрі перед собою або над головою. На «Ух!» — підскакують вгору і показують правою рукою на Зайчиків.

В полі при дорозі
Сидить зайчик.
Він ніжками чеберяє.

На початку четвертого куплета діти рушають по колу зальотним ру-хом, а Зайчики все собі «чеберяють».

Коли б такі ніжки мала,
То я б ними чеберяла,
Як той зайчик,
Як той зайчик.
Ух!

Від слів «Коли б...» і далі діти зупиняються, беруться в боки і почи-нають виконувати колісання на місці, починаючи з лівої ноги. На «Ух!» — підскакують вгору, потім раптово присідають, зробивши собі «вушка».

Зайчики в цей час залишають свої місця, стрибають по колу, а ті, кого вони виберуть замість себе, виходять на середину, і гра починається спочатку.

Згодом, коли діти добре засвоять гру, до неї можна внести такі зміни:

1. В коло обирають шість Зайчиків. На початку кожного куплета во-ни «чеберяють» ніжками, граються між собою, а від слів «Коли б...» і далі перекидаються один через одного або, взявшись за руки, танцю-ють вихлясник чи вибиванець. Діти в колі виконують рухи, які вже описувалися раніше. З кожним «Ух!» Зайчики перескакують на інше місце, а наприкінці пісні обирають замість себе інших.

2. Якщо в грі беруть участь чотири-шість Зайчиків, то під кінець останнього куплета в коло вбігає Мисливець, припадає на одне коліно, прицілюється і вигукує «Пу-у-у!». Всі діти присідають, а перелякані Зайчики розбігаються і ховаються за спинами учасників гри. Ті, за ким Зайчики сховались, виходять на середину кола, і гра починається спочатку.

Мета гри. Виховувати у дітей любов до природи. Гартувати дитя-чий організм фізичними вправами (чеберяння, присідання і випростову-вання). Тренувати здатність координації кількох рухів (пристукання ногою та кружляння в повітрі руками). Навчити дітей танцювальних рухів.

В ЛІСІ ПІД СОСНОЮ

Із збірки К. Стеценка
Повільно

В лі_сі під сос_но_ю си_дить зай_чик. Він ніж_ка_ми че_бе_ря_є. Ко_ли б та_кі ніж_ки ма_ла, то я б ни_ми че_бе_ря_ла, як той зай_чик, як той зай_чик.

В лісі під сосною
Сидить зайчик.
Він ніжками чеберяє.
Коли б такі ніжки мала,
То я б ними чеберяла,
Як той зайчик,
Як той зайчик.

В лісі під горішком
Сидить зайчик.
Він ніжками чеберяє.
Коли б такі ніжки мала,
То я б ними чеберяла,
Як той зайчик,
Як той зайчик.

В лісі під дубочком
Сидить зайчик.
Він ніжками чеберяє.
Коли б такі ніжки мала,
То я б ними чеберяла,
Як той зайчик,
Як той зайчик.

В полі при дорозі
Сидить зайчик.
Він ніжками чеберяє.
Коли б такі ніжки мала,
То я б ними чеберяла,
Як той зайчик,
Як той зайчик.

141. ЧОМ, СІРЕНЬКИЙ ГОРОБЧИКУ

Дійові особи

Горобчик.
Хворі горобчики — 2 особи.
Здорові горобчики — 2 особи.
Добра дівчинка або Добрий хлопчик,
які годуватимуть пташок.

Реквізит:
стілець — тин.

Опис гри

Горобчик сидить посеред кола на «тиночку» (на стільчику) і трем-тить від холоду. Діти, побравшись за руки, ходять круг нього зальотним рухом і співають:

Чом, сіренький горобчику,
Та й зажуривсь, та й засмутивсь?

Горобчику, диб-диб-диб,
Сіресенький, стриб-стриб-стриб.

Під час співу першого куплета і в усіх наступних діти на слова «диб-диб-диб» та «стриб-стриб-стриб» тричі пристукують ногами по підлозі.

Болять мені крилечка,
Обскубано пір'ячко.
Горобчику, диб-диб-диб,
Сіресенький, стриб-стриб-стриб.

Болять мені ніженьки,
Поламані кістоньки.
Горобчику, диб-диб-диб,
Сіресенький, стриб-стриб-стриб.

Дитяче коло зупиняється, усі дивляться на Горобчика, а той в другому і третьому куплеті, співаючи соло, розповідає про своє горе, про свою хворобу.

Під кінець його співу діти в колі махають правою рукою, ніби кажуть: «Не журись»,— і, вибиваючи ногами під час співу, запрошують Горобчика до танцю.

В наступних куплетіх діти повторюють рух по колу і своїм співом змальовують пташці картину майбутньої весни:

Не журися, горобчику, Потанцюй, поскачи. Горобчику, диб-диб-диб, Сіресенький, стриб-стриб-стриб.	Бо вернеться ще весна, Веселенька і ясна. Горобчику, диб-диб-диб, Сіресенький, стриб-стриб-стриб.
---	--

В четвертому та п'ятому куплетіх Горобчик ніби оживає, підстрибує легенько і собі.

Будеш їсти мушечки
І дрібні комашечки.
Горобчику, диб-диб-диб,
Сіресенький, стриб-стриб-стриб.

В шостому куплеті Горобчик бігає ще жвавіше і робить вигляд, ніби щось дзьобає перед собою.

І забудеться зима,
Холодна і навісна.
Горобчику, диб-диб-диб,
Сіресенький, стриб-стриб-стриб.

В останньому куплеті Горобчик зовсім забув про холод і свою хворобу. Він весело «стрибає» по «полю» (по кімнаті), розмахує «крилами», притупує ніжками, неначе й справді вже прийшла весна.

Коли діти добре освоють гру, до неї можна внести такі зміни:

1. В п'ятому куплеті з дитячого гурту виходить Добра дівчинка, або Добрий хлопчик, і робить вигляд, ніби підкидає Горобчику зерна.

2. В колі можуть сидіти чотири горобчики — двоє хворих (від холоду) і двоє здорових.

Перший Хворий розказує, що у нього болять крилечка, а другий Хворий жаліється на ніженьки.

Два здорових горобчики потішають своїх друзів: спочатку підстрибують самі, а далі підхоплюють обох хворих і весело танцюють з ними двома парами.

Після закінчення пісні дійові особи обирають замість себе інших, і гра починається спочатку.

Примітка. Дійові особи мусять своїми діями імітувати рухи пташок, стрибати на двох ніжках, дзьобати зерно, вимахувати «крилами», удавати хворих — наохлених і здорових — веселих.

Мета гри. Розвивати дитячу спостережливість. Виховувати у дітей любов до пташок (діти — друзі природи). Розважити вихованців.

ЧОМ, СІРЕНЬКИЙ ГОРОБЧИКУ

Слова і мелодія народні (1, 2, 3 куплеті)

Слова В. Верховинця (4, 5, 6, 7 куплеті)

Запис М. Кропивницького

— Чом сіренький горобчику,
Та й зажурився, та й засмутивсь?
Горобчику, диб-диб-диб,
Сіресенький, стриб-стриб-стриб.

Болять мені ніженьки,
Поламані кістоньки.
Горобчику, диб-диб-диб,
Сіресенький, стриб-стриб-стриб.

Болять мені крилечка,
Обскубано пір'ячко.
Горобчику, диб-диб-диб,
Сіресенький, стриб-стриб-стриб.

— Не журися, горобчику,
Потанцюй, поскачи.
Горобчику, диб-диб-диб,
Сіресенький, стриб-стриб-стриб.

Бо вернеться ще весна,
Веселенька і ясна.
Горобчику, диб-диб-диб,
Сіресенький, стриб-стриб-стриб.

Будеш їсти мушечки
І дрібні комашечки.

Горобчику, диб-диб-диб,
Сіресенький, стриб-стриб-стриб.

І забудеться зима,
Холодна і навісна.
Горобчику, диб-диб-диб,
Сіресенький, стриб-стриб-стриб.

142. ЗАЙЧИКИ І БУРЧИК

Дійові особи

Бурчик — собачка.
Зайчики — до 20 осіб.

Реквізит:
маска для Бурчика (за бажанням).

Опис гри

Усі кутки кімнати відкреслюють півколом. То — заячі «нори». Посеред хати стоїть Бурчик, а в кожній норі по чотири-п'ять Зайчиків. Решта дітей будуть гратися іншим разом, а поки що вони збираються десь гуртом або рівномірно розміщуються попід стінами, щоб не заважати дійовим особам.

Ось Зайці, глузуючи з Бурчика, заводять пісню:

Чи сліпий ти, чи кривий, Бурчику кудлатий, Що не можеш ні одного Зайчика спіймати?	Ой сіренькі зайченятка Скачуть так хуленько, Що ніхто їх не спіймає В гаю зелененькім.
---	---

Коли пісня закінчиться, Зайчики виходять із своїх нірок і за спиною Бурчика скачуть по полю, шукаючи їжі.

Кожний намагається якнайближче підбігти до Бурчика, а деякі «хоробрі» навіть зачіпають його «лапкою» за спину.

Бурчик кидається то в один бік, то в другий, щоб когось спіймати, а сірі розбігаються по нірках, хто куди потрапить.

Котрий із Зайчиків буде спійманий по дорозі до норі, той і стане новим Бурчиком, а колишній або стрибає до норі, або підбігає до дитячого гурту, щоб спочити і когось вибрати на місце Зайчика.

Стомлені від біганини Зайчики теж обирають замість себе інших, і гра починається спочатку.

Мета гри. Розвивати у дітей спритність. Розважити вихованців.

ЗАЙЧИКИ І БУРЧИК

Слова В. Верховинця

Мелодія народна

Повільно
mf

Чи сліпий ти, чи кривий, Бурчику кудлатий,
що не можеш ні одного зайчика спіймати? // ма ти?

Чи сліпий ти, чи кривий,
Бурчику кудлатий,
Що не можеш ні одного
Зайчика спіймати? | Двічі

Ой сіренькі зайченятка
Скачуть так хуленько,
Що ніхто їх не спіймає
В гаю зелененькім. | Двічі

143. ВЕДМЕДИК І ЛІСОВІ ЗВІРЯТА

Дійові особи

Ведмедик (В).
Лісові звірята — усі діти.

Реквізит:
стілець для Ведмеда, маски для Лісових звірят (за бажанням).

Опис гри

Діти — Лісові звірята утворюють замкнене коло і умовно поділяють його на два півкола: перше та друге.

Посередині на стільчику (під дубком) спить Ведмедик (рис. 118). Починається пісня:

Хто то спить під дубком,
Ще й накрився кожухом?
Цс-с-с!

В першому куплеті Лісові звірята обережно ходять у колі зальотним рухом, ніби підкрадаються до того, хто заснув там під «дубком», а на «Цс-с-с!» присідають до землі.

Тихо, тихо, не будить,
То, напевно, спить ведмідь.
Цс-с-с!

В другому куплеті Лісові звірята першого півкола обережно наближаються до центру і на «Цс-с-с!» присідають біля стільчика (рис. 119).

Стережіться, бо той гість,
Як устане, всіх поїсть.
Цс-с-с!

В третьому куплеті до першого півкола приєднується й друге, адже Лісовим звірятам дуже цікаво знати, хто ж то все-таки заснув (рис. 120).

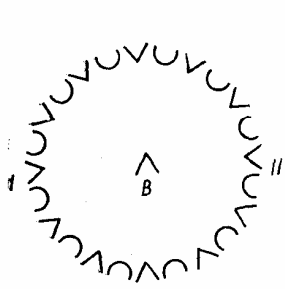

Рис. 118

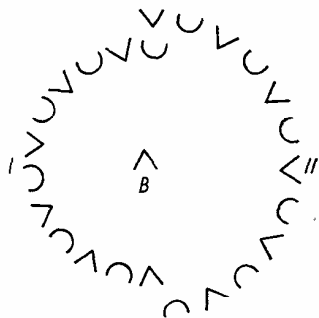

Рис. 119

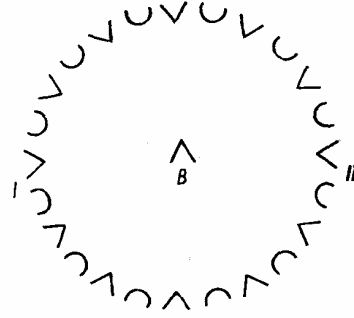

Рис. 120

Хоч Звірята добре стереглись, проте розбудили Ведмедика, впізнали його та й кричать:

Ой рятуйтесь від біди,
Утікайте, хто куди!

Лісові звірята кидаються врозтіч, Ведмедик за ними. Кого він співає, той сідає замість нього на стільчику (під дубком), і гра починається спочатку.

Мета гри. Розвивати у дітей спритність. Розважати вихованців.

ВЕДМЕДИК І ЛІСОВІ ЗВІРЯТА

Слова і музика В. Верховинця

Хто то спить під дубком,
Ще й накрився кожухом?
Цс-с-с!

Тихо, тихо, не будить,
То, напевно, спить ведмідь.
Цс-с-с!

Стережіться, бо той гість,
Як устане, всіх поїсть.
Цс-с-с!

Ой рятуйтесь від біди,
Утікайте, хто куди!

144. МЕТЕЛИЦЯ

Дійові особи

Вітер (В).
Сніжинка (Сн).

Опис гри

Варіант перший

Діти стають у коло і ходять, пританцьовуючи, під ритм пісні, а Вітер посеред кола танцює гопака.

Коли проспівують пісню один раз, Вітер вибирає із кола Сніжинку, і вони, з'єднавшись лівими руками, крутяться метелицею.

Далі Вітер та Сніжинка беруть із кола по одному учаснику гри (з тих, що стоять поруч), подають їм праві руки і, обкрутившись з ними, знову кружляють, тримаючись за ліві руки.

Потім дійові особи беруть нових дітей з кола, причому Вітер іде в лівий бік, а Сніжинка в правий, і так обкручуються по черзі з кожним, поки обійдуть усе коло.

Після цього дійові особи обирають замість себе інших, і гра починається спочатку.

Варіант другий

Усі діти разом із Сніжинкою рухаються в замкненому колі ходом складаним і співають пісню:

Ой на дворі метелиця,
Крутить, вертить хурделиця.
А в садочку чепурненькі
Зійшлись діточки маленькі.

Протягом першої половини куплета (4 такти) Вітер, рухаючись по колу ходом акцентованим або тинком, наближається до Сніжинки (рис. 121).

В другій половині куплета (4 такти) Вітер виконує поруч із Сніжинкою присядку (або попередній рух), запрошуючи її на середину кола.

Хай морозом повіває,
Хай снігами замітає,
А в садочку нам тепленько,
Любо й весело серденьку.

В другому куплеті Сніжинка виходить з дитячого гурту і разом з Вітром, який правою рукою тримає її за ліву руку, наближається ходом складаним до середини (рис. 122).

За третім разом діти співають мелодію пісні без слів на склад «ля».

В цей час Вітер випускає ліву руку Сніжинки, обертається півповоротом навколо себе ліворуч, і дійові особи з'єднуються лівими руками, зігнутими в ліктях (рис. 123).

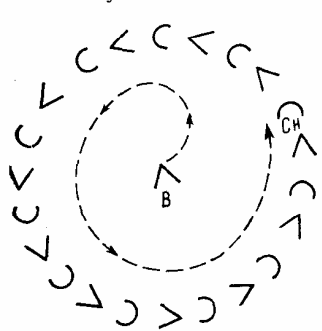

Рис. 121

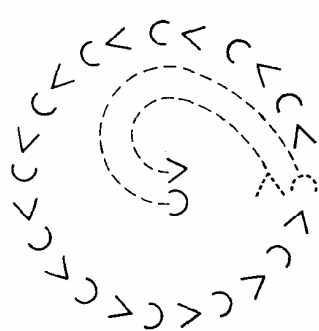

Рис. 122

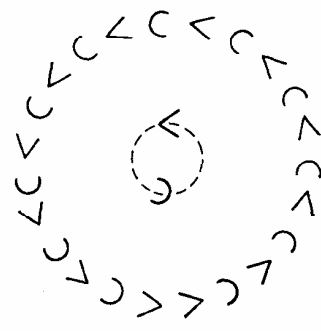

Рис. 123

Так Вітер і Сніжинка, рухаючись ходом складаним, обкручуються на місці між собою млиночком, а діти в колі продовжують попереднє обертання, але наприкінці куплета зупиняються і стають обличчям до середини.

Під час співу наступних куплетів, які по черзі виконуються то зі словами, то на склад «ля», всі учасники гри виконують такі дії. Дитяче коло заздалегідь поділяють на два умовні півкола. З одним буде танцювати Вітер, а з другим Сніжинка (рис. 124).

На початку одного з куплетів (скажімо, четвертого) дійові особи відскакують (можна бігунцем)¹ один від одного в протилежних напрямках до перших дітей, що стоять по краях своїх півкіл, з'єднуються з ними зігнутими ліктями правих рук і, обкрутившись один раз, повертаються на середину (рис. 125).

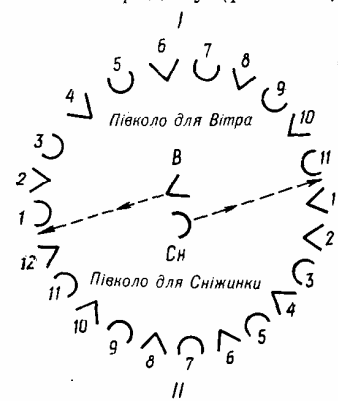

Рис. 124

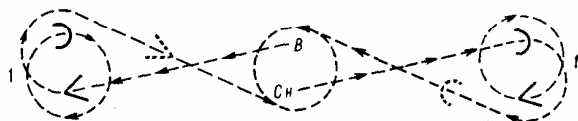

Рис. 125

Зустрівшись у центрі, Вітер і Сніжинка з'єднують ліві руки, обкручуються один раз між собою і знову відскакують у протилежних напрямках, але тепер вже до інших дітей з півкола і так далі, поки кожен не обкрутиться зі своїм півколом.

Діти, які вже протанцювали з Вітром і Сніжинкою, починають кружляти навколо себе доріжкою-кружальцем або парами ходом складаним, і тоді здійснюється велика «метелиця».

Примітка. Дійові особи повинні пам'ятати, що між собою вони з'єднуються лівими ліктями і обкручуються ліворуч, а з дітьми в колі — правими ліктями і обкручуються праворуч.

Оскільки пісня під час гри повторюється кілька разів, доцільно після кожного двох куплетів зі словами один співати на склад «ля».

Мета гри. Зобразити метелицю в танцювальних рухах. Навчити дітей комбінацій танцювальних рухів. Розважити малят під час зимових свят.

МЕТЕЛИЦЯ

Слова В. Верховинця

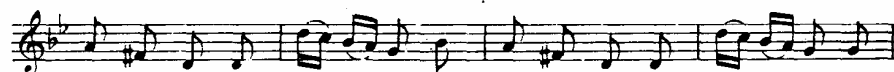
Мелодія народна

Швидко

mf

Ой на дво_рі ме_те_ли_ця, кру_тить, вер_тить хур_де_ли_ця

А в са_доч_ку че_пур_нень_кі зі_йшлись ді_точ_ки ма_лень_кі.

Ой на дворі метелиця, Крутить, вертять хурделиця. А в садочку чепурненькі Зійшлись діточки маленькі.	Ой на дворі метелиця, Крутить, вертять хурделиця. Віє вона, повіває, Малих діток розважає.
Хай морозом повіває, Хай снігами замітає, А в садочку нам тепленько, Любо й весело серденьку.	Вітер свище десь у полі, Ми танцюємо у колі. Вітер грає на вулиці, А ми скачем у світлиці.

145. ЯЛИНА

Дійові особи
Перша дитина.
Друга дитина.

Опис гри

Діти (або дорослі) вносять до кімнати ялинку, ставлять її посередині і піднірають так, щоб не впала.

Перша дитина стає з одного боку біля ялинки, а Друга дитина, ховаючись між гіллям, сідає на підлогу або на стільчик з другого боку ялинки.

¹ Див. «Хореографічний додаток», с. 320 (Я. В.).

Пісню починає Перша дитина. Вона питає:

— Ой де ти росла, ялино тонка, ялино?

Хор, який рухається замкненим колом навкруг ялинки, співає приспів:

— Ялино мила, тонка, зелена ялино.

Друга дитина відповідає:

— Росла я, росла в зеленім ліску, ялино.

Хор співає приспів:

— Ялино мила, тонка, зелена ялино.

Так співають усю пісню до восьмого куплета включно, а далі коло зупиняється, обидві Дитини відступають на два кроки від ялинки, повертаються до неї обличчям і співають разом з хором:

— Бувай здорова, ялино тонка, ялино,
Ялино мила, тонка, зелена ялино.

Із гілочками, із віточками, ялино,
Ялино мила, тонка, зелена ялино.

На ці слова діти кілька разів вклоняються ялинці, її гілочкам, переходять хороводом на інше місце або в другу кімнату і утворюють там коло.

Слідом за дітьми треба перенести ялинку. Колишні дійові особи обирають замість себе інших, із котрих одна питатиме, а друга відповідатиме, і гра починається спочатку.

Мета гри. Виховувати у дітей любов до природи. Ознайомити їх з фольклорним матеріалом. Привчати дітей до виконання сольних партій.

ЯЛИНА

Запис В. Верховинця

Повільно

— Ой де ти росла, ялино тонка, ялино?
Ялино мила, тонка, зелена ялино.

— Росла я, росла в зеленім ліску, ялино.
Ялино мила, тонка, зелена ялино.

— Ой хто ж тебе в лісі підростав, ялино?
Ялино мила, тонка, зелена ялино.

— Ой вітер буйний мене підростав, ялино.
Ялино мила, тонка, зелена ялино.

— Ой хто ж тобі вночі присвічав, ялино?
Ялино мила, тонка, зелена ялино.

— Ой місяць ясний мені присвічав, ялино.
Ялино мила, тонка, зелена ялино.

— Ой хто ж тебе в лісі поливав, ялино?
Ялино мила, тонка, зелена ялино.

— Ой дощик дрібний мене поливав, ялино.
Ялино мила, тонка, зелена ялино.

— Бувай здорова, ялино тонка, ялино.
Ялино мила, тонка, зелена ялино.

Із гілочками, із віточками, ялино.
Ялино мила, тонка, зелена ялино.

146. НУМО, ЛЮБІ ДІТИ

Дійові особи

Ведучий — хлопчик або дівчинка.

Опис гри

Діти утворюють розірване коло і починають пісню:

Нумо, любі діти, у садок,
На пухкий білесенький сніжок.
Там і в сніжки погуляєм,
І бабусю накачаєм
З білого сніжку,
З білого сніжку.

Двічі

В першому куплеті Ведучий, що знаходиться посередині кола, закликає дітей до гри в снігову бабу. Він показує рухами, як її ліплять, і кидається «сніжками».

Ой побігли діти у садок,
На пухкий білесенький сніжок.
Там і в сніжки нагулялись,
І бабусю накачали
З білого сніжку,
З білого сніжку.

Двічі

Під час співу другого куплета діти в колі повторюють рухи, які до цього виконував Ведучий.

Ой як сіли діти в гринджоли,
То з гори летіли, як бджоли,
Під горою зачепились
І в сніжочок покотились!
Весело було,
Весело було!

Двічі

Тут діти удають, ніби їздять на санчатах: зчіплюються по двоє ручками, наче один одного тягнуть, а якщо хтось залишився без пари, то його підхоплює Ведучий, і вони удвох «катаються» по колу.

На слові «покотились» усі раптово присідають до землі.

Ой побігли діти на ставок,
На міцний гладесенький льодок.
Там до вечора сковзались
І допізна в сніжки грались.
Весело було,
Весело було!

Двічі

В останньому куплеті діти йдуть по колу один за одним або парами, взявшись руками навхрест, і виконують рухи, ніби катаються по льоду на ковзанах. Ведучий з товаришем «катається» посеред кола.

Гру можна повторити після обрання нового Ведучого.

Мета гри. Гартувати дитячий організм фізичними рухами. Розважити вихованців.

НУМО, ЛЮБІ ДІТИ

Слова В. Верховинця

Мелодія народна

Швидко *mf*

Ну_мо, лю_бі ді_ти, у са_док. Там і в сніжки по_гу_ля_єм,
на пух_кий бі_ле_сень_кий сні_жок.

і ба_бу_сю на_ка_ча_єм з бі_ло_го сніж_ку. з бі_ло_го сніж_ку.

Нумо, любі діти, у садок,
На пухкий білесенький сніжок.
Там і в сніжки погуляєм,
І бабусю накачаєм
З білого сніжку,
З білого сніжку.

Двічі

Ой як сіли діти в гринджоли,
То з гори летіли, як бджоли.
Під горою зачепились
І в сніжочок покотились!
Весело було,
Весело було!

Двічі

Ой побігли діти у садок,
На пухкий білесенький сніжок.
Там і в сніжки нагулялись,
І бабусю накачали
З білого сніжку,
З білого сніжку.

Двічі

Ой побігли діти на ставок,
На міцний гладесенький льодок.
Там до вечора сковзались
І допізна в сніжки грались.
Весело було,
Весело було!

Двічі

147. ОЙ У ПОЛІ НА РОЗДОЛЛІ

Дійові особи

Зайчик.
Стрілець.
Хорти — 2 особи.

Опис гри

В кутку кімнати креслять кружок. Це — «заяча нора». Діти кружляють замкненим колом, в центрі якого сидить Зайчик, і співають пісню:

Ой у полі на роздоллі
Вузька борозенка.
Там сиділо зайченятко
Сіреньке, маленьке.

Ой гоп, зайчику,
Пробудись, пробудись,
Кругом, зайчику,
Подивись, подивись!

На слова «Ой гоп...» діти підскакують на обох ніжках, приклавши до своїх вух кулачки з витягненими вгору вказівними пальцями.

Від слів «Кругом, зайчику...» усі розводять руки в сторони, і кожний обертається один раз доріжкою-кружальцем навколо себе.

Ті ж самі рухи виконує і Зайчик, але він не відриває «вуха» від голови.

Подивися, зайченятко,
На поле рівненьке.
Іде, іде, зайченятко,
Стрілець молоденький.

Ой гоп, зайчику,
Утікай, утікай
Чи в лісок, чи в гайок,
Бо тут буде тобі край!

Під спів другого куплета діти припадають на одне коліно і тривожно розповідають Зайчику, що сюди (всі показують рукою в той бік, звідкіля загрожує небезпека) іде Стрілець з Хортами.

На слова «Ой гоп...» усі плескають у долоні, щоб сполохати Зайчика, і показують йому правою рукою на «лісок», а лівою на «гайок», де б він міг схватись.

Тут на «поле» вибігають два Хорти, а за ними Стрілець.

Зайчик тікає. Він бігає, куди захоче, а Хорти із Стрільцем тільки через відведені для них «ворота».

Коли Зайчик побачить, що його ось-ось ввіймають, він намагається схватись у своїй «пирці».

Мета гри. Розвивати у дітей спритність. Прищеплювати малцям любов до тварин та бажання захищати їх.

ОЙ У ПОЛІ НА РОЗДОЛЛІ

Слова і музика Я. Верховинця

Швидко

Ой у по_лі на роз_дол_лі вузь_ка бо_ро_зен_ка.

Там си_ді_ло зай_че_нят_ко сі_рень_ке, ма_лень_ке. Ой гоп, зай_чи_ку,

про_бу_дись, про_бу_дись, кру_гом, зай_чи_ку, по_ди_вись, по_ди_вись!

Ой у полі на роздоллі	Подивися, зайченятко,
Вузька борозенка.	На поле рівненьке.
Там сиділо зайченятко	Іде, іде, зайченятко,
Сіреньке, маленьке.	Стрілець молоденький.
Ой гоп, зайчику,	Ой гоп, зайчику,
Пробудись, пробудись,	Утікай, утікай
Кругом, зайчику,	Чи в лісок, чи в гайок,
Подивись, подивись!	Бо тут буде тобі край!

148. НАСУПЛЮ Я БРОВИ

Дійові особи

Зима.

Весна.

Дійові особи з інших ігор.

Опис гри

Це не одна гра, а поєднання декількох ігор для ілюстрації настрою зимової пори та переходу зими на весну.

Дійові особи — Зима і Весна, відповідно одягнені, стоять у протилежних кутках кімнати.

Інші діти, утворивши коло, починають пісню:

«Насуплю я брови,— говорить зима,—
І вітер холодний повіє.
Усе заніміє, рятунку нема,
Під снігом замре, заніміє».

Під час виконання першого куплета в коло заходить Зима. Вона сердиться, насуплює брови, бігає по колу, ніби насилає вітер, а тоді, присівши до землі, водить над нею руками, немов хоронить все живе під снігом.

Після слова «заніміє» Зима піднімається і умовним різким рухом подає наказ, щоб починалися зимові ігри.

Діти виконують «Сніжиночки», «Метелицю» тощо і співають яку-небудь пісню без гри.

Як тільки закінчиться остання зимова гра чї пісня, в коло з усмішкою входить Весна. Вона проганяє Зиму вигуками «Го-го-го!» і разом з дітьми починає свою пісню:

«А я засміюся,— весна одмовля,—
І сонце ласкаве засяє.
Прокинуться луки, ліси і поля, | Двічі
Усе розцвіте, заспіває!»

На початку куплета Весна підносить руки назустріч ласкавому сонцю, а тоді поволі опускає їх перед собою донизу і, розвівши в сторони на рівні талії долонями вгору, милується розбудженою природою.

Цим рухом Весна запрошує дітей до весняних ігор, пісень, хороводів. Діти виконують «Весна іде», «Шум», «Гляньте, діточки малі», «А вже весна», «Ой вийтеся, огірочки» та інші, вибрані за їхнім бажанням, і на цьому закінчують гру¹.

Примітка. Гру «Насуплю я брови» можна проводити і без вставних номерів. Тоді діти в колі повинні повторити рухи дійових осіб, кожний на своєму місці.

Мета гри. Звернути увагу дітей на зміни в природі. Заохочувати вихованців до виконання розгорнутих програмних сцен.

НАСУПЛЮ Я БРОВИ

Слова С. Черкасенка

Музика В. Верховинця

Повільно

«На_суп_лю я бро_ви,— го_во_рить зи_ма,— і

¹ Див. №№ 56, 57, 37, 38, 46 (Я. В.).

149. ГОДИННИК

Дійові особи

Мала стрілка.
Велика стрілка.
Години—цифри—12 осіб.

Реквізит:

1. Дві стрілки (мала і велика) вирізані з фанери чи картону і пофарбовані в бажаний колір. Якщо гра виконуватиметься десь поза приміщенням, то для стрілок можна використати дві палички різної довжини. В крайньому разі можна обійтися без стрілок і показувати цифри витягнутою вперед рукою.
2. Дванадцять чималеньких кружечків, на кожному з яких намальовано по одній цифрі від 1 до 12. Кружечки мають мотузяну петельку, щоб одягти їх через голову на груди. Поза приміщенням цифри можна вивести паличкою на землі перед відповідною дійовою особою.

Опис гри

Дванадцять дітей (цифр) утворюють розірване коло. Посеред кола стає Мала стрілка, на деякій відстані від неї — Велика стрілка. Інші діти розміщуються поза колом (годинником) в бажаному для них порядку.

Починається пісня:

Тік-так, тік-так...
День і ніч співаєм так.
Зберігаєм людям час,
І вони цінують нас.

Тік-так, тік-так...
День і ніч співаєм так.
Кожен, глянувши на нас,
Буде знати вірний час!

Під час пісні Мала стрілка легенько обертається круг себе на одному місці, Велика стрілка вільно ходить навколо Малої. Інші діти, котрі не стали дійовими особами, ритмічно плескають у долоні, імітуючи цокання годинника.

Наприкінці пісні («вірний час») Стрілки зупиняються. Велика, простягнувши вперед руку, показує фанерною стрілкою (чи паличкою) на цифру 12, а Мала, приміром, на 8.

Дитина з цифрою «8» повинна «задзвонити», тобто голосно проспівати вісім разів: «Бам-бам-бам...».

Потім Велика стрілка запитує: — Що ми робимо о восьмій годині ранку?

Восьма година відповідає: — Встаємо, умиваємось, одягаємось...

Почувши це, увесь дитячий гурт поза колом імітує відповідними рухами дії, названі Восьмою годиною. Те ж саме можуть виконувати усі дійові особи, крім Стрілок.

Далі, після кожного наступного повторення пісні, Стрілки показуватимуть щоразу іншу годину. Залежно від того дії учасників гри набиратимуть іншого змісту.

Таким чином гру можна проводити досить довго, зважаючи на увагу та зацікавленість дітей.

У грі «Годинник» можна відобразити найцікавіші моменти життя дитини в садочку і вдома, бо від кожної цифри — Години можна почути

ві_ тер хо_ лод_ ний по_ ві_ є. У_ се за_ ні_

мі є, ря_ тун_ ку не_ ма, під сні_ гом за_ мре, за_ ні_

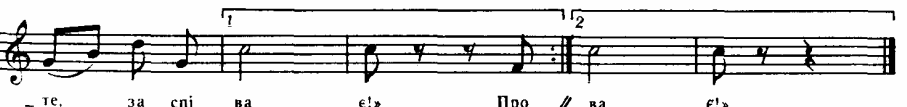
мі є», «А я за_ смі_ ю_ ся, — вес_ на од_ мов_

ля, — і сон це лас_ ка_ ве за_ ся_ є. Про_

ки нуть_ ся лу_ ки, лі_ си і по_ ля, у_ се роз_ цві_

те, за сні_ ва_ є!» Про_ // ва_ є!»

«Насуплю я брови, — говорить зима, —
І вітер холодний пові.
Усе занімие, рятунку нема,
Під снігом замре, занімие».

«А я засміюся, — весна одмовля, —
І сонце ласкаво засяє.
Прокинуться луки, ліси і поля, | Двічі
Усе розцвіте, заспіває!»

найрізноманітніші відповіді, наприклад: «Маршируємо, співаємо, читаємо, малюємо, танцюємо, декламуємо вірші, копаємо грядки» тощо.

Якщо до дитячих рухів або дій підібрати ще відповідний музично-ілюстративний матеріал, то описана вище гра може стати найулюбленішою в дитячому садку.

Дуже корисно було б перед проведенням цієї гри поведсти дітей на екскурсію до годинникової майстерні або заводу, де вихованці могли б познайомитися з працею годинниківів, з їхніми інструментами, побачити годинники різних розмірів і форм.

При цій нагоді вихователь або годинникар могли б розповісти дітям про годинники, яких тепер уже немає, або про ті, що встановлюються на вежах і видзвонюють години чи грають якусь мелодію на спеціальних музичних інструментах.

Мета гри. Навчити дітей користуватися годинником. Привчати вихованців до виконання певного розпорядку дня, встановленого для них в садочку і вдома.

Повторити розучені вірші, пісні, танці, казки. Відтворювати в рухах трудові процеси. Ознайомити дітей з працею годинниківів.

ГОДИННИК

Слова і музика Я. Верховинця

В темпі маршу

Тік- так, тік- так... День і ніч співа_ем так. Збе_рі_га_ем

лю_ дям час, і во_ці_ну_ють нас. Тік- так, тік- так...День і ніч спі_

_ва_ем так. Ко_жен, гля_нув ши на нас, бу_де зна_ти вір_ний час.

Тік-так, тік-так...
День і ніч співаєм так.
Зберігаєм людям час,
І вони цінують нас.

Тік-так, тік-так...
День і ніч співаєм так.
Кожен, глянувши на нас,
Буде знати вірний час!

ПІСНІ ДО ШОСТОГО РОЗДІЛУ

150. ЗИМОНЬКО-СНІГУРОНЬКО

Слова Л. Глібова

Музика Я. Степового

Повільно

Зи_монь_ко- сні_гу_ронь_ко, на_ша бі_ло_гру_донь_ко, не вер_ти хвостом.

Зимонько-снігуронько, наша білогрудонько,
Не верти хвостом.

А труси тихесенько, рівненько, гладесенько
Срібненьким сніжком.

Ми повибігаємо, снігу накачаємо
Купу за садком.

Бабу здоровенную, уночі страшенную,
Зліпимо гуртом.

151. ДРОВОРУБИ

Слова і музика В. Верховинця

Помірно

Ой так- так, ро_біт_ни_ки на_ші і_дуть в ліс по дро_ва, ой так- так.

Ой так-так, робітники наші ідуть в ліс по дрова, ой так-так.
Ой так-так, робітники в лісі вже дерево ріжуть, ой так-так.
Ой так-так, робітники в лісі вже дрова рубають, ой так-так.
Ой так-так, робітники в лісі дрова на купу зносять, ой так-так.
Ой так-так, робітники в лісі дрова на віз складають, ой так-так.
Ой так-так, робітники з лісу дрова везуть додому, ой так-так.
Ой так-так, робітники наші дрова в піч кидають, ой так-так.
Ой так-так, робітники наші в печі затопили, ой так-так.
Ой так-так, робітникам шана, а всім неробам сором, ой так-так.

152. ГЕЙ ВИ, ХЛОПЧИКИ

Запис В. Верховинця

Швидко

Гей ви, хлоп_чи_ки, дів_чат_ка, в ко_го доб_рі чо_бо_тя_та,

ну те ли_шень по_зби_рай_мось, на ков_зан_ці по_сков_зай_мось.

Гей ви, хлопчики, дівчатка,
В кого добрі чоботята,
Нуте лишень позбираймося,
На ковзанці посковзаймося.
Дуже прудко не біжіте,
Трохи носа стережіте,
А як буде гудзь на лобі,
Не кричіте тоді годі.
А найбільше ополонки
На льодочку ви глядіте,
Як скупатись доведеться,
То це, діти, вам не літо!

153. НУТЕ, ХТО З ВАС

Запис В. Верховинця

Швидко

mf

Ну_ те, хто з вас там би_стрі_ший, то і_дїть в са_док ско_рі_ше,

ку_пи сні_гу там ле_жать, ба_бу тре_ба нам ска_чать.

От так ба_ба, мо_лод_ці! Ну, ди_вуй_тесь, го_роб_ці!

Нуте, хто з вас там бистріший,
То ідїть в садок скоріше,
Купи снігу там лежать,
Бабу треба нам скачать.

Очі з вугілля всадили,
Рот із буряка зробили.
От так баба, молодці!
Ну, дивуйтесь, горобці!

Хлопці поклик підхопили,
Бабу з снігу враз зліпили.

154. ПОГАС УЧОРА ДЕНЬ

Слова Л. Глібова

Музика В. Верховинця

Помірно

mf

По_гас у_чо_ра день, за_пла_кав рік ста_рень_кий, сьо_

_год_ні роз_сві_ло, смі_єть_ся мо_ло_день_кий, сьо_//_день_кий.

Погас учора день,
Заплакав рік старенький
Сьогодні розсвіло,
Сміється молоденький. | Двічі

Що дав старенький рік,
Те бачили і знають,
Що ж молоденький дасть,
Сьогодні не питають. | Двічі

Старенького нам жаль,
А плакати не годиться,
Бо молоденький рік
Почне на нас свариться. | Двічі

І празникує люд,
Вигукує, раденький:
«Прощай, старенький рік,
Здоров будь, молоденький!» | Двічі

155. ПОДИВИСЬ, ЗИМА НАСТАЛА

Слова П. Капельгородського

Музика В. Верховинця

Повільно

mf

По_ди_вись, зи_ма на_ста_ла, сні_гом все по_

_за_мі_та_ла, сні_гом все по_за_мі_та_ла.

Подивись, зима настала,
Снігом все позамітала,
Снігом все позамітала.

Ліс стоїть — ані шелесне,
Спить земля, чи то ж воскресне?
Спить земля, чи то ж воскресне?

Вітер вие, не вгає,
Білу куряву здіймає,
Білу куряву здіймає.

Тільки в лісі звірі хижі,
День і ніч шукають їжі,
День і ніч шукають їжі.

Пусто скрізь, як в домовині.
Не дзвенять пісні пташині,
Не дзвенять пісні пташині.

156. ЩЕБЕТАЛА ПТАШЕЧКА

Слова народні

Музика В. Верховинця

Повільно

mf Соло

Ще_бе_та_ла пта_шеч_ка під_ві_ко_неч_ком,

спо_ ді_ ва_ лась_ пта_ шеч_ ка_ вес_ ни_ з со_ неч_ ком.

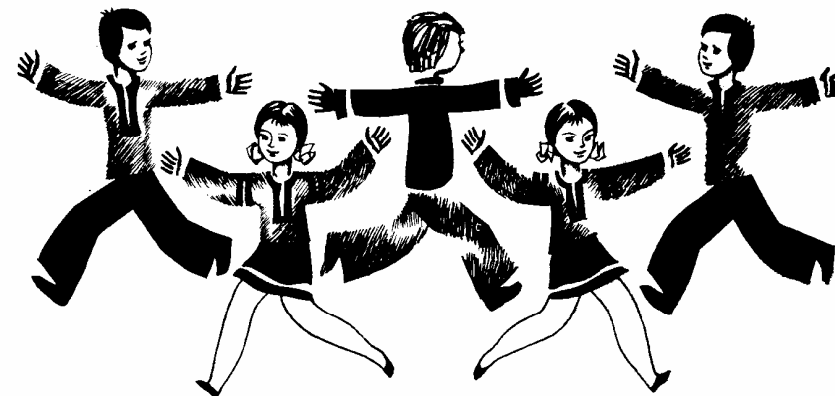
Хор
При_ лить, при_ лить, ча_ ронь_ ко, вес_ но крас_ на_ я,

як ле_ гень_ ка_ хма_ ронь_ ка_ в не_ бі_ яс_ но_ му.

Щебетала пташечка під віконечком,
Сподівалась пташечка весни з сонечком.
Прилинь, прилинь, чаронько, весно красная,
Як легенька хмаронька в небі ясному.

Вбери степи травами, вквітчай ніжними,
Потоки купавами білосніжними.
Осип луки перлами, скропи росами,
Розлийся джерелами стоголосими.

Щебетала пташечка, билась крильцями,
Колихала пташечка тихо гільцями.

Розділ сьомий

ХОРЕОГРАФІЧНИЙ ДОДАТОК

Підготовчі рухи

Починаючи виклад практичної частини українського танцю, нагадаємо перш за все одну відому танцювальну пісню:

І шумить, і гуде, дрібний дощик іде,
А хто ж мою малу Галю у садочок одведе.
Як почув це Степан і Олекса малий,
Взяли дівчинку за ручки та й в садочок повели ¹.

Або, наприклад, таку пісню:

У дзбаночку молочко...	Не влізе головка.
Ох, то штука ловка.	Няв, няв, няв.
Як його покуштувать?	Няв, няв, няв ² .

Приспівуючи або награвуючи ці пісні, треба під їх мелодію робити деякі танцювальні рухи, які допоможуть привчитися до ритму.

Не можна, щоб хор співав в одному темпі, а танець вівся швидше або повільніше. І музика, і танець — єдине ціле.

Як тільки починається танцювальна пісня, певно, не знаходиться в гурті нікого, хто б лишився байдужим до танцю.

Один стоїть і, усміхаючись, хитає в такт головою то праворуч, то ліворуч, другий поводить плечима, третій плесне в долоні, тупне ногою об землю, переступить з ноги на ногу — і все в такт музики.

¹ Див. с. 123, № 50 (Я. В.).

² Див. с. 59, № 12 (Я. В.).

Оці більш чи менш помітні рухи можна вважати за підготовчі рухи до танцю. Їх треба виконувати, приспівуючи пісню «І шумить, і гуде», або «У дзбаночку молочко», чи якусь іншу.

Щоб зрозуміти або вгадати, на який склад слова зробити хитання головою, пристук ногою чи якийсь інший підготовчий рух, наведемо згадані пісні ще раз, розбиваючи їх на такти й номеруючи зверху слова цифрами 1, 2, що відповідатимуть рахункові «раз, два».

¹ ² ¹ ² ¹ ² ¹ ²
І шу-мить, і гу-де, дріб-ний до-щик і-де,
або:

¹ ² ¹ ² ¹ ² ¹ ²
У дзба-ноч-ку мо-лоч-ко... Ох, то шу-ка лов-ка.

¹ ² ¹ ² ¹ ² ¹ ²
Як йо-го по-куш-ту-вать? Не влі-зе го-лов-ка.

Тут, приспівуючи пісню, треба виконувати рухи відповідно рахункові, а саме:

1. Хитання головою на «раз» ліворуч, на «два» праворуч.
2. Пристук ногою.
3. Переступання з ноги на ногу на місці.
4. Плескання в долоні.
5. Удари рукою по столу і т. п.

Всі ці рухи виконуються ритмічно (по одному рухові на кожен цифру кожного такту).

Роблячи зазначені рухи спочатку повільно, в темпі, діти уловлюють ритм, намагаються потрапити в такт пісні.

Отже, підготовчі рухи, що їх виконують діти, можна вважати за їхні перші хореографічні вправи, перші уроки українського танцю.

Ці уроки можна проводити у такий спосіб.

Спочатку вихователька пропонує дитячому колу спільно виконувати якийсь один підготовчий рух, скажімо ритмічні хитання головою на «раз» ліворуч, на «два» праворуч.

Під час наступного уроку вихователька поділяє дитячий гурт на два умовні півкола і загадує одному півколу хитання головою, а другому в цей час пристукувати ногою.

Так з кожним наступним уроком завдання ускладнюються: діти в колі поділяються на три, чотири і більше груп, і кожна одночасно повинна виконувати якийсь інший рух, а далі вихователька може запропонувати усім дітям, щоб кожен з них виконував щось своє.

Кількість таких уроків з поступовим ускладненням завдань залежатиме від того, як їх діти сприйматимуть і засвоюватимуть.

Положення рук

Коли діти добре ознайомилися з підготовчими рухами, їх варто навчити, як треба стояти в танці, як тримати руки.

Хлопчик в танці схрещує руки на грудях (рис. 126), або кладе їх на талію вище пояса долонями од себе (рис. 127). Руки кладуть на талію, великі пальці знаходяться за поясом (рис. 128), або закладають їх за спину (рис. 129).

Рис. 126

Рис. 127

Рис. 128

Рис. 129

Часто одну руку тримають на поясі, другу — за спиною (рис. 130, 131), або одну руку тримають на поясі так, щоб лікоть було виставлено трохи вперед, а великий палець прийшовся по центру вище пояса, тим часом друга рука знаходиться за спиною (рис. 132). Крім того, одну руку закладають за спину, а другу відводять в сторону долонею вгору (рис. 133), або обидві руки відводять в сторони (рис. 134).

Рис. 130

Рис. 131

Рис. 132

Рис. 133

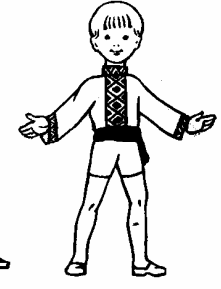

Рис. 134

Дівчинка танцює, взявши руки в боки (рис. 135), або одну руку взявши в боки, а другою немов притримуючи намисто на грудях (рис. 136). Часто одну руку кладуть на талію, а другу відводять в сторону долонею вгору (рис. 137), або ж обидві руки відводять в сторони (рис. 138). Іноді обидві руки в танці опускають донизу (рис. 139, 140), або ж одну кладуть на талію, а другу опускають донизу (рис. 141). Крім того,

Рис. 135

Рис. 136

Рис. 137

Рис. 138

Рис. 139

обидві руки схрещують на грудях (рис. 142), або ліва рука знаходиться на грудях, а праву кладуть долонею на руку (долоню) своєї пари (рис. 143).

Рис. 140

Рис. 141

Рис. 142

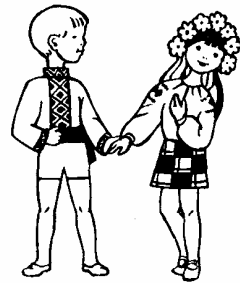

Рис. 143

Тактування (рахунок)

Щоб краще засвоїти й запам'ятати один, два чи низку рухів, звертаємо увагу на нотні приклади і на цифри 1—2 («раз — два») та 1-і — 2-і («раз-і — два-і»), що поставлені в перших тактах нотних прикладів. Це — тактування, тобто виражена в цифрах ритмічна основа кожного танцювального руху.

В музиці вищезгадані цифри означають сильні й слабкі долі такту, а в танці вони показуватимуть, які рухи треба робити на сильній, а які — на слабкій долі такту.

Далі, перед описом кожного танцювального руху, подаватиметься відповідне тактування (рахунок), тобто, коли стоятиме тактування, позначене цифрами 1—2 («раз — два»), то це означатиме, що, промовляючи цифри ці голосно по кілька разів, треба робити бажані рухи рівно, поволі однією і другою ногою: один рух на 1 («раз»), другий — на 2 («два»).

Тактування 1-і — 2-і («раз-і — два-і») означає, що в цьому русі, як на першу долю 1-і («раз-і»), так і на другу долю 2-і («два-і») робиться по два дрібних рухи, а разом — чотири рухи на такт, тобто перший рух на «раз», другий — на «і», третій — на «два», четвертий — на «і».

Часто буває, що при тактуванні 1-і — 2-і якийсь із рухів може виконуватись повільніше за інші, скажімо, на «раз-і» — два дрібних рухи, а на «два-і» — один повільний, тобто три рухи на такт. В цьому випадку на відповідне «і» витримується положення ніг, зайняте на «раз» або на «два».

Методичні поради

Приступати до розучування танцювальних рухів можна лише тоді, коли діти засвоять підготовчі рухи, запам'ятають хоча б кілька положень рук, а вихователька зрозуміє значення тактування.

Звичайно, перш ніж показувати якийсь рух дітям, вихователька му- сить добре вивчити його сама і накреслити перед собою план, як той рух донести до дітей. Розмістивши малюків рядочком, так, щоб усім було її видно, вихователька голосно промовляє тактування і на кожен рахунок чітко виконує відповідні рухи.

Повторюючи кілька разів обраний для вивчення танцювальний рух, педагог одночасно дає словесні пояснення, в якому положенні повинні бути ноги на певних долях такту, а також навчає, як потрібно тримати корпус та руки.

Далі вихователька пропонує дітям голосно рахувати і слідом за нею повторювати її дії.

— Ходіть, дітки, плавно, — підказує вона, — угинайте трохи ноги в колінах та легенько ступайте на носочки (рух зальотний), ніби вам хочеться піднятися над землею. Тримайтеся рівніше, руками не розмахуйте, а покладіть їх в боки або плавно розводьте в сторони долонями вгору і т. п.

Разом з тим вихователька уважно стежить за правильним виконанням її вказівок і своєчасно виправляє усі помилки.

Згодом, коли діти трохи вивчать рух, вони перестають рахувати, а замість того за пропозицією педагога починають виконувати якусь танцювальну пісню.

Бажано, щоб уроки хореографії проходили з музичним супроводом. І танцювальна пісня, і кожна фігура танцю звичайно складається з кількох тактів: 4, 6, 8 і більше. Ці 4, 6, 8, а іноді і 12 тактів є та рамка (коліно), в яку вставляється гарний, артистично викінчений хореографічний рисунок.

Танець буде тільки тоді цікавий і привабливий, коли танцюрист, вивчивши хоч кілька рухів, зуміє так їх пов'язати й чергувати, щоб здавалося, ніби він після кожного коліна малює все нову картину, показує глядачеві щось інше, свіже, незнане. Хороші виконавці душею відчувають останній такт коліна танцю і навіть особливим пристуком, мімікою підкреслюють його, а підкресливши, переходять на новий рух.

Рух означає танцювальну пластичну фігуру, яка заповнює щонайменше один такт. Рухи можуть бути поодинокі й комбіновані: поодинокі часто повторюються без переходу в новий рух, а комбіновані складаються з кількох різноманітних рухів.

Зовсім не обов'язково знайомити дітей з хореографічним матеріалом тільки через гру. Діти можуть вивчати танцювальні рухи в такому порядку, в якому вони описані в «Хореографічному додатку», і кружляти ними в колі або пересуватись рядочком, групами чи поодиноці під спів якоїсь танцювальної пісні. В грі ці рухи будуть закріплюватись і нести певне смислове навантаження.

Виховательці надається можливість творчо підходити до кожної гри і замінювати на свій розсуд запропонований рух на інший чи вставляти якийсь рух в ту гру, де його немає, аби тільки він не суперечив змісту гри.

Згодом педагог може створювати різні танцювальні комбінації із відомих дітям рухів за прикладами, що мають місце в деяких іграх та

подані в «Хореографічному додатку» наприкінці опису майже кожного танцювального руху.

Доцільно також заохочувати дітей до самостійного складання таких комбінацій, спочатку простих із двох рухів, а потім складніших. Це сприятиме розвитку їхньої фантазії та творчої ініціативи, ще змалку будитиме бажання якнайглибше пізнати чарівний світ танцювального мистецтва.

Разом з тим хореографічні заняття благотворно впливають на фізичний стан дитини. Вони зміцнюють здоров'я, виховують пластичність рухів, у дітей виробляється струнка постава.

Взявши до уваги усе вищеподане, можна приступити до студіювання практичної частини «Хореографічного додатку».

Пояснення до умовних позначень

1. Під літерою *А* поданий опис танцювальних рухів так, як вони виконуються в народі.

2. Під літерою *Б* зазначені комбінації рухів, легкі й доступні для дошкільнят. Діти цього віку дуже люблять народні ігри зі співами й танцями і охоче виконують легкі народні рухи під пісню чи під звуки інструмента. Особливо гарно, рівно й ритмічно танцюють вони перший рух — зальотний, і пластично та ніжно — хід акцентований.

3. Під літерою *В* занотовано комбінації для старших, а також для гуртового хороводного танцю, тобто коли один або більше гуртків, чи то побравшись за руки, чи йдучи рядком або парами одна за одною по колу, виконують однакові комбінації.

ОПИС РУХІВ

Рух № 1. Зальотний

Для хлопчиків і дівчаток

Тактування: «раз — два», «раз — два» (рис. 144).

А. Зальотний рух — це звичайний хід розміреними невеликими кроками вперед або назад з малим, ледве помітним, плавним угинанням ніг у колінах.

Під пісню чи під музику він виконується так.

1-й такт. На «раз» — виставити ліву ногу вперед.

На «два» — виставити праву ногу вперед. На наступні такти робимо те саме, що й на 1-й такт.

Б. Дошкільнята дуже люблять марширувати зальотним рухом під музику козачка або під танцювальну мелодію. Треба тільки звернути

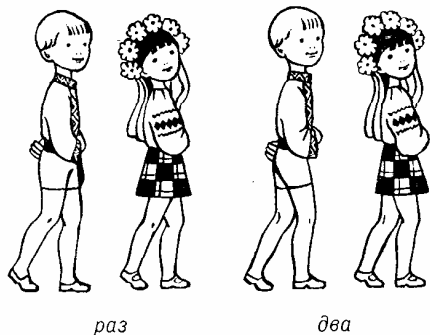

Рис. 144

увагу на те, як тримати руки під час вивчення першого руху. Крокуючи під звуки маршу, діти привчаються до ритмічного марширування, з якого дуже зручно перейти на зальотний рух.

Рух № 2. Присування

Для хлопчиків і дівчаток

Тактування: «раз — два», «раз — два» (рис. 145).

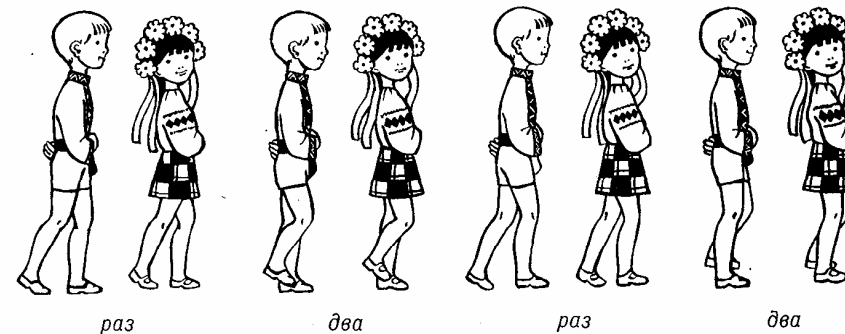

Рис. 145

А. 1-й такт. На «раз» — виступити лівою ногою вперед.

На «два» — вдарити правою ногою об ліву ногу (халявою об халяву або ступнею об ступню).

2-й такт. На «раз» — виступити правою ногою вперед.

На «два» — вдарити лівою ногою об праву (халявою об халяву або ступнею об ступню).

Б. Коли діти (а також і старші) добре засвоять присування, тоді можна повторити зальотний рух, поєднавши його з присуванням у такій комбінації: на перші вісім тактів виконується зальотний рух, а на інші вісім тактів — присування.

Якщо діти запам'ятають танцювальну мелодію, то на перші чотири такти можна виконати зальотний рух, а на інші чотири такти — присування.

З кожною зміною рухів слід звертати увагу на те, як тримати руки, тобто з кожною зміною рухів можна змінювати положення рук.

Рух № 3. Дрібне присування

Для хлопчиків і дівчаток

Тактування: «раз-і — два-і».

А. Виконуючи рух № 2 дрібніше і рахуючи, як зазначено вище, матимемо рух № 3. У цьому тактуванні можна доля поділена на два дрібні рухи, тобто: якщо ми раніше робили на першій долі тільки один рух,

то тепер треба протягом такого ж часу зробити два рухи. Рух № 3 виконується тільки на один такт.

На «раз» — виступити лівою ногою вперед.

На «і» — правою ногою вдарити об ліву (халявою об халяву або ступнею об ступню).

На «два» — виступити правою ногою вперед.

На «і» — лівою ногою ударити об праву.

На наступні такти цей рух повторюється так само.

Б. З дошкільнятами дрібне присування із зальотним рухом слід поєднувати так: на перші вісім тактів (а згодом на чотири такти) виконується дрібне присування, а на наступні вісім тактів (і далі чотири такти) — зальотний рух.

В. Все, що описано під літерою Б, можуть взяти до уваги й старші. Крім того, згадані присування можуть чергуватися після зальотного руху так: перше присування (4 такти), зальотний рух (4 такти), присування дрібне (4 такти), зальотний рух (4 такти) і знову перше присування.

Рух № 4. Колисання

Для хлопчиків і дівчаток

Тактування: «раз — два», «раз — два» (рис. 146).

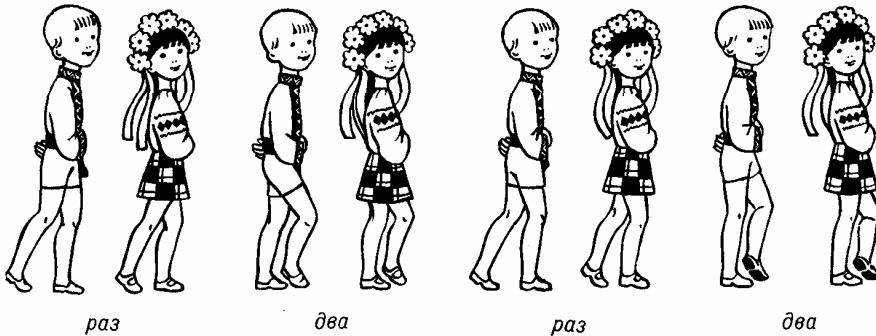

Рис. 146

А. 1-й такт. На «раз» — виступити лівою ногою вперед.

На «два» — праву ногу, зігнуту в коліні, перенести півколом наперед лівої ноги.

2-й такт. На «раз» — правою ногою виступити вперед.

На «два» — ліву ногу зігнуту в коліні, перенести півколом наперед правої. У цьому русі треба злегка похитуватися то ліворуч, то праворуч, тобто в бік тієї ноги, яка на рахунок «раз» виступає вперед.

Б. Для дітей дошкільного віку (кожний рух виконується на 4 такти):

Колисання — зальотний рух.

Колисання — дрібне присування.

В. Для старших:

Колисання — зальотний рух.

Колисання — дрібне присування.

Колисання — присування.

Виконувати усі три комбінації одну за одною треба так, щоб кожним рухом заповнити чотири такти.

Рух № 5. Колисання раптове

Для хлопчиків і дівчаток

Тактування: «раз — два» (рис. 147).

А. На «раз» — виступити лівою ногою вперед і в той же час праву ногу раптово перенести наперед лівої.

На «два» — виступити правою ногою вперед і в той же час ліву ногу раптово перенести наперед правої, а не півколом, як у русі № 4.

Колисання раптове можна назвати веселим, бо раптова зміна позиції або перескоки з однієї ноги на другу створюють жвавий, веселий настрій. Діти, виконуючи цей рух, весело сміються.

Б. Комбінації для дітей:

Колисання раптове (8 тактів) — зальотний рух (8 тактів).

Колисання раптове (4 такти) — присування (4 такти).

Зальотний рух (4 такти) — колисання раптове (4 такти).

Колисання (4 такти) — колисання раптове (4 такти).

Присування дрібне (4 такти) — колисання раптове (4 такти).

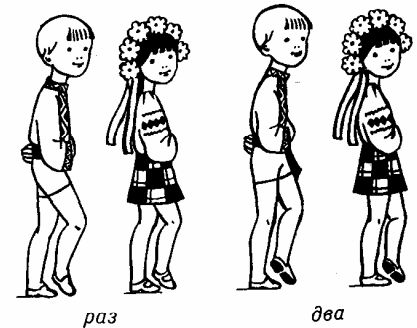

Рис. 147

В. Для старших:

Колисання раптове (4 такти) — зальотний рух (4 такти).

Дрібне присування (4 такти) — колисання раптове (4 такти).

Колисання (4 такти) — дрібне присування (4 такти).

Зальотний рух (4 такти) — колисання раптове (4 такти).

Присування (4 такти) — колисання раптове (4 такти).

Раптово-шумне

Тактування: «раз — два».

Колисання шумне — це звичайне колисання раптове з тією різницею, що на «раз» — не переносимо ніг у повітрі, а пересуваємо їх носками по землі, ніби ковзаємо. Кожна нога описує тоді фігуру, подібну до знака запитання (?).

Для хлопчиків і дівчаток

Тактування: «раз-і — два-і» (рис. 148).

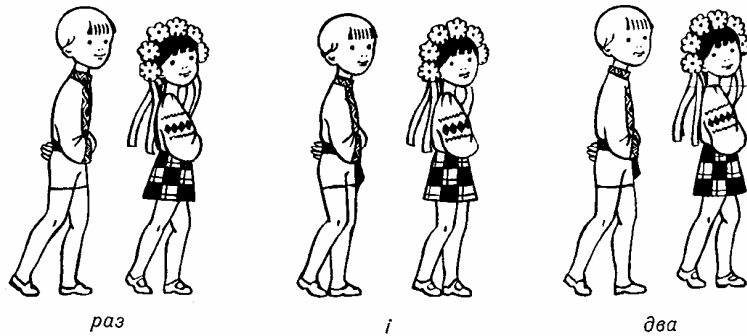

Рис. 148

А. На «раз» — ліву ногу винести вперед.

На «і» — праву ногу носком підтягнути до лівої ступні.

На «два» — знову винести ліву ногу вперед, таке положення витримується і на «і».

Отже, ліва нога починає і закінчує рух на 1-й такт.

У 2-му такті починає рух права нога, а ліва — на рахунок «і» підтягується до правої ноги.

Звернути ще раз увагу на тактування («раз-і — два-і»). Воно тут означає, що на першу долю (на «раз-і») виконуємо два дрібних рухи вперед або назад, а на «два-і» — один рух повільніший.

Б. Комбінації для дітей:

Хід складаний (8 тактів) — колисання (8 тактів).

Хід складаний (4 такти) — присування (4 такти).

В. Комбінації для старших:

Хід складаний (4 такти) — колисання (4 такти).

Хід складаний (4 такти) — колисання раптове (4 такти).

Хід складаний (4 такти) — колисання дрібне (4 такти).

Хід складаний (4 такти) — присування дрібне (4 такти).

Хід складаний (2 такти), колисання дрібне (2 такти), присування (2 такти), колисання раптове (2 такти).

Примітка. Хід складаний можна виконувати вперед, в сторони і назад. Коли цей рух виконується назад, його можна назвати — хід тихий, бо танцюють його тихо, без пристуку. Виконувати всі п'ять комбінацій для старших можна так, щоб на початку йшов рух тихий. Усі інші рухи виконуються вперед.

Для хлопчиків і дівчаток

Тактування: «раз-і — два-і» (рис. 149).

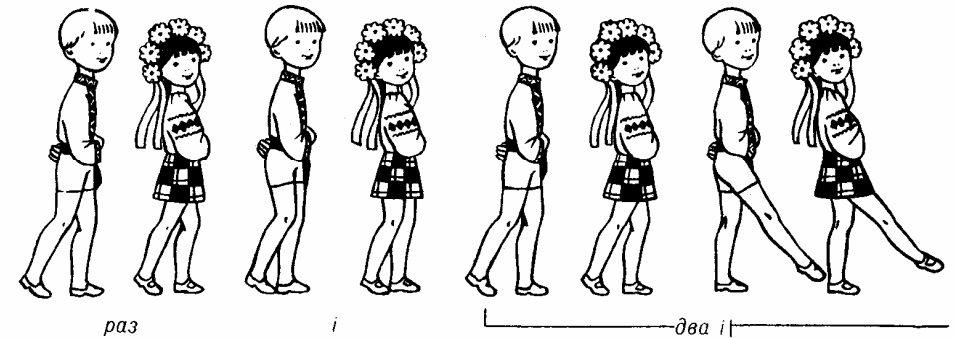

Рис. 149

А. Хід складаний акцентований виконується так само, як і рух № 6, з тією різницею, що на «два» — ліва нога дужче стукає об землю, тобто дужче вибиває другу долю такту, і одночасно з цим ударом (також на «два») права нога випростовується раптовим рухом вперед, витримується так на «і», готуючись почати другий такт цього руху.

На 2-й такт роль ніг міняється: на «два» — дужче вибиває права нога і одночасно з ударом випростовується ліва нога, готуючись почати наступний танцювальний такт.

Зальотний рух і хід складаний акцентований

Для хлопчиків і дівчаток

Тактування: «раз — два», «раз-і — два-і».

А. На 1-й такт цього руху виконується зальотний рух, а на 2-й — хід складаний акцентований.

Б. Комбінації для дітей:

Хід акцентований (8 тактів) — зальотний рух (8 тактів).

Хід акцентований (4 такти) — зальотний рух (4 такти).

Хід акцентований (4 такти) — присування (4 такти).

Хід акцентований (4 такти) — колисання (4 такти).

Хід акцентований (4 такти) — дрібне присування (4 такти).

В. Комбінації для старших (кожний рух виконується на 4 такти):

Хід акцентований — зальотний рух.

Хід тихий — присування.

Хід тихий — хід акцентований.

Хід тихий — колисання раптове.

Хід тихий — хід акцентований — колисання дрібне.

Примітка. Раніше згадувалося, що хороші виконавці душею відчують кінець коліна танцю і навіть особливим пристуком його підкреслюють.

Приступ — це звичайний хід акцентований, але виконаний на одному місці при тактуванні «раз-і — два-і». Вправний танцюрист, стежачи за собою в танці й слухаючи танцювальну мелодію, повинен завжди підкреслювати кожний восьмий такт згаданим пристуком, а наступні вісім тактів заповнити іншими відомими йому рухами. Виконуючи приступ, танцюрист також легко може повертатися круг себе ліворуч або праворуч, поки не прийде до вихідного положення.

Часто буває, що хлопець або дівчина виконують два або три пристуки підряд, повертаючись кружком на одному місці — раз праворуч, раз ліворуч.

Рух № 8. Підскок з угинанням ноги в коліні

Для хлопчиків і дівчаток

Тактування: «раз — два», «раз — два» (рис. 150).

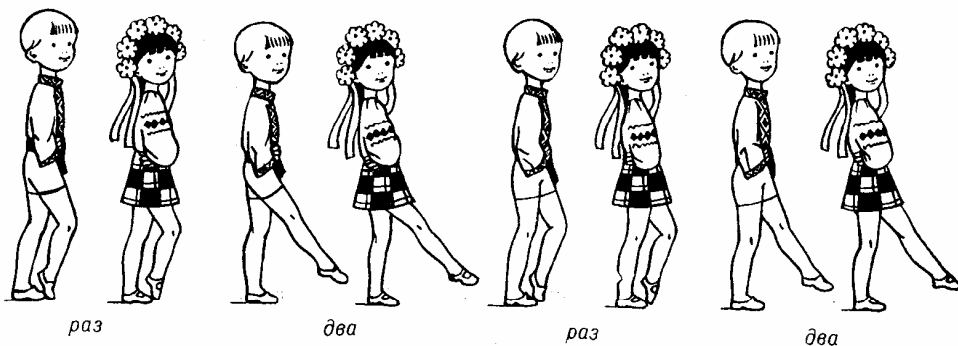

Рис. 150

А. У 1-му такті на «раз» — «два» треба зробити два легкі підскоки вгору на лівій нозі, а в 2-му такті — два підскоки на правій нозі.

Коли підскоки виконуються ритмічно, тоді можна додати до них угинання, тобто на «раз» — підскок злегка на лівій нозі, одночасно підняти праву ногу вгору, угинаючи її в коліні. На «два» — підскок вдруге на лівій нозі, а праву випростувати. Угинати ногу слід так, щоб носок правої ноги доторкнувся до носка лівої, а ступня правої ноги опинилася вище кісточки лівої.

На 2-й такт підскок виконується з правої ноги, а угинання і випростовування — з лівої ноги. Випростовувати ногу можна вперед або трохи вбік — навскіс¹.

¹ Про напрямок руху ніг вбік — навскіс див. с. 313 (Я. В.).

Б. Комбінації для дітей:

Угинання — хід складаний.

Угинання — колисання.

Угинання — зальотний рух.

Хід акцентований — угинання.

Присування — угинання.

В. Комбінації для старших:

Виконувати всі комбінації, зазначені під літерою **Б.**

Угинання — хід тихий.

Угинання — колисання раптове.

Хід тихий — присування дрібне.

Угинання — хід акцентований.

Примітка. Кожний рух виконується на 4 такти.

Рух № 9. Хід складаний і угинання

Для хлопчиків і дівчаток

Тактування: «раз-і — два-і», «раз — два».

А. Цей рух виконується на два такти. Це комбінація сьомого і восьмого рухів. На 1-й такт виконується хід складаний акцентований, а на 2-й — підскоки і угинання. Якщо, наприклад, хід складаний починаємо з лівої ноги, то підскок припадає на ліву ногу, а угинання — на праву.

Б, В. Повторити ті ж самі комбінації, що їх занотовано під літерами **Б** і **В** у кінці № 8 і виконувати їх з пристуками на всіх четвертих тактах.

Після вивчення перших дев'яти рухів може виникнути питання: де і в якому напрямку танцює пара, як поводитися в танці дівчинка з хлопчиком?

Якщо діти танцюють парами, тобто хлопчик з дівчинкою, то дівчинка обертається обличчям до хлопчика і веде перед, а хлопчик іде за нею. Коли ж танцює тільки одна пара, то дівчинка веде танець так, як їй заманеться: то йде ніби по колу, то змінює напрямок танцю, то перейде раптово на другий бік кола або стане всередині кола, легко обертаючись кружком то праворуч, то ліворуч. Хлопчик не зводить ні на мить очей зі своєї дівчинки, ходить за нею назирці і танцює завжди, обернувшись до неї обличчям.

Рух № 10. Доріжка пряма

Для хлопчиків і дівчаток

Тактування: «раз-і — два-і» (рис. 151).

А. При цьому тактуванні кожна доля поділена на два дрібних рухи, тобто на кожний такт треба неодмінно зробити чотири дрібних рухи.

Таким чином, у дорожці прямій на «раз» — ліва нога відступає від правої ноги ліворуч вбік, а на «і» — права нога присувається носком до ступні лівої ноги.

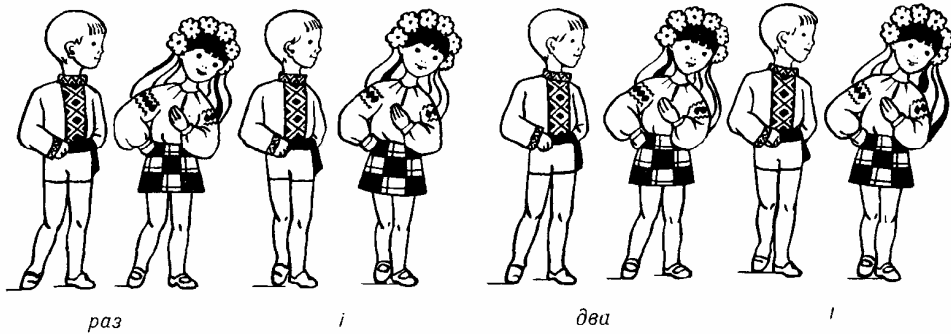

Рис. 151

На «два» — ліва нога знову відступає ліворуч вбік, а на «і» — права нога присувається до лівої ноги.

Доріжка пряма — рух дуже дрібний і на кожний такт повторюється двічі.

Доріжку можна виконувати і з правої ноги в правий бік, слід тільки пам'ятати, що перед тоді веде права нога, а ліва присувається на кожне «і» до правої ступні.

Б. Комбінації для дітей:

Доріжка пряма ліворуч (3 такти) — пристук (1 такт).

Доріжка пряма праворуч (3 такти) — пристук (1 такт).

Доріжка пряма з пристуком (4 такти) — угинання (4 такти).

Доріжка пряма з пристуком (4 такти) — колісання (4 такти).

В. Комбінації для старших (кожний рух виконується на 4 такти):

Виконати комбінації, зазначені під літерою **Б.**

Доріжка пряма ліворуч — хід акцентований праворуч.

Доріжка пряма праворуч — колісання з правої ноги.

Хід тихий — доріжка пряма праворуч.

Колісання дрібне — доріжка пряма.

П р и м і т к а. Доріжку пряму можна також виконувати кружком, тобто обертаючись кругом себе на одному місці. Така доріжка називається доріжкою-кружальцем.

Доріжка по колу — це рух доріжкою, ніби по обводу великого або малого кола.

Рух № 11. Доріжка дрібна з підскоком назад

Для хлопчиків і дівчаток

Тактування: «раз-і — два-і» (рис. 152).

А. Цей рух схожий на підскоки, але не вперед, а назад. Виконується він так:

На «раз» — лівою ногою на носках заступити за ступню правої ноги.

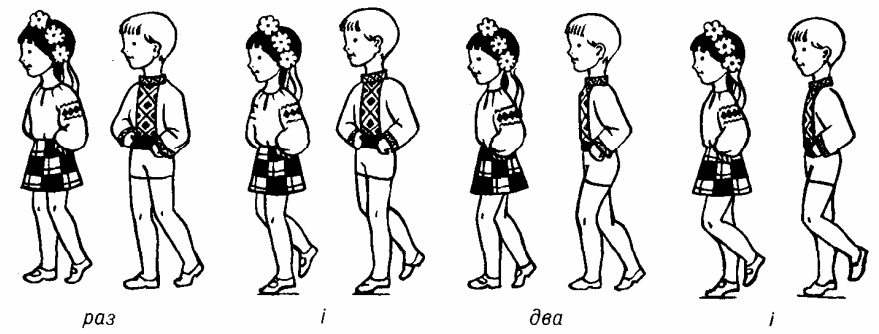

Рис. 152

На «і» — підскок на лівій нозі. Одночасно з підскоком підняти праву ногу, згинаючи її у коліні.

На «два» — рухом назад правою ногою заступити за ступню лівої ноги.

На «і» — підскок на правій нозі. Одночасно підняти ліву ногу так, щоб заступити за ступню правої. При виконанні цього руху танцюрист просувається назад.

Б. Комбінації для дітей:

Доріжка дрібна (8 тактів) — хід складаний (8 тактів).

Доріжка дрібна (8 тактів) — хід тихий (8 тактів).

Доріжка дрібна (8 тактів) — колісання (4 такти), хід акцентований (4 такти).

Доріжка дрібна (4 такти) — присування (4 такти).

Доріжка дрібна (4 такти) — угинання (4 такти).

В. Комбінації для старших (кожний рух виконується на 4 такти):

Доріжка дрібна — хід складаний.

Доріжка дрібна — хід акцентований.

Доріжка дрібна — доріжка пряма.

Доріжка дрібна — колісання раптове.

Доріжка дрібна — присування дрібне.

Рух № 12. Схрещування і розкрок рівний

Для хлопчиків¹

Тактування: «раз — два», «раз — два» (рис. 153).

А. Схрещування ніг і розкрок рівний — рух виключно парубоцький і виконується з почуттям особистої гідності.

На «раз» — легкий підскок вгору і одночасно з підскоком схрестити ноги, тобто перенести праву ногу наперед лівої і поставити перед лівою так, щоб носок торкнувся носка або щоб ноги були повернені пальцями до себе.

¹ Цей рух, а також і розкрок розбитий іноді виконують і дівчатка, але у них він повторюється не часто і заповнює тільки один такт.

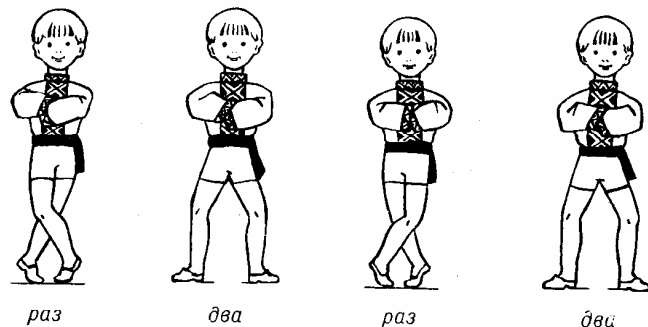

Рис. 153

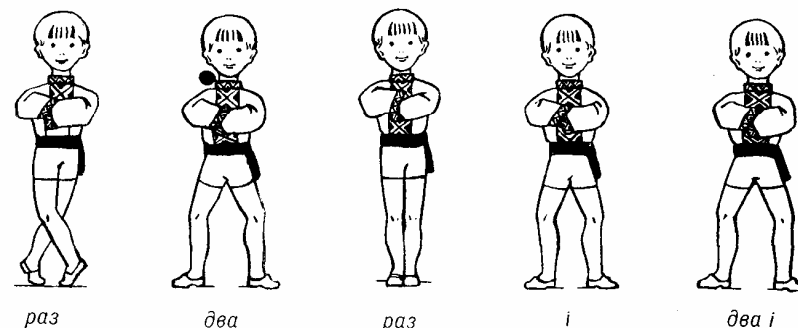

Рис. 154

На «два» — знову підскок вгору і стати в широку позицію, тобто в розкрок рівний.

Розкрок — це така позиція, в якій права нога віддалена від лівої на ширину плечей або трохи ширше.

На наступний такт при схрещуванні ліву ногу перенести наперед правої. Весь рух танцюрист виконує поважно, легко підскакуючи вгору на пальцях.

Б. Комбінації для дітей:

Схрещування і розкрок рівний (8 тактів) — хід тихий (8 тактів).

Схрещування і розкрок рівний (8 тактів) — колісання (4 такти) — присування (4 такти).

Схрещування і розкрок рівний (4 такти) — доріжка пряма (4 такти).

Схрещування і розкрок рівний (4 такти) — хід складаний (4 такти).

Схрещування і розкрок рівний (4 такти) — доріжка дрібна (4 такти).

В. Комбінації для старших:

Схрещування і розкрок рівний (8 тактів) — хід тихий (8 тактів).

Схрещування і розкрок рівний (8 тактів) — хід акцентований (8 тактів).

Схрещування і розкрок рівний (4 такти) — колісання раптове (4 такти).

Схрещування і розкрок рівний (4 такти) — доріжка дрібна (4 такти).

Схрещування і розкрок рівний (4 такти) — доріжка пряма (4 такти).

Комбінації для дівчат:

Схрещування (1 такт) — пристук (1 такт) — доріжка пряма (2 такти).

Схрещування (1 такт) — пристук (1 такт) — доріжка пряма (2 такти).

Схрещування (1 такт) — пристук (1 такт) — доріжка дрібна (2 такти).

Рух № 13. Схрещування і розкрок розбитий

Для хлопчиків

Тактування: «раз — два», «раз-і — два-і» (рис. 154).

А. Цей рух заповнює 2 такти і виконується так.

Після схрещування переходимо на розкрок і виконуємо рух № 12

(1-й такт), потім робимо розкрок розбитий, тобто на «раз» 2-го такту не схрещуємо ноги, а підскачавши, присуваємо ступню до ступні.

З цієї позиції далі виконуємо два дрібні розкроки: на «і» — підскакуємо і робимо малий розкрок, а на «два» — підскакуємо ще раз і розширюємо розкрок, витримуючи його на друге «і».

Отже, в русі № 13 маємо п'ять підскоків, а розкрок розбитий — це, власне, два малі розкроки, і, якщо виконувати їх підряд один за одним, то вони не повинні бути ширші за один розкрок рівний.

Б. Комбінації для дітей (кожний рух виконується на 8 тактів):

Схрещування і розкрок розбитий — колісання.

Схрещування і розкрок розбитий — хід акцентований.

В. Комбінації для старших:

Схрещування і розкрок розбитий (8 тактів) — хід акцентований (8 тактів).

Схрещування і розкрок розбитий (8 тактів) — доріжка пряма (4 такти) — хід тихий (4 такти).

Схрещування і розкрок розбитий (4 такти) — доріжка дрібна (4 такти).

Схрещування і розкрок розбитий (4 такти) — угинання (4 такти).

Рух № 14. Схрещування — розкрок і угинання

Для хлопчиків

Тактування: «раз — два», «раз — два».

А. Коли до руху № 14 додамо два такти угинання, то буде нова комбінація, новий рух.

1-й такт — схрещування і розкрок рівний.

2-й такт — угинання та випростовування ноги.

3-й такт — повторення рухів 1-го такту.

4-й такт — повторення рухів 2-го такту.

При угинанні треба пам'ятати, якщо, наприклад, перше угинання робимо з правої ноги, то друге треба робити з лівої. Розкрок не повинен бути ні надто широким, ні надто вузьким.

Б. Комбінації для дітей (кожний рух виконується на 4 такти):

Схрещування і угинання — доріжка пряма.

Схрещування і угинання — хід акцентований.

П р и м і т к а. Доріжка пряма, хід акцентований і всякий інший рух, що йде після угинання, починається з тієї ноги, якою закінчується угинання.

В. Комбінації для старших (кожний рух виконується на 4 такти):

Схрещування і угинання — доріжка дрібна.

Схрещування і угинання — доріжка-кружальцем.

Схрещування і угинання — колисання.

Схрещування і угинання — колисання раптове.

Схрещування і угинання — хід тихий.

Рух № 15. Схрещування — розкрок розбитий — угинання і розкрок рівний

Для хлопчиків

Тактування: «раз — два», «раз-і — два-і», «раз — два», «раз — два».
А. Рух № 15 виконується на 4 такти: схрещування і розкрок розбитий (2 такти), угинання з правої або лівої ноги (3-й такт), а розкрок рівний (4-й такт).

Б. Комбінації для дітей (кожний рух по 4 такти):

Схрещування і розкрок розбитий — зальотний рух.

Схрещування і розкрок розбитий — хід тихий.

Схрещування і розкрок розбитий — доріжка пряма.

В. Комбінації для старших (кожний рух по 4 такти):

Схрещування і розкрок розбитий — угинання — хід акцентований.

Схрещування і розкрок розбитий — колисання.

Схрещування і розкрок розбитий — доріжка.

Схрещування і розкрок розбитий — дрібне колисання.

Схрещування і розкрок розбитий — схрещування — угинання.

П р и м і т к а. Український народний танець у повному його обсязі — це зібрання найпоширеніших рухів. Вивчити їх усі докладно досить важко. Для навчання треба затратити чимало часу, а це може вдатися тільки найбільш запальним і охочим до вивчення українського танцю. Проте, добре зрозумівши все пройдене і запам'ятавши в деталях кожний рух зокрема, зрозумівши ритміку, темп і тактування, танцюрист може бути певний, що він деякі танцювальні рухи вже опанував і може сам або в парі з дівчиною іти в танець. Треба добре знати все пройдене, щоб після кожного четвертого такту можна було легко, плавно і без найменшої зупинки переходити з одного руху на другий.

Про напрямки руху ніг

Перед описом наступного руху необхідно сказати кілька слів про нові напрямки руху ніг, якими діти ще не користувались. До цього часу ми згадували тільки про напрямки вперед, вбік, назад, а тепер ознайомимося з напрямком навскіс.

Подивіться на рис. 155.

Від літер *ЛП*, що означають ліву ступню і праву ступню, ідуть напрямки:

1 — вперед, 2 — назад, 3 — ліворуч вбік, 4 — праворуч вбік, 5 — ліворуч вбік — навскіс — вперед, 6 — праворуч вбік — навскіс — вперед, 7 — ліворуч вбік — навскіс — назад, 8 — праворуч вбік — навскіс — назад.

Добре придивившись до навскісних напрямків, можна приступити до вивчення вихиласника.

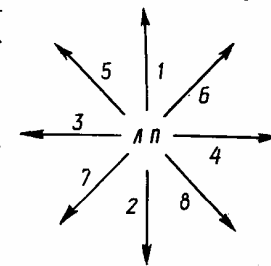

Рис. 155

Рух № 16. Вихиласник

Для хлопчиків і дівчаток

Тактування: «раз — два» (рис. 156).

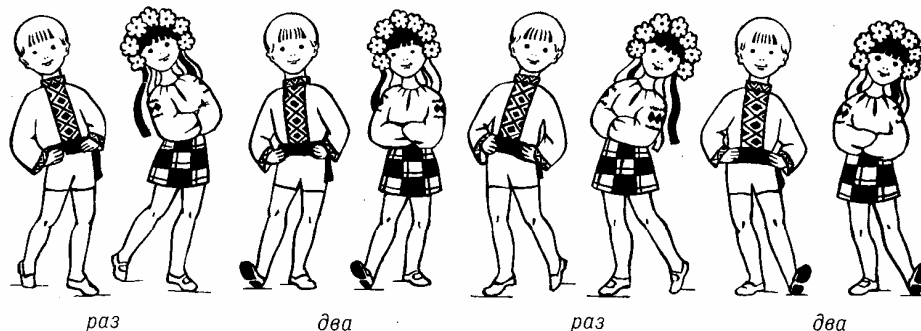

Рис. 156

А. Вихиласник виконується на один такт.

На «раз» — перенести праву ногу праворуч навскіс — назад і поставити її так, щоб вона трохи зігнулася в коліні, а носком торкалася землі.

На «два» — перенести праву ногу праворуч навскіс — вперед і поставити її п'ятою на підлогу, а носком догори. Ліва нога на «раз» і на «два» двома легкими підскоками просувається вперед або назад, тобто в напрямку, бажаному танцюристові. У другому такті роль ніг міняється; підскок роблять двічі з правої ноги, а лівою виконують рухи у навскісних напрямках: ліворуч навскіс — назад і ліворуч навскіс — вперед.

Цей рух називається вихиласником тому, що при рухах ніг у навскісних напрямках танцюрист нахиляється плечем то праворуч, то ліворуч,

в бік тієї ноги, з якої робить навскісні рухи. Він нахилиється особливо тоді, коли помітить, що дівчина, танцюючи, опускає донизу очі, наче не хоче глянути на нього. Отже, нахилиючись то туди, то сюди, танцюрист хоче звернути на себе її увагу.

Б. Комбінації для дітей:

Вихилясник — зальотний рух.

Вихилясник — хід тихий.

Вихилясник — хід акцентований.

Вихилясник — доріжка пряма.

Вихилясник — схрещування і розкрок рівний.

В. Комбінації для старших:

Вихилясник — угинання.

Вихилясник — хід акцентований.

Вихилясник — доріжка.

Вихилясник — схрещування.

Вихилясник — схрещування — розкрок розбитий.

Вихилясник — схрещування — пристук — колісання.

Вихилясник — пристук — вихилясник — пристук кружком.

Вихилясник — доріжка — пристук — вихилясник.

Вихилясник — пристук кружком — доріжка — пристук.

Вихилясник — схрещування — хід акцентований — пристук кружком.

Примітка. Кожний рух у цих комбінаціях виконується на 4 такти.

Рух № 17. Перескок

Для хлопчиків і дівчаток

Тактування: «раз — два» (рис. 157).

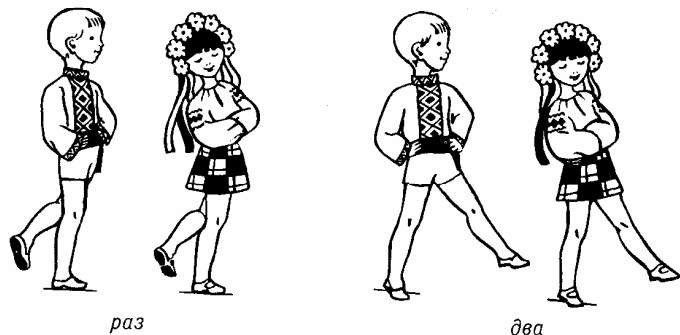

Рис. 157

А. Перескок виконується так:
На «раз» — перенести праву ногу півколом наперед лівої ліворуч вбік — навскіс і, сильно стукнувши, опустити її на підлогу. Одночасно

відокремити від підлоги ліву ногу і зігнути її в коліні. Ліва нога, наче відскакує праворуч навскіс — назад.

На «два» — легкий підскок на правій нозі. Одночасно випростати ліву ногу і, не торкаючись землі, перенести її у напрямку ліворуч вбік — навскіс.

Наступний такт виконується уже відомим ходом акцентованим, у напрямку ліворуч вбік — навскіс, тому, що перескок найвигідніше сполучається саме з цим рухом.

Перескок можна виконувати також праворуч, тоді ліву ногу слід перенести півколом наперед правої, а хід акцентований зробити у напрямку праворуч вбік — навскіс.

Б. Комбінації для дітей:

Перескок — хід акцентований — доріжка пряма.

Перескок — хід акцентований — хід тихий.

В. Комбінації для старших:

Перескок — хід акцентований — вихилясник.

Перескок — хід акцентований — доріжка пряма.

Перескок — хід акцентований — схрещування.

Перескок — хід акцентований — схрещування — розкрок.

Перескок — схрещування — розкрок розбитий.

Перескок — схрещування — угинання — вихилясник.

Перескок — колісання — схрещування — колісання шумне.

Перескок — хід акцентований — угинання.

Перескок — вихилясник — перескок — вихилясник.

Перескок — доріжка — пристук кружком — вихилясник.

Примітка. Кожний рух у цих комбінаціях виконується на 4 такти.

Рух № 18. Випад

Для хлопчиків і дівчаток

Тактування: «раз — два» (рис. 158).

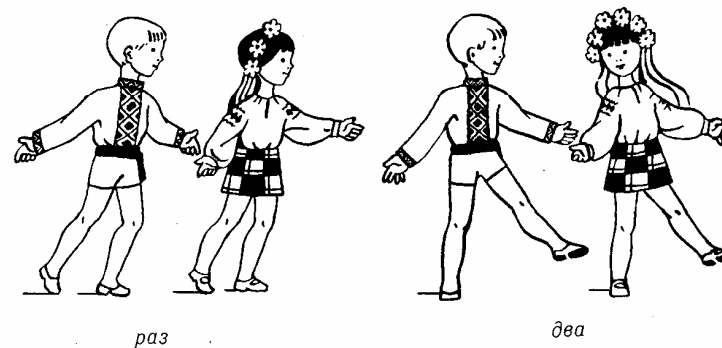

Рис. 158

А, Б, В. Описуючи цей рух, користуємося назвою, запозиченою з гімнастичної термінології, і тому вважаємо за необхідне пояснити насамперед термін **випад** взагалі і **випад танцю** вальний зокрема.

Коли пролунає команда вчителя: «Струнко!» — учень стає прямо, рівно, ноги ставить так, щоб ступні були разом, а носки повернені в сторони у навскісних напрямках. Це — перша позиція. Коли з такої позиції висунути, наприклад, ліву ногу, зігнути в коліні, в який-небудь з лівих напрямків і опустити її з пристуком на землю, то цей рух зветься **випадом**. Під час випаду лівою ногою, права нога стоїть непорушно на місці, а під час випаду правою ногою, непорушно стоїть ліва нога. Випад може бути ближчий або дальший, це залежить від бажання учителя.

Такий самий випад буває і в танці, з тією різницею, що в ньому випад недалекоий, у напрямку ліворуч вбік — навскіс або праворуч вбік — навскіс лівою чи правою ногою. Крім того, друга нога, яка стоїть на місці, не випростовується, як при гімнастичному випаді, а угинається в коліні.

Зрозумівши, як робиться випад, ми можемо поєднати його з вищезазначеним ходом акцентованим.

Таким чином, на «раз» — випад ліворуч навскіс.

На «два» — підбиття: праву ногу підтягнути до лівої і одночасно підбити її ступню вгору.

На «раз» наступного такту підбита нога починає хід акцентований.

Слід звернути увагу на те, що: а) танцюрист нахилється в бік випаду; б) випад не може бути дуже далеким; в) виконується він лівою ногою ліворуч і правою ногою праворуч; г) випад з підбиттям виконується також як самостійний рух на рахунок «раз — два» кілька разів підряд. Після цього його можна поєднати з ходом акцентованим або з якимось іншим рухом (див. комбінацію Б в русі № 19).

Рух № 19. Випад — хід акцентований — схрещування і розкрок розбитий

Для хлопчиків

Тактування: «раз — два», «раз-і — два-і», «раз — два», «раз-і — два-і».

А. Кожен із названих рухів виконується на один такт. Після закінчення цих рухів починаємо їх робити знову, але вже з іншої ноги і в іншому напрямку.

Якщо треба повернутись на те саме місце, з якого починався перший рух, то переходимо з розкроку розбитого в доріжку назад.

Заповнивши доріжкою дрібною наступних чотири такти, ми знову виводимо рух № 19, але з іншої ноги, тобто: якщо перший раз ми починали рух з лівої ноги, то після доріжки дрібною назад рух № 19 треба робити з правої ноги.

Б. Комбінації для дітей (кожний рух виконується на 4 такти):

Випад ліворуч — угинання.

Випад ліворуч — доріжка пряма.

Випад ліворуч — хід акцентований.

Випад ліворуч — вихилясник.

Випад ліворуч — хід тихий.

В. Комбінації для старших:

Випад — хід акцентований — доріжка ліворуч — розкрок розбитий.

Випад — хід акцентований — перескок — хід акцентований.

Випад — хід акцентований — схрещування — розкрок розбитий — схрещування.

Випад — хід акцентований — доріжка — схрещування — розкрок розбитий.

Випад — хід акцентований — схрещування — доріжка — пристук.

Примітка. Кожна з наведених п'яти груп виконується на 4 такти: один раз з лівої ноги, а другий — з правої.

Рух № 20. Плетінка

Для хлопчиків і дівчаток

Тактування: «раз — два», «раз — два» (рис. 159).

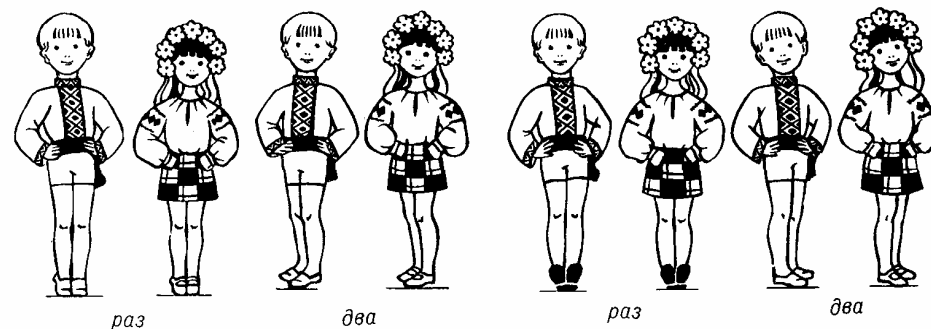

Рис. 159

А. 1-й такт. На «раз» — з'єднавши ступні, піднятися на пальцях.

На «два» — перенести з'єднані ступні ліворуч вбік і опуститися на підлогу.

2-й такт. На «раз» — підняти з'єднані носки.

На «два» — перенести їх ліворуч вбік і опустити на підлогу і т. д.

Б. Комбінації для дітей:

Плетінка (8 тактів) — доріжка пряма ліворуч (4 такти) — доріжка пряма праворуч (4 такти).

Плетінка (8 тактів) — доріжка дрібна (4 такти) — колісання (4 такти).

Рух № 21. Тинок

Для хлопчиків і дівчаток

Тактування: «раз-і — два-і», «раз-і — два-і».

А. У цьому русі велику роль відіграє вміння володіти ходом складаним, акцентованим, який тут має трохи інший вигляд.

Спосіб перший (рис. 160)

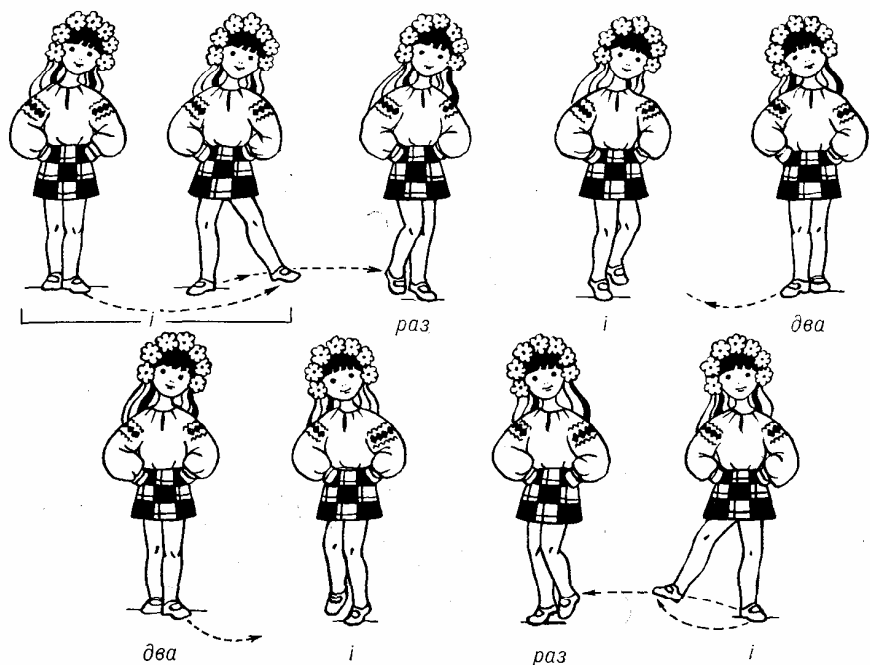

Рис. 160

На «раз» — ліву ногу не виставляти вперед, як у русі № 7, а зробити стрибок ліворуч вбік — навскіс. Одночасно праву ногу підвести носком до ступні лівої ноги.

На «і» — права нога стає опорною, а ліву трохи підняти над підлогою. Танцюрист ніби переступає з лівої ноги на півпальці правої.

На «два» — ліву ногу міцно опустити на підлогу, а праву на друге «і» перенести півколом вгору і з стрибком винести її праворуч вбік — навскіс, щоб на рахунок «раз» наступного такту опустити донизу. Ліву ногу підвести носком до ступні правої ноги.

На «і» — ліва нога стає опорною, праву трохи підняти над підлогою (переступання).

На «два» — праву ногу міцно опустити на підлогу, а ліву на друге «і» перенести півколом вгору і стрибком винести її ліворуч вбік — навскіс, щоб на рахунок «раз» наступного такту опустити донизу.

Примітка. Виділена літера «і» показує рухи ніг на затакт перед кожним рахунком «раз».

Нижні рядки рис. 160 і 161 слід розглядати справа наліво як продовження руху з правої ноги в другому такті.

Спосіб другий (рис. 161)

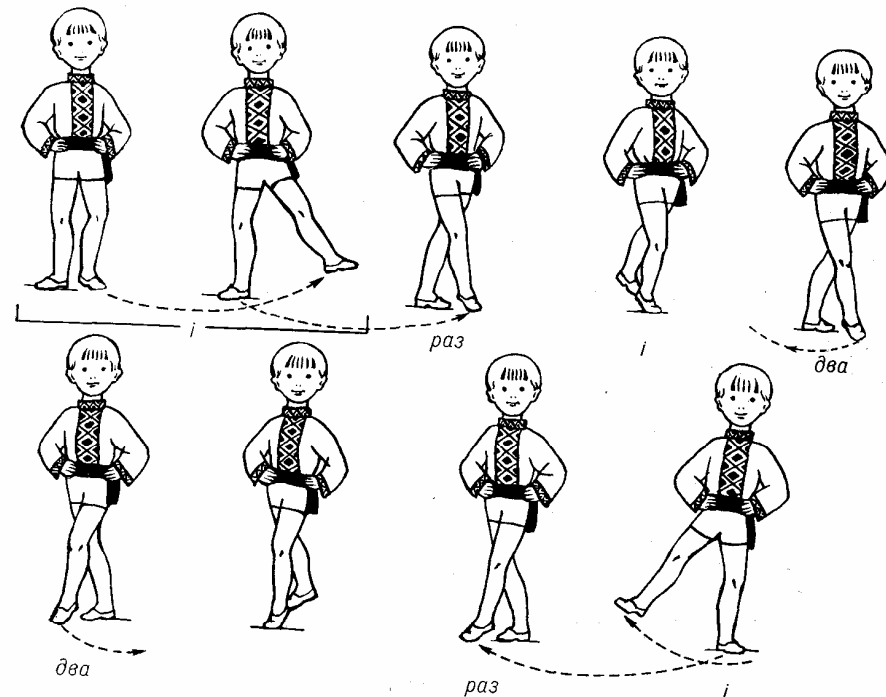

Рис. 161

На «раз» — стрибок лівою ногою ліворуч вбік — навскіс. Одночасно праву ногу перевести наперед лівої, підвівши ступню до носка лівої ноги, як це було в схрещуванні або в хитанні.

На «і» — права нога стає опорною, а ліву трохи підняти над підлогою. Танцюрист ніби переступає з лівої ноги на півпальці правої.

На «два» — ліву ногу міцно опустити на підлогу, а праву на друге «і» перенести високим півколом вгору і стрибком подати її праворуч вбік — навскіс, щоб на рахунок «раз» наступного такту опустити донизу. Ліву ногу перевести наперед правої ступнею до носка правої ноги (навхресна позиція).

На «і» — ліва нога стає опорною, а праву трохи підняти над підлогою (переступання).

На «два» — ліву ногу міцно опустити на підлогу, а праву на друге «і» перенести високим півколом вгору і стрибком винести її ліворуч вбік — навскіс, щоб на рахунок «раз» наступного такту опустити на підлогу і т. д.

Отже, у русі № 21 необхідно:

а) міняти стрибками напрямки руху ніг, тобто один раз ліворуч вбік — навскіс, а другий — праворуч вбік — навскіс;

б) у першому способі — підводити носок під ступню;

в) у другому способі — переводити ступню наперед носка, тобто ставити ногу в навхресну позицію відносно тієї ноги, яка зробила стрибок.

Рух № 21 називаємо тинком тому, що коли добре роблять півколо у повітрі, то глядачеві здається, ніби танцюрист перестрибує через тин або через ворота.

Б. Комбінації для дітей:

Тинок (8 тактів) — зальотний рух (4 такти) — хід тихий (4 такти).

Тинок (8 тактів) — колісання (4 такти) — доріжка дрібна (4 такти).

Тинок (4 такти) — випад ліворуч (2 такти) — випад праворуч (2 такти).

В. Комбінації для старших:

Тинок — доріжка дрібна назад — пристук.

Тинок — вихилясник — пристук.

Тинок — колісання — пристук.

Тинок — доріжка пряма.

Тинок — пристук — доріжка дрібна.

Тинок — хід акцентований.

Тинок — хід акцентований.

Тинок — випад — хід акцентований.

Тинок — перескок — вихилясник.

П р и м і т к а. Кожний рух виконується на 4 такти.

Рух № 22. Бігунець

Для хлопчиків і дівчаток

Тактування: «раз-і — два-і» (рис. 162).

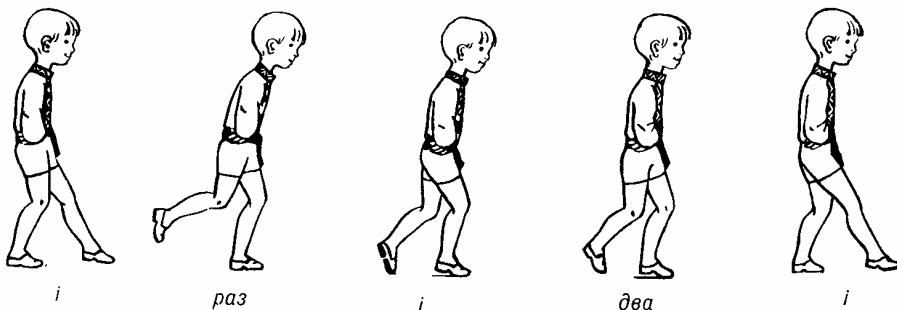

Рис. 162

А, Б. На затакт («і») — легке присідання на правій нозі, а ліву ногу, відокремивши невисоко від підлоги винести вперед.

На «раз» — стрімкий подовжений крок вперед лівою ногою, ніби тан-

цюрист хоче пролетіти в довжину. Ліву ногу опустити на всю ступню, а праву відокремити від підлоги.

На «і» — праву ногу винести коротким кроком попереду лівої і опустити недалеко від неї носком на підлогу.

На «два» — винести коротким кроком ліву ногу і опустити носком на підлогу попереду правої.

На друге «і» — праву ногу відокремити від підлоги, щоб на «раз» наступного такту виконати стрімкий подовжений крок вперед і т. д.

Таким чином, у кожному такті цього руху ми маємо один стрімкий подовжений крок (на «раз») і два коротких (на перше «і» та на «два»).

Рух для «Женчика» — це, по суті, той же бігунець, тільки при тактуванні «раз — два — три», «раз — два — три»¹ (рис. 163).

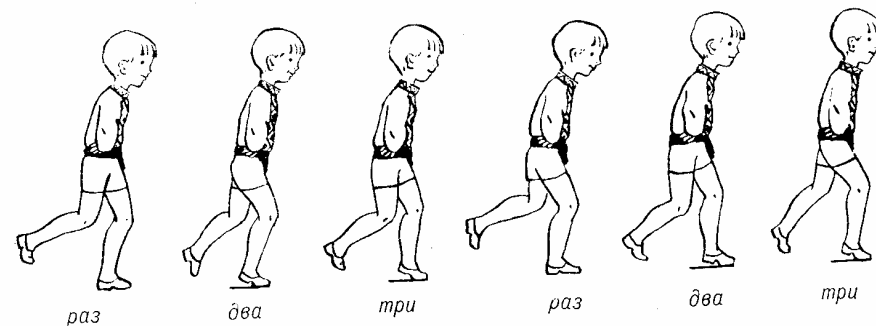

Рис. 163

На «раз» («жен») — виконати стрімкий подовжений крок вперед лівою ногою, а праву відокремити від підлоги.

На «два» («чи») — праву ногу винести коротким кроком наперед лівої і опустити недалеко від неї носком на підлогу.

На «три» («чок») — винести коротким кроком ліву ногу і опустити носком на підлогу попереду правої, а праву відокремити від підлоги, щоб на «раз» («брен») — в наступному такті виконати стрімкий подовжений крок вперед і т. д.

Тут в кожному такті ми маємо один стрімкий подовжений крок (на «раз») і два коротких (на «два» та «три»).

П р и м і т к а. Женчик може рухатись також ходом складаним або тинком при тактуванні «раз — два — три».

При цьому за прикладом розглянутого бігунця кожне «раз» слід витримувати, як звичайно, «два» — рахувати замість «і», а «три» — замість «два-і».

Всі попередні рухи з їх комбінаціями ми виконували стоячи, а щоб надати їм більшої плавності, м'якості і пластики, угиналися в колінах і намагалися виконувати рухи на носках, не торкаючись ступнями землі. Колісання й угинання в колінах зміцнюють м'язи ніг, тому після їх вивчення не важко виконувати навіть такі рухи, як присядка і плазунець.

¹ Див. гру «Женчикок», № 72, с. 170 (Я. В.).

Хоч названі рухи красиві й привабливі, проте, маючи на меті попередніми рухами зміцнити м'язи ніг, їх не можна було описувати раніше. З певністю зауважуємо, що коли хто-небудь почав би вчитися, скажімо, гопака відразу з присядки або з плазунця, то він миттю покинув би навчання, бо, зробивши без підготовки кілька разів присядку, відчув би досить гострий біль у ногах, особливо в колінах і ступнях, і мусив би припинити навчання. Усі пройдені нами рухи дають тепер можливість приступити до вивчення присядки і плазунця.

Рух № 23. Присядка

Для хлопчиків

Тактування: «раз — два», «раз — два» (рис. 164).

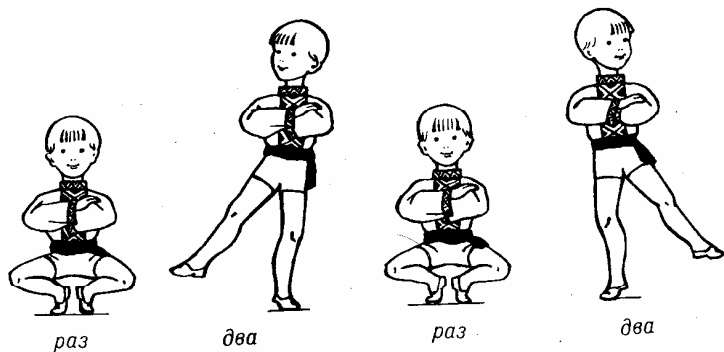

Рис. 164

А, Б, В. Присядка виконується на один такт.
 На «раз» — присісти до землі так, наче хочемо що-небудь підняти.
 На «два» — встати й одночасно випростати праву ногу праворуч вбік — навскіс.
 На «раз» наступного такту — знову присісти.
 На «два» — встати й одночасно випростати ліву ногу ліворуч вбік — навскіс.

Присядку слід робити: легко на носках; ступні ніг повинні торкатися одна одної; руки покласти в боки вище пояса або схрестити на грудях; корпус трохи нахилити вперед, щоб присідаючи, не податися назад і не сісти на підлогу; присідати слід спокійно, не кидаючись з усієї сили і не допускати хрускоту в суглобах, щоб не відчутти неприємного болю в колінах і ступнях, бо це може відбити у початківців бажання продовжувати навчання; комбінувати присядку з іншими рухами, повторювати її, але не дуже часто, щоб танцюрист не втомлювався.

Власне, коли він присідає, то, звичайно, втомлюється, але інші рухи, що складають комбінації, дають виконавцеві потрібний перепочинок, підбадьорюють його, і у танцюриста виникає бажання пуститися ще раз

навприсядки. Взагалі, присядка — це прикраса, яка надає танцю жвавості й веселого настрою.

Б. Комбінації для дітей (хлопчиків). Кожний рух виконується на 4 такти:

Присядка — зальотний рух.
 Присядка — доріжка.
 Присядка — хід тихий.
 Присядка — хід акцентований.
 Присядка — колісання.

В. Комбінації для старших (кожний рух виконується на 2 такти):

Вихилясник — присядка — схрещування — хід акцентований.
 Перескок — хід акцентований — вихилясник — присядка.
 Доріжка — присядка — схрещування — присядка.
 Дрібне присування — перескок — схрещування — присядка.
 Схрещування — вихилясник — присядка — колісання раптове.
 Тинок — пристук — хід акцентований — присядка.
 Тинок — пристук — доріжка — присядка.
 Вихилясник — доріжка пряма — присядка — схрещування.
 Тинок — вихилясник — доріжка дрібна назад — присядка.
 Перескок — хід акцентований — присядка — випад — вихилясник — присядка — доріжка пряма — хід тихий.

Рух № 24. Присядка і удар руками по халявах

Для хлопчиків

Тактування «раз — два», «раз — два» (рис. 165).

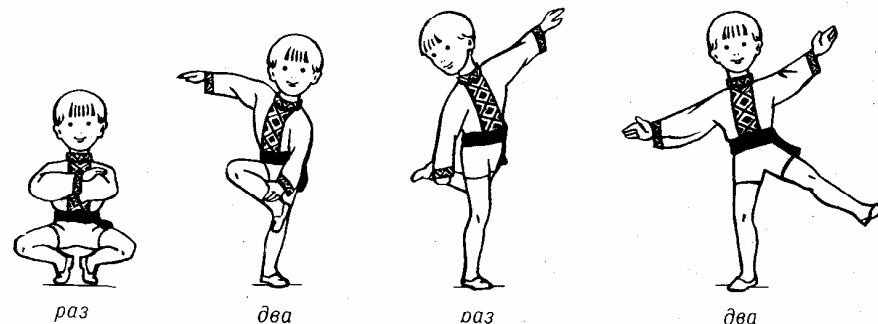

Рис. 165

А, Б, В. На «раз» — присісти.
 На «два» — встати й одночасно перенести праву ногу попереду лівої, зігнувши її в коліні, і вдарити лівою рукою по халяві правого чобота.

На «раз» наступного такту — перескочити на праву ногу і одночасно перенести ліву ногу, теж зігнуту в коліні, позаду правої ноги і вдарити правою рукою по халяві лівого чобота.

На «два» — випростати ліву ногу ліворуч вбік — навскіс.
Рух повторюється спочатку.

Рух № 25. Плазунець

Для хлопчиків

Тактування: «раз — два», «раз — два» (рис. 166).

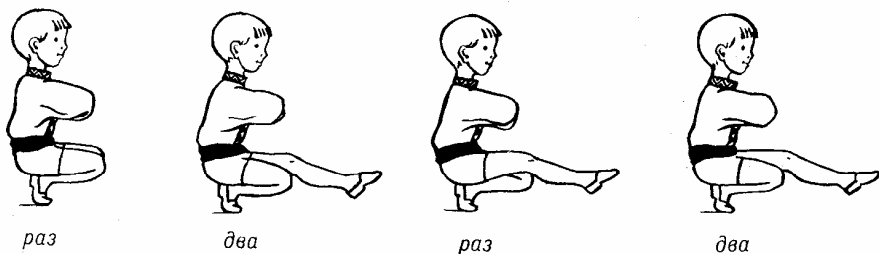

Рис. 166

А, Б, В. Плазунець — це невинне продовження присядки, тобто, коли на «раз» — присісти до землі, то на «два» — не вставати, як на присядці, а виконати нову присядку, викидаючи вперед то одну, то другу ногу. Виконуючи плазунець, треба пам'ятати, щоб: корпус був трохи нахилений вперед; руки схрещені на грудях або взяті в боки вище талії¹; викидаючи вперед ноги, слід трохи зігнути їх у колінах.

Плазунець — рух дуже важкий, а тому, як і присядка, вимагає від танцюриста фізичної підготовки. Плазунець також не можна перебивати яким-небудь із відомих рухів, бо всі вони виконуються стоячи, а до цього положення можна перейти тільки на сьомому такті, ставши на рахунок «раз» на носки, наче для присядки, а на «два» — піднятися на рівні ноги або ступні.

Після плазунця танцюрист переходить, звичайно, до найлегших рухів, що дали б перепочинок м'язам ніг. Потому можна ще раз пройтися плазунцем або виконати яку-небудь комбінацію стоячи.

Б. Комбінації для хлопчиків:

Плазунець (4 такти) — зальотний рух (4 такти).

Плазунець (4 такти) — хід тихий (4 такти).

Плазунець (4 такти) — хід тихий, акцентований (2 такти) — вихилясник (2 такти).

Плазунець (4 такти) — доріжка пряма (4 такти).

Плазунець (4 такти) — угинання (4 такти).

¹ Руки в цьому русі можна поступово розводити в сторони і знову схрещувати на грудях.

В. Комбінації для старших:

Плазунець (8 тактів) — хід акцентований (4 такти) — колисання (4 такти).

Плазунець (8 тактів) — доріжка пряма (4 такти) — перескок (4 такти).

Плазунець (8 тактів) — зальотний рух (4 такти) — доріжка дрібна (4 такти).

Плазунець (8 тактів) — випад (4 такти) — схрещування і розкрок розбитий (4 такти).

Плазунець (8 тактів) — хід тихий (4 такти) — перескок (4 такти).

Рух № 26. Вибиванець дитячий¹

Для хлопчиків і дівчаток

Тактування: «раз — два», «раз — два».

Б. Це ряд ритмічних пристуків об землю, які вибивають то правою, то лівою ногою на місці: на «раз» — виконують перший пристук, на «два» — другий, і так на кожен долю такту.

Такими пристуками можна легко просуватись уперед або вибивати їх, повертаючись кружком. У цьому випадку ноги повинні вистукувати об землю по черзі, тобто на «раз» — ліва, на «два» — права і т. д.

Рух № 27. Човганець

Для хлопчиків

Тактування: «раз-і — два-і» (рис. 167).

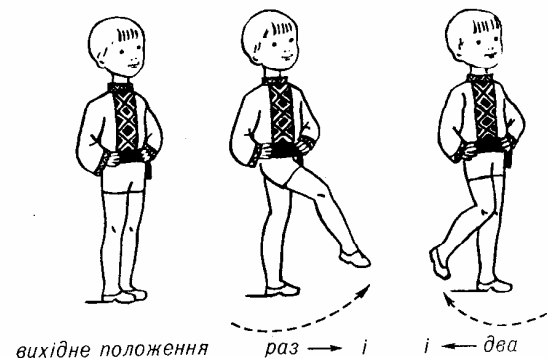

Рис. 167

А. Човганець зустрічається в українському танці під назвою чечітка. Виконується він так.

¹ Тут подається спрощений варіант, пристосований для дитячого виконання (Я. В.).

На «раз» та «два» — танцюрист невпинно скаче на одній нозі, а на кожне «і» — друга нога, зігнута в коліні, одночасно гойдається то вперед то назад, човгаючи носком по підлозі. Гойдання ногою подібні до гойдання маятника.

Човганцем танцюрист може кінчати кожний важкий рух, як наприклад, вибиванець.

Б. Комбінації для дітей:

Човганець — хід акцентований.

Хід тихий — човганець.

Доріжка пряма — човганець.

Колисання — човганець.

Присування — човганець.

В. Комбінації для старших:

Човганець — тинок.

Човганець — схрещування з розкроком.

Човганець — хід тихий.

Човганець — доріжка дрібна.

Човганець — схрещування.

Човганець — присядка.

Човганець — плазунець.

Човганець — розкрок.

Човганець — доріжка пряма.

Човганець — присядка і удари по халявах.

Примітка. Кожний рух в комбінації *Б* і *В* виконується на 4 такти.

Рух № 28. Плескач

Для хлопчиків

Плескач — це комбінація деяких рухів ніг з рухами рук. До цього часу зустрічались такі танцювальні рухи, з яких складались легкі або важчі комбінації, а рукам відводилась дуже скромна роль. У плескачі рукам дається більша робота, а саме: плескання в долоні, удар долонею по халяві чобота і удар долонею по ступні або по підшві.

Взагалі плескаємо в долоні в таких випадках:

1. Під час виконання руху № 2, тобто присування у такий спосіб:

1-й такт. На «раз» — ліву ногу винести вперед.

На «два» — праву ногу приставити до лівої ступні.

У плескачі ж на «два» — праву ногу, зігнуту в коліні, підняти вгору і одночасно плеснути в долоні нижче зігнутого коліна (рис. 168).

2-й такт. На «раз» — винести праву ногу вперед.

На «два» — підняти ліву ногу вгору і одночасно плеснути в долоні під зігнутим лівим коліном.

2. Ударити долонею по халяві або по підшві, виконуючи колисання, тобто рух № 4 так:

На «раз» — ліву ногу винести вперед.

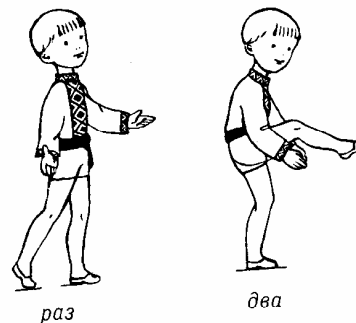

Рис. 168

На «два» — праву ногу перенести наперед лівої, підняти трохи вгору, і тоді ударити її долонею по халяві або по підшві.

3. Ударити долонею по халяві або по підшві, піднімаючись з присядки або з плазунця (рис. 169).

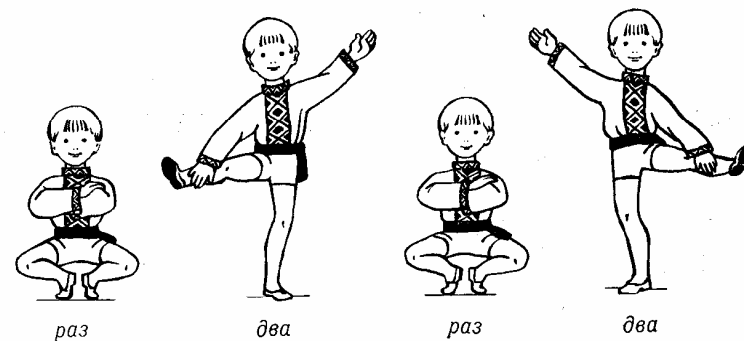

Рис. 169

4. Виконати плескач на 2 або 3 такти, після чого йде пристук, а потім комбінація або група інших рухів.

Комбінація рухів (кожний рух виконується на 2 такти):

Присядка з плескачем — пристук — доріжка ліворуч.

Присядка з плескачем — пристук — плетінка праворуч.

Перескок — пристук — зальотний рух з плескачем.

Колисання з плескачем — перескок — пристук.

Плетінка ліворуч — пристук — присування з плескачем.

Плазунець з плескачем — вихилясник.

Присядка з плескачем — вибиванець.

Колисання раптове з плескачем — пристук — човганець.

Вибиванець — присядка з плескачем — пристук кружком.

Човганець — пристук — тинок — присядка з плескачем.

Рух № 29. Плескач дівочий

Виконується тільки як прикраса до відомих рухів.

Плещуть у долоні також і дівчата, а це буває в таких випадках:

1. Коли дівчина бажає перемінити положення рук, тобто якщо дівчина веде танець, поклавши руки на талію, і їй захотілося відвести одну руку в сторону, а другу — перевести в бік або покласти на груди.

2. Перед початком нового задуманого руху.

3. При зміні напрямку танцю.

4. При підкресленні якоїсь цікавої, оригінальної танцювальної комбінації.

5. Коли, порозумівшись очима, одна дівчина захоче наблизитись до другої дівчини або до хлопця.

Плескач дівочий виконується завжди тільки на рахунок «раз» 1-го або 5-го тактів.

ВІЛЬНИЙ МАРШ

Музика В. Верховинця

помірно

КОЗАЧОК

Музика народна
Обробка В. Верховинця

Не дуже швидко

mf

f

The score for 'КОЗАЧОК' is written in 2/4 time with a key signature of one sharp (F#). It consists of five systems of piano accompaniment. The first system includes the tempo marking 'Не дуже швидко' and the dynamic marking '*mf*'. The second system has a dynamic marking '*f*'. The piece concludes with a double bar line.

The score for 'КОЗАЧОК' continues on the right page, showing two more systems of piano accompaniment. The first system has a dynamic marking '*f*', and the second system has a dynamic marking '*sf*'. The piece concludes with a double bar line.

РОМАН

Музика народна
Обробка В. Верховинця

Помірно

mf

f

rit.

sf *P*

mf

The score for 'РОМАН' is written in 2/4 time with a key signature of one sharp (F#). It consists of one system of piano accompaniment. The tempo marking is 'Помірно'. The dynamic markings are '*mf*', '*f*', '*rit.*', '*sf* *P*', and '*mf*'. The piece concludes with a double bar line.

First system of musical notation on page 332, featuring a treble and bass clef with various notes and rests.

Second system of musical notation on page 332, continuing the piece with similar rhythmic patterns.

Third system of musical notation on page 332, showing a change in the bass line.

Fourth system of musical notation on page 332, marked with a forte (ff) dynamic.

Fifth system of musical notation on page 332, concluding the page with a final cadence.

Швидко

First system of musical notation on page 333, marked "Швидко" (Allegro) and featuring dynamics ff and sf.

Повільно, Маршово

Second system of musical notation on page 333, marked "Повільно, Маршово" (Ad libitum, March-like) and featuring dynamics sf, rit., and mf.

Third system of musical notation on page 333, continuing the piece with various articulations.

Fourth system of musical notation on page 333, marked with a forte (f) dynamic.

Fifth system of musical notation on page 333, concluding the page with a final cadence.

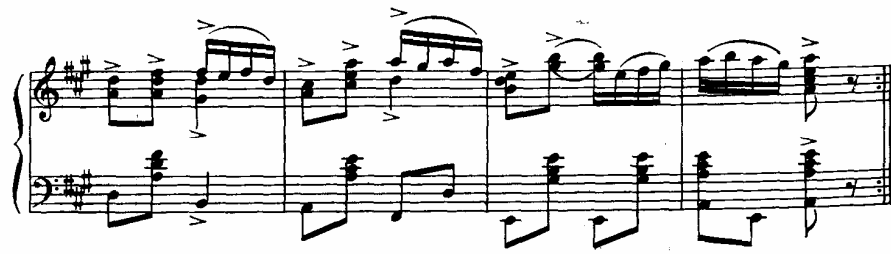
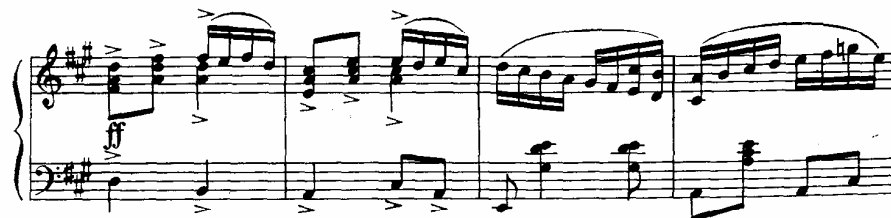
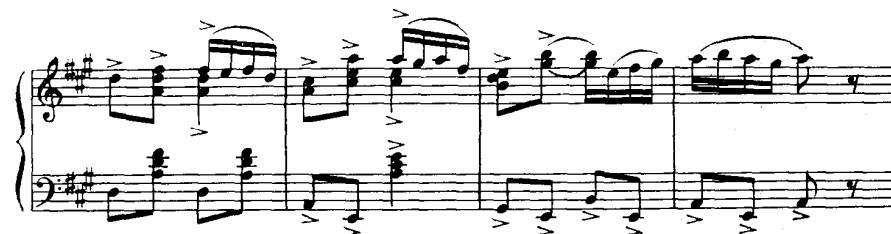

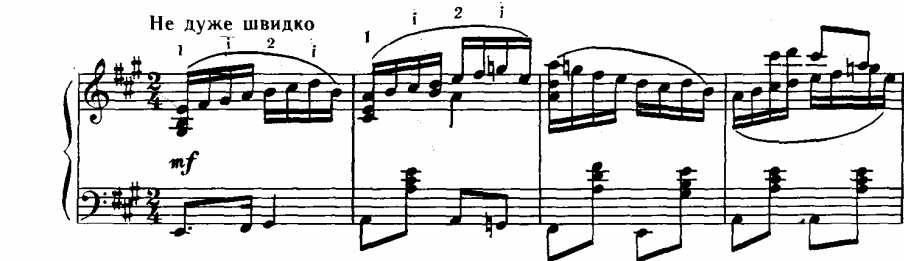
Швидше

КОЗАК

Музика народна
Обробка В. Верховиця

Не дуже швидко

З М І С Т

Про «Весняночку» та її автора	3
---	---

Розділ перший

Про рухливі ігри зі співами	18
Методичні пояснення до дитячих ігор з піснями	22
Елементи попередньої підготовки до гри	35

Розділ другий

Ігри та пісні на різні теми	40
1. Диби-диби	40
2. Ладки-ладки	43
3. Гоп-гоп	45
4. Гляньте всі	46
5. Ладки, ладусі	47
6. Равлик-павлик	49
7. Куй-куй, ковалі	50
8. Печу, печу хлібчик	52
9. Сорока-ворона	53
10. Сидить Василь	56
11. Котик Мурчик	57
12. У дзбаночку молочко	59
13. Старий батько	62
14. Гей, Сірко	64
15. Ой сусіди, сусідоньки	66
16. Іде коза рогата	68
17. Бім-бом	70
18. Пташка маленька	76
19. Галя маленька	78
20. Ой люлю, люлю	82
21. Ой ну, люлі, котино	83
22. Котик сіренький	84
23. Ой ходить сон	84
24. Люлі-люлі	85
25. Баю-баю	86
26. Ляльчині іменини	87

Пісні до другого розділу

27. А-а, тусі	87
28. Летів горобейчик	88
29. Ходить кіт	88
30. Кицю, кицю — няв!	89

Розділ третій. ВЕСНА

31. Груби, Грицю, в рукавицю	90
32. Зробим коло	91
33. Сонечко	91
34. Та це ж весна	92
35. Весна зиму проганяє	96
36. Іде, іде дід	96
37. Гляньте, діточки	99
38. А вже весна	102
39. Розлилися води	105
40. Іди, іди, дощичку	107

41. А вже красне сонечко	109
42. Я коза	111
43. Гей ви, дітки чорнобриві	113
44. Ой до нори, мишко	114
45. Качка влітає	116
46. Ой вийтеся, огірочки	116
47. Питаються жабенята	118
48. Унадився журавель	120
49. Рій гуде	122
50. І шумить, і гуде	123
51. Будь уважним	126
52. Дінь-дінь	127
53. Коли сонечко	130
54. Сонечко, сонечко	131
55. Заїнько	131
56. Весна іде	135
57. Шум	137
58. Ой ходить Іванко	140
59. Гей, військо йде	142
60. Шумить, гуде сосонька	144
61. Грими, грими, могутня пісне!	146
62. Сива шапка	148
63. Ой чого ти, метелику?	149
64. Голуб-голубочок	150
65. Ой ти, вітер	152
66. Ой летіла зозуленька	154
67. Подоляночка	155
68. У вишневому садочку	157
69. Ой гілля-гілочки	161
70. Вишні-черешні	163
71. Перепілка	165
72. Женчик	170
73. Кроковее колесо	174
74. Туман	175
75. Кривий танок	176
76. Де вінок?	179
77. Дружба	179
78. Плету лісочку	182
79. Мак («Ой на горі мак»)	185
80. Мак («При долині мак»)	187

Пісні до третього розділу

81. Вийди, вийди, сонечко	189
82. Сонечко	190
83. Розлилися води	190
84. А вже весна	191
85. Перепілка	191
86. Сонечко ясне встає	192
87. Розцвівся пишно	192
88. Ясне сонечко	193
89. Весна-красна	193
90. Весна, весна	194
91. Бурхлива річка	195
92. Встала весна	195
93. Ой ми поле оремо	196

Розділ четвертий. ЛІТО

94. Пішли діти в поле	197
95. Ой у полі жито	199
96. Біла квочка	202

97. Не сварітеся	203
98. Горобейко і сестричка	204
99. Старий горобейко	205
100. Качка йде	208
101. Цить, не плач	210
102. Перстень	211
103. Іду, їду	212
104. Ми дзвіночки	213
105. Гоп-скок	218
106. Бджоли	220
107. Метеличок	222
108. Ой рано-раненько	224
109. Ходить гарбуз	226
110. Вийшли в поле косарі	229

Пісні до четвертого розділу

111. Коло хати	231
112. Лелека	232
113. Вишеньки-черешеньки	232
114. Пастух	233
115. Був собі журавель	233
116. Про льон	234
117. Косарі молоді	235
118. Ой до схід сонця	235
119. Про пшеницю	236
120. Тихий сон	237
121. Наша хата	238
122. Тече вода	238

Розділ п'ятий. ОСІНЬ

123. Ходять діти в колі	240
124. Росте буряк	241
125. Ой Василю, товаришу	243
126. Павук сірий	244
127. Малі діти по гриби ходили	245
128. Шевчик	247
129. Коваль	250
130. Бондар	254
131. Ой де ж ти була?	256
132. Два півники	258

Пісні до п'ятого розділу

133. Не зву тебе «журавель»	261
134. Плинуть за хмарами	261
135. Відліт пташок	262
136. Осінь	263

Розділ шостий. ЗИМА

137. Білесенькі сніжиночки	264
138. Іваночку, покинь схованочку	267
139. Щебетали горобці	268
140. В лісі під сосною	270
141. Чом, сіренький горобчику	273
142. Зайчики і Бурчик	276
143. Ведмедик і лісові звірята	277
144. Метелиця	279

145. Ялина	281
146. Нумо, любі діти	283
147. Ой у полі на роздоллі	285
148. Насуплю я брови	286
149. Годинник	289

Пісні до шостого розділу

150. Зимонько-снігуронько	291
151. Дроворуби	291
152. Гей ви, хлопчики	291
153. Нуте, хто з вас	292
154. Погас учора день	292
155. Подивись, зима настала	293
156. Щебетала пташечка	293

Розділ сьомий

ХОРЕОГРАФІЧНИЙ ДОДАТОК

Підготовчі рухи	295
Положення рук	296
Тактування (рахунок)	298
Методичні поради	298
Опис рухів	300

Василий Николаевич Верховинец

ВЕСНЯНОЧКА

Игры с песнями для детей
дошкольного возраста и младших школьников
Издание четвертое, переработанное и дополненное
(На украинском языке)

Издательство «Музична Україна»
Государственного комитета Украинской ССР
по делам издательств, полиграфии
и книжной торговли

Редактор *С. В. Жилотова*
Музичний редактор *К. О. Савастру*
Художник *В. С. Смаженко*
Художній редактор *К. Ф. Контар*
Технічний редактор *Р. Б. Шейнкман*
Коректори *Г. М. Вільковська, Л. О. Рубінська*

Информ. бланк № 3. Здано на виробництво 18.05.79. Підписано до друку 16.10.79. БФ 24076. Формат 70×90^{1/16}. Папір друкарський № 1. Гарнітура літературна. Спосіб друку високий. Умовно-друк. арк. 24,86+0,15 ч/б вкл. Обліково-видавн. арк. 22,1+0,04 ч/б вкл. Тираж 8000. Зам. 9—1660. Ціна 1 крб. 80 к. Видавництво «Музична Україна» Державного комітету Української РСР у справах видавництва, поліграфії і книжкової торгівлі, 252004, Київ, Пушкінська, 32. Київська фабрика друкованої реклами РВО «Поліграфкнига» Держкомвидаву УРСР, 252067, Київ-67, Виборзька, 84.